PUBLIC LIBRARY, TORONTO

JAN = 1987

אלע ווערק
פון
אברהם רייזען.
אין 12 בענדער.

יובילעאום אויסגאבע

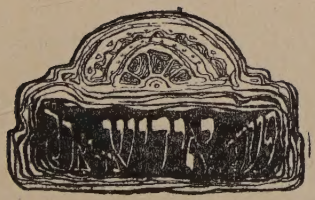

אברהם רייזן.

דריטער באנד:

היימישע מענשען.

ארויסגעגעבען פון פערלאג א י ד י ש
1917 ניו־יארק תרע"ז.

Copyright, 1916
by
YIDDISH

היימישע מענשען.

פערלאָרן דעם קול

אין קלעמענקער גרויסען בית־המדרש איז שוין נעווען צו ענדע דער וואָכענדיגער דאוונען. דער שטעדטעלשער חזן, וואָס זינגט יערע תפלה, אפילו ביחידות, און בלייבט דעריבער שפעטער, האָט שוין צוזאמען געלעגט דעם טלית און האָט אונטער־געברומט מיט א ניגון דעם „יום". די עטליכע לעצטע ווערטער פון „יום" האָט ער אויסגעלאָזט חזנ'יש הויך:

„הוא ינהגנו על מות"...

אין דעם לעצטען וואָרט „מות" האָט ער, ווי זיין שטייגער איז, געוואָלט מאכען א קונץ: ארויפחאפען זיך נאר אויף דער הויכער אָקטאַווע, נאָכדעם אראָבלאָזען זיך נידריג און טאקי באלד וויעדער צוריק אין דער הויך, עס האָט זיך איהם אבער ניט איינגעגעבען: א טאָן האָט זיך פערטשעפעט אין האלז און עס איז ארויס ניט „דאָם".

ער האָט זיך דערשראָקען, און דערשראָקענערהייט האָט ער זיך אומגעקוקט, צי שטעהט ניט ווער נאָהענט נעבען איהם: אז ער האָט נעבען איהם דערזעהען דעם אלטען העניך איז זיין שרעק קלענער געוואָרען: ער האָט געוואוסט, אז העניך איז טויב.

נעהענדיג אהיים מיט'ן טלית און תפילין אונטער'ן ארעם, האָט איהם דער ניט נעראָטענער „מות" אין די אויערען גע־קלונגען און עס האָט איהם געמאכט טרויריג.

— צו אלדע שווארץ־יאהר! — האט ער געמורמלט — דאס האט נאך ביז אהער ביי מיר קיינמאל ניט געטראפען.

ער האט זיך אבער באלד דערמאנט, אז פאר צוויי וואכען „שבת־מברכים", בעת ער האט מיט די משוררים אין בית־מדרש פאר'ן עמוד נעדאוועט, האט איהם כמעט דאס איינענע געטראפען ביי'ן „שמע ישראל" אין דער קדושה, וועו ער האט אליין זיך צעזונגען „הוא אלהינו". צום גליק האט דאס קיינער ניט בעמערקט. אלענפאלס האט מיט איהם דער „באס" דערפון ניט גערעדט.

און די עראינערונג אן פאר־צוויי־וואכענדיגען ניט נעראטענעם „שמע־ישראל" און דעם היינטיגען „על מות" ביחידות, האבען זיך צוזאמענגעמישט און האבען זיך אוועקגעלעגט ווי א שווערער שטיין אויפ'ן הארץ.

איהם האט זיך געוואלט, געהענדיג, פרופען נעהמען נאך אמאל דעם טאן, נאר גראד איז די גאס פול געווען מיט מענשען, און ער האט זיך נעשטארקט איינצוהאלטען זיך, ביז ער וועט אהיים קומען. ער האט אננעהויבען מאכען, ניט נאך זיין געוואהנהייט, ניכע טריט, און עם האט אויסגעזעהן, ווי ער אנטלויפט פאר עמיצען.

אז ער איז אריין אין שטוב האט ער שטיל, אהן א נוט־מארגען, אוועקגעלעגט דעם טלית און אברוהענדיג זיך אביסעל פון ניכען גאנג, האט ער זיך נענומען צו זינגען.

הוא יכהגנו על מות!

—שוין, האסט קיין צייט ניט! דער טאג איז דיר קליין!— האט זיך די חזנ'טע צובייזערט — עס גרילצט אזוי אויך אין די אויערען.

— ווי הייסט, עס גרילצט? — האט דער חזן דערשראקען אויפגעשטעלט די אויגען — איך נעהם א טאן און דו זאגסט, עס גרילצט. וואס הייסט — עס גרילצט?...

ער האָט אויף איהר נעקוקט מיט תחנונים, זיינע בליקען האָבען שטום נערעדט: האָב רחמנות! זאָג נישט אז עס גרילצט, וואָרום אויב עס גרילצט, בין איך אומגליקליך, עקט זיך מיין לעבען!... נאָר די חזנ'טע איז געווען צו פיעל פערטהאָן און צו־טראָגען וועגען אָנבייסען, אז זי זאָל קענען מיטפיהלען און פער־שטעהן, וואָס עס טהוט זיך מיט איהר חזן, און זי האָט זיך נאָך מעהר צושריען:

— אודאי גרילצט! וואָס דען? איך זוער פערטויבט; מילא, אז דו זינגסט נאָך צוזאמען מיט די זינגער, מוז איך אויסשטעהן, אבער איצטער אליין... וואָס?...

דער חזן איז געוואָרען בלאָס, ווי קרייד, ער האָט קוים אויסגערעדט:

— גרונע, וואָס ביזטו משוגע? וואָס רעדסטו?

— וואָס טהוט זיך היינט מיט איהם? — איז שוין גרונע פון נעדולד ארויס — נענוג דיר שוין צו מאכען זיך נאָריש, גע־וואש זיך עסען.

עסען האָט זיך דעם חזן נישט געוואלט, נאָר ער האָט זיך בעטראכט, אז צוליעב א רפואה מוז ער עסען; ניט עסען וועט נאָך ערגער זיין, און ער האָט זיך געוואשען.

די „המוציא" האָט ער געמאכט הויך און חזנ'יש אויסגע־זונגען און געקוקט אויף דאָם ווייב, צי בעמערקט זי ווידער עפעס ניט, נאָר דערויף האָט שוין דאָם ווייב נאָר ניט געזאָגט, און דאָם האָט דעם חזן בערוהיגט.

— מיר דאכט זיך נאָר, מיר דאכט זיך נאָר.... האָט ער זיך נעטרייסט, ס'איז ווערט א שפיי! ניט אזוי ניך פערליירט מען דעם קול!

ער האָט זיך אָבער דערמאָנט, אז ער איז שוין אלט פערציג יאָהר און ביים חזן, מאיר ליעדער, האָט עס געטראפען פונקט אין דעם זעלבינען עלטער...

דאָס איז נעווען נענוג, ער זאל זיך וויעדער אַנהויבען צו שרעקען.

ער האָט אראָבנעלאָזען דעם קאָפּ און האָט זיך טיף פער־טראכט, און באלד האָט ער אויפגעהויבען דעם קאָפּ און א שמאַרקען נעשריי נעגעבען:

— גרונע!

— שא, וואָס איז? וואָס שרייסטו, ווי ניט מיט דיין קול? — האָט גרונע צולויפענדיג, זיך געבייזערט.

— אוי, לאָז מיך לעבען! — האָט זיך דער חזן געבעטען— וואָס רעדסטו „ניט מיט מיין קול" — מיט וועמעס קול רייד איך דען?... האָ... וואָס ווילסטו פון מיר?... —

אין זיין קול האָבען זיך ווי טרעהרען געהערט.

— דו ביזט היינט טאקי משוגע, טשעפּסט זיך צו... נו וואָס ווילסטו? — האָט גרונע זיך געבייזערט.

— קאָך מיר אָב א פּאָר שיטערע אייער, — האָט דער חזן שטיל געבעטען.

— נא דיר א נייעם יום־טוב! — האָט זי זיך וויעדער צושריען. — אין מיטען מיטוואָך — אייער! דארפסט דען שבת „דאוונען"? עס איז איצטער אזא יקרות — א פינפער איין אוי.

— גרונע! — האָט דער חזן געפּאַדערט — עס מעג זיין א רובל אין אוי, צוויי רובל, פינף רובל, הונדערט רובל, הערסט! קאָך מיר אָב צוויי שיטערע אייער אוו דער נישט!

— ביזט דאָך טאקי א גרויסער פערדיענער! — האָט זיך גרונע געקרימט.

— דו מיינסט שוין טאקי, אז אוים!... — האָט דער חזן זיך געשטארקט — ניין, גרונע!..

ער האָט איהר געוואָלט זאָגען, אז ער וויים נאָך ניט אויף געווים, א גליעל שלאָגט נאָך, עס קען זיין, אז איהם דאכט זיך נאָר, עס איז אפשר נאָר אן איינבילדעניש, אָבער ער האָט דאָס

מורא נעהאט צו אויסרעדען און גרונע האט ניט פערשטאנען, וואס ער שטאמעלט, זי האט געקוועטשט מיט די פליצעס:

— מיינע שונאים!..

זי איז אוועקגענאנגען אבקאכען אייער. דער חזן האט דער־וויל זיך צעזונגען. ער האט זיך אויפמערקזאם צונעהערט צו יערער טאן, ווי ער וואלט זיך אליין עקזאמינירט; וועז ער איז ניט געווען אימשטאנד צו בעקומען די הויכע אקטאווע, האט ער זיך פערצוויפעלט צושריען:

— גרונע, דערלאננט ניכער די אייער!...

אין די אייער האט דער חזן איצטער געזעהן זיין אייניצינע רעטונג...

די חנ'טע האט איהם מיט א ברוגז־פנים צוגעטראגען די צוויי אייער און האט בייז ארויסגעברומט:

— נא, אייערלעך ווילט זיך איהם... מען דארט און מען קווארט...

דער חזן האט פאר איהר געוואלט אויסגיסען זיין הארץ, זאל זי ניט מיינען, אז ער מיינט טאקי די אייער, ער האט איהר געוואלט זאגען: גרונע, איך בין, דאכט זיך, פארביי!... ער האט זיך אבער געשטארקט און זיך איינגעהאלטען.

— „טאמער דאכט זיך מיר נאר", האט ער געטראכט.

און ער האט זיך אהן ווערטער גענומען טרינקען די אייער, ווי א רפואה.

אויסטרינקענדיג די אייער, האט ער געפרופט מאכען א פאר קונציגע חזנישע „שטייגערס". איהם האט זיך עס איינגעגעבען, און ער איז פרעהליכער געווארען.

— נישקשה, גאט לעבט! — האט ער געטראכט — ניט אזוי גיך פערליר איך מיין קול... מאלע וואס „מאיר ליעדער", — ער איז געווען א שכור... איך טרינק נישט, אויף א ברית נאר אביסעל וויין!...

עס האָט זיך איהם געווייזען אפּעטיט און ער האָט געשלונ־
גען א ביסעלע נאָך א ביסעלע. —

נאָר זיין פּרעהליכקייט האָט לאַנג נישט נעדויערט. דער
פּריהעדיגער נישט נעראָטענער „מות" האָט איהם אין די אוי־
ערן א קלוגג געטהאָן און די „מרה־שחורה" האָט זיך וויעדער אנ־
געהויבען.

די מורא צו פּערליערען דעם קול האָט דעם חזן זיין נאַנץ
לעבען געמוטשעט. זיין אייניציגע זאָרג, זיין אייניציגער רעיון
איז געווען: וואָס וועט דאָס זיין, וועז ער וועט וועז עס איז דעם
קול פּערליירען? איהם האָט דאָס שוין אפּילו אמאָל געטראָפּען,
ער איז דאמאָלס געווען אלט זיבעציהן יאָהר און האָט נעהאט
א טענאָרען־שטים און האָט פּלוצים עס פּערלאָרען. נאָר
דאמאָלס האָט דאָס איהם ניט געארט. פּערקעהרט, עס האָט נאָך
איהם הנאה געטהאָן, ער האָט געוואוסט אז דאָס בייט זיך זיין
שטים און ער וועט אין א האלב יאָהר ארום בעקומען א באַ־
ריטאָן, אויף וואָס ער האָט מיט אונגעדולד געהאָפּט. אז ער האָט
בעקומען דעם באריטאָן, האָט ער נעוואוסט, אז אויב ער וועט
איהם פּערליירען איז שוין פּערפאלען, קיין אנדער שטים קריגט
ער ניט. און ער האָט דעריבער שטארק דעם קול געהיט, וועז
רעדט אז ער איז געווארען א „בעל־הבית'ל" און האָט אנגענומען
קלעמענקער חזנות, האָט ער ניט צוגעלאָזט צום „האלז", אז א
ווינדטעל זאָל א בלאָז טהאָן; אין די גרעסטע היצען איז ער
געגאנגען פּערבונדען מיט א פּאטשיילע. אייגענטליך האָט ער
דעם קול ניט געהיט פּאר די קלעמענקער בעלי־בתים. ער איז
געווען זיכער, אז וועז ער וועט אפּילו אין נאכצען דעם קול פּער־
ליערען, וועלען איהם די קלעמענקער בעלי־בתים פון חזנות נישט
אבזאגען, זיינע שכירות וועט ער אלע מאָל האָבען, וויל סיי וויי
סיי טראגט מען איהם די שכירות אין שטוב ניט אריין, נאָר ער

מוז אלע פרייטאג נעהן פון שטוב צו שטוב אליין מאהנען, און קלעמענקער אידען זיינען ווייכהערציג, זיי זאגען קיינעם נישט אב, ווער עס שטרעקט נאר אויס די האנד. דעם קול האט ער נעהיט און געשראקען זיך פאר'ן פערלירען איהם, נאר אויס ליעבע צום זינגען. פון די קלעמענקער בעלי־בתים האט דער חזן שטארק געהאלטען. אזוינע אידען זיינען אין דער גאנצער וועלט ניטא, נאר אין הלכות „נגינה" זיינען זיי גרויסע עמי־הארצים, כמש בהמות, זיי האבען קיין שום געפיהל ניט. און ווען ער פלעגט מאכען, פאר'ן עמוד דאוונענדיג, קונציגע שטיי־גערס, רייסען זיך אויף דער העכסטער אקטאווע, איז דאס נאר געווען פ א ר ז י ך, ער האט אליין דערפון גרויס הנאה געהאט, אויך פאר די 8 זינגער זיינע, אין וועלכע ער האט די גאנצע וועלט געזעהען. די זינגער זיינען איהם געווען אייגנע־באקען טיף אין הארצען און ווען א זינגער פלעגט איהם זאגען: „אי חזן! אי זינגט איהר!" פלעגט ער זיין אויף דער העכסטער מדרגה פון גליק.

די אלע זינגער זיינען געווען אנגעפאהרענע פון פערשיע־דענע שטעדט און שטעדטלעך, און זייערע אלע שמועסען און מעשיות האבען זיך נאר נעדרעהט און געוויקעלט אויף חזנים און נגינה. די מעשיות און לעגענדען זיינען געווען דעם חזן'ס „זוהר". ער פלעגט זיך נאך יעדער מעשה שטארק פערטראכטען און פלעגט ארויסלאזען א טיפען זיפץ:

— א קליניגקייט נגינה! א שפיל־כלע צו זאגען — א גע־פיהל!...

און איצטער, ווען דער חזן האט אנגעהויבען מורא צו הא־בען פאר'ן קול, האט זיך איהם אלץ נעדאכט, אז די זינגער זיי־נען נאר אנדערע — שלעכטע! זיי מוזען פון איהם, אונטער די אויגען, לאכען.. און ער האט זיך אנגעהויבען היטען פאר זיי, ניט צו נעהמען פאר זיי א הויכען טאן, זיי זאלען ניט דערקאנען,— און ער האט דערפון נאך מעהר געליטען.

און וואָס וועלען זאָגען די ארומיגע חזנים? דער געדאנק האָט דעם חזן נאָך מעהר געמוטשעט. — ער האָט געוואוסט, אז ער האָט געהאט א שם ביי די ארומיגע חזנים, מען האָט פון איהם שטארק געהאלטען, וועגען זיין קול האָט מען פיעל גערעדט. איהם פלעגט זיך מאהלען פאר די אויגען, ווי עס שטעהט א קופקעלע חזנים און רעדען שטיל און שאקלען טרויריג מיט די קעפ: דאָס בעדויערן זיי איהם.

— נעביך, נעביך, איהר האָט געהערט, דער קלעמענקער חזן...

ביי דעם געדאנק פלעגט ער זיך אינגאנצען פערליערען.

— „און אפשר דאכט זיך מיר נאָר!" פלעגט ער זיך אין אזוינע שרעקליכע מינוטען אנהייבען טרייסטען און ער פלעגט גלייך אנהויבען זינגען, פרופען זיך נעהמען די העכסטע נאָטען. ער האָט אבער פון שרעק פערלאָרען דאָס געהער און ער האָט ניט געקענט משער זיין, צי איז ביי איהם דער קול ווי געהריג, צי ניט.

אין פערלויף פון צוויי וואכען איז זיין פנים געוואָרען בלאס, און מאָגער, די אויגען טיף אייגעגראבען, און ער האָט געפיהלט, אז איהם געהען אויס די כחות.

— וואָס איז מיט אייך, חזן? — האָט איהם אין דער צייט א זינגער א פרעג געטהאָן.

— הא, וואָס איז מיט מיר? — האָט זיך דער חזן דערשראקען, מיינענדיג, אז מען איז שוין זיך דערנאנגען — וואָס זאָגסטו איז מיט מיר? דו ווייסט דען עפעס, הא?...

— ניין, איך ווייס ניט, דעריבער פרעג איך דאָס אייך: וואָס זענט איהר אזוי צורודערט?

— צורודערט. זאָגסטו, צורודערט, מעהר ניט ווי צורודערט, הא? מעהר ניט?!...

— דער חזן מוז „קלערען" וועגען א גרויסארטיגען יום־נוראים־דינגען שטיק — האָבען די זינגער זיך משער געווען.

עס איז פערנאנגען נאָך א חודש אוּן דעם חזן האָט דער שרעק אלץ ניט אבגעלאָזען. עס איז איהם נמאס געוואָרען דאָס לעבען.

וואָלט ער שוין וויסען, אז ער האָט געווּיס דעם קול פער־לאָרען, וואָלט ער זיך אפשר בערוהיגט. פערפאָלען! א מענש קען אייביג ניט לעבען (פערלירען דעם קול אוּן שטאַרבען איז ביין חזן אלץ איינס געווען), נאָר די ספקות, דאָס וואָרפען זיך צווישען יא אוּן ניין, דאָס בלאָנזשען אין „עולם־התוהו", דאָס אלץ האָט דעם חזן ביטער געמאכט דאָס לעבען.

איינמאָל, א דאָנערשטאָג פאָר שבת מברכים האָט דער חזן בעשלאָסען צו דערגעהן דעם אמת—ער קען שוין מעהר ניט פער־טראָגען.

עס איז נעווען פאָר נאכט, דאָס ווייב איז אוועק אין יאטקע נאָך פלייש אוּן די משוררים זיינען זיך צונאנגען, עס איז נאָר געבליבען דער חזן מיט'ן עלטסטען זינגער — יוסיל באס.

דער חזן האָט אויף איהם געקוקט, געפּענט דאָס מויל אוּן צוריק פערמאכט, עס איז איהם געווען שווער ארויסצורעדען דאָס וואָס ער וויל. ענדליך האָט ער ניט אויסגעהאלטען:

— יוסיל!

— וואָס איז, חזן?

— זאָג מיר, דו ביזט איין עהרליכער מאן?

יוסל האָט אויסגעשטעלט די אויגען אויף דעם חזן אוּן האָט געפרעגט:

— וואָס עפּעס היינט פרעגט איהר מיך, חזן?

—ברודער, יוסיל! — האָט זיך דער חזן שיער ניט פוּר־נאנדערגעווייגט, — ברודער, יוסיל...

ער האָט מעהר א וואַרט ניט געקאָנט אויסרעדען.

— חזן, וואָס איז מיט אייך?

— ברודער, יוסיל! זיי איין ערליכער מאן אוּן זאָג מיר דעם אמת, דעם אמת...

— איך פערשטעה ניט, וואס איז מיט אייך, חזן ? !

— זאג מיר דעם אמת, דו בעמערקסט אין מיר עפעס א פערענדערונג ?

— זעהר ! — האָט יוסיל געענטפערט, קוקענדיג ווי דער חזן איז בלייך און דאר — זעהר א גרויסע פערענדערונג...

— איצטער זעה איך, אז דו ביזט אן עהרליכער מאן, זאגסט דעם אמת אין די אויגען, וווייסט, ווי לאנג דאָס איז שוין ?

— דאָס וועט שוין זיין באלד א חודש, — האָט דער זינגער געענטפערט.

— יא, ברודער, א חודש, א חודש, איך האָב אבער נעפיהלט...

דער חזן האָט אבגעווישט דעם שווייס, וואס האָט בעדעקט זיין שטערען און האָט ווייטער געזאגט :

— און ווי רעכענסטו, יוסיל, שוין טאקי פערלאָרען אויף אלע מאל ?

— וואָס פערלאָרען ? — האָט יוסיל געפרעגט, אנהויבענדיג צו פערשטעהן גאר עפעס אנדערש.

— נו, וואָס פרענסטו נאך ?... הא ?... וואָס קען איך פערלירען ? גאלד ! קיין גאלד האָב איך ניט — איך מיין, פערשטעהט זיך, דעם קול.

דא האָט שוין יוסיל אלץ פערשטאנען, ער איז געווען צו פיעל זינגער ער זאל דאָס ניט פערשטעהן. מיט רחמנות'דיגע בליקען האָט ער געקוקט אויפ'ן חזן, און האָט געפרעגט :

—געווים ?

— וואָס, געווים ? ! — האָט זיך דער חזן ערמונטערט — עם קען זיין, אז ניט געווים ? אדרבה, אדרבה, הלואי זאל דאָס טאקי זיין א טעות.

יוסיל האָט געקוקט אויפ'ן חזן און ווי א דאקטאר בעגעהט זיך מיט זיינעם א חולה, איז ער זיך מיט איהם בענאנגען:

— נעהמט „דא“ ! — האָט ער געקאָמאַנדעוועט.

דער חזן האָט געהאָרכזאם, ווי א שילער, געצויגען „דא“.

— ציהט, ציהט ! פיער פערטעל — ציהט; — האָט יוסיל געקאָמאַנדעוועט, איינהערענדיג זיך מיט אויפמערקזאמקייט.

דער חזן האָט געצויגען.

— איצטער, זייט מוחל, נעהמט „רע“ !

דער חזן האָט געצויגען : רע־רע־רע ! דער זינגער האָט זיך אַבגעשטעלט, טיף פערטראכט און האָט באלד מיט א טרוירי־גען טאָן ארויסגעזאגט :

— עס איז ניט „דאָס“... פערלאָרען !...

— טאקי אויף אייביג ? — האָט דער חזן אויסגעשטעלט די צוויי דערשראקענע אויגען.

— וואָס דען, א יונגעלע זענט איהר, נאָך אמאל וועט איהר דען בעקומען א שטים ? ! אין אייערע יאָהרען איז שוין פערפאַלען !

דער חזן האָט פערבראכען מיט די הענד, א וואַרף געטהאָן זיך צום טיש און אריינלענענדיג דעם קאָפ אין די הענד האָט ער זיך צעווויינט, ווי א קינד.

אויף מארגען האָט דאָס גאנצע שטעדטעל שוין געוואוסט פון דעם אונגליק, אז דער חזן האָט פערלאָרען דעם קול.

— אויך א געשעפט ! — האָט יעקב דער שענקער, א פיי־נער בעל הבית, געמאכט עס צו קליין־גלעד — וועט ער „שבת מברכים“ וועניגער האלטען דעם עולם מיט זיין זינגעכץ — בעט ביי מיר א ביטערע ציבעלע פאר'ן גאנצען קול...

וויבערשער שרעק

איינגעשלאָפען איז חייענע מיט א וואויל־ער אידעע: מאר־
גען וועט זי, אם ירצה השם, קאָכען אויף מיטאג ארבעם מיט
קארטאָפּעל, עם וועט זיין א „ניים", און איהר לייבע וועט הנאה
האָבען.

אז אין קליין שטיבעלע האָט דער בלאָסער טאָג קוים אריינ־
געקוקט, האָט זיך שוין חייענע אויפגעבאָפט. אָבגעגאָסען נעגעל־
וואָסער, אָבגעוואָגט „ברכה", זיך דערמאָנט אָן דער „וואויל־ער
אידעע", וואָס עס איז איהר פאר'ן שלאָף איינגעפאלען, און
האָט זיך געגומען צום ביסעל ארבעם, וואָס האָט זיך געפונען
גרויס אין איהר בעל־הבתיש'קייט.

די קינדער און לייבע זיינען נאָך פעסט געשלאָפען. אין
שטיבעל איז שטיל געווען. נאָר דער האָהן, וואָס חייענע האָט
געהאלטען אויף יום־כפור, האָט אלע 5 מינוט פון קאטוך אוים־
געקרעהט זיין קוקעריקו און האָט געשטערט די שטילקייט.

חייענע האָט אויסגעשאָטען אויף א קליין טישטיבעל, וואָס
האָט פערדעקט א האלבען טיש, די ארבעם פון פאפיער, האָט
אָבגעשארט פון דעם גרויסען קופּקעלע א קליין קופּקעלע און האָט
זיך געגומען איבערקלויבען. די וועדמדיגע האָט זי געווארפען אין
א גלאָז און די ריינע אין א טעלער. יעדעס קופּקעלע האָט זי דריי
מאל איבערגעזוהן, עס זאל חלילה קיין וועדימדיגער ארבעם
ניט בלייבען און זי זאל דערמיט יענע וועלט ניט פערשפּיע־

לעז, ווייל א וועריטדיגער ארבעס איז צעהן מאל מעהר טרייף ווי חזיר. אזוי האט איהר די מאמע אמאל געלערנט, וועז זי איז נאך א מיידעל געווען.

או זי האט איבערגעקליבען א העלפט פון די ארבעס, האט איהר אין די אויגען אנגעהויבען צו פינטלען. די ארבעס האט ווי א נעפעל פערדעקט און דאס קלויבען איז איהר שווער געוואָרען. יעדען וועריטדיגען ארבעס האט זי מעהר אנגעטאפט מיט די העגד, אייטער אנגעקוקט מיט די אויגען.

— עפעס איז מיר טונקעל אין די אויגען! — האט זי זיך דערשראקען און זי איז ניט געווען זיכער מיט יעדען ארבעס, ווען זי וואַרפט איהם אין טעלער אריין פאר א ריינעם.

לכתחילה האָט זי בעאונרוהיגט דער גערַאנק, אז זי נעהמט אוא זינד אויף זיך, ניט דערזעהענדיג קיין זי חלילה אריינ־ווארפען וועריטדיגע ארבעס אנשטאט ריינע. באלד איז אבער צו דעם שרעק נאך א גרעסערער צוגעוואקסען: זי איז ערשט אלט ביים א יאהר אכט און דרייסיג און די אויגען זיינען איהר שוין אזוי טונקעל.

זי האט זיך דערמאנט, אז די לעצטע צייט, ווען זי לייענט שבת ביי טאג דעם „טייטש חומש" און צעווייגט זיך ביי די אומעטיגע ערטער, פערציהען זיך איהר אלע אותיות, ווי מיט א שלייער און מיט גרויס מאטערניש קומט איהר אן נאכדעם ווייטער צו לייענען.

— אויסגעווייגט די אויגען פאר דער צייט! צו אכט און דרייסיג יאהר! — האט זי געזופצט, זיצענדיג מיט א געבויגענעם קאפ ביי דעם קופקעלע ארבעס.

און חייענע האט זיך דערמאנט, אז איהר נאנץ לעבען איז אוועק אין טרעהרען. מיידעל־וויז האט זי געווייגט ביי יעדע פאר שיך, ביי יעדען קלייד, וואס דער ארימער טאטע האט איהר געדארפט מאכען; כלה־וויז האט זי געווייגט ביי יעדער עקשנות פון חתן, וואס האט אלץ געסטראשעט אבשיקען די

תנאים, אויב מען וועט איהם ניט געבען דאס און יענעם; אונטער דער חופה שטעהענדיג האט זי געווינט, דערמאנענדיג זיך מיט וועמען זי פערבינדט זיך; נאך דער חתונה האט זי געווינט, ווען לייבע האט אויף איהר דעם ערשטען ברום געטהאן. היינט וואר קען צעהלען די טרעהרען ביי'ן „טראגען", ביי'ן „האבען", ביי די קינדערס קראנקע „וויעגעליך"... ביי די יונגע קברים'לעך", וואס זי פלעגט אלע תשעה באב בעזוכען.

— א היבש ביסעל טרעהרען! — מאכט זי א סך הכל און זיפצט.

נאר באלד דערמאנט זי זיך, אז עס איז נאך ניט נאר. ניט וועניג טרעהרען האט זי ביים טייטש־חומש געלאזען: ביי עקדת־יצחק, ביי „מכירת יוסף", ביי פרעה'ס „גזרה" — ארויס־ווארפען די אינגלעך אין טייך, ביים חורבן בית המקדש... דער גאנצער „טייטש חומש" איז געל...

נאך נעלער פון אלע זיינען די בלעטער פון דער פרשה „ויצא", וואו עס דערצעהלט זיך מיט רחל און לאה'ן, ווי יעקב אבינו האט רחל ליעבער געהאט פאר לאה'ן, וויל לאה האט נעהאט שוואכע אויגען, זי האט זיי אויסגעווינט מיידעלי־וויז מורא האבענדיג, אז עשו הרשע זאל ניט זיין איהר מאן, ווי זי האט ברוח הקודש געזעהן.

— דאס הארץ האט מיר דאמאלס געזאגט! — לויפט דורך אין חייענעם קאפ, דערמאנענדיג זיך די טרעהרען, וואס זי האט אויף לאה'ס מזל פערגאסען.

און חייענען האט זיך איצט געדאכט, אז לייבע וועט זי פון היינט אן נאך מעהר פיינד האבען (מה־דאך יעקב אבינו אזא צדיק!...), ער וועט נאך מעהר ברומען און נאך אפטער חוזק מאכען: „יפיפיה". און וואר וויים: אפשר וועט ער זי נאך אמאל א רוף טהאן „בלינדע!"

דער לעצטער געדאנק האט זי א שטאך געטהאן. זי האט זיך נעסטארעט איהם צו פערטרייבען און האט אנגעוועגדעט

אלע פעהינקייטען פון די אויגען איבערצוקלויבען ריין דעם רעשט ארבעס.

— עס איז נאך פינסטערליך, זעה איך ניט אזוי גוט! — האט זי זיך געטרייסט.

זי האט אבער א קוק געטהאן אין פענסטער און האט דערזעהן, אז אויף דער גאס איז שוין גוט ליכטיג, און די טרייסט איז איהר פערשוואונדען.

*

אין א שעה ארום זיינען שוין אלע אין שטיבעל אויפגעשטאנען. די עלטערע טאכטער, יענטיל, א מיידל פון א יאהר זעכצעהן, האט זיך געשווינד אנגעטהאן און געגומען זיך העלפען דער מאמען, וועלכע האט שוין אין אויוון אייגעהייצט.

— מאמע, וואס זאל איך טהאן? — האט יענטיל געפרעגט.

חייענע האט זיך אומגעקוקט אין אלע פיער ווינקעלעך, ווי זי וואלט א סוד וועלען זאגען, און אז זי האט דערזעהען אויף זיכער, אז לייבע איז שוין נישטא, האט זי שטיל און שוואך, ווי זי וואלט ערשט פון א קרענק אויפגעשטאנען, געענטפערט:

— זעה איבער, מיין גאלד, די ארבעס.

— דו האסט נאך ניט איבערגעקליבען, הא, מאמע?

—איך האב אפילו יא איבערגעקליבען, אבער א קשיא אויף א מעשה — טאמער האב איך געלאזען ווערימדינג. די אויגען, מיין קינד, דיענען מיר שוין נישט. מען קען זיך נאך חלילה מיט „טרפות" אנעסען — א ווערימדינער ארבעס איז טריפה, ווי חזיר...

יענטיל האט זיך געזעצט ביים טיש איבערצוועהן נאך אמאל די ארבעס און האט אלע ווייל אנגעזאגט דער מאמען ווי מיט א שמחה:

— אט איז א ווערימדינער... אט איז נאך אייגער!... אוי,

וואָס ווערימדיגע ארבעס דו האָסט, מאמע, געלאָזען! וואָס איז דאָס עפּים?

די פּראָגע האָט חייענען געשניטען ווי מיט א טעמפּען מעסער איבער'ן הארצען און זי האָט געענטפערט ווי מיט גאָל:

— איך זעה שוין ניט!

יענטיל האָט אויסגעשטעלט דערשראָקען די אויגען און האָט ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערן.

— דער טאטע וועט מיך גט'ן!... — האָט זי צוגענעבען מיט א געמאכטען שמייכעל.

— אי, רעד ניט, מאמע! — האָט די טאָכטער זיך שמערצליך פערקרימט.

— וואָס איז, נארעלע, — עס טרעפט ניט?... — האָט חייענע, אליין ניט וויסענדיג פאר וואָס, אלץ געשראָקען איהר קינד, — דער טאטע איז נאָך א יונגער מאן און איך בין שוין אן אלטע יודענע — איך זעה שוין ניט...

— גוואלד, געוונ, מאמע! — האָט זיך יענטיל צושריען ווי מיט כעס און האָט קוים זיך איינגעהאלטען, ניט צו פונאנדערווייגען זיך...

חייענעס אויגען זיינען וואָס א וואָך אלץ טונקעלער געוואָרען, און איהר שרעק איז אלץ גרעסער געוואָרען. עפּעס האָט זיך איהר געדאכט, אז לייבע וועט צו איהר וואָס א טאָג קעלטער, קוקט ניט אין איהר זייט, און ווי ער עסט אָב, געהט ער אוועק אין מארק.

אויסער איהר שרעק פאר'ן מאן, האָט זי געליטען שבת אין שוהל ביים דאוונען און איבערהויפּט ביי די „תחינות". מילא די תחינה ביים „אויסנעהמען" האָט זי שוין געקענט אויסוועניג; אז עס פלעגט אָבער קומען א „שבת מברכים" און מען פלעגט דארפען לייענען די תחינה פאר ראש־חדש בענטשען, פלעגט זי מיט קנאה קוקען אויף די ווייבלעך אין איהרע יאָהרען, וואָס זיצען, ווי די שרה'טעס מיט די תחינות אין די הענד און לייע־

נען ווי א וואסער און ווייניגן. זי פלעגט דאן די תחינה צו־טראגען, וואס נעהענטער צו די אויגען, בעמיהען זיך ניט צו ווייניגן (חאטש, מישטיינס געוואגט, וואס פאר א טעם א תחינה האט אהן טרעהרען — אלץ איינס ווי א חתונה אהן כלי־זמר...) נאר דאס האט איהר וועניג געהאלפען: די אותיות פלעגן זיך ווי צוואמענגיסען און זי פלעגט קוים א ווארט דערזעהן, אויסער די גרעסערע ווערטער, וואס שטעהען פון אנהויב, ביי יערער „רבונו של עולם". נאר די גרעסערע ווערטער זיינען לשון־קדש, זיי זיינען טאקי מעהר הייליג, די מצוה וואס מען האט פון זיי איז נאך אפשר אויך יענער וועלט גרעסער, דאך זיינען זיי איהר עפעס פרעמד, זי פערשטעהט זיי ניט... א י ה ר ע ווער־טערליך, וואס זיינען נעדרוקט מיט קלייניע אותיות'ליך ווי פע־רעליך, וועלבע רעדען צו איהר הארצען און זיינען איהר אזוי נאהענט און ליעב, — אט די אותיות'ליך ווילען איהר מעהר ניט דיענען, ווי זיי וואלטען ברוגז אויף איהר געווארען, און ווי זי הויבט זיי אן צו „זאגען" הויבען זיי אן צו שפרינגען און בע־האלטען זיך אונטער א שווארצען שלייער..

— מיט וואס האב איך אזוי פערזינדיגט ביי דיר, רבונו של עולם? — ווייניט חייענע איז דער שטיל, זיצענדיג אין שוהל ביי דער תחינה — וואס האסטו מיר אזוי יונג גע־שטראפט, טאטע זיסער!...

און שבת ביי טאג איז איהר איינציגער פערגעניגען און טרייסט, וואס זי פלעגט געניסען פון „טייטש־חומש", אויך אבגענומען געווארען. זי פלעגט אפילו אבזיצען ביי איהם די זעלבע צייט, וואס אלע מאל, זי האט מורא געהאט, אז לייבע זאל ניט א חשד ווארפען אויף איהרע אויגען, אויב זי וועט נאר ניט לייענען. נאר אנשטאט, וואס אלע מאל פלעגט זי לייענען און ווייניג צוואמען, פלעגט זי הייניט ווייניג אליין אויף איהר פריהצייטיגען וועלקען, און לייבע פלעגט ניט איינמאל ברו־מען, צובענדיג זיך פון שלאף נאך'ן שבת'דיגען טשאלענט:

— וואָס האָט זי זיך דאַרטען צויאכמערט, מיין „צדקניות“ ?...

„אַלטע יודענע ! פּלעגט חייענען אַבקלינגען אין די אויע־רען און זי פּלעגט שטיל־ער ווערען...

איהר „פּעהל־ער“ האָט זי איינמאָל אין שוהל שבת פּער־מרויט דער „רבי'צין“, א אידענע, וואָס האָט אויסגעזוהן גע־עלטערט פּאר דער צייט, מיט א געקנייטשט פּנים, מיט שוואר־צע גוטע אויגען, וועלכע האָבען פּרום און טרויריג נעקוקט, אונ־טער די שפּאקולען, וואָס זי האָט געטראגען ביי די תחינות, ווי זיי וואָלטען אויסגעדריקט עפּעס א בענגשאפּט, א ציהענויש צו אנדערע וועלטען.

— וואָס טהוט מען רבי'צין ? — האָט זיך חייענע נעווענ־דעט צו איהר בשעת „קראת התורה“. — איך זעה שוין ניט ווי צו לייענען.

— איז וואָס, מיין טאָכטער, — האָט זי די רבי'צין גע־טרייסט — קויף א פּאָר שפּאקולען ווי מיינע...

חייענע האָט א ציטער געטהאָן.

— עס קאָסט סך הכל א גילדען און עס עפּענען זיך די אויגען ! — האָט די רבי'צין ווייטער געזאָגט, בעמערקענדיג חייענעס פּערל־עגענהייט.

— איך בין, רבי'צין, ערשט אכט און דרייסיג יאָהר אלט! — האָט חייענע שוואך ארויסגערעדט — איך שעם מיך...

— איך גלויב דיר, מיין טאָכטער, איך האָב מיך אמאָל אויך געשעמט... נאָר וואס זאָג איך אמאָל ? ערשט צוויי יאָהר, אז איך טראָג זיי... אודאי שעמט מען זיך לכתחילה, וואָס זאל מען אָבער טהאָן ? — מעסט אן אויף טשיקאוועס מיינע שפּא־קולען, דאכט זיך, זיי וועלען זיין גוט אויף דיר.

און די רבי'צין האָט ארָאבגענומען פון איהר שמאָלע נאָז

די שפּאקולען, און האָט מיט א לויבלוכען שמייכעל אַנגעטהאָן זיי אויף חייענעם נאָז..

חייענען האָבען זיך געביטען די פּארבען, דאָ איז זי רויט און דאָ בלויך געוואָרען, ווי עס טרעפט מיט א יונג־מיידעל, ווען זי מעסט אָן א מאנסביליש היטעל...

— נו, פּרוב אין זיי אביסעלע לייענען דאָ אין מיין תחינה.

די רבי'צין האָט איהר אונטערגעטראָגען די תחינה און חייענע האָט מיט א קלאפּענדען הארצען אריינגעקוקט.

— נו? האָט די רבי'צין געפּרעגט, ווי א דאקטאר — זעהסט?

— שייך, איך זעה! — האָט חייענע געענטפּערט פּרעה־לויך. עס איז מיר לויכטיג אין די אויגען געוואָרען, פּונקט ווי א חדש נאָך דער חתונה...

„רבונו של עולם — האָט חייענע אַנגעהויבען לייענען — „האָרר פון אלע וועלטען, דערפיל דאָס בעגעהר פון מיין האָרץ צו גוטען און טהו אויסציהען מיין רצון און טהו געבען מיין געבעט און דיין שכינה זאָל אויף אונז טהאָן רוהען און מאך צייגען אויף אונז אין געמיטה פון קלוגהייט און פערשטאַנד און עס זאָל מקוים ווערען אויף אונז דער פּסוק: ונחה עליו און עס וועט אויף איהם רוהען א געמיטה פון נאָט און א געמיטה פון חכמה"...

— דאָ לייענסטו אלע שבת — ביזטו גענוג — האָט די רבי'צין איבערגעשלאָגען, פון דאנען איז נאָך קיין ראיה ניט, אז דו זעהסט אין די שפּאקולען. נא לייען אָט דאָ אין דער תחינה — עס איז א שפּאָגעל נייע תחינה, דו האָסט זי נאָך קיינמאָל ניט געהאט.

די רבי'צין האָט פּערריכט אויף חייענעם נאָז די שפּאקו־לען, געמאכט איהר א בעמערקונג, אז מען דארף זיי טראגען העכער, חייענע האָט קרענקליך א שמייכעל געטהאָן און האָט זיך אַנגעהויבען לאָזען עקזאמינירען אין דער שפּאָגעל נייער תחינה:

„רבונו של עולם, הערר פון אלע וועלטען, וואס דו ביזט דער בעשעפער פון מענשען און האסט איהם בעשאפען א גוף מיט א נשמה דער גוף איז עפר מן האדמה..."

— שטויב פון דער ערד... — האָט די רבי'צין אונטערגע־חאפט, ווי א דאַרשטיגער חאפט די קווארט פון א צווייטענם האנד, וועו יענער האלט אין טרינקען...

„שטויב פון דער ערד — האָט חייענע פאַרטגעזעצט. אריינגעהענדיג אלץ מעהר אין א טרויעריגען תחינה־נגון — „און די נשמה איז געגומען געוואַרען פון אונטער דיין הייליגען כסא הכבוד און וועו דער מענש שטאַרבט שיידען זיי זיך פער־נאַנדער, יעדערער געהט אוועק צו זיין אָרט, דעם גוף לעגט מען אין קבר..."

— וואס דען! — האָט די רבי'צין איבערגעשלאָגען — אודאי אין קבר! מען האלט נישט דעם זינדיגען גוף....

„דעם גוף לעגט מען אריין אין קבר און ער וועלט פער־פוילט און ער וועלט אומגעקעהרט צו דער ערד..."

— נו, נענוג! — האָט די רבי'צין איבערגעשלאָגען. — זעהסטו, ווי אזוי דו לייענסט אין שפאקולען!

— שייך, איך זעה, ממש ווי ניי געבוירען — האָט חייענע זיך ענטציקט — ווי א חדש נאָך דער חתונה.

— אָט וועסטו קויפען, אם ירצה השם, נאָך שבת א פאַר שפאקולען, וועלען זיך עפענען דיינע אויגען.

חייענע האָט זיך טרויריג פערטראכט. פיהלענדיג אויף דער נאָז די שפאקולען, האָט זיך איהר געדאכט, אז זי זעהט אוים אלט און מאוס... און איהר האָט זיך פארגעשטעלט, ווי זי זיצט שבת ביי טאָג, ביים טייטש־חומש, — די שפאקולען אויף דער נאָז און לייענט. לייבע שטעהט אויף פון שלאָף, געהט צו צום טיש, קרימט זיך בייז קוקענדיג אויף איהר און מורמעלט:

— אלטע באָבע!

זי וועט זיך ניט קענען איינהאלטען: „דיר ניט געפעלען! — וועט זי איהם ענטפערן — „קענסט מיך גט'ן, אז דו ווילסט".

— חאטש מארגען! וועט זיך לייבע אנחאפען מיט שמחה.

און לייבע וועט האלטען ווארט, וועט זי שלעפען צום רב אויף מארגען און וועט איהר אין א האלבע שעה אב'גט'ן (ווי־פיעל געדויערט עס דען?...) קיין כתובה וועט ער איהר ניט געבען — ער האט ניט וואס, וועט זי אויף מארגען נאכ'ן גט ווע־רען אזא אונגליקליכע, ווי חאשע די „ענונה" וואס דער מאן האט זי אוועקגעווארפען, און זי געהט אום אין אלע בעל־בתי'שע הייזער און בעט מיט טרעהרען מען זאל איהר געבען גרעט וואשען, נענט פליקען, דייזשעס קנעטען...

חייענען האט אנגעהויבען צו שוידערן. זי האט אריינגע־קוקט דורך די „פענסטערליך" אין דער מאנסבילשע שוהל. ליי־בע איז געשטאנען געבען זיין „שטאדט", דער טלית פערוואלפען פראנטיש איבער די אקסלען, האט געגלעט צופריעדען דאס קליין־שווארץ בערדיל און האט, ווי געשמייכעלט.

— נאך גאר א יונגער מאן — האט זי קוקענדיג אויף איהם געטראכט — ער וועט נאך נעהמען א מיידעל...

דער גערואנק האט איהר א קלאפ געגעבען.. זי האט גע־שווינד, ווי עס וואלט א דונער געטהאן, זיך אבגערוקט פון די „פענסטערליך".

— נאט אייך די שפאקולען! — האט זי זיך נעווענדט צו דער רבי'צין און ארבגעריסען געשווינד פון נאז די שפאקו־לען, ווי זי וואלט זיך געוואלט ראטעווען פון א גרויסער סכנה, וואס איהר שטעהט פאר...

— נו, וועסט אם ירצה השם, קויפען שפאקולען מארגען, הא? — האט די רבי'צין בעזארגט געפרעגט.

— ניין, רבי'צין! עס וועט איבערגעהן... — האט חייענע נעשטאמעלט פאר שרעק — איך בין ערשט אלט אכט און דרייי־סיג יאהר, עס איז נאך פריה... „מיינער" זעהט נאך גאנץ גוט...

איך וועל ביי א דאקטאר א פרעג טהאן.... מען זאגט, עס איז פארהאן צו אויגען אזא וואסער... עס ווילט זיך, טהייערע רבי'צין, ניט ווערען יונגערהייט קיין באבע, עס ווילט זיך ניט...

חייענע האט זיך אבנעהאקט, ווי זי וואלט א גרויסע נאדישקייט ארויסגערעדט.

די רבי'צין האט אויף איהר אויסגעשטעלט די אויגען, געשאקעלט מיט'ן קאפ און געזיפצט:

— אוי, זינדיגע וויבער!

אויף מבינות

די כלה האָט מען אראָבגעבראכט אויף די אנדערע טעג יום־טוב. זי איז געווען א הויכע, א דארע, דאָס געזיכט א קלייניס, די אויגען שווארצע מיט א פארלאָשענעם גלאנץ, און עם איז אין זיי געלעגען א טרויעריגער ערנסט, עפעס א מין יאוש.

די תנאים זיינען געווען מיט א חדש צוריק. דעם חתן׳ס פאָטער איז אויף די תנאים ניט געפאָהרען, ער האָט קיין צייט ניט געהאט. און אנב האָט די מחותנת׳טע, דעם חתן׳ס מוטער, זיך נעהאלטען, אז זי איז מעהר מבין אויף א כלה ווי ער.

דער וועג איז געווען א שלעכטער. די גאנצע פינף שעה, וואָס די רייזע האָט געדויערט, האָט נעגאָסען א קאלטער רעגען, און א ווינט, א בייזער, א כעסן, האָט גערייסען די טוך, אין וועלכע די כלה איז געווען איינגעוויקעלט און אז ער האָט ניט געקאָנט גובר זיין די טוך האָט ער אריינגעבלאָזען אונטער דער טוך, און זי איז געקומען צו פאָהרען א דערפרוירענע.

— לאָמיר נאָר אָנקוקען די כלה — עפעס א שעהנע?

— האָט דעם חתן׳ס פאָטער ר׳ חיים, דערהערענדיג אז די כלה איז געקומען, פרעהליך מיט א וויצעלע אויסגערופען.

ער האָט זיך אויסגעצויגען מיט די הענד אין די באָקעס, אויסגעשטעלט זיינע גרויסע סארע אויגען און האָט אָנגעהויבען קוקען מיט אן ערענסטען שמייכעל.

— נישקשה! — האָט ער ענדליך ארויסגעזאָגט און ווייטער זיך גענומען בעטראכטען, און ענדליך צוגענעבען:

— חשך אביסעל!

די כלה האָט זיך נעסטארעט צו שמייכלען און האָט ענטפערט:

— איהר וועט מיר גוט צוזעהן וועל איך זיך ביי אייך אין געסט פאָפראווען.

— נערעכט, נערעכט! — האָט ר' חיים צופריעדען אויסגערופען — און ער האָט שוין בעשלאָסען ביי זיך אין נעראנק. אז זי איז ניט קיין נאר.

באלד איז אין שטוב געוואָרען א גרעסערער נערודער. די קינדער, וועלכע זיינען וואר אויפ'ן גאס און וואר אין א צווייטען צימער נעווען, זיינען זיך צוזאמען נעקומען און אָננעהויבען אהן שום צערעמאָניעס אריינרוקען זייערע גאנצע פנים'ער אין דער כלה'ס פנים אריין, כדי איהר בעסער צו בעטראכטען, און דאָס יונגסטע אינגעל בערטשיק, מיט ניט נאר קיין רייענעם נעזל, האָט זיך אזוי נאָהנט צו איהר צוגערוקט, אז די כלה ווז העפליך זי האָט זיך ניט געוואָלט האלטען, האָט זיך דאָך אבגעקעהרט פון איהם...

באלד איז א פערסאָפעטער פון גאס אָננעקומען דער חתן.

ער האָט איהר גליך נעגעבען די האנט, נעפרעגט מיט האלבען מויל: וואס מאכ.. די איבעריגע אותיות האָט ער פערשלונגען, עס זאָל ניט זיין קענטיג, צי ער „דוטשעט" זי, צי ער „איהרצט" זי און איז זיך געלאָפען איבערטהאָן.

— די כלה מוז וועלען עסען! — האָט דעם חתן'ס מוטער, ביילע, א נאָרישע אידענע, וואס האָט זיך געהאלטען פאר א גרויסע חכמה, בעמערקט.

— ניין, א דאנק! — האָט די כלה, וועלכע האָט זיך שוין צוגעזעצט, נעענטפערט — איך וויל נאָך ניט עסען.

—וואו האָסטו געגעסען?—האָט די מחותנת'טע געפאָרשט.

— ארויספאהרענדיג פון דער היים! — האט די כלה ג׳ענטפערט און האט אראבגעלאזען די אויגען אויף איהר קיי־טעלע, וואס דער חתן האט איהר צו די תנאים נעגעבען א מתנה.

— די כלה וויל בעסער אברוהען! — האט ר׳ חיים הויך אויפ׳ן קול גערעדט, וויל איהם האט זיך גערואכט, אז וואס העבער ער וועט רערען וועט ער אלץ מעהר פרייגדליכער זיין.

די כלה האט זיך נעפיהלט ווי בעפרייט פון עפעס שוועי־רעס און האט לייכט אבגעאטעמט. זי האט נעוואלט א הוסט טהאן, נאר זי האט זיך איינגעהאלטען.

— איך וואלט זיך טאקי וועלען צושפארען א ביסעל!— האט די כלה זיך ארויסגעהאפט און האט גלייך חרטה געהאט, וויל דאס לעצטע וואהרט האט זי ארויסגעזאגט מיט א הייזע־רינגליכען קול און זי האט בעמערקט ווי די מחותנים האבען אייי־נער אויפ׳ן צווייטען א קוק געטהאן.

דעם חתן׳ס מוטער האט זי אריינגעפיהרט אין א זייטיגען האלב־פינסטערן צימערל, האט איהר אנגעוויזען וואו צו לעגען זיך און איז ארויס.

די כלה האט זיך נעפיהלט ווי בעפרייט פון עפעס און האט לייכט אבגעאטעמט. זי האט נעוואלט א הוסט טהאן, נאר זי האט זיך איינגעהאלטען.

אז זי האט אבער איינגעדרעמעלט•האט זי זיך פערגעסען וואו זי איז און האט זיך צוהוסט ווי אין דער היים, פריי און אונגעשטערט.

דער מחותן, ר׳ חיים, וועלכער איז געשטאנען נעבען טהיר פון צימערל און האט זיך איינגעהערט צו יערען מינדס־טען שארף, וואס דארט קומט פאר, האט דעם הוסט גלייך דער־הערט, האט א וואונק געטהאן צו דער מחותנת׳טע און האט שטיל נעזאגט:

— ווייר דאכט, אז זי איז א קראנקע!...

די מחותנת'טע, וועלכע איז געווען די נאנצע מבינ'טע אויף דער כלה, האָט ניט איינגעשטימט.

— נאָך א נייעס! וואס נאָך וועסטו אויסקלערען!

— זי איז א קראנקע! — האָט זיך ר' חיים געהאלטען ביי זיינס.

— נעה, נעה, משוגענער! — האָט שוין די מחותנת'טע זיך געבייערט.

— ביזט א שארפע מבינ'טע! — האָט ר' חיים זיך נעקרימט, — האָסט געקליבען און טאקי פיין אויסגעקליבען.

די כלה האָט זיך געטומען וויינען. די מחותנים ביי דער טהיר האָבען געוואונקען עם זאָל זיין שטיל. באלד האָט זיך דערהערט א הוסט...

— נו? — האָט דער מחותן אויסגעשטעלט די אויגען אויף דעם ווייב.

— מאלע וואס א מענש הוסט, זיך אודאי צוגעקיהלט, פאהרענדיג.

— דאָס קאָן אויך זיין אמאָל! — האָט דער מחותן איינגעשטימט. — פונדעסטוועגען קאָן מען זיך דערויף ניט פערלאָזען. מען דארף זי גוט בודק זיין. מען וועט נאָך זעהן: ממה נפשך: גוט — גוט, ווען ניט, איז ניט געפידעלט.

— שששש! — האָט די מחותנת'טע געלענט דעם מיטעלסטען פינגער פון האנד אויף דער נאָז — רעד ניט אזוי הויך...

אין א שעה ארום איז די כלה אויפגעשטאנען. איין באק, אויף וועלכע זי איז געלעגען, איז געווען ניט נאטירליך רויט, די אנדערע באק בלאס און פערוועלקט. די מחותנים האָבען געקוקט אויף איהר מיט חשד. מעהר אבער האָט געקוקט די מחותנת'טע. זי איז געווען די מבינ'טע, זי איז פעראנטוואָרטליך! זי מוז ארומזעהן די כלה פון אלע זייטען.

אין קוקענדיג אויף איהר א היבשע ווייבל, פון וואס די כלה האט ניט געהאט וואוהין צו טהאן איהרע בליקען, האט די מחותנת'טע בעמערקט עפעס א שראם אויפ'ן שטערען.

— וואס איז דאס ביי דיר, טאכטערקע, פאר א צייכען אויפ'ן שטערען? — האט זי געפרעגט גאר אהן צערעמאניעס.

די כלה האט זיך דערשראקען. איהרע ליפען האבען זיך געקרימט פון פיין... דער שראם איז איהר געקומען פון א פאל נאך אין דער קינדהייט. זי האט עפעס געוואלט פארצעהלען. זי וווייסט דערפון די גאנצע מעשה. די מאמע איהרע פלעגט עס פאר אלע ווייבער פארצעהלען. נאר די צונג האט איהר ניט געדיענט. און זי האט עפעס ניט דייטליך ארויסגעשטאמעלט:

— דאס איז נאר נישט... דאס איז נאר נישט... די מחותנים האבען זיך וויעדער איבערגעקוקט, שוין אבער מיט מעהר ערנסט. דער חתן, וועלכער האט זיך שוין איבערגעטהאן און איז אומגעגאנגען הין און צוריק אין דעם נייעם אנצוג, די הענד אין די קעשענעס, האט זיך אויף אבגעשטעלט, צוגענאנגען נאהענט צו דער כלה, און האט טיף ארייניגערוקט זיי פנים מיט א מינע פון א שארפען מבין..

די אנדערע טעג יום־טוב האט מען געפיהרט די כלה אויף „כיבוד" צו קרובים. דער מיין איז אבער געווען הערען מבינות אויף דער כלה. די משפחה איז געווען א גרויסע: מען האט זי געפיהרט פריהער צום חתן'ס זיידען, ר' לייזער. דארט איז עס צוגענאנגען גרינג. ערשטענס האט דער אלטער נישט געקוקט אויף ווייבער, צווייטענס, האט ער געלאזען אין שוהל די שפאקולען און אהן שפאקולען זעהט ער סיי ווי סיי גאר נישט. די באבע האט גראד דעם טאג געליטען אויף רעווומאטיזם און האט געקרעכצט אין בעט. שווערער איז עס צוגענאנגען ביי די פעטערס און מומעס. דארט פלעגט די מחותנת'טע אברופען די ווייבער אן א זייט, אנווייזען מיט'ן פינגער אויף דער כלה און

פרעגען אזוי שטיל, אז די כלה פלעגט הערען יעדעס וואָרט:
— וואָס זאָגסטו? דער „אלטער" זאָגט, אז זי איז א קראנקע.
— האַ... פלעגט א מומע אויסשטעלען די אויגען און קוקען אויף דער כלה...

דאָ פלעגט שוין די כלה ניט הערען. דער געשפּרעך פלעגט שטילער ווערען. נאָר זי האָט זיך פאַרגעשטעלט אזעלכע מיינונגען, פון וואָס דאָס בלוט פלעגט איהר וועלען פערקיהלט.

איין עלטער־מוהמע, ביי וועלכער מען איז געווען צום לעצטען, א נידריגע דיקע פרוי, האָט איהר גאָר אבגעזאָגט אינגאנצען דאָס לעבען.
— זי איז דאָך א מסוכנת... זי איז דאָך א געשטארבענע... האָט זי אין א ווינקעל, אברופענדיג די מחותנת'טע — בעשלאָסען... זי פערזוכט דאָך גאָר נישט פון טיש...
— יא, יא... האָט די מחותנת'טע געזיפצט. איך וויס גאָר ניט וואו זיינען מיינע אויגען געווען!... וועה איז מיר...

— נו, וואָס טהוט מען איצטער? האָבען די מחותנים געשמועסט, קומענדיג אהיים, צווישען זיך, וועז די כלה איז ארויסגענאנגען אין א צווייטען שטיבעל.
— איך וויים? — האָט נעזאָגט דער מחותן.
— איך וויים? — האָט געענטפערט די מחותנת'טע.
— נו, וואָס זאָגסטו, חתן?
— איך וויים? — האָט דער חתן געדריקט מיט די פליצעס. — טהוט ווי איהר פערשטעהט.
און דערהערענדיג טריט האָט ער א וואונק געטהאָן:
— שא, זי גענהט!...
די כלה איז אריין אין שטוב. פערשטעהענדיג, אז מען האָט וועגען איהר גערעדט, האָט זי זיך ניט געהאָט וואוהין צו טהאָן.

— נו, ווילסטו שוין אפשר עסען? — האָט די מחותנת'טע ווייטער געפרענט.

— ניין, א דאנק...

— דו עסט אלע מאל אזוי וועניג? — האָט דער מחותן געפֿרעשט, ווי א דאקטאר.

— פערקעהרט.... האָט די כלה געשטאמלט, פערשטע־ענדיג וואוהין מען זיצלט מיט דער פראנע.

— הייסט עס, האָסט יא אפעטיט.

— ניט צו פערזינדיגען! — האָט די כלה געפרובט שמייכ־לען.

עס איז געווארען שטיל א ווילע. דער מחותן האָט ארַאב־געלאָזען דעם קאָפ אויפ'ן טיש און האָט זיך פערטראכט. באלד אָבער האָט ער זיך ערוואכט, ווי אין קאָפ וואלט איהם ארויי־געפאלען א גרויסע אידעע און האָט זיך געוועגדעט צו דער כלה מיט א קוראוש:

— זאג מיר מיין טאכטער, דו ביזט, חלילה, ניט קיין שטי־קעל חולה?...

די כלה איז בלייך געווארען, זי האָט אינגאנצען א ציטער געטהאָן און האָט א ווארט ניט געקאָנט אויסרעדען...

נאָך יום־טוב איז זי אוועקגעפֿאהרען א קראנקע אויף אן אמת....

דער קוש

חיה ביילה'ס „שטוב" האָט נעהאט א נאָמען אין דער נאנצער נאס. דעם נאָמען האָט די שטוב פערדיענט ניט צו־לויב איהר עשירות, ניט צולויב איהר צדקה, נאָר צולויב די שטענדיגע קריגעריי, קולות, נעשרייען און קללות, וואס האָבען זיך פון דאָרט שטענדיג געטראָגען, סיי זומער — דורך די קליינע אָפענע, סיי ווינטער — דורך די צווייענדיגע פערמאכטע און גוט ארומגעקלעבטע פענסטער...

די ערשטע צייט, מיט יאָהרען צורוק, וועו די דאָזיגע קולות האָבען זיך צולויב דעם אונטערגעוואקסענעם „הויזגע־זינד" נאָר וואס זיך אָנגעהויבען צו ענטוויקלען, פלעגט ניט זעלטען בייַ דער שטוב א גאנץ רעדל זיך צונויפקלייבען, מאנ־כע פון רעדל פלענען לאכען, מאנכע פלענען בעדויערן אוו אנדערע, רודף־שלום'ניקעס, פלענען זיך טאקי אין שטיבעל אריינכאפען און אָנהייבען צו מוסר'ן:

— פע, חלשות, די גאס איז דאָך אויך! עס איז דאָך א חרפה פאר לייטען!

געוועהנליך פלעגט אזא „רודף־שלום'ניק" חאפען א פסק, ווי ער האָט פערדיענט פאר זיין גרויס חכמה אריינצומישען זיך דאָרט, וואו דער דלות, דחקות און פערביטערטקייט קריגען זיך, און האָט שוין נאָכדעם פערזאָגט א צעהנטען, ניט צו מישען זיך אין פאמיליען לעבייי

שפעטער אבער איז מען שוין צו דער דאזיגער שטוב גע־ווארעט געווארען, מען האט שוין אויף דער שטוב מיט דער האנד אוועקגעמאכט:

— א פערשאלטענע שטוב!

קריגען, זידלען און שלעטען, דערהויפט שלעטען, פלענט זיך די מוטער מיט'ן מאן, מיט די קליינע קינדער און דער עיקר מיט דער עלטערער טאכטער, — דוקא מיט דער עלטערער, פון וועלכער זי האט אזוי גענארט נחת צו זעהן, פיהרען זי צו דער חופה און דערלעבען פון איהר אייניקלעך...

דאס אבער פלענט זי טראכטען אין הארצען אין גוטע מי־נוטען, ווי שבת נאך ווארעמס, וועז דער טשאלענט איז ארויס נעראטען, און דער קוגל איז ניט צוקראכען געווארען, וואס פלענט אייגענטליך זעלטען טרעפען, אדער אין שוהל ביי דער „תחנה פאר קינדער" און אין נאך אזוינע גליקליכע רוהיגע מי־נוטען.

דאס זיינען איבריגענס נאר מינוטען געווען. דאס לעבען אבער בעשטעהט פון יאהרען, לאנגע וויסטע יאהרען אין דחקות און אין נויט. און אין אזוינע יאהרען זיינען גוטע מינוטען ביי דער מוטער פון דער שטוב זעהר וועניג געווען, און אום אויסצוקיהלען דאס „פערביטערטע הארץ" איז געווען דאס אייג־ציגע מיטל — שילטען...

אין קללות איז חייה בייל געווען געניט, מען קען זאג־גען, או זי איז געווען א שילטערקע מיט נאטם גנאד. אין קללות איז זי געווען שטארק אריגינל. איהר פערביטערטע נשמה האט פיינד נעהאט א נעוועהנליכע שאבלאנע קללה, וואס יערע „יענטע" אין נאס בענוצט זיך מיט איהר. חיה בייל האט גע־האט איהר אייגענעם רעפערטואר קללות, קללות אין פראזע און אין גראמען. די קללות אין גראמען פלענט זי בענוצען אין א רוהיגער צייט, אפט מאל אלס א גוט ווארט, א פריינדליך־קייט. א קינד פרענט, למשל: מאמע, וואו איז דער מעסער?

ענטפערט חייה בייל׳ע : זאל׳סט ניט וואקסען גרעסער! וועז א קינד רופט אמאל : מאמע ! ענטפענט חייה בייל׳ע צום גראם : זאל דיר זיין א יאמע ! דאס וואס יאמע איז ניט קיין ריין אידיש וואָרט האט איהר ניט געארט. זי האט געשאל׳טען, ווי געזאגט, נאר אום אויסצוקיהל׳ען איהר הארץ, וועל׳כעם איז שטענדיג נעווען פערביטערט, אבער ניט צוליעב דער קונסט..

א זומער פריה־מארגען.

די על׳טערע טאכטער, זעל׳דע, איז געשטאנען איינגעבויגען ביי דער באנק, וואס האט געדיענט אנשטאט א קיך, און האט נעווואשען דאס געפעס פון דער נעכטיגער וועטשערע. די וועטשערע איז נעכטען בעשטאנען פון קארטאפפל מיט בעבל׳ך. א שטארק אנגעל׳עגטער מאכל ביי חייה בייל׳ען אין שטוב, פאר זאס די קינדער של׳אנען זיך ממש. אמת, די על׳טערע קינדער זיינען שוין אויסגעשטאקעוועט, אויסג׳דרך־ארץ׳ט, זיי וויסען, או ווי פיעל מען גיט, דארף זיין נענוג, אבער די דריי קל׳ענערע קינדער זיינען נאך ניט גענוג ערצויגען, נאך וועניג קל׳עפ און קל׳לות האבען זיי בעקומען, און זיי שרייען שטענדיג : נאך ! נאך ! — און מען רייסט איינס ביים אנדערן פון די טעל׳ער, פאר וואס חייה בייל׳ע שילט צום גראם און אהן גראם...

יא, די וועטשערע איז געווען א גוטע. די קארטאפפל איז ממש צוגאנגען אין מויל. פון די בעבל׳ך רעדט מען שוין ניט. וואר וויים דאס ניט, אז בעבל׳ך איז אוא מאכל וואס היילט ממש אין הארצען !... דערפאר אבער האט די דאזיגע וועטשערע א חסרון, וואס דאס געפעס נאך איהר איז שווער צו דערוואשען. אז מען חאפט זיך גלייך נאך דער וועטשערע אוסיצואוואשען עס איז נאך א האל׳בע צרה, קען מען זיך נאך אן עצה געבען; וואר האט אבער צייט צו וואשען זיי ביי נאכט ? גלייך נאך וועטשערע מוז מען אויסבעטען די בעטען. צוליעב די בעטען וואל׳ט אפיל׳ו די ארבייט ניט נערויערט. סך הכל גע־

פינען זיך אין שטיבעלֿ צוויי בעטען. דאס ארבייטען נעדויערט אבער טאקי דערפאר, וואס קיין פיעלֿ בעטען זיינען ניטאָ... און יעדע נאכט מוז מען אין דער גיך, ווי מען בויט באריקא־דען, לחבדיל, אויסבויען צו די צווויי נאך פיער בעטען... און די ארבייט נעהמט אויוק די צייט און דאס נעזונד און דאס לע־בען... די ארבייט איז אפילו א פרעהֿיבע, בישת זעלֿדע ארבייט, האלט אונטער הייה ביילֿע מיט קלֿוות, מיט נעשטרייען, און די קלֿענערע קינדער, וואס ווילען שוין שלֿאפען, שוויינען אויך ניט. שטעהענדיג שוין מוכן ומזומן צום שלֿאפען נעהן, האלט יעדער די אלֿע צעהן פינגערלֿיך אין קאפ, קראצען זיך מיט כוונה און רייסען זיך אויפ'ן האלז. אודאי קען זיך זעלֿדע ביי דער ארבייט ניט לאכנוויילֿען, אבער קיין צייט אויך די נעפעם וואס־שען, ווי נעזאגט, בלֿייבט איהר שוין ניט, און זי לעגט עס אב אויך מארגען פריה.

און שטעהענדיג א נאנצע נאכט, ווערען די טעלֿער, לע־פעלֿ און די נרויסע שיסעלֿ פערטרינקענט. דערזעהענדיג זיי אין דער פריה, ווערט זעלֿדע א פערציטערטע. איהר דאכט זיך, אז זי וועט פון דער ארבייט ניט ארויס, און בייז און אויפגערעגט ניט זי א זאג ווי פאר זיך:

— קיין אנדערע מאכלים ווי בעבלֿיך מיט קארטאפעלֿ קען זי נאר ניט אויסקלֿערען!

עס פערשטעהט זיך, אז חייה ביילֿה פערשווייגט ניט אזא אויסרייד, האסט א שטילֿער, און דאן וואשט שוין זעלֿדע די טעלֿער אונטער דער מאמעס מוזיק...

און דאס מאל זיינען נאך די טעלֿער מיט די איבערנעבלֿיע־בענער וועטשערע מעהר ווי אלֿע מאל פערטריקענט נעווארען. זעלֿדע, וואס איז נעווען צורייצט פון ניט דערשלֿאפען די נאכט, פון היטין און דושנעקייט, האט נעברומט און נעשאלטען אוכ־טער דער נאז און הויך און שטארק נעריבען עפעם א טעלֿער, וואס איז בעזונדער פערטריקענט נעווען.

פלוצים האט זיך דערהערט א קלאפ.

— צעבראכען ! ! — האט פאר שרעק אויסגעשריען די מוטער, צולויפענדיג צו זעלדען...

זעלדע איז געשטאנען מיט אראבגעלאזענע הענד און האט ניט געענטפערט.

— דיין קאפ זאל צובראכען ווערען ! — האט חייה בוילה אנגרויבען, בעטראכטענדיג שוין קלאר דאס אונגליק. ווי רייבט מען דאס אזוי א טעלער ? צעריבען און צעמאלען זאלסטו ווערען... אוי, וועה איז מיר ! די מויד וועט מיך אין גרוב אריינטרייבען, זאל זי בעסער אליין א מיתה משונה איינעמען...

זעלדע האט געשוויגען.

— זי שווייגט ! די צונג זאל איהר אבנעהמען. רבונו של עולם ! וואס שווייגסטו, וואס ? איז זי אויף איהר ארויפגעפאלען. זאג, וואס שווייגסטו ? איז זי שוין אין רציחה אריין. מיין בלוט גיעסט זיך און דו שווייגסט, הא ? דו שווייגסט ? איך האב געלד אויף נייע טעלער צו קויפען ? ! זאלסט אזוי האבען א חתן !...

— שווייג, ווארים איך צעברעך באלד אלע טעלער ! —איז זעלדע אויפגערעגט געווארען פון דער לעצטער קלאה... שווייג ! שווייג ! איז זי שוין אויפגעשפרונגען פון ארט און זיך געלאזען, ווי א ווילדע טיגערין איבער'ן שטיבעל.

— דו ביזט נאך גערעכט ? — האט חייה בוילע אויסגעגלאצט די אויגען אויף איהר — דו ברעכסט טעלער, דו פערגיעסט מיין בלוט ווי וואסער, און דו ביזט נאך גערעכט ? נא דיר גערעכט, נא !

און חייה בוילה האט זיך אריינגעריסען מיט איהרע דארע לאנגע הענד אין זעלדעס לייב, ווי זי זאל זי וועלען דערשטיקען. זעלדען האט פערחאפט דער אטהעם, דאס בלוט האט איהר נעגעבען א זעץ אין קאפ, און ווערענדיג ווילד פאר צארען, האט זי מיט אלע כחות א שטויס געטהאן פון זיך די מאמען.

עס האט זיך דערהערט א קלאפ פון א קערפער, נאכדעם א נעשריי, שפעטער א ווייל — א שטילער קרעכץ דורך טרערן:

— זי האט מיך גע'הרג'עט... קינדערלײך, זי האט מיך גע־הרג'עט... כרות יאהרען וועט זי האבען... געהט רופט דעם טא־טען... כרות...

די קלײנע קינדער האבען זיך צעווײנט און האבען זיך אלע א ווארף געטהאן אויף זעלדען, וועך מיט די הענד, וועך מיט א שטעקען.

— וואס האסטו גע'הרג'עט די מאמען?... — האבען זיי נעשריען... — מאמעלע שטעה אויף!...

חייה בײלע איז אויפגעשטאנען און אנפאנגם שטיל גע־קרעכצט. באלד אבער איז זי געקומען צו זיך און האט נענומען פלוכען:

— כרות יאהרען דיר... כרות יאהרען. א מאמען געשלא־גען... נאך דיין לויה זאל איך געהן, רבונו של עולם, ווי דערלעב איך דאס!...

— נאך דיינער בעסער! — האט זעלדע צוריק נעשאל־טען און גלייך חרטה האבענדיג אויף דער קללה, וועלכע זי האט דאס ערשטע מאל נעגעבען דער מאמען, איז זי ארויסגע־לאפען אויפ'ן גאס.

א שווערער טאג איז עס געווען. די שערבלײך פון דעם צע־בראכענעם טעלער זיינען געלעגען אויף דער ערד און האבען ווי עדות נעזאגט אויף דעם. וואס איז פארגעקומען... די נאכט איז נעקומען און פערמאטערט זיינען אלע אין דעם דאזיגען שטיבעל אויף די גע'לעגערם אוועקגעפאלען, און אהן וועטשערע הארט איינגעשלאפען...

זעלדע האט אבער ניט געקאנט איינשלאפען. אזוינע טעג זיינען אפילו א סך אין איהר קורצען און דאך לאנגען לעבען גע־ווען, אבער שלאגען און שילטען צוריק די מאמען האט זי נאך

קיינמאל ניט... זי האָט ניט מורא פאר כרות... וואס איז כרות? — מען שטארבט! נו וואס איז? הלואי וואלט זי שוין טאקי נעשטארבען. וואס וועט זי פערלירען?... א קלייניר חלוק פון איהר לעבען ביז איהר טויט. דאָ ליגט זי אויף דער ערד, אוז דאָרט אביסל טיפער. אבער דערפאר — רוהיג... זעלדען פער־דריסט נאָר, וואס זי האָט איהר מאמען, איהר אייגענער מאמען, אזא צער פערשאפט. קיינמאל איז די מאמע ניט געווען אזוי צעטראגען ווי היינט. זי האָט זיך אפילו ניט געשאלטען... א גאנצען טאג איז זי אומגענאנגען ווי צומישט און שטארק פער־טראכט. דעם צעבראכענעם טעלער האָט זי אפילו ניט דער־מאנט. זעלדע האָט דערפיהלט, וואס זי האָט היינט געטהאָן דער מאמען, און איהר הארץ איז צוגענגען, ליגענדיג אויף דער ערד.

די ארימע מאמע! וואָס איז זי שולדיג, אז זי שילט אוז שלאָגט זיך אפילו? דאָס ביטער לעבען איז דאָך שולדיג. זי האָט דאָך א גאלדען הארץ. זי גיעט דאָך א שכן דאָס לעצטע אווענ.

זעלדען האָט צונויפגעדריקט דאָס הארץ. זי האָט ניט גע־קענט איינליגען.

זי שטעלט זיך אויף אוז נעהט צו צו דער מאמעס בעט.

חייה ביילע ליגט מיט'ן פנים ארויף. די דאָרע ברוסט אפען. אויף דער מיטען ברוסט זעהען זיך צוויי בלוטיגע קראַ־צען.

זעלדע קוקט אויף די צוויי בלוטיגע פאסען אוז קען זיך ניט אבריסען פון זיי... עפעס ציהט זי אזוי צו דער מאמען. אוי, ווי זי האָט ליעב די מאמען! זי האָט גאר ניט געווואוסט ביז אהער!... דאָס ערשטע מאל זינט זי געדענקט זיך, פיהלט זי אזא מאדנעם וואַרעם געפיהל... אט וואלט זי צוגעפאלען צו איהר אוז ארומנעהמען אוז קושען זי, אבער אזוי שטארק...

— די מאמען קושען! — דערמאנט זיך זעלדע — אוז איהר דאכט זיך, אז דאָס איז א משוגענער פערלאנג... קושען די מאמען! זי איז שוין אלט 25 יאהר אוז האָט נאָך די מאמען

קיינמאל ניט געקושט. עס קומט עפּעס אויס מאדנע: קושען די מאמען...

די צוויי בלוטיגע רויטע פּאסען אויף דער ברוסט ווינקען אבער און ציהען אזוי שטארק...

זעלדע קען זיך ניט אברייסען. עפּעס א געהיימע קראפט בייגט זי, בייגט זי נידעריגער צום בעט. איהרע ליפּען ציטערן פון א מאדנעם בענעהר: זי ווייל קושען די מאמען!.. זי קען זיך ניט איינהאלטען... עס ציהט אזוי...

— מאמע, מאמע! פּליסטערט זי שטיל! אונגליקליכע מאמע. אוי, דיין ווייסט לעבען! און זי בייגט זיך צו און ריהרט אן מיט איהרע ליפּען דער מאמעס דארע ברוסט.

— אוי וועה איז מיר! — האפּט זיך אויף חייה בייליע— ווער איז דא?

זעלדע בלייבט שטעהן דערשראקען און קען זיך פון ארט ניט ריהרען.

— אוי, זעלדע! קרעכצט די מאמע — דו ווילסט מיך טאקי הרג'ענען!.. אוי וועה איז מיר, וואס איז האב דערלעבט!

זעלדען שניידען די ווערטער, ווי מיט מעסער. זי שעמט זיך, זי קען ניט, אבער זי וועט איהר זאגען.. זאל זי ניט מיינען, אז זי האט זי גענוגלט הרג'ענען...

— מאמע! איך האב דיך געקושט!

— קינדערלעך! איז שוין חייה בייליה געקומען צו זיך — די מויד איז משוגע געווארען! אוי זאל זי טאקי שוין משוגע ווערען!

דערהערענדיג די קלאה איז זעלדע א בערוהיגטע אוועק צו איהר גלעזענער...

דער גמילות חסד

דער גרעסטער יריד אין ק ל ע מ ע נ ק ע איז אולאם. דאָס שטעדטעלע ווארט אויף „אולאם" מיט א קלאפענדיגען האָרצען און מיט גרויסע האָפנונגען. „אולאם", זאָגען די קלע־מענקער קרעמער און העגדלער, „איז א גאָטס בענשונג", ווען ניט אולאם וואלט קלעמענקע שוין לאַנג אויס קלעמענקע געווען. אמעריקא וואלט שוין די רעשט ביסעלע אידען פון דאָרט צוגע־נומען צו איהר".

צו אולאם דארף מען אבער האָבען „געצייג". די קרעמער דארפען האָבען סחורה און די סוחרים — נעלד. אָהן די געצייג איז אולאם אויך בלאָטע!

און חיים דער תבואה־העגדלער געהט ארום א טויטער. צו אולאם איז געבליבען סך־הכל נאָך דריי טאָג און ער האָט נאָך ניט א „קאָפיקע" מיט וואס דעם שפייכלער אויפצומאכען.

און אויפ'ן מארק דרעהען זיך אום די תבואה־העגדלער מיט פערדרעהטע דאשיקעס, מיט גראָבע טיטונענע פאָפיראָסען אין די מויל־ער, מיט די שטעקלעך אין די הענד און מען רעדט שמארק וועגען יריד.

— אין דריי טעג אויף ד ע ר צייט! — רופט אויס איינער.

— פשששש! קריגט התפעלות א צווייטער — אין דריי טעג אויף דער צייט וועט זיך „ברעכען".

„זיך ברעבען" הייסט אויך מארק לשון: עס וועט זיין א גרויסער עולם.

און חיים וועלט בלאס. ער וואלט בעטען א מפלה אויפ'ן יריד, עס זאל דעם טאג רעגנען, שנייען, שטורמען, אז קיין משוגענער הונד אפילו זאל צום מארק ניט קומען, חיים וויים אבער, אז „אולאם" איז ניט קיין שרעקעדיג־איננעל: „אולאם" האט קיין מורא ניט פאר דער גרעסטער זאוואלוכע — „אולאם" בלייבט „אולאם"!

און ביי חיים'ן שפארען ארויס די אויגען פון קאפ: א נמילות־חסד, וואו קריגט מען א נמילות־חסד? א פינף־און־צוואנציגער חאטש...

ער בעט ביי אלעמען, נאר יעדער ענטפערט מיט א פרעה־ליבען נעלעכטערי:

— צי משוגע! פאר א יריד נעלד?

און חיים'ן דאכט זיך, אז ער וועט טאקי משוגע וועלן...

— וואלסט אריבערנעהן צו לייבע־בערעם, עצה'ט איהם דאס וועיב, נעמענדיג א טיעפען אנטהיי אין זיין וועהטאג.

— איך האב דאס שוין אליין נעקלערט — ענטפערט חיים פערטראכטערהייט.

— נאר וואס? — פרענט דאס וועיב.

חיים וויל איהר ענטפערן: נאר איך קען ניט אריינגעהן. איך האב קיין מוטה ניט. פאר דעם וועיב אבער פאסט איהם ניט צו זיין אזוי אפענהערציג און ער ענטפערט:

— נעהט ער צום טייוועל! ער וועט ניט לייהען.

— פרובען זיך שאדט ניט — רעדט זי איהם איין.

און חיים בערעכענט זיך, אז ער האט טאקי קיין אנדער ברירה ניט און לייבע־בערעם איז א איד א גביר, און וואהנט מיט איהם אין איין נאס, דאס הייסט „שכנים", און קיין נעלד צום

יריד דארף לייבע־בערעם ניט — ער אליין איז נאָר א וואלד־סוחר.

— נעהם מיר ארויס דעם שבת'דיגען אויבער־בגד! — וועגדעט ער זיך צום ווייב מיט א בעשלייעסענדען טאָן.

— וואָס דען? — ענטפערט איהם דאָס ווייב — די בעס־טע זאך אריינגעהן צו „איהם".

און חיים האָט זיך געשטעלט קענען האלבצובראָבענעם קליין־שפיגעלע, וואס איז געווען צוגעשלאָגען צום וואנד, האָט א גלעט געטהאָן מיט ביידע הענד די באָרד, פערקאשערט די פאות, דערנאָך האָט ער אראָבגענומען דאָס היטעל פון קאָפ און א פיהר געטהאָן איבער איהם מיט דעם ארבעל.

— זעה נאָר, איך בין פון הינטען ניט אויסגעריבען אין קאלך?

— א קשיא! — האָט איהם דאָס ווייב ענענטפערט און האָט זיך גענומען איהם קלאפען מיט ביידע הענד איבער'ן פלייצע.

— ביי אונז איז דאכט זיך אמאל געווען א שטיקעל בערש־טיל פון „זאכען". וואו איז זי, הא?

— דיר האָט זיך אפשר גע'חלום'ט! — האָט דאָס ווייב געענטפערט, קלאפענדיג איהם איבער'ן פלייצע און מורמלענדיג:

— נו, זיך אויסגעריבען אביסעל!

— נו, געגוג צו קלאפען! — האָט חיים כמעט ווי מיט כעס ארויסגעברומט — איך וועל שוין גענהן.

מיט א זיפץ האָט ער אנגענטהאָן דעם שבת'דיגען אויבער־בגד, ארויסגעמורמעלט: זאל ער אזוי לעבען, ווי ער וועט לייהען, און איז ארויסגענאנגען.

און געהענדיג צו לייבע־בערעם האָט חיים'ן דאָס הארץ גע־ציטערט. פאר'ן גאנצען לעבען זיינעם, זינט לייבע־בערעם וואהנט דא אין עק נאם, איז ער ביי איהם אין גאנצען געווען

צוויי מאל, און ביי חיים'ן איז דער איצטיגער גאנג געווען א מין עקזאמען.. דער „אריינגאנג" צו איהם, די ליכטיגע צימערן, די גרויסע שפיגלען, די ווייכע מעביל, לייבע־בערעם אליין מיט זיין לאנגער ברייטער בארד, מיט זיינע שטרענגע גביר'עשע אויגען; די גבירה, די פרעהליכע גליקליכע קינדער, אפילו די דינסט, וועלכע איז איהם געבליבען אין זכרון פון יענע צוויי מאל, — דאם אלעם האט איהם געשראקען און ער האט זיך אליין געפרעגט: „וואו אהין געהסט דו, צי משוגע, נעה צורוק!" און ער פלענט זיך מינוטען־וויין אבשטעלען אין מיטען וועג. נאר דער נעראנק, אז באלד איז „אולאם" און ער האט ניט מיט וואם צו עפענען דעם שפייכלער האט איהם געטריעבען געהן ווייטער.

— ער וועט ניט לייהען — עס איז גאר ניטא וואם צו האפען אומזיסט!... האט ער געהענדיג זיך מכין געווען צום קלאפ, נאר ער האט דערפיהלט, אז ער וועט ניט קשיען דאם מויל עפענען ארויסצוריידען זיין בקשה, אויב ער וועט אזוי אראב פאלען ביי זיך, און ער האט זיך געטרייסט:

— אז מען זאל איהם צוטרעפען אין א גוטען הומאר וועט ער לייהען. וואם וועט ער מורא האבען צו לייהען מיר עטליכע רובעל איבער'ן יריד? איך וועל איהם זאגען, ווי נאר איך פער־קויף די סחורה בעקומט ער גליך דעם נמילות־חסד. איך וועל איהם שווערען מיט ווייב און קינדער... ער וועט גלויבען.. און איך וועל דאך איהם ט א ק י אבגעבען...

דאם מאכט אבער חיים'ן אלץ נישט שטארקער ביי זיך און ער זוכט איין אנדער נחמה, איין אנדער רפואה צו שטאר־קען זיך:

— ער איז ניט קיין שלעכטער מענש... און אנב קאן ער מיר דאך ניט פון הייגט אן. שוין א יאהר צוואנציג אז מען וואהנט אין א י י ן גאס — פאראבאצקער גאס...

און חיים דערמאנט זיך, אז פאר צוויי וואכען, וועז לויב־בערעם איז געגאנגען פארבי זיין שטיבעל אין מארק און ער.

חיים, איז געשטאנען גראד אויפ'ן הויף און האט איהם פרייגדליך, ווי עס פאסט פאר א גביר, גוט־מארגען אבגענעבען (איך וואלט געשווארען, אז איך האב איהם די האנד געגעבען— וויל ער זיך דערמאנען) האט לייבע־בערעם איהם צוריק פרייגד־ליך געענטפערט, ער האט זיך אפילו אבגעשטעלט און געפרעגט איהם גאר ווי א גוטער בעקאנטער:

— וואס מאכסט דו עפים, חיים?

און חיים שטרענגט אן זיין בחֿ־זברון און דערמאנט זיך, אז געענטפערט האט ער איהם אזוי:

— א דאנק פאר'ן פרעגען! ניט צו פערזינדיגען... מען האנדעלט!...

און חיים בלייבט צופריעדען מיט דעם ענטפער.

— געענטפערט האב איך איהם גאנץ ברייט!...

און חיים בעשלוסט, אז איצט וועט ער מיט איהם אויך ריידען וואס ברייטער, וואס שטאלצער, פאלען — ניט!

חיים דערזעהט שוין פון ווייטען לייבע־בערעם הויז... ער הוסט זיך אויס, ניט א גלעט די באָרד און בעטראכט אויף זיך דעם בגד.

— נאך נאר א גוטער בגד, דעדט ער פאר זיך ארויס, ווי ער וואלט זיך וועלען איינשמועסען, אז דער בגד איז נאך גוט כדי ער זאל מעהר מוטה האבען. מעהר שטאלץ זיין...

אז ער איז אבער צוגעקומען צו לייבע־בערעם גרויסען הויז, אז פאר זיינע אויגען האבען א פינקעל געטהאן די אכט גרויסע פענסטער צום נאס, דורך וועלכע עס האט זיך דורכגעשלאגען דאס העלע ליכט פון אינוועניג, האט איהם דאס הארץ א ציטער געטהאן.

— אוי, רבונו־של־עולם, העלף! — האט זיך ביי איהם ניט וויל־ענדיג פון הארצען ארויסגעריסען. ער האט זיך אבער באלד פערשעמט פאר זיך אליין און ער האט זיך פערחאפט:

— עט, נארישקייט!...

א ציה טהועגדיג די טהיר, האָט זיך ביי איהם די „תפלה" נאָך שטארקער ארויסגעריסען:

— העלף, שטארקער גאָט! מיין בלוט גיעסט זיך!...

לייבע בערעם איז געעזסען ביי א גרויסען טיש, איבערגע־דעקט מיט א קלאָר טישטוך און האָט געטרונקען טהיי, שמוע־סענדיג פרעהלעיך מיט זיין געזינדעל.

— עפעס א איד איז געקומען, טאָטע! — האָט הויך אויס־גערופען א אינגעלע פון א יאָהר צוועלף, דערזעהענדיג חיים'ן שטעהן ביי דער טהיר.

—טאָקי א איד! — האָט א צווייטער אינגעלע נאָך פרעה־ליכער אויסגעשריען, אויסשטעלענדיג אויף חיים'ן זיינע גרויי־סע שווארצע „ממזר'שע" אויגלעך.

דאָס געזינדעל ביים טיש האָט זיך א נעהם געטהאָן שטארק בעטראכטען חיים'ן און איהם האָט זיך געדאכט, אז באלד פאלט ער אנידער. „עס וועט זיין זעהר מיאוס, אז איך וועל פאלען"... האָט ער זיך געשטארקט און האָט געמאכט א טריט ווייטער און אהן א גוט־אבענד צו זאגען האָט ער ארויס־געשטאמעלט:

— איך בין געגאנגען פארביי, פערשטעהט איהר מיך, איך זעה איהר זיצט... הייסט דאָס איהר זייט אין דער היים... נו, קלער איך: — מען דארף אריינגעהן... שכנים...

— נו, מהיכא־תית, מהיכא־תית! — האָט לויבע־בערעם לייעלעך געשמייכעלט, — ביזט איין אָנגעלעגטער גאסט, זעץ זיך!

חיים'ן האָבען זיך ווי שטיינער פון הארצען ארָאָבגעקוי־קעלט נאָך אזא ענטפער און קוקענדיג אויף די צוויי אינגלעך, האָט ער זיך שטיל אוועקגעזעצט.

— לאה! דערלאנג ר' חיים'ן א גלאז טהיי! — האָט דער נביר א קאמאנדעוועט געטהאָן.

— א גאנץ גוטער מענש! — האָט חיים א טראכט געגעבען — זאָל איהם דער אויבערשטער העלפען!

ער האָט געקוקט מיט דאנקבארע בליקען אויף איהם, עס האָט זיך איהם געוואָלט פאָלען דעם נביר אויפ'ן נראָבען האָלז און קושען איהם.

— נו, וואָס מאכסט דו? — האָט דער נביר געפרעגט.

— גאָט צו דאנקען! מען לעבט!

די דיענסט האָט איהם דערלאנגט א גלאָז טהעע, ער האָט איהר געזאָגט: א „יישר" און האָט גליך חרטה געהאט: א דיענסט פאסט ניט צו דאנקען. ער איז רויט געווארען און האָט געביסען די ליפען.

— טרינק מיט „ווארעניע"! — האָט לויבע־בערעם איהם פארגעלעגט.

— „א טייערער מענש, א טייערער מענש!" —איז חיים איבערראשט געווארען — „ער וועט זיכער לייהען..."

— דו האנדעלסט עפעס? — האָט לייבע בערעם געפרעגט.

— ווי דען? — האָט חיים בריט געענטפערט — מען האנדעלט א דאנק גאָט, ניט ערגער ווי אלע סוחרים.

— ווי האָלט איצט האבער? — איז דער נביר אויסגעפאָלען צו פרעגען.

האָבער איז די לעצטע צייט געפאָלען, נאָר חיים'ן האָט אויסגעוויזען צו זאָגען בעסער, אז האָבער איז געשטיגען.

— גאנץ הויך געהויבען! — האָט ער אויסגעלאָזען מיט א סוחרישען טאָן.

— נו, און דו האסט עפעס אנגערייט האָבער? — האָט דער נביר ווייטער געפאָרשט.

— איך האָב נאר א פיין־פעקעל האָבער, קאסט מיר ניט טהייער, גאנץ ביליג! — האָט חיים מיט מעהר היץ געענטפערט, פערגעסענדיג בשעת רייידען. אז ער האָט שוין פון עטליכע וואכען קיין קערענדיל האָבער ניט אין שפייכלער.

— אוז דו ביזט ביכולת צו „ספעקולירען"? — האָט לוי־בע־בערעם נעפרעגט. — דארפסט נאר קיין געלד ניט?

— נאָט צו דאנקען! — האָט חיים שטאָלץ געענטפערט — נעלד האָט מיר קיינמאל ניט אויסגעפעהלט.

„וואָס רער איך דאָס? וועה איז מיר!" — האָט חיים זיך דערשראקען פאר זיינע אייגענע ווערטער — ווי אזוי בעט מען איצטער לייהען א גמילות־חסד? אוז חיים האָט נעוואלט צו־ריק א שלעפ טהאָן דעם וואגען, נאר לייבע־בערעם האָט איהם איבערגעשלאָגען:

— הייסט עס, דו מאכסט נוטע געשעפטען. ביזט א שטי־קעל נגיד....

„מיינע נגידות אויף שונאים געזאָגט געווארען" האָט חיים נעוואלט צוריק ציהען, א קוק טהוענדיג אבער אויפ'ן גביר'ס שיינעגדיג פנים, אויפ'ן בלאָהען קרינעל „וואַרעניע" האָט ער שטאָלץ געענטפערט:

— נאָט צו דאנקען, איך האָב זיך ניט אויף וואס צו בע־קלאָגען.

„אָט איז דיר א גמילות־חסד!" האָט חיים'ן ווי עמיצער א זעץ געטהאָן הינטען אין קאָפ. פרא־אָדם, דו שוטה!... וואָס בעריהמסט דו זיך? דערצעהל איהם, אז דו דארפסט האָבען צו „אולאם" א פינף־אוז־צוואנציגער — זאל ער דיך ראטעווען. זאל איהם, אז דו פאלסט, אז...

נאר חיים איז וואס ווייטער אלץ מעהר אריינגעפאלען איז א צופריערענעם גליקליכען טאָן, אלץ מעהר נערהמט זיינע נעשעפטען אוז פערבראכט מיט'ן גביר, ווי מיט גאר א גלי־כען מענשען...

באלד האָט ער אבער דערפיהלט, אז ער איז דאָ איבעריג, אז ער האָט ניט אזוי נעדארפט זיצען, ניט אזוי נעדארפט רע־דען. ער וואלט בעסער רעדען וועגען יריד, וועגען גמילות־חסד... איצטער איז שוין פערפאלען: „קיין נעלד פעהלט מיר נישט..."

און חיים האָט מיט פערצווייפעלטע בליקען א קוק געטאָן אויף לייבע־בערעם פרעהליכען פנים, אויף די צווויי אינגלעך, וואָס זיינען געזעסען קעגען איהם און האָבען מיט ממזר'שע לוסטיגע אויגעלעך געקוקט אויף איהם און זיך עפעס מאָדנע געשושקעט און נאָך מאָדנער געשמייכעלט...

א קאָלטער שוויים האָט איהם בענאָסען. ער האָט זיך אויפגעהויבען פון ארט.

— דו גיהסט שוין אוועק? — האָט לויבע־בערעם העפליך נעפרעגט.

„אָט איצט אפשר קען איך א בעט טהאָן", איז חיים'ן איינגעפאלען צו ראָטעווען זיך פּאָרט — נאָר א קוק טהוענדיג אויף די צווויי אינגלעך מיט די ממזר'ישע אויגעלעך, וואָס האָבען אזוי כיטרע געקוקט, האָט ער מיט גדלות געענטפערט:

— איך מוז! געשעפטען! ניטאָ קיין צייט!... און לאָזענדיג זיך צום טהיר האָט זיך חיים'ן נעדאכט, אז הינטען שטעלען איהם אויס די צווויי אינגעלעך מיט די ממזר'שע אויגעלעך פייגען, ציינגען און לייבע־בערעם אליין שמייכעלט, דאכט זיך, און זאָגט זיי:

— גרעסערע, גרעסערע!...

און חיים'ן האָט זיך נעדאכט, אז די פּליצע ברענט איהם פון הינטען און ער איז געשווינד ארויסגענאנגען...

דער אלטער משכיל

חיים נאטליב איז נעבוירען אין ליטא, נאר ער וואהנט שוין א לענגערע צייט אין וואַרשוי און האלט דאָרט א רעסטא־ראן.

ער איז א איד פון א יאָהר 50, זויבער געקליידעט, מיט א רונד בערדל, וועלכעם איז שטענדיג פערקעמט און עס דאכט זיך, אז ער שערט עם אונטער, חאָטש ער האָט עס קיינמאָל אין זינען נישט געהאט. ער איז ניט רייך, ציהט די חיונה מיט שווערקייטען, דאָך קלאָגט ער זיך קיינמאָל ניט — ער האָט העכערע שטרעבונגען, ווי די טרוקענע פרנסה, ער האָט די לשון־קודש'דיגע ליטעראטור!...

דעם לשון הקודש איז חיים נאטליעב איבערגענעבען מיט זיינע בעסטע טיעפסטע געפיהלען. קיין שעהנערע שפראך איז אויף דער וועלט ניטא, לשון קודש, זאגט ער, איז די נאטירליכע שפראך.

ער האָט דאצו א וויסענשאפטליכען בעווייז:

אז מען זאל א קינד גליך פון געבוירען טאָג האלטען אליין אין א צימער און מען זאל מיט איהם קיין שום אנדער לשון ניט רעדען, וועט ער אנהויבען רעדען פון זיך אליין לשון קודש...

— דאָס איז ריכטיג ווי נאָלד !... לאָזט ער אויס מיט פילאָזאָפי־ זיבערקייט — דאָס ווייסען אַלע.

אין זיינע מיינונגען וועגען יונגע לייט, צו אזוי אידען. שפּיעלט א גרויסע ראָלע זיין שטענדיגע התּפּעלות :

— ער איז א שארפער בעל לשון־קודש !... ער שרייבט הפּלא !...

כיי חיים'ען אין ביבליאָטהעק געפינען זיך אַלע אַלטע אידישע קלאַסיקער, ווי מרדכי אהרן גינזבורג, מאפו, סמאָלענס־ קין, אדם הכהן און זיין זוהן מיכה יוסף. די אַלע פערגעטערט ער, רעדענדיג וועגען זיי, לייכט אין זיינע דונקעלע אויגען עפּעס א מין הילליג פייערל, וואס מען קען זעהן ביי קליינשטעדטלי־ דיגע חזנים, וועו זיי רעדען איבער א גראָטענעם „יחדשהו"... אמת פון מיכה יוסף'ן האלט ער שוין וועניגער :

— „ער האָט אויך „געקענט", שמייכעלט חיים ליעבליך. ער איז שוין אַבער יונגער, — עס איז שוין ניט דאָס, גיט ער צו פערשטעהן און ווייזט אויף, אז וואָס דער שרייבער איז יונ־ גער איז אלץ דער לשון ערגער...

צווישען זיינע שטענדיגע נעסט, וואס עסען ביי איהם נע־ פינען זיך איינינע העברעאישע לעהרער, א פאָר אלטע מחברים און אייניגע היינטיגע משכילים, ציוניסטען; צוליעב זיי שרייבט ער אויס דעם „המליץ" און אבאָנירט היע דעם „הצפירה" און ער לעזט זיי אלליין אויף, היט יעדער נומער ווי דאָס אויג, און בינדט זיי אלע יאָהר איין. נאָר טיף אין הארצען איז ער פון זיי ניט צופריעדען, ער בענגט נאָכ'ן אמאָליגען „המגיד".

— עס איז היינט גאָר ניט די מליצה ! קלאָגט ער זיך פאר זיינע אלטע געסט.

יענע זיינען איהם מודה און שאקלען טרויריג מיט די קעפ. די יונגערע נעסט אבער קוקען זיך איבער און שמייכלען אירא־ נישׁ. אייניגע פון זיי, שטילמאן, א העברעאישער לעהרער איז בריליג, וועלכע ער נעהמט אלע 5 מינוט אראָפ און נאָר אָהן

א שום נויטינקייט, נאר אויס נעוואהנהייט, ווישט ער זיי אי־בער מיט'ן ברעג טישטוך — ער שלאגט אב חיים'ען מיט א דייטליכען שפאטישען שמייכעל:

— עט, פאני נאטליעב, איהר האט א טעות! היינט שרייבט מען העברעאיש בעסער, אייראפעאישער. מען ענטווי־קעלט זיך, מען בלאזט אריין אין איהר א „רוח חיים באפה"... אמאל האט מען פסוקים געשריעבען, אלטע מליצה...

חיים איז בטבע א היציגער איד — וועו אזא מיי דיספוט טרעפט זיך אין בית המדרש צי ערגיץ אנדערש וואו, וואלט ער זיך שוין זיכער צושריען: פרעגט איהר בחרם — איהר ווייסט נאר ניט. א. ד. ג. מיט זיינעם א גאסט אבער אייגרייסען קאן ער ניט, לאזען עס ווידער אזוי, דאכט זיך איהם, וועט ער א גרויסע זינד בענעהן, און מיט גרויס פארזיכטיגקייט הייבט ער אן צו פערטיידיגען דעם אלטען לשון־קודש:

— ניין, פאני שטילמאן, אמאליגער לשון קודש איז געווען אביסעל ווייכער, בע'טעמ'טער... נעהמט, למשל, גינזבורגס א „דביר"... צוקער!

און די באקען זיינע בערעקען זיך מיט א רויטער פארב. אזוי פערשעהמט זיך אן אלטער מאן, דעמאנענדיג זיין ערשטע ליעבע...

די עלטערע נעסט פאדטאקעווען: א קליניגקייט אמאליגער לשון־קודש! א ווערטעלע אויסצורעדען! די יונגע קוקען זיך איבער און שמייכלען שטיל. שטילמאנען אבער פערדריסט עס שטארק, עס ריהרט איהם פערזענליך אן: ער אליין איז פון „מהלך החדש", זיינס א שיר האט זיך שוין געדרוקט אין „אשכול" און ער זוכט אלע טאג מיט א קלאפענדען הארצען אין די בלעטער א מיינונג וועגען זיין כשרון"... ער רייסט אראב נערוועז די ברילען פון נאז, ווישט זיי מיט'ן ברעג טישטוך און רעדט פרעך אויס:

— לאזט צורוה אייערע אמאליגע! לאזען זיי זיך דארטען רוהען בשלום על משכבם..

— חע־חע־חע! יונגווארג! לאכט כלומרשט חיים פאר די עלטערע געסט. מען דארף אבער זיין א מבין, וואס ביי איהם טהוט זיך אין הארצען. ער געהט אום איבער'ן צימער, הוסט מיט כעס און צופט דאס בערדעל.

— יונגווארג! רעדט ער וויעדער צו די עלטערע געסט — איין איינפאל צו זאגען, אז היינטיגער לשון־קודש איז בעסער פאר אמאליגען... כ'וויים... דאכט זיך פאני שטילמאן איז א מבין אויף „לשון", נאר, פערשטעהט איהר מיך, דאס יונגע בלום... ער דארף זוכען חסרונות אין אמאליגען לשון... מען זאל למשל, נעהמען אדם'ס „ההמלה" — דאס איז דאך, וואס אי שייך, צאצקע, קרוין!... אזא לשון, אזא מליצה... וואו זעהט מען עס היינט?...

— און זיין „דל מבין"! האפט אונטער איין עלטערער עסער — א קליניגקייט אדם'ס מליצה!

— אדם'ס מליצה! וועלט חיים בעגייסטערט — יענער האט נעקענט תנ"ך אויף אויסוועניג. היינט זיין וויסען דקדוק! א שפאס! היינטיגע קענען דאך א וואלט דקדוק נישט!... ניטא נאך היינט אזא אדם הכהן! —

—ער איז דאכט זיך „א ווילנער" געווען — זאגט אייגער פון די עלטערע עסער, צו בעווייזען, אז ער וויסט אויך עפיס.

— א ווילנער, א מיחיילישאקער — עס איז אלץ איינס!— ענטפערט חיים צוקאכט — ער איז דען נאר אייגער? וואו איז מאפוס „עיט צבוע", וואו איז סמאלענסקינ'ס „התועה"!.. — דאס זיינען דאך געווען נאונים! זייער „לשון" — א שפאס זייער לשון... עס איז דאך געווען פששש! עס עקט זיך די וועלט!...

זיין קורצע בילדונג, די ביסעלע ווערטער וואס ער האט ווען לייטעראטור, זיינען ניט אימשטאנד אויסצודריקען זיינע התפעלות פון אמאליגע אויטאריטעטען זיינע, און ער גיט עס

ארויס מיט פערשיערענע בעווענונגען און מיט קלאנגען...
עס העלפט אבער ניט: שטילמאן ענטפערט מיט א דיפלא־
מאטישער נעלאסענהייט:

— איהר האט א טעות, ר' חיים, א גרויסען טעות — דאס דאכט זיך אייך. לעזט היינטיגע שרייבער די נייע. לעזט טשער־
ניחאווסקי'ס שירים... לעזט מיין שיר אין „אשכול", איהר האט איהם נעלעזען? פרעגט ער צום סוף ניט דרייסט.

— יא, ווי דען? איהר האט דאך מיר געוויזען...

און ר' חיים האקט זיך אב. וואס טהוט מען דא? אויס עדעלקייט מוז ער דעם „משורר" אין די אויגען זאגען, אז דער שיר איז הפלא, נאר ווי אזוי זאגט מען עס? — געבען דעם שונא א שארפע שווערד אין האנד און פאלען טויט אונטער זיינע פיס... און חיים בעשלוסט צו ראנגלען זיך אליין מיט'ן שווערד, ניט אונטערגעבען זיך. די געשטארבענע העברעאישע שרייבער שוועבען פאר זיינע אויגען און בעטען דאכט זיך: האלט זיך שטייף, פערטיידיג אונז!

און אז שטילמאן פרעגט מיט אונגעדולד:

— נו, וואס זאגט איהר אויף מיין שיר?

— עס איז א שיר!... — ענטפערט חיים קאלט — די „חרוזים" קלינגען טאקי, אבער דער „לשון" איז געמאטערט, הארטליך.

— און ביי אדם הכהן איז ווייך? — פרעגט מיט גזלנישע אויגען שטילמאן.

— איהר פרעגט נאך? איהר זענט דען קיין מבין ניט אויף גוט? — ענטפערט חיים מיט א זיעגערישען שמייכעל.

ער פיהלט, אז ער האט דעם שונא בעזיעגט, שטילמאן איז געבליבען אהן ווערטער. ער האט זיך אויפגעהויבען פון ארט, האט בעצאהלט פאר'ן מיטאג און איז אהן אן אדיע ארויסגענאנ־
גען.

— ער איז דאכט זיך ברוגז געווארען! — זאגט חיים מיט

א זיפץ. עס פערדריסט איהם דאך א מיטאג־עסער, די פרנסה איז אזוי אויך קליין.

און דאך פיהלט ער, אז עס וואלט זעהר נוט ווערען ער זאל שוין מעהר קיינמאל ניט קומען, ער קען אויך זיין פרצוף ניט קוקען. ער ווייל ביי איהם אוועקרויבען דאס, וואס ביי איהם איז אזוי הייליג, אזוי טהייער...

— א פרא אדם, א בחור! שרייט ער ענדליך אויס מיט כעס פאר די נעסט, זאל ער געהן בשם אלהי ישראל...

ביים דאונען.

מיכל בערעם איז א רייכער בעל־הבית מיט א שעהנעם נאָמען אין זיין שטעדטעל, מיט א שעהן הויז און מיט נאָך א שעהנערען גאָרטען.

דעם גארטען האָט ער פערפלאנצט מיט פונפצעהן יאָהר צוריק, וועו זיינע געשעפטען זיינען גלענצענד אַוועק. די ערשטע יאָהרען, אז די בוימעלעך זייענען נאָך יונג געווען, פלעגען זיי איהם שטארק רייצען. „ארויסגעלעגט א שטיק גאָלד און גאָר נישט! וואָרט ביז וואנען מען וועט עפעס פון זיי א נחת דערלעבען, קענען אן עפעל צי א בארנע אָבריסען!" ציגד אָבער, אז די בוימעלעך זיינען בוימער געוואָרען און זיינען געווען אָנגעזעצט מיט רויטע עפעל, מיט פולע בארנעס, האָט מיכל שטארק נחת געקליבען פון זיין גאָרטען און איז שטאָלץ געווען מיט זיין אונטערנעהמונג.

— וועמען וואָלט דאָ אין שטעדטעל איינגעפאלען צו האָבען איין אייגענעם גאָרטען — פלעגט ער מיט שטאָלץ טראכטען, — זיי ווייסען דען עפעס?

אין אייגעם א הייסען זומער־פריה־מאָרגען, איז ער אויפגעשטאנען זעקס א זייגער אין דער פריה. ער האָט אבגענאסען נעגעל וואסער, ארויפגעהאפט אויף זיך דעם שלאָפראק און איז ארויס אין גארטען. עס איז געווען ענדע תמוז, די זונן האָט הערליך געפלאקערט און בעשאטען מיט גאָלדענע שטראהלען די

צווייגען, די פייגעלעך האָבען פרעהליך און אויפגעלעבט גע־טשיריקעט, בעהאלטענדיג זיך ערגעץ צווישען די געדיכטע צווייגען, ווי זיי וואלטען מורא האָבען צו דערזעהן א מענשליכע געשטאלט... פון דער מילדער ווארעמקייט, וואס די שטראהלען האָבען גענאָסען, פון די פייערליכע פויגעל־געזאנגען און דער הויפט פון זיין אייגענס — דעם נאָרטען, איז ר' מיכל'ען געווא־רען זעהר פרעהליך אין זיין סוחרישען הארצען, די נשמה זיינע האָט זיך עפעס ווי א הייב געטהאָן און ער האָט אָנגעהויבען אונטערזינגען א יום נוראים'דינען ניגונדיל.

און אונטערזינגענדיג דאָס ניגונ'דעל מיט א פרעהליך־גע־מיטה, איז ער פאוואָלי אומגענאנגען איבער די שמאָלע וועגע־לעך פון גאָרטען און האָט בעטראכט די בוימער, וואס האָבען זיך געבויגען אונטער דער שווערער משא פון די פרוכט, וואס איז אויך זיי געהאנגען, און עס האָט זיך געדאכט, אז די בוימער בעטען זיך רחמים: נעם אראָב פון אונז די פרוכט, וואס זיינען מיר מחויב צו טראגען זיי אויף זיך, מיר האָבען שוין קיין כח ניט !...

— א געראָטען־יאָהר ! — האָט מיכל געערדט צו זיך אליין, בעטראכטענדיג מיט מבינישע בליקען יעדעס צווייגעלע בעזונדער — עס זאָלען נאָר, רבונו של עולם, קיין ווינדען ניט זיין !

דער גראנק וועגען ווינדען דערשרעקט איהם, ער ווערט אביסעל צורודערט. נאָר די זון, וואס וואריעט איהם וואס וויי־טער אלץ מילדער, דערלאָזט איהם ניט צו אריינלאָזען זיך אין טרויעריגע גדאנקען און זיין פרעהליכע לויגע קומט וויעדער צו איהם.

ער נעהט אום איבער'ן נאָרטען און איז זיך מיישב צו דאוונען דער וויי פון „פאָרענט".

ער הייבט אָן די ברכות צו זאָגען און איז מכוון יעדעס וואָרט.

„אלו דברים שאין להם שיעור. הפאה והבכורים"...

דאָס דערמאָנט איהם אן ארץ ישראל. דאָרטען פלעגט מען „על פי דין" מוזען געבען די אָרימע לייט און די כהנים פאה און בכורים און מעשר... ווי אזוי איז עס צוגעגאנגען קען ער זיך יעצט ניט דערמאָנען, ער האָט שוין לאנג קיין משניות אין האנד ניט געהומען. „א שאָד! טראכט ער, מען דארף דורכקוקען נאָך אמאָל זרעים... פון פרות דאכט זיך האָט מען נאָר נישט געדארפט געבען... און אפשר יאָ...

ער מעסט אָב מיט די אויגען די פרוכט פון זיין גארטען און ווי משער זיין: פיעל וואָלט אָנגעקומען די כהנים, צי די אָרימע לייט, ווען דער דין וואָלט דאָ אין חוץ לארץ אויך געהערשט.

דער רעכענונג קומט ביי איהם אויס נאָר א גרויסער, אז „מעשר" — א צעהנט־חלק — וואָלט אויסגעקומען זיכער א פוד צעהן.

— א היבש נעשעפט וואָלט געווען! קלערט ער אירָאָניש, איהם דאכט זיך אבער, אז גאָט, דער „יודע מחשבות", וויים, וואָס ער טראכט אין הארצען, און ער קען נאָך איהם דערפאר שטראָפען מיט א שטורים־ווינד און ער מורמעלט ווי פאר גאָט ארויס:

— אז דער דין וואָלט געווען געזאָגט אויף חוץ לארץ וואָלט איך אודאי נעגעבען! ווי דען?

אז ער בערוהיגט זיך אביסעל פון גאָט'ס שטראָף און בלייבט צופריעדען, וואס מען דארף קיין מעשר ניט געבען, ווערט ער וויעדער פרעהליך און זינגענדיג דאָס פריהערדינע נגון'דעל, גיהט ער אום איבער'ן גארטען און בעטראכט יעדער בוים בעזונדער.

צוקומענדיג צו דעם ווינקעל פּארקאָן, וואס צוימט אב די בוימער פון גאס, דערשרעקט ער זיך, ער האָט נאר ביז אהער ניט בעמערקט וואס פאר א שאָדען ער קען האָבען. עטליכע בוימער, די בעסטע בוימער, וואקסען אריבער דעם פּארקאָן און שטעהען

אין א גרויסער סכנה. אז מען זאל זיך פון נאס אוועק שטעלען אויפ'ן שפיץ פארקאן און איינבויגען די צווייגען קען מען לייכט רייסען עפעל. ער ווערט שוין שרעקליך אויפגעבראכט, זיין פאנטאזיע מאלט איהם שוין אויס א בילד, ווי אזוי איין אבגע־ריסענער מאוסער נאסען־יונג שטעהט אויפ'ן שפיץ פארקאן, בויגט די צווייגען צו זיך און פרעסט עפעל...

— א רוח אין איהם! — שרייט ער אויס כמעט ווי אויפ'ן קול, גלייך ווי ער וואלט שוין דעם גנב געזעהען. זיין פרעהליכע לוינע פערשווינדט, ער הערט אויף צו זינגען, לאזט דאס דאוונען פון פארענט, ווי ער וואלט א וויכטיגערע תפלה געפונען און הייבט אן צו טראכטען צו דעם אונגליק א מיטעל.

„מען דארף איבערשטעלען דעם פארקאן, העכער מאכען איהם", מאכט ער פלענער — באלד אבער בלייבט ער אונצו־פריעדען דערמיט: „עס וועט קאסטען א מטמון מיט געלד!"

און קלערענדיג און זוכענדיג א מיטעל, ווי אזוי צו פערהי־טען די עטליכע בוימער פון גאסען יונגען און פון גנבים, אז זיי זאלען ניט קענען צוקומען צו זיינע עפעל, דערמאנט ער זיך, אז אמאל, געהענדיג הינטער'ן שטעדטעל צווישען די גויעשע געס־ליך, האט ער בעמערקט, ווי דאס רוב זיינען דאדט די פארקא־נעס פון די נערטנער אנגעשלאגען מיט צוויעקעס, מיט די שפי־צען ארויף. לכתחלה האט ער דאמאלט גערעכענט, אז דאס שלאגען אן די גויעשע ווייבער אויף צו הענגען און צו טריקע־נען וועש, אז ער האט אבער געפרעגט ביי איין אלטען „בעל־הגוף", צוליעב וואס זיינען די פארקאנעס אנגעשלאגען מיט צוועקעס, האט איהם יענער געענטפערט:

— קאב זלאדעאי ניע קראלי: גנבים זאלען ניט גנבה"־נען...

ער דערמאנט זיך איצט, אז דער „בעל־הגוף" האט איהם דערצעהלט דער צו א געשיכטע, ווי אזוי איינער האט אין א פינסטערער נאכט געוואלט אריינקריכען אין גארטען עפעל צו

גנב'נען, האָט ער אזוי צובלוטיגט די הענד און געבליעבען הענגען אויף די צוועקעס, אז ער האָט געמאכט א גוואלד, מען זאל איהם קומען ראטעווען. עס פערשטעהט זיך, אז מען האָט איהם נעראטעוועט מיט קולאקעס און אוועק געפיהרט אין פאליציע.

מיכל'ען איז דער איינפאל דאמאלס שטארק געפעלען געיואָרען, נאָר דאמאלס זיינען נאָך זיינע בויימער „ערלה" געווען און ער האָט זיך מיט'ן מיטעל ניט שטארק אינטערעסירט, איצט אבער האָט דער מיטעל איהם די אויגען געעפענט.

איהם האָט זיך שוין פארגעשטעלט, ווי אזוי א שמוציגער גנב הענגט אויפ'ן פארקאן מיט פערבלוטיגטע הענד און שרייט: „אוי, ראטעוועט!"...

— רעכט אויף דיר, קריך ניט גנב'ענען! — האָט מיכל געערעט פאר זיך, גלייך ווי דער גנב וואלט שוין געהאנגען אויף די צוועקעס...

און ער בעשליעסט זיך, אז נאָכ'ן דאוונען קויפט ער צוועקעס און שלאָגט אָן דעם גאנצען פארקאן מיט די שפיצען ארויף.

— די צוועקעס זאלען זיין וואָס שפיציגער!.. — מורמעלט ער מיט נקמה־נעפיהל.

ער מעסט אויס מיט די אויגען די גרויס פון פארקאן און איז משער, אז עס וועט אוועק געהן אודאי פאר א רובעל צוועקעס...

— מילא, פערפאלען — טראכט ער זיך — וואָס דען? לאָזען זיי פרעסען מיינע עפעל? א תכלית!

און מיכל בערוהיגט זיך און נעמט זיך וויעדער דאוונען פון פארענט, ער האָט פערגעסען וואו ער האלט און העבט אָן אויף דאָס ניי, ווי ער וואלט געטראכט: זאל, רבונו של עולם, בעסער מיינע איבער געהן!...

און קומענדיג צו „הפאה והבכורים", דערמאָנט ער זיך וויעדער אָן ארץ ישראל, אָן דער משניות און ער איז דאכט זיך צו־

פריעדען, וואס ער וואהנט אין חוץ לארץ און איהם איז פער־שפּארט צו נעבען „מעשר"...

ער דערשרעקט זיך וויעדער פאר זיינע מחשבות און הויבט אויף די אויגען, צי קוקט אויף איהם ניט גאט...

— ותלמוד תורה כנגד כולם! — ענדיגט ער מיט א התלהבות'דיגען ניגון.

— דער עיקר איז תורה — מאכט ער א פשרה, און איז שטארק צופריעדען, וואס אלע מצות זיינען קעגען תורה לערנען א שפּיי.

— מען דארף איבערקוקען „זרעים" נאך אמאל, בע־שליעסט ער פעסט, מען דארף זעהן, וואס טהוט זיך דארטען מכח מעשר און בכורים.

און ער בלייבט צופריעדען מיט זיין גוטען רצון און פער־טיעפט זיך אין פרומע געדאנקען ביז ער קומט צום געדאנק, אז נאכ'ן דאוונען, אי"ה, דארף מען אנשלאגען דעם פארקאן מיט צוועקעם מיט די שפּיצען ארויף.

— א פיינע המצאה, כ'לעבען... האט ער געשמייכעלט און ווייטער געדאוועט...

שכר למוד.

— טאטע, דער רבי האָט געבעטען נעלד! —האָט שלום׳קע אויסגעשאָסען, אריינקומענדיג פאר נאכט א היים פון חדר.

— ווייטער נעלד! — האָט חנן זיך שמערצליך פערקרימט — ווי לאנג האָב איך מיט דיר געשיקט דריי רובל!

— ער האָט נעזאָגט, אז עס איז שוין באלד סוף הזמן און דו האָסט ערשט אָנגענעבען זיבען רובל, נאָך אכט רובל קומט. ער ראַרף האָבען! — האָט שלום׳קע שוין בייזליך געענדיגט, קראַצענדיג זיך אין קעפל.

— שא, נאָר בייזער זיך ניט, מיין תכשיט! — האָט חנן נערוועז געזאָגט, דערמאָנענדיג זיך, אז עס איז שוין טאקע לאנג צייט צו שיקען נעלד.

ער איז אנשוויגען געווארען און האָט מיט יאוש געצופט דאָס בערדל, ווי ער וואלט פרעגען ביי איהם: „וואָס זאָגסטו, מיין בערדל, צו אזא אומגליק"...

ניט דערוואַרטענדיג פון בערדל קיין שום עצה, האָט ער געמוסען פיהרען מיט׳ן האנד איבער׳ן נאנצען פנים, און אז דאָס האָט אויך ניט געהאָלפען, האָט ער געהויבען פון קאָפ די היטעל, ארויף און אראָפ, דא אין נאנצען עס אראָפגענומען און אין האנד צונעהאלטען, דא ווידער עס אָנגעטאָן, און איבערגע׳חזר׳ענדיג דאָס עטליכע מאל, איז דער וואלקען פון זיין צוקנייטשט פנים, ווי העלער געווארען, אין די אויגען האָט עפעס זיך א

פייערל בעוויזען אוך ער האָט שוין גוטמוטהיגער ארויסגעזאגט, ניט קוקענדיג קיינעם אין די אויגען:

— מען דארף מארגען פערקויפען דעם פּעקיל זוימען!...

— וועסטו מארגען געבען געלד? האָט שלום׳קע געפרעגט, דערהערענדיג, אז דער טאטע וועט מארגען פערקויפען דעם פּעקיל זוימען.

— איבערמארגען, מיין זוהן!

—איבערמארגען! איבערמארגען! — האָט זיך שלום׳קע געווארפען, פארשטעלענדיג זיך אין זיין דמיון, ווי אזוי ער וועט מארגען דארפען אריין אין חדר אוך קוקען דעם רבי׳ן גלייך אין פּנים אריין אוך זאָגען איהם: „ניטא"...

— שטיל! — האָט חנן ווייך זיך געבייזערט — איך זאג דיר איבערמארגען, איז איבערמארגען — געזאגט איז געזאגט!..

— אין דער אמת׳ן וואס מאכסטו אזוינע העווינות! — האָט זיך שוין די מאמע ארייננעמישט — עס ברענט דאָך ניט! דער טאטע זאָגט איבערמארגען איז איבערמארגען.

שלום׳קע האָט זיך מישב געווען, אז עס איז טאקע ניט קיין אומגליק, האָט זיך גלייך פערגעסען אָן דעם, אוך געבעטען ווע־ טשערע.

— אלץ ווילסטו! — האָט די מאמע האלב ערנסט אוך האלב שמייכלענדיג געריעדט, — אי געלד פאר׳ן רבי׳ן, אי ווע־ טשערע, ניעחאי וואלסטו פערדיענען...

—איך בין דאָך נאָך א קליינער! — האָט שלום׳קע זיך פערענטפערט...

— א שעהנער קליינער — 12 יאָהר א בחור! — האָט די מוטער געזופצט גלאט אין דער וועלט אריין.

אויך מארגען פריה נאָכ׳ן דאוונען האָט חנן געעפענט דעם שפייכלער, וואס האָט זיך געפונען אויפ׳ן הויף, אוך האָט בע־ טראכט דעם פּעקיל זוימען, וואס איז געלעגען רוהיג אין א ווינ־

קעלן פון גרויסען זאסיעק. די איבריגע צוויי זאסיעקעס זיינען געווען ליידיג און האָבען מיט אומעט און מיט פאַרווירפע געקוקט אויף חכן'ן, וואס ער האָט אין זיי שוין אזוי לאנג ניט אריינגעשאָטען קיין תבואה.

חכן האָט אריינגערוקט אין זאסיעק די האנד, ארויסגענומען א הויפען זוימען און האָט געטראכט אויפ'ן קול:

— שעהנער זוימען — ער וועט אודאי האָבען 7 מאס!

ער האָט געפיהרט מיט איין פינגער פון דער לינקער האנד אויפ'ן ביסעל זוימען, וואס האָט זיך געפונען אין דער רעכטער האנד — און האָט וויטער געטראכט:

— ער קאָסט אבער שעהנע געלד! טהייערע מקחים געצאָהלט, פרוב אבער, וויי דאָס דעם סוחר לעווינען, וועט ער פערקרימען די נאָז און זאגען: ס'איז שוואבע סחורה, און ער וועט דיר אָבשניידען נאָז ון אויערען, א קלייניגקייט — א י י ן סוחר!... האָט ער זיך צוויפצט.

און חכן מאכט א חשבון, אז דער פעקעל זוימען קאָסט איהם דורכשניטליך צו זיעבצן גילדען א פוד; אז דער סוחר זאָל אפילו געבצן צו 7 מיט צעהן, קען ער האָבען פון הונדערט פוד הונדערט צעהנערלעך — פינף רובל, איז פראָצענט פון געלד שוין אָנגעוואקסען אודאי צוויי רובל, בלייבט איהם ריינער ריוח דריי רובל.

חכן זיפצט און טראכט עצות, ווי אזוי פערדיענט מען פון דעם פעקעל זוימען חאטש צעהן רובל.

און ער צופט דאָס בערדעל, רייבט דאָס פנים, מישט דעם זוימען און הויבט די אויגען צום בוידעם פון שפייכלער...

אויפ'ן בוידעם איז יאָ דאָ א מיטעל, ווי צו פערדיענען: דאָרטען ליגט דריי זעקלעך מיט „זעליא*) עם קאָסט סך הכל צו גילדען א פוד, דאָס זאָל מען אריינשיטען, נאָכדעם, ווי דער סוחר וועט דעם פעקעל זוימען אָנקוקען, א דריי פיער פוד, קען זיין עטליכע רובל ריוח...

עס איז אבער „אבמאן", גנבה, חנן ווי זיין איין עהרלי־
בער סוחר, חנן האט מורא פאר גאט און פאר זיך אליין...
פאר זיך אליין מעהר ווי פאר גאט... נאך אזא מעשה, וועט
איהם גאט אפשר מוחל זיין, גאט ווייסט דאך, אז ער איז ניט
שולדיג — די נויט, זי טהוט עס. אבער ער, חנן, איז א שלעכ־
טער, ער וועט זיך אזעלכע מעשיות קיינמאל ניט מוחל זיין
און נאכדעם עסט ער שטענדיג זיך אליין:
— וואס האסטו דאס געטהאן, חנן, הא? שעהן אזוי,
גוט אזוי, עהרליך אזוי?.. בערעכען זיך, חנן?...
און חנן הערט אויף צו קוקען אויפ'ן בוידעם וואו די זעק־
לעך מיט די פסלות ליענען און בעשלויסט צו האנדלען עהרליך...
— עהרליך, עהרליך, עהרליך! — שרייט ער אוים און
פערשלויסט דעם שפייכלער און געהט רופען דעם סוחר...

דער סוחר לעווין, א הויכער איד, מיט א רויט פנים, מיט
קלייניע שווארצע אויגלעך, פערקאטשעט די ארבעל און לאזט
זיך אראב גרונטעווען אין ווינקעל פון זאסיעק.
— עס איז מאסיגער! ניטא גאר וואס צו שמועסען!—
קען זיך חנן ניט איינהאלטען און לויבט זיין סחורה, נאך איי־
דער דער סוחר בעטראכט עס אליין.
דעם סוחר פערדריסט, וואס חנן, אזא קליין וועריעל,
זאגט איהם פריהער, איידער ער אליין האט נאך בעטראכט, ווי־
פיעל מאס דער זוימען האט, און ער זאגט ארויס קאלט:
— באלד וועלען מיר אליין זעהן וויפיעל מאס ער האט!
חנן'ן קלאפט דאס הארץ פאר שרעק, טאמער געפינט דער
סוחר, אז דער זוימען איז ניט זיעבען מאס, — עס איז דאך א
גזלן א איד — טראכט ער, און ער פרובט זיך ווירקען אויפ'ן
סוחר'ס מבינות מיט א גוט וואָרט:
— איך, פאני לעווינען, דארף מען שוין ניט זאגען, איהר
וויסט, פאני לעווין, אליין — איך וואלט עס פערמאגט יעצט

א צעהנט־חלק, וואס איהר האָט שוין איבערגעשיקט זוימען קיין קענינסבערג...

— יאָ, ברודער, מען מוז זיך עס ווינשען! — זאגט לעווין מיט גדלות, גרונטעוועדיג זיך אלץ אין די זוימען—וואס וואלט־טו אבער געטהאָן מיט אזוי פיעל געלד?

— חע... חע... חע... — לאכט ביטערליך חנן... — איך וואלט שוין געוואוסט וואס צו טהאָן... איך וואלט געהאנדעלט ווי איהר „אויף קענינסבערג"..

— דער זוימען האָט מעהר ניט ווי פינף מיט א האלבע מאָל — העכסטענס זעקס! — האָט פלוצלונג לעווין ארויסגעזאגט זיין מיינונג.

חנן'ס נעמאכטער שמייכעל, וואס איז נעלעגען די גאנצע צייט אויף די ליפען, איז פערשוואונדען; קוים שטעהענדיג אויף די פיס, האָט ער ארויסגערעדט:

— וואס רעדט איהר, פאני לעווין?

— אָט דאָס וואס דו הערסט! — האָט דער סוחר קאלט געענטפערט.

— איז וויפיעל, הייסט דאָס, ניט איהר? — האָט חנן מיט א נעקלעמטען קול געפרעגט.

— צו 98 קאפיקעס — דאָס איז הויך געצאהלט. זוימען איז יעצט געפאלען, האָט לעווין רוהיג ארויסגעזאגט.

— פאני לעווין, איהר פערלאנגט איך זאל נאָך צולעגען?... האָט זיך חנן געבעטען און בשעת־מעשה האָט זיך איהם געוואלט אויסשרייען: „א, דו גראָבער גזלן!" און אריינשטעכען איהם א מעסער...

— איך קען אודאי ניט צולעגען! — האָט לעווין טרוקען געענטפערט און געוואלט ארויסגעהן.

— זייט עפים מוסיף! — האָט זיך חנן געבעטען און אין זיין קול האָט זיך ווי טרעהרען געהערט.

לעווין איז צוגענאנגען נאָך אמאל צום זאסיעק, פערקא־

טשערט נאָך אמאל די ארבעל פון זיין שווארצען ראָק, זיך געלאָזט גרונטעווען, און ארויסגערעדט:

— מילא, דו האָסט נאָך צוויי קאָפיקעס, גלייך צו רובל, — דו טשעפּעסט זיך צו, ביזט ווי א פּעך...

— מעהר גיט איהר טאָקי ניט?

לעווין האָט געמאכט א מינע ווי ער איז אין כעס און האָט ניט געענטפערט. חנן האָט זיך דערשראָקען פאר דער מינע. וואס וועט ער איהם טהאָן, אז ער וועט דערפאר גאר ניט וועלען קויפען ביי איהם? און א קוק טהוענדיג אויפ'ן בוידעם, וואו די זעקליך פּסלות זיינען געלעגען, האָט חנן, ווי מיט א געמאכטען כח ארויסגעריסען פון מויל:

— מילא, פאר אייך. וועלן וועט איהר עס צונעהמען?

— פיער דעם זייגער שיק איך דעם „מענשען" מיט פוהרען.

— גוט! — האָט חנן מסכים געווען און געקוקט מיט שרעק אויפ'ן בוידעם. דער סוחר האָט שוין געוואלט אוועקגעהן און האָט געוואָרפען זיינע שווארצע אויגלעך איבער'ן שפייכלער.

— נאָר דו שיט מיר ניט אריין קיין „פּסולת", ווי איהר חברה הענדלער האָט ליעב... האָט ער געוואָרענט.

חנן איז בלייך געווארען און כדי דער סוחר זאל עס ניט פערשטעהן, האָט ער ענטמען זיך שווערען:

— אך, זאל מיר נאָט אויסהיטען פון אזעלכע זאכען — וואס דערט איהר? נאָר חנ'ן האָט זיך געראכט, אז דער סוחר פערשטעהט זיינע געדאנקען, און כדי דער סוחר זאל אויף איהם קיין חשד אפילו ניט האָבען, האָט זיך ביי איהם ארויסגעריסען פון מויל:

— איהר קענט אייך נעהמען ביז פיער דעם זייגער דעם שלעסל פון שפייכלער...

— יא, דאָס וואלט טאָקי ניט געשאדט, — איז לעווינען

נעפעלען געווארען דער פלאן — אן עהרליכער מאן ביזטו יא, נאר האנדעלשאפט, ווייסט דאך..

— מיט'ן גרעסטען כבוד, מיט'ן גרעסטען כבוד! — האט חנן נעשריגען, ווי פערצווייפעלט פאר חרטה, וואס ער האט אוא זאך פארגעלעגט, דאס פנים האט איהם געברענט, אין די שליי־פען געקלאפט אן מיט גרויס מאטערניש איז איהם געלונגען זיך איינצוהאלטען, ניט אויסצושרייען:

— קוילע! קוילע! קוילע!...

מיט ציטערענדיגע הענד האט ער פערשלאסען די טהיר. ארויסגענומען דעם שליסעל און מיט א שמייכעלע, וואס האט נעקענט שטעכען אין זיעבעטען ריפ האט ער זיך נעווענדעט צו לעווינען:

— אט האט איהר אייך דעם שליסעל!...

— גוט, גוט! — האט לעווין צופריעדען אויסגערופען, בעהאלטענדיג דעם שליסעל טיף אין קעשענע.

— נאר שפעטיגט זיך ניט, פאני לעווין, — האט חנן כמעט ווי געווייגט — מען דארף אמאל עפעס האבען אין שפייכלער. נאר לעווין איז שוין ווייט געווען און חנן האט זיך אליין נעזידעלט:

— אוי, דו תרח, תרח! וואס האסטו דא געטהאן, דו וועסט דאך איצטער בדלות ווערען... וואו וועסטו נעהמען שכר למוד?...

און חנן האט פערבראכען די הענד, די אויגען האבען מיט פונקען געשאטען, ער איז אזוי געלייבען שטעהן ביים שפייכלער און אנגעהויבען זוכען אן ארט וואו אריינצוגעהן צוריק... נאר דער שפייכלער איז געווען פערמאכט פון אלע זייטען, אויסער א קליין לאנג־שמאל פענסטערל, אהן א שייבעל... חנן האט געקוקט אויפ'ן פענסטערל, געקוקט, געפרובט מעסטען, צי וועט ער קענען אריינגעהן, נאר אומזיסט, ווי ניט אויסגעדארט ער איז געווען, איז ער פארט פאר דעם פענסטערל צו דיק געווען.

*

צוויי א זייגער איז געקומען שלומקע פון חדר.

— נו, טאטע, וועסט געבען געלד מארגען דעם רבי'ן?

חנן האָט ניט געענטפערט. ער האָט אויסגעשטעלט די אויגען און שטארק פערטראכט האָט ער געקוקט אויף שלומקען.

— וואָס קוקסטו אזוי אויף מיר, טאטע? — האָט שלומקע געלאכט.

שלומקע האָט זיך פערשעמט און האָט ארַאבגערוקט דאָס היטעלע און ניט קוקענדיג אויפ'ן טאטען האָט ער וויטער געפרעגט:

— זאָג, וועסט געבען?

שלומקע! ווילסט זיין א חוואט? — האָט חנן אנשטאָט צו ענטפערן געפרעגט.

— וואָס איז?

— קום אויפ'ן הויף, איך וועל דיר עפעס זאגען.

א נייגיעריגער איז שלומקע ארויסגענאנגען נאכ'ן טאטען אויפ'ן הויף.

— וואָס טאטע?

חנן האָט איהם צוגעפיהרט צום שפייכלער און, אנווייזענדיג אויפ'ן פענסטערל, וואס איז ניט הויך געווען, האָט ער געפרעגט:

— דו וועסט קענען דורכקריכען דורכ'ן פענסטערל?

— אויך מיר א פאראדע! — האָט שלומקע געריפן אויפן יונגעלשען לשון, דערהערענדיג, אז דער טאטע אליין הייסט איהם „שטיפען" אביסעל.

— טא קריך, מיין גאלד, אריין, — האָט חנן געריפן און האָט זיך געשעמט פאר זיין יונגעלע און פאר זיך אליין — און קריך נאכדעם ארויף אויפ'ן בוידעם... דארטען ליענען זעק מיט זעליא... וויסט דאָך.

— איך וויים, איך וויים... וואס מען שיט אין זוימען! איך

האָב אמאל געזעהן! — האָט שלומקע פרעהליך פון זיין נעניט־קיים אויסגעשריגען.

— שא, שריי ניט, נאריש אינגעל! — האָט זיך חנן גע־בייזערט, — קריך ארויף אויפ'ן בוידעם, בינד אפ א זאק און שיט אריין אין דעם זאסיק זוימען, אבער מען דארף נאָכדעם גוט אויסמישען... וועסט קענען?

— יאָ, יאָ! — האָט זיך שלומקע אָנגעחאפט, איך מיש אלע מאל מיט'ן שופעל.

— נו, קריך! נאָר פאמעליך...

שלומקע האָט זיך אָנגעהאנגען אויפ'ן פענסטערל און גע־שווינד, ווי א קאץ, איז ער פערשוואונדען דורכ'ן פענסטערל אין שפייכלער אריין.

חנן איז געשטאנען מיט'ן פנים צום נאס און געהיט. דאָס הארץ האָט איהם געקלאפט און פאר די אויגען איז איהם נע־שטאנען לעווין מיט'ן שליסעל אין האנד...

— נו, וואס הערט זיך? — איז ער צוגענאנגען צום פענסטערל אין פינף מינוט ארום.

— איך מיש! — האָט שלומקע פרעהליך אויסגעשריגען.

— צוויי זעק האָב איך אריינגעשאָטען.

חנן איז לכתחילה א פערציטערטער געוואָרען און האָט שטילערהייד אין פענסטערל אריינגעשריגען:

— גזלן! איך וועל דיך הרג'ענען! האסט געפאטערט דעם זוימען.

— איך מיש אוים גוט! — האָט שלומקע געשריען. עס וועט ניט זיין קענטיג.

— נו, א אינגעלע! — האָט חנן געטראכט און א געפיהל פון וועהטאג און פערגעניגען האָט איהם דורכגענומען — מילא צוויי זעק איז צוויי זעק! — האָט ער זיך בערוהיגט, איצטער וועט אפשר זיין עפעס פרנסה... וואס זאל מען טהאָן?...

— שוין, טאטע! — האָט שלומקע אין 10 מינוט ארום אויסגעשריען דורכ'ן פענסטעריל.

— גוט אויסגעמישט?

— גוט!

א פערשוויצטער איז שלומקע ארויסגעקראָכען, זיינע שטענ־דיג בלייכע דארע בעקלאָגן זיינען געווען רויט, די אויגעלאָך האָבען געגלאנצט, און אינגאנצען שיינעדיג פאר גליק, וואס דער טא־טע האָט איהם געטרויט אזא ארבייט, האָט ער פון קעשענע ארויסגענומען א פראָבקעלע זוימען און געוויזען דעם טאטען.

— גוט? — האָט ער געפרעגט א צופריעדענער.

— חאפט איהם דער טייוועל — עס וועט זיין גוט... דער גזלן... ער געטרויט ניט... דעם שליסעל נעהמט ער צו, ער איז אליין א גנב...

שלומקע האָט געקוקט אויפ'ן טאטען און ניט פערשטא־נען, וואָס ער איז אזוי צוטראגען.

— נו, מארגען וועסטו געבען געלד פאר'ן רבי'ן?... — האָט ער געפרעגט.

— ווי דען מיין זוהן! — האָט דער טאטע זיכער נעענט־פערט, 5 רובל גיב איהָ דיר מארגען...

און ווירקליך איז אויף מארגען שלומקע געפלויגען מיט א נייער 5 רובלדיגע אין חדר אריין. דער רבי האָט איהם א קניף געטהאָן אין באק און געזאגט: א שעהנער בחור. שלומקען האָט זיך פאר שמחה געוואלט דערצעהלען נעכטיגע בריה'שאפט זיינע, נאר ער האָט זיך דערמאנט, אז דער טאטע האָט איהם פערואגט, אז ער זאל למען השם קיינעם, קיינעם ניט דער־צעהלען.

און שלומקע האָט זיך געזומען לערנען גאָט'ס תורה, האל־טענדיג דעם נעכטיגען סוד טיף אין זיין קליין יונג הערצעלע, וואָס דאָס האָט איהם שטארק געדריקט.

אנדערש אבער האָט דער סוד געדריקט זיין טאטען חנ'ען...

די נרויסע סוכה.

דאָס קלענסטע שטיבעלע אין גאַס איז געווען ברוך׳ס. דאָס דאָזיגע שטיבעלע האָט געהאַט מעהר עהנליכקייט צו א חאַטקע אין א דאַרף איידער צו א שטעדטעלשען בנין, נאָר דער דאָך מיט צופויליטע שינדלען איז געווען איין עדות, אז דאָס שטיבעלע איז א שטעדטעל׳שע און די מזוזה ביים טהיר — אז עס איז א אידישע.

דאָס שטיבעלע אינווענינ האָט קיינע צימערן ניט געהאַט. די עלטערע טאָכטער האָט אפילו אמאָל געפרובט די צווייטע העלפט פון שטיבעלע, וואס איז געווען אבגעצוימט מיט א הילצערנעם ניט געפארבטען אלמער, א נאָמען געבען „די פינסטערע קאמער", דאָס האָט זיך איהר אבער ניט איינגעגעבען. פינסטער איז אפילו אין דער אנדער העלפט געווען גענוג, אבער קיין איינדרוק פון א „קאמער" האָט דאָס ניט געמאכט. צווויי מאָל האָט זי עס מיט דעם דאָזיגען נאָמען אָנגערופען, אבער, אז די אלע הויזיגע האָבען איהר ניט אונטערגעהאלטען, האָט זי אליין אויך אויפגעהערט צו גלויבען אין די ריכטיגקייט פון נאָמען, און זי האָט צוגלייך מיט אלע הויזיגע אָנגערופען די צווייטע העלפט — „דער פינסטערער ווינקעל"...

עס פערשטעהט זיך, אז איין אלמער אין אזא ענגען שטיבעל איז ניט אזא אָנגעלעגטער גאסט. הויך און שטאָלץ און

קאלטבלוטיג איז ער געשטאנען אין מיטען שטיבעלע און האט זיך ניט געלאזען א קעהר טהאן דעם לעבעריגען מענשען... דער אלמער איז אבער נעווען א ירושה פון ברוך׳ס עלטערען און מען האט זיך מיט איהם געמוזט האלטען, בעמעגדיג אויך איהם אלע טאג אין הארצען א מפלה...

אבער נאך מעהר אבקומעניש איז נעווען דער אויווען. אט דער אכזר האט פערחאפט כמעט דריי חלקים פון שטיבעל. דער אלמער איז זיינער גאר א נאהנטער שכן נעווען, נאר שטארק ליעב איינע די אנדערע האבען זיי זיך ניט נעהאט: זיי האבען בויידע זיך שטענדיג בייז אננעקוקט. סיידען ערב פסח, ווען צביה, די בעל־הבית׳טע פון שטיבעלע פלעגט דעם פארענט פון אויווען אבקאלכען, דאן פלעגט ער עפעס אנהייבען אביסעל ווי פריינדליכער קוקען אויף זיין שכן...

ווי קומט אין אזא קליין שטיבעלע אזא גרויסע אויווען, וויסען אפילו ניט זיינע בעלי־בתים. דאס שטיבעלע שטעהט שוין אוראי הונדערטער יאהרען. ווער וויס, וואס פאר א משוגעים פארצייטען זיינען נעווען, וואס פאר א מיין זיי האבען דערמיט געהאט. זיי, די בעלי־בתים, האבען דאס שטיבעל ניט געקויפט. גלייך נאך ברוך׳ס חתונה האט דער פאטער איהם אריינגעזעצט אהער, און אט אזוי זיצט ער שוין עטליכע צעהנד־ליג יאהר. צו דערגעהן די געשיכטע פון דעם שטיבעלע האט ער קיין צייט ניט, ער האט בילכערע זאכען: ברוך איז א איד, וואס האט א ווייב מיט א סך קינדער און מיט וועניג פרנסה...

בכן איז איינס פון די ערשטע אונגליקען אין ברוך׳ס הויז־געזינד די ענגשאפט. ברוך׳ס ווייב, צביה איז אפילו א בריה א אידענע, די עלטערע טאכטער האט נאך איהר אריבערגעשטי־גען, און אט די צוויי בריות ארבייטען געזונג, כדי צו מאכען עפעס ארדנונג, גערוימקייט אין שטיבעלע. אבער וויפיעל זיי זאלען ניט ארבייטען העלפט עס ניט. אט איז נאך אנבי־סען; די מוטער און טאכטער האבען דאס געזונד אוועקגעלעגט

אויפצורוימען, מאכען א שטיקעלע דורכנאנג צום טיש. עס נע־
דויערט אבער ניט קיין צעהן מינוט, עס פאלט עפעס אראָב אויף
דער ערד, עפעס ניט פאַרזיכטיג אוועקגעשטעלט, עטוואס די
כאנק א דרעה געטהאָן, און אין שטיבעל קאן מען שוין ווידער
נישט דורכגעהן, חאטש נעהם און שפרינג! וואַרים אויסער
דעם אלמער און אויוועז האבען זיך נאָך, פערשטעהט זיך ממליא,
געפונען אין שטיבעל צוויי בעטען, א טיש און צוויי לאנגע בענק
פון וועלכע איינע, די לענגערע, האט מיט איהרע שפיצען גע־
לעבערט די וועגד; און קלענערע כלי־בית.

— האט אונז דיין טאטע א ירושה געלאָזען! — פלענט
צביה ניט איינמאל „שטעבען" איהר ברוך'ן, וועז די ענגשאפט
איז נעווען ניט צו דערטראגען, למשל בייס אויסבעטען די בע־
טען, בייס חלה באקען, טשאלענט רוקען און נאָך אזוינע צייטען
פון הר־הא.

ברוך פלענט איהר קיינמאל נישט ענטפערן, וואַרום ער
אליין איז אָט מיט דער דאָזיגער ירושה אויך ניט געווען צו־
פריערען. חאטש צייטענווייז פלענט ער טראכטען: פון דעסט־
וועגען פאַרט אן אייגענער ווינקעל...

אויסער וואס די בעלי־בתים פון שטיבעלע האבען געליטען
פון דער ענגשאפט פיזיש, האבען זיי אויך גייסטיג געליטען
און מען קאן זאגען, אז די גייסטינע לוידען זיינען פיעל גרעסערע
געווען...

אמת, ברוך איז געווען אן ארימער איד, אבער דאָך איז
ער נעווען א בעל־הבית, געשטאמט פון שהנעם יחום, איצע
זלאטעם למשל איז נעווען זיינער נאר א נאָהנטער קרוב, און
איצע זלאטעם איז א איד אן עושר... אויסער דעם דאָזיגען קרוב
האָט ער נעהאט נאָך פיעל קרובים: צביה איז אויך ניט נעווען
חלילה קיין עלענדע, אויך ניט פון א שטייז נעבוירען. פון ביידע
צדדים האבען זיך אָנגעקליבען מומעם, פעטערם, שוועסטער־
קינדער, שני בשלישי א היבשע ביסעל. און אָט טאקי צוליעב

דער דאָזיגער משפחה האָט ברוך מיט זיין צביה מיט דער על־
טערער טאָכטער, געהאט ניט זעלטען שפיכות דמים.

עם טרעפט זיך, און ניט זעלטען, אז צביה ווערט געלעגען מיט א אינגעל. עס פערשטעהט זיך אז עס איז א שמחה, זאל זיין אפילו — דאָס דריטע אינגעל. אין שטיבעלע איז טאקע ענג, אבער די ערשטע וואָך ליעגט דאָס ניי־געבוירען קינד נעבען דער קינפעטאָרין און פערנעהמט וועניג פלאַץ, שפעטער אז עס דאַרף האָבען א וויעגעלע איז אויך ניט קיין בויז. צביה האָט אלע קינדער אויסגעהאָדעוועט אין הענג־וויעגעליך, וואס דאָס פער־נעהמט נור א פלאַץ אין דערלופטען, עלעהיי א צווייטער נאָ־רען.. אבער דעם ברית מאכען איז ניטאָ וואו, אין ברוך׳ס שטי־בעלע קאָן זיך ניט אפילו דער נויטיגער מנין פאָטויפען און ווי געזאָגט, ברוך מיט צביה׳ן זיינען בעלי־משפחה און רופען מוז מען יעדען.

און דאָ הייבען זיך אָן די שפיכות דמים. די רייבערע מר־מעס און פעטערס, וואס זיינען די נאנצע „שיינדעל", קומען ערשט נאָכ׳ן ברית און אויך ניט אלע צוזאמען נאָר פארווייז, און ברוך מוז זיך פאר יעדען פערענטפערען, וואס עס איז אזוי ענג, און ווארפט פערצווייפעלטע בליקען אויף די וועגע, ווי ער וואלט וועלען זיי בעטען: ווערט עפעס ברייטער, גזלנים!..

אבער נאָך גרעסער זיינען די שפיכות דמים ביי יעדען יום־טוב, ווען די קרובים ווי דער מנהג איז, לאדען איין אייגע די אנדערע אויף „כיבוד".

— זאלסט זיך אקארשט ניט לאזען בעטען אויף ברכה! — קלאפט איהם אין שוהל א יעדער קרוב אין פלייצע נאָכ׳ן יום־טוב׳דיגען דאוונען — למען השם מיט צביה׳ן און מיט די קינדערלעך. הערסט, ברוך?

ברוך הערט. ווי דען? ער וועט ניט געהן און אָנמאכען א ברוגז?... אודאי קומט ער צו יעדערן מיט זיין נאנצען געזינד. מען מאכט ברכה, מען ווינשט לחיים, און נאָכ׳ן כבוד, וועז ער

דארף צו זיך רופען, לויט דער מנהג אין שטעדטעל, דיענט איהם ניט די צונג ארויסצורעדען זיין איינלאדונג, און עי שטא־מעלט קוים ארויס:

— איצטער וואלט מען געדארפט צו מיר געהן...

— אי"ה, אז דו וועסט בויען א גרעסערע שטוב... נאט וועט העלפען...

בעקומענדיג אזא ענטפער, וויל ער צוריק ענטפערן: וואס איז? אין א גוט לעבען איז ניט ענג.—וואס קאן זיין אין גרונד, א קליינערער ענטפער?... אבער דער ענטפער בלייבט ביי איהם ווי אין האלז, און ברוך קאן איהם בשום אופן ניט ארויסרעדען, חאטש נעהם און שלעפ איהם ארויס פון דארטען מיט די הענד...

און פערגעסענדיג צו בעדאנקען „פאר אלעם גוטען", ווי דער דרך־ארץ איז, גיהט ער ארויס פון קרוב, נאכשלעפענדיג נאך זיך דאס נעזינד, און איהם דאכט זיך, אז ניט פון „כיבוד" גיהט ער, נאר פון א מאלצייט, וואס א גביר האט געמאכט פאר ארימע לייט.

און דאס פנים פלאמט איהם פאר חרפה, און מיט'ן דאזי־גען גענפיהל גיהט ער אוועק צו א צווייטען קרוב, א דריטען, א פיערטען. וואס דען? ניט גיהן און אנמאכען א ברוגז?...

אבער יעדער יום־טוב צו גיהן אויף „כבוד" און צו זיך די „משפחה" קיינמאל ניט איינלאדען, וואלט ברוך נישט געקאנט פועל'ן ביי זיך פאר קיין פאל ניט. אזוי געפאלען זיין וואלט שוין אפילו ברוך, דער ארימער אין דער משפחה, ניט געקאנט.

פסח, שבועות, חנוכה אויף לאטקעס, פורים צו דער סעודה, קאן ער טאקי צוריק צו זיך אויף כבוד ניט רופען: זיין שטיבעלע קאן אזא גרויסען עולם ניט אויפנעהמען. דערפאר אבער איז דאך דא נאך א יום־טוב — סכות. סכות לאכט ברוך פון דער גאנצער וועלט!

ברוך'ס שטיבעלע איז טאקי די קלענסטע אין גאס, אבער

דער הויף איז דער גרעסטער. „פּלאץ" איז אין שטעדטל נישט קיין גרויסע מציאה, דער עיקר איז דאָס בויען, און ווען ברוך איז ניט ביכולת אויסצובויען א גרוים הויז אויף זיין גרויסען הויף, קאָן ער אבער דערפאר אוועקשטעלען סוכות אזא סוכה, וואס זאל זיין די גרעסטע פון אלע סכות. וועג א נאָנץ יאהר לעבט ברוך מיט'ן הויזגעזינד אין ענגשאפט, ווייל ער כאַטש לעבען אין רחבות זיעבען טעג אין יאָהר. א חיי־שעה איז אויך א לעבען, בפרט זיעבען טעג, — א קלייניגקייט זיעבען טעג אין גערוימקייט, היינט דאָס ניט פערשעהמט ווערען פאר דער משפּחה !....

און גלייך נאָך יום־כּפּור נעהמט זיך ברוך בויען זיין פּאַלאץ — די סוכה. קודם־כל שיקט ער ארויף זיין עלטערן בחור'ל אויפ'ן בוידעם, וואו עס ליגען א פיער־פינף ברעטלעך, אויך ירושה נאָך פון זיין טאַטען. עם פערשטעהט זיך, אז די עטליכע ברעטלעך, וואלטען אפילו „אויף א צאָהן נישט געקלעקט" אויף א געוועהנליכער סוכה. בפרט אויף אזא גרויסע, ווי ברוך נעהמט זיך פאָר צו מאכען. מען דארף אבער ניט פערגעסען, אז ברוך איז א גרויסער „עקאָנאָם", די סוכה בויט ער ניט אין מיטען הויף, ער זאל דאַרפען האָבען פיער גאנצע וועגד, נאָר ער שטעלט זי צו צום וואנט פון שטיבעל. די סוכה דארף דאָך אבער זיין גרעסער פאר זיין שטיבעל, שטוקעווען ער טאקי צו צום וואנד די עטליכע ברעטער, וועלכע גרייכען ביז דעם שכן'ס גארטען, וואס האָט צום גליק א פּארקאן פון ברעטער. האָט שוין ברוך צוויי וועגד, כמעט פּארטיגע, בלייבט איהם נאָך אנדערהאלבען, נעהמט ברוך אראָב די דריי ווינטער־פענסטער פון בוידעם, די צוויי טהירלעך פון אלמער, דאָס איבריגע בארגט ער צו ביי די שכנים, וועלכע „נעהען אריין אין זיין לאגע" און בארגען איהם פון דאָס לעצטע, און די סוכה האָט שוין פיערטהאלבען וועגד און א חלול אויף א טהיר. די טהיר איז שוין ניט פון ברעטער, נאָר פון קאַלדרע און דוקא פון צוויי

קאלדרעם, ווייל א גרויסע סוכה מוז האבען א גרויסע טהיר אוז איין קאלדרע קלעקט ניט...

אז דער בנין פון דער סוכה וועלט פערטיג אוז קיין מאנס־ביללשע ארבייט דארף זי שוין ניט, נעהמען זיך צו איהר ערשט די ווייבער — צביה מיט דער עלטערער טאכטער. זיי קעהרען זי גוט אויס, שיטען אויס מיט געלעזן זאמד אוז מען טראגט ארויס די גאנצע מעבעל פון שטיבעל, ד. ה. דעם טיש מיט צוויי בענק אוז די צוויי טאבורעטען אין סוכה אריין. דאס שטיבעל בלייבט פוסט, פיהלט זיך ווי בעליידיגט, אוז די פיער וועגד מורמלען דאכט זיך: גרויסע יחסנים!... אבער וועמען פון הויזגעזינד ליעגט יעצט אין קאפ דאס שטיבעל, וועז אויפ'ן הויף שטעהט אזא גרויסע סוכה! אלע לאכען איצט פון שטי־בעל אוז ווילען פערגעסען, אז נאך סוכות וועט מען צוריק צו איהר מוזען אנקומען אוז זי וועט זיך גענוג דאמאלם נוקם זיין מיט איהר עגגשאפט...

ווער גערעגקט אין א גליקליכער צייט, וואס שפעטער וועט זיין?...

יעצט אבער איז די סוכה די אייגצינע דירה פון הויזגע־זינד אוז דאס שטיבעל דיעגט אלם א קיך...

— א קיך — זאגט צביה איראניש — איז א גאגץ גרוי־סע...

דאס שטיבעלע הערט אוז וועלט נעבעך צופלאצט אוז די פיער וועגד קלערען: וואלט, וואלט, מיר וועלען זיך מיט אייך אברעכענען!...

ווער הערט זיין אבער יעצט? די גרויסע סוכה איז דער־ווייל די יחסנ'טע. די משפחה וועט טאקי אויף כבוד אהער קומען אוז ניט אין שטיבעלע.

אוז ווירקליך, דעם אגדער'ן טאג יום־טוב פערוופט ברוך אויף „ברכה" דאס שיינדעל פון זיין משפחה.

— איהר וועט אנקוקען א סוכה! זאגט ער מיט א שטאל־

צען שמייכעל: — א סוכה — א פעלד! א רחבות!...

— אהא! — ענטפערט איהם וועד פון זיין משפחה — סכות ביזטו דאך טאקע א קיסר...

און די משפחה געהט צו ברוך'ן אויף ברכה און ברוך נעהמט־אויף מיט כל הכבודים, וואס זיין צביה האָט פאר'ן לעצטען גראשען אָנגעגרייט, און ער שטעהט הינטער זיי און בעדיענט זיי מיט א שטראהלענדען פנים, און קאן זיך ניט איינהאלטען און מוז חאָטש צו איינעם פון די קרובים א זאָג טהאָן:

— מיר דאכט זיך, אז מיין סוכה איז גרעסער פון אייער...

דער „מיר דאכט" איז נאָר פון ערשלקייט וועגען. ברוך איז זיכער אז זיין סכה איז די גרעסטע אין שטאָדט.

און גרויס איז זיין שמחה, וועז דער רייכסטער קרוב זיינער ענטפערט איהם מיט א מין געפאלענקייט:

— מיין סכה איז א ברעקל... זיך ניטאָ וואו א קעהר צו טהאָן...

אָט דעם ענטפער געדענקט ברוך א גאנץ יאָהר און דער ענטפער גיעט איהם מוט און העזה צו געהן די איבריגע יום־טובים צו זיין משפחה אויף כבוד: נישט קשה, סכות בעצאָהלט ער זיי כפל־כפלים...

אַרימע מצה.

עלף א זייגער ביי נאכט.

ביי חיים לייבעס אין „פֿאדריאד" וואו א גאנצען טאָג רוישט און טומעלט, איז געווארען שטיל־ער. די וועלגערינס, מיידלעך און יונגע וויבלעך, פיהלען זיך זעהר מיעד און האָבען קיין כוח ניט צווישען זיך צו רעדען. אפילו חיה בייל־ע, דאָס יונג פרעהליכע וויבעל, וואס זינגט א גאנצען טאָג לידעד־ער, ניט קוקענדיג אויפ'ן שטרענגען משגיח, וועלכער וווייזט איהר אויף, אז א פרוי טאָר בפירוש ניט זינגען, — אפילו זי איז אויף שטיל, נאָר פאר זיך אונטער'ן נאָז ברומט זי דאָס לידעל:

„זיי־זשע נעזונד, מיין נעטרייע מוטער,
איך פֿאהר שוין פון דיר אוועק"...

און דאָס איז נישט דערפאר, ווייל זי איז יעצט אויפגעלעגט צו זינגען, נאָר גלאט אזוי: זינט זי האָט דאָ אין דער פרעמדער שטאָדט חתונה גענאט, גענט איהר דאָס לידעל קיינמאָל פון זינען נישט ארוים.

וועז ניט דאָס קלאפען פון די קאצעלבעס איבער די ברע־טער, דאָס סקריפען פון רעדעל איבער'ן בלעך, וואלט זיך גע־דאכט, אז זיי שלאפען אלע שטענדיג, אזוי מיעד און אבגע־מאטערט זענען זיי אוים. עפטערס נאָר רייסט זיך ארוים א געשריי פון א נערוועזער מיידער וועלגערין אויף דער קנעטע־

רין: „פערשטייפט זיך, מען קען דאָך ניט וואלגערן!" אויף וואס די קנעטערין ענטפערט אזוי ווי פון אונטער דער ערד: „גאָר דו צום בעקען, וועסטו וויסען ווי צו פערשטייפען זיך, אויף מיינע שונאים געזאָגט געווארען מיין כח"...

און עס ווערען וויעדער אלע ענטשוויגען.

און אז די שטילקייט דויערט צו לאנג און די מידיגקייט ווערט שווערער, הויבט אָן אין פאָדריאד צו רוישען:

— איך פאל פון די פים, אויף נאמנות, — קלאָגט זיך איין וועלגערין פאר דער צווייטער.

— און איך האָב שוין קיין הענד ניט — ענטפערט איהר די צווייטע, קרעכצענדיג — אָט דאָ אין די דאלאָנעס שטעכט מיר, ווי מיט נאדלען, קוים וואס איך ריהר אָן די קאצעלקע.

א דריטע וועלגערין, מיט א בלאס געזיכט, מיט גרויסע טיעפע גריבער אונטער די אויגען, קלאָגט זיך פאר זיי ביידען, אז איהר ברעכען אלע ביינער, זי וואלט אוועקגענעבען א האלב לעבען מען זאל איהר לאזען איצטער אוועקגעהן אהיים צושפאַרען זיך. ביי די ווערטער „צושפאַרען זיך" בייגט זי אָן דעם קאָפ אָן א זייט, ווי זי וואלט וועלען פרובען ווי גרוים עס איז דערפון דער תענוג.

נאָך א וועלגערין פערצעהלט הויך מיט א שטימע פול צאָרן, אז ביי עשקע בינוש'עם האָט מען שוין מיט א שעה צו־ריק געענדיגט. דאָס ווירקט זעהר שלעכט אויף די וועלגערינס, און דער נאנצער פאָדריאד, אויסער דער קנעטערין און דעם זעטצער, ביידע אין די מיטעלע יאָהרען, — צעבונטעוועט זיך מיט א געפילדערי:

— וועז וועט מען שוין געהן אהיים! אין אלע פאָדריא־דען האָט מען שוין לאנג נעענדיגט. נאָר אויף אונז איז עפעס איין אויסגאָס, ערגער ווי אומעטום.

דער זעטצער, א הויכער דארער איד, מיט א שפיציג בער־דעל, מיט א פערפלאמט פנים אויף וועלכען עס שטעהען גרוי־

סע טראפען שוויים, לויפט צו צום בלאך, קלאפט אן מיט'ן שטעקען און צובייזערט זיך:

— מצה, מצה! א לעדיגער אויוועז! וואם האט איהר זיך צע'דרשנ'ט! דער טאג איז אייך וועניג?!

אויך זיין געשרייי לויפט אריין פון א זייטיגען חדר'ל די בעל־הבית'טע, א נידריגע פרוי מיט א געקנייטשט פינסטערן פנים מיט גוטע שווארצע אויגען און זי הויבט זיך אן בעטען ביי די וועלגערינס:

— באלד, קינדערלעך, באלד! —פארהאן נאך אפשר זעקס „מיירעם" אין זעקל.

— שהנע זעקס! — קלינגט אוים פון ערגעץ א ווינקל א יונג־קינדיש קול'כל. דאם איז דער „שיטער" אליין. ווער וויים נאך אזוי ווי ער, פיעל „מיירעם" עס זיינען נאך דא! ער הויבט אויך מיט זיינע דארע הענדטלעך דאם זעקל און איז זיך משער, אז עס וועט זיין נאך שטארקע צעהן „מיערס".

די וועלגערינס צושרייען זיך ווייטער, נאר דער זעצער בייזערט זיך און מיט'ן שטעקען קלאפט ער איבער'ן בלאך:

— מצה, מצה! עס קיהלט דער אויבען!

— אי זאל איהם, רבונו של עולם, קיהלען אין בויך! — שעלט א וועלגערין.

— וואם איז ער שולדיג! — פערענטפערט איהם דאם יונ־גע פרעהליכע ווייבל — איהם איז נאך אפשר שווערער ווי אונז, און קיין גרויסער גבור איז ער אויך ניט, נאר וואם זאל ער טהאן? ער וויים אז מען מוז ענדיגען. פריהער, שפעטער, מען וועט אין מיטען ניט לאזען און צוגעהן זיך.

עס איז ווידער שטיל געווארען, אזוי ווי אלע וואלטען געקומען צו איין איבערצייגונג, אז מיט'ן קלאגען זיך מאכט מען זיך נישט גרינגער. פערפאלען, ענדיגען מוז מען! שטיל נאר פלענט א מאל א וועלגערין ארויסלאזען א שווערען קרעכץ, אנחאפענדיג זיך דא פאר'ן הארצען, דא פאר'ן זייט: און ווע־

דער דאָס זעלבע קלאפען מיט די קאצעלקעס איבער די ברע־
טער, דאָס סקריפען מיט'ן רעדל איבער'ן בלעך.. און די צייט
ציהט זיך אזוי לאנג...

נאָר אָט קריכט ארויס די קנעטערין פון איהר „ווינקעל",
מיט פערקאשערטע ארבעל און מיט גרויסע טראָפען שוויים
אויפ'ן פּארמעט־פּנים. פרעהליך הויבט זי אויף אין דער הויך
די „מיירע", ווי זי וואלט וווייזען די וועלגערינס אזא מין אר־
טיקל וואס זיי האָבען קיינמאל דא ניט געזעהען. מיט א היי־
זעריג קול, דאָך געזונג הויך, רופט זי אויס:

— די לעצטע מיידע!

— די לעצטע מיירע! קלינגט עס איבער'ן פּאָדריאר. און
אלע וועלגערינס צוכאפען די טייגלעך פון דעם טהיילערס האנד
מיט שמחה, אונטערזינגענדיג: באלד, באלד, באלד!

„באלד", „באלד" — קלינגט אב ביי יערערער אין קאָפּ.

דער רעדלער וואס איז געשטאנען די גאנצע צייט ביים
בלעך מרה שחורה'דיג האָט זיך אוועק געשטעלט מיט א קו־
ראזש צו דער ארבייט, קונציג ווארפט ער איבער יעדע מצה אויף
דער קאצעלקע און ער נעהמט זיך געשווינד אבצורעדלען די
פיעל אנגעקלעבענע מצה אויפ'ן בלעך.

ער האָט מיט צוויי מינוט פריהער נישט געקאנט גובר זיין
דעם „יצר הרע" זיינעם, ער האָט זיך אבגעשטעלט מאכען א פּא־
פּיראָס און ער מוז דערפאר איצטער צוהאָרעווען, דער זעצער
האָט איהם שוין צוויי מאל א פּאָרע געטהאָן מיט'ן שטעקען, ער
זאל פּארטיג מאכען די מצה. נאָר דערהערענדיג אז עס איז
שוין די לעצטע מיירע ארט איהם גאר נישט. דאָס וואָרט
„באלד" קלינגט איהם אויך פרעהליך אין קאָפּ און פלינק
קנאקט דאָס רעדל איבער'ן בלעך און איהם דאכט זיך, אז עס
שרייט: גזז'באלד, גזז'באלד, גזז'באלד!...

—י—חד—ש—הו ק—דוש ברוך־־־־הוא! — זינגט ער
אונטער צום טאקט.

און דאָס פרעהליכע ווייבעל דערהערט זיין זינגען און ענטפערט איהם צוריק מיט א ליעדעלע:

יאקל איז א יונג מיט ביינער
און דערצו א חוואט
און צו ציפקעלע דער שענער
האָט ער חשק געהאט...

דאָס מיינט זי איהם פאַרצוואוואַרפען זיין „ליעבע", וואס ער פיהרט דאָ נאָך איהר מיינונג, מיט ציפקעלע די וועלגערין. נאָר ער מאכט זיך, ווי נישט הערענדיג. ציפקעלע אבער שמייכעלט חנ'דיג צום ווייבעל:

— אי, א קלאָג נאָך חיה'בייל'ען, ווי זי מאכט דאָס אב אביסעל!

— וואָס? אפשר א ליגען! דאגה נישט, איך האָב היינט אליין געזעהען בשעת „אנווארפען" דעם אוויוון...

נאָר דער נייער געטומל געפעלט נישט דעם זעצער און ער גיט א קלאפ מיט'ן שטעקען איבער די ברעטער:

— מצה, מצה! שטעהט נישט, רעדט נישט!

נאָר איצט לאכט מען איהם שוין אויס! א פאָר וועלגערינס האָבען שוין אבגעשיקט די לעצטע מצות צום רעדלער, מיט עפעס א אינגעלע, וואָס האָט זיך, גאָט וויסט צוליעב וואָס, דאָ א נאנצען אבענד אומגעדרעהט, די איבריגע וועלגערינס ברויכען נאָר צו פערגלייכען די שפיצען פון די מצות, וואס זיינען ביי זיי ארויסגעקומען פון נרוים אייל'ענייש.

און אָט איז שוין געענדיגט! די קנעטערין ווישט שוין דעם בעקען, דער רעדלער האלט שוין ביי דער לעצטער מצה, איבער וועלכער זיין האנד פליהט ווי א וויכער אונטער דאָס ווילדע נעסקריפעריי... דער זעצער ערוואַרטעט זי מיט אונגעדולד, חאפט זי ענדליך ארויף אויפ'ן שטעקען און מארש אין אויבען, וואו עס טריקענען זיך נאָך א צוויי לעצטע מצות.

די וועלגערינס ווישען זיך דעם שוויים און קלויבען זיך שוין אוועק צו גאהן.

— אי, וועל איך דאָס א פאל טהאָן גלייך אין בעט! — זאָגט איין וועלגערין דער צווייטער:

— און „וועטשערע"? פרעגט יענע.

— וואר האָט כח צו עסען? איך וועל זיך אפילו ניט אויסטהאָן — גלייך אין בעט.

—איך וויים ניט, צי וואלט איך געקענט פערנאַנדער וועלגערען נאָך איין טייגל, — מישט זיך אריין א דריטע אין שמועס — אזוי מאט בין איך!

— נו, קומט שוין. קומט שוין! — שרייט צו א פערטע. פסח אי"ה, וועלען מיר שמועסען.

—אוי, ווי דערלעבט מען שוין פסח! — האָט זיך איינע צוויפצט.

— מען וועט, נישקשה, דערלעבען. א לעבעדיגער מענש דערלעבט אלץ! — טרייסט דאָס פרעהליכע ווייבל!

נאָר פלוצים איז אין פאַדריאד א טומל געווארען.

די בעל־הבית'טע איז ארויס פון דעם זייטיגען חדר'ל און האָט ארויסגעזאגט עטליכע ווערטער מיט א געבעט, כמעט מיט טרערען, נאָר אין פאַדריאד האָבען זיי יעדערען ווי א דונער געטראפען.

— נאָך א פוד, נאָך א פוד! אי, וועה! האָט זיך געהערט קולות. וואס שטעהען מיר, קומט אוועק!

נאָר די בעל־הבית'טע האָט זיי מיט ביידע הענד פערצוימט דעם וועג און האָט ווייטער זיך געבעטען:

— איהר וויסט, דאכט זיך, קינדערלעך, אז איך יאָג זיך ניט אזוי נאָך דער פרנסה, און אז אימיצער וואלט מיר יעצט געגעבען פאר א פוד הונדערט רובל, וואלט איך זיך נישט גע־שטעלט באקען און מוטשען אויף. נאָך דעם פוד מוז מען אָפּבאקען. איך וועל פאר איהם אפילו א גראשען נישט

נעהמען, דאָס איז חיענע דער אלמנה'ס. שוין א וואך, אז איהר זעקיל מעהל וואלגערט זיך דא, און איך לעג אלץ אב, עס איז אלץ דאָ בילבערע, רייבערע, זאל גאָט ניט שטראפען פאר די רייד... יעצט איז שוין אבער די לעצטע צוויי טעג, מעהר קען איך שוין נישט אבלענען, זי קען נאָך חלילה אהן מצה בלייבען. איהר קענט דאָך זי — אמאל איז זי א פיינע בעל־הבית־טע געווען, זי פלעגט זיין ביי מיר פון די ערשטע און שטענדיג אויף דעם „ערשטען אויוועז". פאר די וועלגערינס פלעגט זי אי־בערלאָזען א רובעל, היינט דעם רעדלער... דעם זעצער, דער קנע־טערין... דאָס איז געווען אביסעל א „בעל צדקה"!... איך וויים ניט פאר וואס האָט זי גאָט אזוי געשטראפט... איצטער קען זי אפילו פאר'ן באקען נישט בעצאהלען. זי מוז נעביך באַ־קען שפעט ביי נאכט, אז אָח און וועה וויי די מצה וועלען שוין טויגען — פלעצליך!... נאָר אבי קיין חמץ נישט! האָט רחמנות קינדערלעך, רוהט אייך אויס אביסעל און לאָמיר זיך נעהמען אָפבאקען איהר די מצות. גאָט וועט אייך נעבען כח... נו, איז וואס זאָגט איהר?... האָט די בעל־הבית'טע ווי פערצוויי־פעלט אויסגעלאזען איהר בקשה, זעהענדיג די מיעדע און פער־מאטערטע פנימער.

— אוי, רבונו של עולם! — האָט זיך ארויס גערוסען ביי יעדען א שווערער זיפץ, אנשטאָט אן ענטפער.

א שווערע מלחמה איז ביי זיי אין אינוועניג פארגעקומען. עס האָט מלחמה גענאלטען א רוהיג בעטיל, א זיסער שלאָף מיט א שווערער קאצעלקע מיט ברענענדיגע מאזאָליעס. נור איין אָרימע אלמנה מיט פערווויינטע אויגען האָט ביי זיי גיך שלום געמאכט, און דאָס פרעהליבע ווייבעל חיה בייעע האָט די ערשטע אויסגעשריען:

— איך בלייב די ערשטע!

— איך אויך! — האָט זיך געהערט א צווייטע שטימע.

— און איך אויך! — האָט א דריטע אויסגערופען.

— נו, מען וועט שוין אלע בלייבען. — האָט א פירטע גע־ענטפערט פאר אלע איבעריגע, ווי זי וואלט נעוועזען זיכער, אז קיינער וועט ניט האָבען די העזה זיך אָבצוזאָגען.

— אבער איהר וועט רעדלעך! האָט זיך ענדליך איין רעד־לער געפונען צו פראָטעסטירען. איך האָב קיין כח ניט צו שטעהן דא ביז צוויי א זייגער. איך האָב שוין קיין פינגער ניט. און מיין „פאָמאָצניק" שלאָפט שוין אין דער היים, ווי א גע־הרג'עטער.

— נו, זיי נישט קיין שייגעץ — האָט זיך דער זעצער האלב ערנסט, האלב שמייכלענדיג נעבייזערט — דו וועסט לאזען אן אלמנה אָהן מצה? שייגעץ!...

— שייגעץ... שייגעץ! — האָט דער רעדלער נאָכגעקרימט און האָט זיך אוועקגעזעצט ביים בלאָך.

די קנעטערין איז שטיל געזעסען אויפ'ן בענ־קיל, וואו דער אלמנה'ס מעהל איז שוין געשטאנען און האָט דערוויף, ווי פערצוויפעלט, געקוקט, זי האָט ניט געוואוסט ווי צו בעגעהן זיך דא. אבזאָגען זיך האָט זי ניט געקענט — א קלייניגקייט אן אלמנה! עס איז א ביטע־רער רחמנות. היינט קען נאָך דער אויבערשטער שטראפען... נאָר בלייבען האָט זי מורא געהאט נאָך מעהר ווי אוועקצוגעהן. איהר האָט זיך ניט געגלויבט, אז זי זאל קענען אבשטעהן ביים בעקען נאָך א שעה. איהר האָט זיך געדאכט, אז ביי דער ערש־טער „מיירע" וועט זי פאלען.

— איך וועל געווים אנידערפאלען. — האָט זי שטיל גע־שעפטשעט.

אין קאָפ איז איהר דורכגעפלויגען א מאָדנער געדאנק: „אין ניסן איז גוט צו שטארבען"...

נאָר דאָס פרעהליכע ווייבעל האָט בעמערקט דער קנע־קנעטערינס טויט־בלייכען פנים און זי האָט מיט א ליעבליכע מינע אויסגערופען:

— אי, אונזער קנעטערין איז גאָר א באָבע. זי איז שוין צוגעשטאנען! געהט אייך געזונטערהייט א היים שלאָפען. איך וועל פאר אייך קנעטען — איך בין מעהר בריה.

אלע אין פאַדריאד זיינען פרעהליכער געווארען און יעדע־רע פון זיי האָט דערשפירט עפעס נייע כחות, ווי מען וואלט פלוצים זייערע צעבראכענע ביינער עלעקטריזירט.

און באלד האָט מען זיך גענומען צו דער אלמנה'ס מצה. לעבעדיג און לוסטיג איז צוגעגאנגען די ארבייט. דאָס פרעהליכע ווייבעל איז נעווען זעהר צופריעדען מיט איהר נייע שטעלע און האָט ביי יעדער „מיירע" שמייכלענדיג געפרעגט די וועלגערינם: „נו וואָס זאָגט איהר? אויך וואס אלע פלעגען איהר איינשטי־מיג ענטפערן: „בעסער פאר דער קנעטערין!" ביים בעקען האָט זי אין גאנצען זיך אויסגעלאכט פון משניח. אָבגעלייקענט זיין גמרא און געקנאקט איין ליעד נאָך דעם צווייטען, איבערגע־הענדיג ענדליך צום ליעד „יאקל איז א יונג מיט ביינער", ביי וועלכען ציפקעלע די וועלגעהין פלעגט רויטליך ווערען און הנו'דיג ענטפערען:

— אי א קלאָג אין חיה ביילה'ן.

דער רעדלער מיט א פערלאָשענעם פאפיראָס אין מויל האָט נעיאָגט אויף מצה נאָך דער צווייטער, ער האָט געוואלט ניכער אבפערטיגען די בלעך מצה און פערריכערען, נאָר איהם איז עס ניט געלונגען און ער האָט דערפאר אויסגעזעהען ווי נערוועז.

און דער זעצער, ניט קוקענדיג, וואָס ער האָט נאָכאנאנד געהאט א פולען אויווען מיט מצה, האָט אלץ געקלאפט מיט'ן שטעקען איבער'ן בלעך:

— מצה, מצה. א לעדיגער אויווען.

און די בעל־הבית'טע, וועלכע איז געשטאנען ביים ברעט

און, נלייך מיט די וועלנערינס, געוועלנערט, האָט זיך אלץ נע־
בעטען:

— דינער, דינער! קינדערלעך, מאכט ניט קיין פּלעצלעך!
עס איז א ר י מ ע מ צ ה! א רחמנות!...

די צוויי בריידערלעך.

יענקעלע און בערעלע — צוויי בריידערלעך, דער ערשטער פיערצעהן יאָהר אלט, דער צווייטער זעכצעהן — לערנען אין דער ישיבה, וואָס נעפינט זיך אין דער גרויסער שטאָדט, פינף מיל פון זייער נעבורטס־שטעדטעל דלותאָוו־קע".

יענקעלע איז א דאָרינקער, א בלייכינקער מיט צוויי שוואָר־צע אויגעלעך, וואָס קוקען חיטרע ארויס פון אונטער די צוויי שווארצע ברעמען. בערעלע איז העכער און פולער פאָר יענ־קעלען, אויגען האָט ער העלערע, און זיין קוק איז שטרענגער, און פערטראכטער.

די צוויי בריידערלעך האָבען נעהאט סטאַנציע ביי אן אָרי־מער קרובה, אן אלמנה, א טענדלערין, וואָס האָט זיך ביז שפעט אין דער נאכט אין שטיבעל ניט נעפונען. קיין בעט האָבען די צוויי בריידערלעך ניט נעהאט, דערפאר אבער האָט דער קופערט, וואָס איז נעגנג בריים נעווען, נעדיענט זיי פאר א בעט, און די צוויי בריידערלעך פלעגען ביידע נעשמאק שלאָפען אויף איהם, איינדעקענדיג זיך מיט זייערע לאנגע צערישענע בגדימלעך און פלעגען אין חלום זעהן זייער שטעדטעלע, זייער נעסיל, דאָס שטיבעלע און דעם טאַטען מיט דער לאנגער באָרד, מיט די אויסגעלאָשענע אויגען, מיט'ן נעבויגענעם רוקען און פלעגען זעהן די מאמען מיט'ן לאנגען בלייכען אומעטיגען פנים, און

פּלענען הערצן, ווי די קלייניע ברידערלעך און שוועסטערלעך קריגען זיך, רייסענדיג זיך פּאר א שטיקעל העריגנ... און נאָך פּלענט זיך זיי חלום'ען פון דער היים און אין דער פּריה פּלענען זיי בענגען, און עס פּלענט זיי ציהען, ציהען, און דאמאָלס פּלענען זיי לויפּען אויף דער דלות'אָווקער אכסניא פּרענען ביי די בעלי־העגלות א גרוס, צי א בריוועלע פון דער היים...

און די דלות'אָווקער בעלי־עגלות זיינען נעווען גוטע אידען, האָבען געהאט ווייכע הערצער און וואלטען אודאי רחמנות געהאט אויף די צוויי אָרימע אינגלעך, וואס נארען אזוי עפּעס הערצן פון דער היים, וואס זייערע אייגעלעך ברענען און זייערע קלאפּען אזוי שטארק, אזוי שטארק, — זיינען אָבער די בעלי־עגלות נעווענען שטארק פּארשמייעט: קומען פּלענען זיי אהער מיט טויזענטער שליחות פון דלות'אָווקער קרעמער און סוחרים, און בריף האָבען זיי געהאט מעהר פּאר דער פּאָסט, און די אָרדענונג איז ביי זיי נעווען א סך וועניגער אלס אין פּאָסט; בריף פּלענט ביי זיי פערלענגען וועלען, פּאָסילקעס פּלענט ביי זיי פּארפּאלען וועלען, און צעטומעלט, קראצענדיג זיך אין די פּאטילייצעס פּלענען זיי יעדערען ענטפערען:

— אָט באלד, באלד, באלד נעפּין איך... נייז... דאכט זיך פּאר אייך האָב איך נאָר נישט...

אזוי פּלענען זיי ענטפערן גרויסע אידען, וואס פּלענען קומען צו זיי; די ברידערלעך אבער פּלענען שטעהן און שטעהן, קוקען מיט דאָרשטיגע אויגען און מיט צוקלעמטע הערצער אויף לייזער בעלי־עגלה—א בעוואקסענער איד, אין א קורצען וואטאָווען קאפּטאן סיי זומער, סיי ווינטער — און פּלענען וואלטען, טאָמער וועט ער זיי בעמערקען און זאָגען זיי עפּעס, חאָטש א וואָרט... נאָר לייזער איז נעווען פּערהאוועט: דאָ האָט ער אויפ'ן הויף דעם פּערד עסען נעגעבען, דאָ פּלענט ער אריינלויפּען אינווענינ אין אכסניא, דאָ פּלענט ער זיך פּונאָנדערערדעגן מיט א

פּריקאזטשיק פון א נרויסען מאגאזין, וואָס האָט איהם א „רשימה" מיט סחורה נעבראכט, אבצופיהרען אין דלות'אווקע פאר א קרעמער. און די ברידערלעך פלעגען אלץ שטעהן... ביז דעם עלטערן ברידערל — בערלען — פלעגט די געדולד פלאצען און א פארביסענער שיער ניט פונאנדערווייגענדיג זיך פאר פארדרוס, פלעגט ער קוים אויסרעדען:

— איהר האָט, ר' לייזער, א בריפעלע פון טאטען?

נאָר לייזער פלעגט אָדער פלוצלונג ניט וועלען, ענטלויפען אין גאס אריין מיט וועמען עס איז, אָדער זיין פערטראגען אין שמועס און בערעלע פלעגט זיך קוים דערוואַרטען אויף עפעס אן ענטפער, וועלכען לייזער פלעגט, ניט קוקענדיג בערעלען אין פנים, קאלט ארויסזאָגען:

— ניטא... ניטא...

— ניטא! — פלעגט בערעלע ארויסקרעכצען און א צע־קלעמטער, אוועקרופען יענקעלען, און פלעגען זיך לאָזען געהן אויף זייערע „טעג", אומעטיגע, דערשלאָגענע...

— ער מוז אודאי פערלירען די בריף! — פלעגט יע־נקעלע נאָך דעם אין עטליכע מינוט ארום ארויסרעדען, געהענ־דיג.

— א שלעכטער איד! — פלעגט בערעלע ברומען פער־דריסליך...

נאָר איין מאל האָט זיי לייזער דאָך א בריוועלע איבערגע־נעבען, און דערצו א קליינע פאסילקע. אין בריוועלע איז גע־שטאנען:

„ליעבע קינדער, זייט מענשען און ווילט לערנען. מיר שי־קען אייך דאָ א האלבען קעז און א פיערטעל פונט צוקער און אין גלעזל א ביסעל יאגדעס־סאָק, עסט געזונטערהייט און קריגט זיך ניט.

ממני אביכם חיים העכט"...

דאמאלס איז ביי זיי אין די אויגען לייזער בעל־עגלה גע־

וועז דער בעסטער מענש אין דער וועלט, זיי וואלטען זיך ניט געשעמט, וואלטען זיי איהם מיט זיין פערד און וואגען פאר לייבשאפט אויסגעקושט. זיי האבען גלייך אנגעשריבען א בריעפעל (פאפיער פלענען זיי אויסרייסען אין ישיבה די ערשטע בלעטער פון די גמרות און זייערע הערצלעך פלענען ענגוג דאמאלס קלאפען) און האבען עם אויף דער נאכט ביידע אבגעטראגען לייזער בעל־עגלה. לייזער האט עם קאלט צוגענומען, אריינגעדרוקט אין בוזעם און עפעס ארויסגעברומט א וואורט עהנליך צו „גוט".

— וואס האט ער געזאגט, בערל? — האט יענקעלע מיט הארצקלאפענישן געפרעגט.

—גוט, דאכט זיך... — האט בערל מיט ספקות געענטפערט.

— מיר האט זיך אויך נעראכט, אז ער האט געזאגט „גוט!", האט יענקעלע זיך אליין בערוהיגט. ער האט א זיפץ געטהאן און צוגעגעבען מיט שרעק:

— ער קאן נאך דעם בריף אנווערען!

— ביים בעסער אב די צונג! — איז בערעלע איז כעס געוואָרען.

און פערקלערט וועגען גורל פון זייער בריף א היים, האבען זיי זיך גלאזט געהן אויף זייערע „טענ", וואס זיי האבען נעהאט אין בעזונדערע גאסען.

אזוי זיינען די צוויי ברידערלעך דריי מאל אין וואך, וועז לייזער בעל־עגלה קומט צופאהרען אהער, אלע אין דערפריה, ניט נענאנגען, נאר גלאפען אויף דער דלות'אווקעה אכסניא, פרעגען אן „ענטפער" אויף זייער בריעפעלע, און לייזער דער בעל־עגלה איז וואס אמאל אלץ מעהר צעטראגענער, בייזער און ענטפערט זיי, אדער האלבע וועדטער, וואס די צוויי ברידערלעך בענעהמען עס ניט און וואלטען וועלען איבערפרעגען, וועז זיי

וואלטען קיין מורא ניט געהאט, אדער ער ענטפערט זיי נאר ניט און זיי געהען אוועק מיט צעקלעמטע הערצער...

איינמאל אמער האבען זיי דערהערט פון לייזער דעם בעל־עגלה נאנצע ווערטער, וואס זיי האבען גוט פערשטאנען:

— וואס האט איהר זיך, קונדיסים, צוגעטשעפעט? וואס דולט איהר מיר א קאפ: בריוועל!... איהר צאהלט מיר א סך?... איך בין אייערער א פאסטאליאן? וואס? געהט אייך נעזונטערהייד...

די צוויי ברידערלעך זיינען טאקי אוועקגענאנגען, אבער ניט נעזונטערהייד, ווי ער האט זיי געהייסען: די הערצעלעך האבען זיי מאדנע נעדריקט, שטארק ווען געטהאן און די יונגע דינע פיס האבען זיך נעבויגען און טראפענס טרעהרען האבען זיך זיי אין די אויגען נעשטעלט און ארבנערונגען אויף דער ערד און צעטרעטען נעווארען פון מענשליכע שווערע טריט...

און מעהר זיינען זיי שוין ניט נענאנגען צום בעל־עגלה פרענגען א בריף.

— ליענט ער אין דר'ערד! — האבען זיי נעשאלטען, חאטש זייערע הערצלעך האבען עס ניט נעמיינט, און זיי האט נעצויגען חאטש נעהן זעהן לייזער בעל־עגלה, זיין פערד און וואגען: זיי זיינען דאך פארט דלות'אווקער און ליעב זיינען זיי די צוויי ברידערלעך נעווען...

איינמאל אין א פאר וואכען ארום, נאך דעם וי דער בעל־עגלה האט זיי אזוי פעריאנט, זיינען די צוויי ברידערלעך נעזעסען ביי דער ארימער קרובה אין שטיבעל און האבען נערעדט וועגען דער היים. דאס איז נעווען א זומערדיגער טאג, פרייטאג.

— וואס קעהר איצטער צו טהאן דער טאטע? — האט יענקעלע א זאג נעטהאן, אריינקוקענדיג אין די קליינע שייבלעך פון די קליינע פענסטערלעך.

— ער שניידט אודאי די נענעל. — האָט בערעל מיט אַן אומעטיגען שמייכעל געענטפערט.

— ער מוז גאר איצטער צעהאקען א „פיסנאָהע"... האָט יענקעל זיך פארגעשטעלט אין דמיון. — און די מאמע מוז קע־מען איצטער חייענעלען, און חייענעל מוז אודאי ווייגען...

— נענוג צו רערען נארישקייט — האָט בערעל איהם אב־געשטעלט. וואס קען מען וויסען אונטער די אויגען, וואָס דאר־טען טהוט זיך. אפשר איז עמיצער גאָר גענטארבען — האָט ער צום סוף גענומען שרעקען יענקעלען.

— געה, נעה, משוגענער! — האָט יענקעל איבערגע־שלאָגען — אז מען שטארבט, זאָגט מען דאָך אַז...

— אפשר האָט מען אָנגעזאָגט און דער בעל־ענלה גיט אונז ניט איבער...

— אי, נענוג צו פלוידערן! — האָט שוין יענקעל זיך צעבייזערט אויפ'ן אמת...

— שא, נארעל, איך לאָך דאָס! — האָט בערעל איהם בערוהיגט — אלע לעבען...

יענקעל איז פרעהליך געווארען און האָט פלוצלונג א שפרונג געטהאָן אין דער הויך און מיט לוסטיגע אויגעלעך אויס־גענרייגען:

— בערל! פאָלג מיר, לאָמיר שיקען נאָר אויף פאסט א בריעפעל אהיים.

— ביזט נערעכט! — האָט בערל איינגעשטימט — איך האָב אבער קיין געלד ניט.

— איך האָב א פיערערל, מיר אין געבליבען פון נעכטיגען צעהנערל. אויף מיין „דאָנערשטאג" גיט מען דאָך מיר, וויסט דאָך, א צעהנערל אויף וועטשערע, איז מיר א פיערערל נעבלי־בען.

— און איך האָב אויך א קאָפיקע! — האָט בערל געואגט — אקוראט אויף אן אטקריטקע.

— ווער וועט אבער שרייבען? — האָט יענקעל געפרענט.
— איך. — האָט בערעלע געענטפערט — איך בין דאָך על־
טער, איך בין דאָך א בכור...
— איך ניעב דאָך אבער א פיערער.
— א בכור איז מעהר ווערט ווי א פיערער.
— ניין! איך וועל שרייבען א האלבע און דו א האלבע,
הא?
— זאָל זיין אזוי. קום קויפען א קארטעל!
און די צוויי ברידערלעך זיינען אוועקגעלאָפען קויפען א
קארטעל אין פאסט.
— דאָ וועט זיך נאָר ניט אויסשטעלען! — איז יענקעלע
ניט געווען צופריערען בעטראכטענדיג, צוריקגעהענדיג אהיים,
דאָס קלייניע קארטל.
— מיר וועלען שרייבען קלייניקע אותיות'לעך, מאַנ־
טשינקע, — האָט בערעלע אן עצה געגעבען.
— וועט דער טאטע ניט קענען איבערלייענען...
— נישקשה! ער וועט אָנטהאָן די ספאקולען!
— נו, קום גיכער! — האָט יענקעלע געטריבען.
— זיין הערצעל איז שוין פול געוואָרען מיט וועדטער,
און ער האָט זיי געוואָלט שוין אויך דער גיך אויסגיעסען אויפ'ן
שטיקעלע פאפיער, פאר וועלכען ער האָט זיין גאנצען פערמעגען
אוועקגענעבען...
זיי זיינען נעקומען אין שטיבעל און האָבען זיך געזומען
מכין זיין צום שרייבען.
בערל האָט געזומען שרייבען דער ערשטער, יענקעלע איז
געשטאנען און געקוקט.
— הייב אָן העכער, דאָ קאָן מען דאָך שרייבען א שורה.
וואו האָסטו אזוי ווייט אוועקגעשטעלט דעם לאהובי! — האָט
יענקעלע געשריגען.
— וואו זאָל איך איהם שטעלען? אויפ'ן הימעל — וואָס?

— האָט בערעלע גערעדט און געטריבען פון זיך יענקעלען:
— געה אוועק! איך וועל דיר לאזען א האלבע, טומעל מיר ניט...
— שא! שא! — איז יענקעלע אבגעטראטען און געקוקט פון דער ווייט מיט דאַרשטיגע אויגעלעך אויף בערעלען, ווי אזוי יענער זיצט פערטיעפט און שרייבט, שרייבט, קנייטשט דאָס שטערנדל און טונקט די פּען און פערטראכט זיך און שרייבט ווייטער.
— געגוג שוין! — האָט יענקעלע אין עטליכע מינוט ארום א געשריי געגעבען.
— עס איז נאָך ניט קיין האלבע, — האָט בערעלע שרייבענדיג געענטפערט.
— מיר קומט דאָך מעהר ווי א האלבע! — האָט יענקעלע שוין בייז געשריגען. דער חשק צו שרייבען, אויסגיעסען דאָס הארץ פאר די היימיגע האָט איהם שוין איננאנצען דורכגענומען.
—נאָר בערעלע האָט שוין ניט געהערט. ער האָט זיך צום אָנהויב אריינגעלאזט אין מליצות, ווי „ראשית כאתי להודיעך שאני בריא וקים". פונקט, ווי ער האָט אויסגעלערנט אין מכתב משולש. די ביסעלע אייגענע ווערטער איז נאָך איהם אין קאָפּ געבליבען: ער דאַרף נאָך פער'מסר'ן לייזער דעם בעל־ענלה, ער דארף נאָך שרייבען, וויפיעל בלאט ג מ ר א ער האָט אבגעלערנט, ער דארף נאָך געבען אָנצוהערענישׂ, אז מען זאל זיי שיקען עפּעס א פּאסילקעלע, וויל עס פעהלט זיי צו מאָנטאג און צו מיטוואָך, און דער „דיענסטאג" איז אויך ווי נאָר נישט.

און בערעלע שרייבט און שרייבט און יענקעלע קען זיך שוין ניט איינהאלטען, ער זעהט ווי בערעלע פערנעהמט מעהר ווי א האלבע.

— נעגוג! — איז ער צוגעלאפען מיט א נעשריי און אנגע־חאפט פאר דאם הענטער פון פעדער.

— נאך דריי וועלטער! — האט זיך בערעלע געבעטען.

— אבער נערענק זשע: מעהר ניט! — האט יענקעלע נעשריגען און די אויגעלעך האבען איהם געפלאקערט...

און בערעלע האט זיך נענומען שרייבען די דריי וועלטער, נאר דער נעראנק, וועלכען ער האט נעדארפט אויסדריקען, האט נעפאדערט נאך א צעהן—פיפצעהן וועלטער און בערעלע, א בעגייסטערטער פון שרייבען, האט געפיקט, געפיקט אויפ'ן פאר־פיער און פארנומען נאך א שטיק פון דער אנדערער העלפט פון קארטל.

— דו הערסט אויף! — האט יענקעלע אויסגעשריגען און זיך היסטעריש פונאנדערגעווייגט, בעטראכטענדיג דאם קליין שטיקעלע, וואס פאר איהם איז געבליבען.

— שא, נאך ממני בנך... — האט זיך בערעלע געבעטען — מעהר ניט!...

נאר יענקעלע דערמאנט זיך, אז ער האט געגעבען א גאנצען פיהרערל און בערל'ס וועט מען אין דערהיים לעזען אזוי פיעל, איז אזוי צעקאכט געווארען, אז ער האט נענומען מיט ווילדקייט רייסען פון אונטער בערל'ס הענט דאם קארטל.

— לאז מיר שטעלען נאך ממני בנך! — האט זיך בערעלע נעבעטען — מעהר ניט!..

— עס וועט זיין רעכט אהן ממני בנך... — האט יענקעל נעשריגען, חאטש ער האט ג ע פ י ה ל ט, אז ממני בנך מוז זיין. דער כעם האט איהם אבער נענומען קאכען און ער האט נענומען שלעפען מיט געוואלד דאם קארטל; בערעלע האט פעסט צוגעדריקט, נאר יענקעל האט אזא שטארקען שלעפ נעטהאן, אז דאם קארטל האט זיך אויף צווייען צעריסען.

— וואס האסטו נעטהאן, גזלן? — האט בערל ווילד אויסגעשטעלט זיינע אויגען אויף יענקעלען.

— איך האָב געוואָלט אזוי ! — האָט יענקעל געזאָגט דורך פערשטיקטע טרערען.

— וואָס האָסטו געטהאָן? — האָט בערל ווייטער גע־פרעגט קוקענדיג מיט פערצווייפעלטע בליקען אויף די צוויי האַלבע צעריסענע שטיקער פון דעם פאַסט־קאַרטל.

נאָר יענקעל האָט ניט געקענט ענטפערן, די טרעהרען האָבען איהם געוואַרגען, און ער האָט א פערצווייפעלטער א פאל געטהאָן צום וואַנד, רייסענדיג זיינע האָר... דא האָט שוין בערל אויך ניט אויסגעהאַלטען און דאָס קליינע שטיבל איז פול געוואָרען מיט יאָמער....

דער אריסטאקראט.

אהרן מיכל׳ס עווין איז אייגער פון די אנגעזעהענסטע בעלי־בתים אין זיין שטעדטל, וואו ער לעבט שוין באלד פופציג יאהר.

אז אהרן מיכל׳ס געהט אמאל דורך אין גאס, צי אין מארק, גיט איהם יעדער אב גוט מאָרגען מיט א „יראת־הרוממות" און חאטש אהרן מיכל׳ס ענטפערט אויף יעדערען „גוט מארגען" זעהר שטיל, און אמאל בלויז מיט א שוואכען שאקל מיט דעם קאפ, איז זיין ענטפערן דאך זעהר אנגענעהם, עס איז א שטיקל זכיה, וואָרום „קיין סך אהרן אהרן מיכל׳ס זיינען אין שטעדטל ניטא", אזוי זאגט יעדער. אהרן מיכל׳ס וויים, ווי אזוי מען שעצט איהם אין שטעדטל, אבער ער בעציהט זיך דערצו גלייכגילטיג; פערקעהרט, אפטמאל איז דאס איהם דערוויעדער, ער וואלט זיי מוחל געווען זייער אכטונג, נאר זיי זאלען איהם לאזען צורוה.

אהרן מיכל׳ס איז א איד, וואס ס׳הייסט „פאר זיך", ער האט אייגענטליך מיט קיינעם ניט צו טהאן. דאס געשעפט פיהרט דאס ווייב און ער זיצט אין דער היים איבער זיינע ספרים.

זיין בעציהונג צו ספרים איז אויך פון דער הויך, ווי צו די מענשען אין שטעדטל. ער איז אייגענטליך מיט זיי אויך ניט צו נאהענט. אז עס גיהט ארוים פון דרוק א נייער ספר קויפט ער, נעמט זיך צו דער הקדמה און בעמערקענדיג נאר די ערשטע נארישע פאר ווערטער פון מחבר, גיט ער א שמייכעל און מיט

דעם זעלביגען שמייכעל בלעטערט ער שוין דורך דעם גאנצען ספר, לענט איהם אוועק אין דער אונטערשטער פאליצע און מורמעלט ארוים:

— שטות'ערייַ. „ספרים זיינען ווי מענשען", טראכט ער דאמאלס, „ניטאָ קיין סך קלוגע".

און אהרן מיכל נעמט זיך דאן צום אבן־עזרא.

— דאָס איז געווען א חכם! טראכט ער יעדעס מאל, ענטדעקענדיג עפעס עמקות אין אבן־עזרא. ער האָט פערשטאַנען!

אויסער'ן אבן־עזרא האָט ער נאָך ספרים, וואס אינטערעסירען איהם, דאָס זיינען דער „כוזרי", דער „פעראן" און פון די נייערע — דער „תורת אל מות".

דאָס זיינען ספרים, וואס מען דארף פערשטעהן! — טראכט ער וועגען זיי און איז צופריעדען, וואס ער איז דער אייניציגער אין שטעדטל, וואס פערשטעהט זיי. רעדען אָבער וועגען די דאָזיגע ספרים מיט וועמען עס איז, רעדט ער ניט. ער האָט אמאל געפרובט א שמועס טהאָן מיט'ן שטעדטל'שען משכיל, בונים אפיקורס, האָט יענער איהם עפעס א זאָג געטהאָן אזא נארישקייט, און פון דאמאלס אָן וויַיכט אהרן מיכל פון איהם, לאָזט אראָב די אויגען ווען ער בעגעגענט איהם און האלט שוין ניט פון דער גאנצער השכלה.

— אין די נייע פעהלט די עמקות! — אזוי פלענט ער טראכטען אליין. זאגען פלענט ער קיינעם ניט — עס איז ניט כראי! עם־הארצים זיינען זיי אלע!

אהרן מיכל איז פרום, אבער אויף זיין שטייגער. די עמי־הארצי'שע פרומקייט לוידט ער ניט. דאוונען געהט ער אלע טאג אין שוהל, אבער ער איז דערפון ניט צופריעדען. איהם ציהט צו דאוונען „ביחידות"... און אפילו דאוונענדיג בציבור, האלט ער אויך קיינמאל ניט מיט מיט דעם בעל־תפלה... ווען דער בעל־תפלה האלט די הלליוי'ס, האלט ער ביי הודו, און נעהט אזוי דאָס גאנצע דאוונען מיט זיין אייגענעם וועג... עפעס איז איהם

פריקרע נאכצוגעהן דעם עם־הארצ'דינעז שליח־ציבור, וואם פער־שטעהט אודאי ניט דעם פירוש המלות...

אבער אן אמת'ע אבקומעניש איז פאר אים די ימים נוראים, איבערהויפט יום כפור.

אריינגעהענדיג אין שוהל, וואם איז שוין געפאקט מיט אידען און וואם זאגען מיט א פריקרע וויינענדיגען ניגון די תפלה זכה, דערשפירט ער עפעס א וויעדער־טעם אין זיין גאנ־צען קערפער. ער וויים זייערע יעצטיגע געדאנקען: אויפ'ן הי־מעל איז א יריד און זיי זיינען געקומען אייגהאנדלען... די היי, מיט וואם די פאדלאגע איז אויסגעבעט רעגט איהם אויף. „נא־רישע מנהגים" — טראכט ער — „עבודה זרה'ניקעם!"... און מיט אזוינע געדאנקען קומט ער צו זיין „שטאדט", וועלכע איז שוין פערנומען פון א אידען מיט א געלער באַרד. דער איד מיט דער נעלער באַרד, דערזעהענדיג אהרן מיכלען, שטעלט זיך גלייך אויף און געהט אוועק ווי דערשראקען אויף עטליכע טריט ווייטער. אהרן מיכל נעהמט ארויס דאָס טאשען טיכעל, גיעט א וויש דעם אַרט, וואו דער איד איז געזעסען און הייבט זיך אָן מכין צו זיין: נעמט אריבער דעם טלית איבערן קאָפּ און בעהאלט זיין פנים פון דעם נאנצען עולם...

אהרן מיכל איז א איד ניט קיין ניבור, אבער כמעט א נאנץ יום־כפור זעצט ער זיך ניט צו. ער שטעהט אויף די פים האַרט אנגעשפארט אן זיין שטאַדט, וואם איז צום וואנד. ער האָט ניט ליעב אויפשטעלען זיך גלייך מיט אלעמען צו יעדער „תפילה" און איהם איז ליעבער די נאנצע צייט צו שטעהן.

אז ער קעהרט אב אויף א וויילע דעם קאָפּ צום עולם צו, בעמערקט ער וויי אנדערע אידען שמעקען „שלאק־וואסער" צו שטארקען זיך... דאָס ווירקט אויף איהם זעהר שלעכט און ער קעהרט זיך אום וויעדער צו דער וואנד.

דער נעלער איד, וואם האָט ניט קיין אייגענע שטאַדט און וואם האפט זיך צוזעצען יעדע וויילע אויף א פרעמדער, האָט

אויף איהם שטארק רחמנות, דערזעהענדיג ווי ער שטעהט לאנג אויף די פיס. און בשעת חזרת הש"ץ, גיעט ער איהם „אויי־דעל" א זאג:

— איהר וואלט זיך צוגעזעצט, ר' אהרן מיכל אביסעלע— דאס איז ביי אייך דען א נדר?

— א יישר! — ענטפערט ער טרוקען און קערט זיך ניט אב.

פאר נעילה, וועז מען מאכט אין שוהל א פויזע נעמט אהרן מיכל ארויס דעם קאפ פון אונטער'ן טלית און קעהרט זיך אום מיט'ן פנים צום עולם. דער געלער איד בענוצט זיך גלייך מיט דער געלענהייט צו האבען די זכיה עפעס רעדען מיט אהרן מיכלען און זעצט גלייך אויס מיט א שאלה:

— איך מיין, ר' אהרן מיכל, אז אין א שעה ארום אין דער צייט וועט מען שוין אנכייסען? ווי מיינט איהר?

אהרן מיכל'ן אבער עקעלט די גאנצע פראגע וועגען אנכייסען און קענען זיין ווילען שווייגט ער.

— איהר מיינט, אז ניט? — שטעהט צו דער געלער איד וויעדער, ניט בעקומענדיג קיין ענטפער.

— איך מיין גאר נישט... — ענטפערט אהרן מיכל גאנץ טרוקען, לאזענדיג דעם געלען אידען אין א פערלענהייט, דעקט זיך וויעדער איבער מיט'ן טלית איבער'ן קאפ און קעהרט זיך אום צום וואנד, טראכטענדיג:

— קיין אנדערע שאלות האט ער ניט ביי מיר צו פרע־גען... גראבע מענשען!....

דער נבור.

חייקל קרעמער רופט מען איהם אין גאס. אין אמת'ן אבער האט ער דעם נאמען ניט פערדיענט, ווייל אין קראם זיצט א נאנצע וואך דאס ווייב, חנה, און ער זיצט אין דער היים, אמאל אין בית מדרש און לערנט.

— זונטאג אבער, מוז ער פריהער ווי אלע טאג אבדאוונען, אבזופען דעם שיעור חוק לישראל, אין דער ניך אוועקלויפען אהיים עפים איבערבייסען און נאכדעם אוועקגעהן אין מארק העלפען חנה'ן אין קראם.

דאס איז פאר איהם איין אבקומעניש, א נסיון, און ווען ניט דער זינדיגער גוף, וואס מוז האבען א שטיקל ברויט און א בגד, וואלט ער, דאכט זיך, דאמאלס געבעטען זיין גוטער חנה'ן, וואס זאגט איהם קיין זאך ניט אף, אז זי זאל גאר זונטאג פערמאכען די קראם...

פאר זונטאג ציטערט ער ווי פאר פייער!..

דער מארק רוישט ווי א וואלד; די פויערן פון די נאהענטערע דערפער קומען זיך צונויף מיט זייערע פערד און ווענען, די האלבליעם אין דער הויך, און פיהלען זיך אויפ'ן אידישען מארק ווי ביי זיך אין דער היים... חייקל שטעהט ביים קראם און בעטראכט די גרויסע מחנה פויערן, הערט זיך צו צום ווילדען פערמישטען געטומל אן דאס ארץ ציטערט איהם: וואס

„זנאטשעט", רבונו של עולם, דאָס ביסעלע אידען קענען אוא עם רב ?"...

און אז די פויערן קונים בעלענערען די קראָם, ווערט זיין שרעק נאָך גרעסער, ער קען ניט פערשטעהן ווי אזוי זיין חנה, א שוואכע אידענע, טענה'ט מיט יעדען בעזונדער, מיט קוראזש און שטאָלץ, זידעלט נאָך אב איין אנדערען, ווען ער באט א העלפט פון דעם, וואס קאָסט זיך אליין.

— גזלנ'טע, האָב רחמנות ! ווילט זיך איהם אויסשרייען— דו וועסט נאָך עפעס „אָנמאכען".

וואָס אָנמאכען, זאגט ער קיינמאָל ניט ארוים — דאָס איז זעהר א שהעקליך ווארט... דאָס ווארט געדענקט ער שוין זייט יאהרען... און דאָס ווארט ענבערט איהם יעדער זונטאג א נאכ־צען טאָג, און ווען דער טומעל אויפ'ן מארק ווערט צוליעב וועלכער עס איז אורזאכע עפעס גרעסער, דאכט זיך איהם, אז אט־אָט שוין איז דאָס... און א בלייכער, שטעהענדיג קוים אויף די פיס, שרייט ער אויס צו חנה'ן :

— חנה ! חנה ! זעה, וואס איז דאָרטען ?...

נאָר חנה איז פערטהאָן אין פדיון, זי מעסט און ווענט, בייזערט זיך און שרייט, שמועסט איין און לויבט, און הערט אפילו ניט וואס איהר „למדן" רעדט. נאָר אז דער עולם פוי־ערן ווערט זעהר גרויס ארום קראָם און זי אליין קען זיך ניט צוריסען, ווענדט זי זיך צו חיקלען, א הייזעריגע, א צוטומעל־טע, און זאגט איהם:

— חיקעל, גיעב אכטונג !...

— און חנה'ס פערזאָג איז ביי חיקלען היליג. ער הייבט אָן אומווארפען זיינע צוויי קורצזיכטיגע אויגען, קעהרט זיך אין אלע זייטען, וואו די גויים שטעהען, און ווען איינער רוקט זיך צו צו איהם נאָהענט און בעט עפעס הויך אויפ'ן נראבען לשון, רוקט זיך חייקעל אביסעל אב פאר שרעק און ענטפערט:

— זאריעם, טשועש'ל, זאריעם...

און חייקעל האָפט, אז נאָך אזא ווייכען ענטפער ווי „טשויעש'ל", וועט דער גוי, ווי שלעכט ער זאָל ניט זיין, איהם נאָר נישט טהאָן און וועט קיין פאָגראָם ניט מאכען.. און חייקעל בערוהיגט זיך אויף א ווייל...

פאָר נאכט ווערט חייקעל נאָך מעהר איבערגעשראָקען. די פויערן האָבען זייערע תבואות און בכלל סחורות פערקויפט די אידען, האָבען זיך גוט אָנגעטרונקען און הויבען אָן זינגען זייערע ווילדע פרעהליכע „פיעסניעס", ווען חייקעלס אויער, ווען איז ערצוינגען געוואָרען פון קינדווייז אָן אויף גמרא־ניגונים, קען זיי ניט פערטראָגען, און יעדער טאָן, דאכט זיך איהם, איז א געשריי:

— שלאָגט די אידען, שלאָגט!...

און חייקעל טרייסעלט זיך פאָר שרעק און רערט שוואָך ארוים מיט א תחונים־קול:

— חנה, פאָלג מיר, פערשליים שוין די קראָם!...

חנה אבער הערט ניט, זי איז פערטהאָן מיט פדיון, זי לעבט מיט'ן זונטאג א נאנצע וואָך, און חייקעל שטעהט און ציטערט...

נאָר אָט ווערט שוין גוט פינסטער, די פויערן שכור'ערהייט, צופאָהרען זיך, דאָס געטימעל ווערט קלענער, קלענער, ביז ער פערשווינדט אין נאנצען, די קראָמען הויבען זיך אָן איינער נאָך דער אנדערער צו פערמאכען, דער „סאָטסקי", א הויכער גוי, מיט גרויסע וואָנצעס געהט צו צו חנה'ן, זאגט עפעס א פאָר ווערטער, וואס זיינען פאָר חייקלען שוועריר ווי תרגום, און חנה רוקט איהם עפעס אריין אין האנד.

— דא ווערט שוין חייקעל שטייפער.

— דאנקען גאָט — דאנקען גאָט! — זינגט ער אונטער אין דער שטיל, גלעט דאָס בערדעל און קוקט אויפ'ן הימעל...

חנה צעהלט איבער דעם פדיון פאר'ן טאָג, רעכענט זיך אויס פאר זיך, קנייטשט דעם שטערען און חויבט אָן ענדליך

צו צוגרייטען זיך צו געהן אהיים. זי קלינגט שוין מיט די שליסלעך.

אין דער מינוט פיהלט זיך חייקעל שוין א זיבערער פון אלע זייטען און עס פערווילט זיך איהם זיין א בריה און שטעהן נאך נעבען קראם...

— חנה — רופט ער ענדליך מיט ווייכקייט — וואס אייליסטו זיך — לאמיר זיצען נאך אביסעל.

— חנה איז אבער מאט, אין האלז איז איהר טרוקען, דער קאפ שווינדעלט איהר, און זי ענטפערט אהן כח:

— צייט א היים צו געהן, קוים וואס איך שטעה אויף די פיס.

און חייקעל געהט צוזאמען מיט איהר אהיים און פיהלט זיך שטייף און זיכער ווי אן אמת'ער גבור...

אין סאד.

אברהם דער מלמד האָט, נאָך דעם, ווי ער האָט אבגעקנעלט עטלעכע יאָהר און געקריגען א ברוסט־פעהלער, אָנגעהויבען צו האנדלען מיט פרוכט־סעדער. מיט זיין אייגענעם עסק איז ער זעהר צופריעדען געווען. זיין גאנץ לעבען האָט ער טאקע געזוכט אזא געשעפט, וואו ער זאל ניט דאַרפען האָבען צו טהאָן מיט א סך מענשען, צו וועלכע ער האָט זעהר וועניג צוטרוי געהאט און מיט וועלכע ער האָט זיך שלעכט נעפיהלט. מענשען האָבען א מאָדנע טבע — פלעגט ער טראכטען, — זיי וואלטען נאָר גערעדט! אלץ וואלטען זיי אויסדערצעהלט, אלץ וואָלטען זיי אויסגעפרעגט און אלץ וואָלטען זיי פערענטפערט... אז ער איז נאָך א ישיבה־בחור געווען, פלעגט ער שטענדיג אויסקלויבען אן אָרט אין אווינקעל ערגיץ, וואו ער זאל קיינעם און קיינער זאל איהם ניט זעהן, און אויף א שטילען ניגון פלעגט ער ברומען דעם שיעור, און זיין שטיל־לערנען פלעגט איהם דערמאָהנען יענע חורבה, וואס ר' יוסי האָט אין וועג געפונען, וואו עס האָט זיך געהערט א ברומען ווי פון א טויב אויף דעם גלות. און דעמאלט פלעגט זיך איהם וועלען אוועקשווענען אין יענער חורבה ערגיץ, אין דער מדבר, און ברומען דאַרטען, ווי א טויב און קיינער, קיינער זאל איהם

ניט איבערשלאָגען, אפילו דער בת־קול אויך ניט. נאָר זיין פּאַנ־
טאָזיע פלעגט גלייך צושלאָגען וועלען פון א הארבער קשיא,
וואס א חבר, א ישיבה־בחור, פלעגט איהם קומען פרעגען, דרע־
הענדיג מיט'ן פינגער און שרייענדיג אויף א הויבען נמרא־
ניגון.

אין א סאָד אבער, וואס אברהם פלעגט דאָס רוב דיננען אין
עק נאָס, ביי די גוים, פלעגט ער מיט קיינעם ניט דארפען אי־
בעריג רעידען. קיין גרוים קאפיטאל האָט אברהם ניט נעהאט און
מעהר ווי פאר דרייסיג רובל פלעגט ער קיין סאָד ניט קענען
דיננען. עס פערשטעהט זיך, אז אוא סאָד איז ניט גרוים נע־
וען, פלעגט נאָר פערמענען א צוואנציג עפיל־בוימער, עטליכע
בארג־בוימער און א מאל אויך א קארשען־בוים. בעוצען זיך
אין סאָד פלעגט אברהם גלייך נאָך שבועות, חאָטש דאמאלט
איז נאָך צו פריה געווען, די פרוכט האָבען נאָך זיך אפילו ניט
„פערבונדען", פאר גנבים איז נאָך ניט נעווען וואס
צו היטען; נאָר אברהם האָט שוין ניט נעקענט
אייגזיצען אין זיין שטיבעלע, וואו דאָס ווייב שרייט,
די קינדער ווייגען, און עס איז א שטענדינער
יריד. וואס דארף ער עס האָבען? ער ווי בלייבען אליין מיט
זיינע מחשבות, דמיונות און שטילע ניגונים, וואס וועבען זיך
שטענדיג ביי איהם אינווענדיג און וועלען דאָרטען שיער ניט
דערשטיקט... גלייך נאָך שבועות איז טאקע נאָך פריה צו נעהן
אין סאָד, נאָר אברהם'ן נעהט עס ניט אָן. עס ציהט איהם אהין
צו די שטילע בוימער, וואס קענען אזוי פיעל טראכטען, אזוי
פיעל הערען און אזוי פיעל סודות איינהאלטען אין זיך.

און אברהם ציהט זיך איבער אין סאָד. ער נעהמט מיט
דעם טלית און תפלין, א סדור מיט תהלים און מעמדות, די
נמרות ברכות און חולין, וואס ער פערמאגט אליין, עטליכע
ספרים פון די לעצטע גאונים, ספורי ירושלים, נעהמט מיט זיין
ווינטערדינגען וואטאָווען בגד, א קישעלע, בינדט עס איין א

פעקעל, ניט א קוש די מזוזה, זאגט אונטער דער נאז א גוטען טאג און געהט אוועק אין סאד.

אז ער קומט צו צום סאד, הויבט איהם אן דאס הארץ מעכטיג צו קלאפען פאר פרייד, ער האט אבער א שטיקעל עיכוב גלייך ארויינצוגעהן. אויפ'ן הויף, וועלכען מען דארף דורכגעהן, לייגט א הונד. שפעטער, אז ער וועט מיט איהם בעקענט ווערען, וועט ער איהם אפילו אין סאד ארויינגעהמען, נאר דאס ערשטע מאל איז א שטיקעל סכנה, — מיט א הונד מוז מען גוט בעקאנט זיין, וועז ניט בילט ער און פאר'ן בילען האט אברהם ערגער מורא ווי פאר'ן בייסען: עס הילכט אין די אויערן!

און אברהם ווארט, ביז וואנען דער בעל־הבית פון סאד גהט ארויס און פיהרט איהם דורך.

— שוין געקומען! — וואונדערט זיך דער בעל־הבית און לאכט אונטער...

— וואס דען? — ניט אברהם א מורמעל ווי פערשעמט, פיהלענדיג טאקע, אז עס איז נאך פריה.

— וואס וועסטו טהאן? — פרענט שוין ערנסטער דער בעל־הבית: עס איז נאך קיין ביידעל ניטא. די פאר א יאה־ריגע איז שוין איינגעפאלען.

— נישקשה, נישקשה! — בעט זיך אברהם — עס וועט זיין גוט.

— נו, אז דיר ווילט זיך, גהה, — דריקט מיט די פלייצעס דער גוי און לאזט איהם אריין אין סאד.

אברהם לענט גלייך אוועק דאס פעקיל אויף דער ערד, ציהט זיך אויס אליין אויפ'ן גרינעם גראז און מורמעלט שטיל:

— אט דא איז טאקי גוט!

און ער ווערט גלייך אנטשוויגען און הערט זיך צו צום שטילען גערויש פון די בוימער. איהם דאכט זיך, אז די בוימער וואונדערן זיך אויך אויף זיין פריה־קומען און מיט בעטענדע

בלײקען קוקט ער זיי אָן, ווי ער וואלט געזאגט:

— בוימער, איהר אויך? איך האָב אנדערש ניט געקענט... עס האָט מיך געצוויגען...

און באלד דאכט זיך איהם שוין טאקע, אז די בוימער פערשטעהען שוין אלץ און זיי ברומען צו:

— גוט! ביזט אן אנגעלענטער נאסט!

און אברהם פיהלט זיך שוין ווי א היימישער אין סאָד. ער הויבט זיך אויף פון דער ערד, געהט צו צו יעדען בוים בעזונדער, ווי ער וואלט זיך בעקענען וועלען, און נעהמט זיך בעטראכטען דאָס ביידעל, וואס שטעהט אין מיטען סאָד. אביסעל איז זי טאקי איינגעפאלען, נאָר אברהם'ן געפעלט עס נאָך בעסער. אברהם האָט ניט איבעריגם לייב א נייע זאך, א שטארקע. עפעס איז איהם נעהענטער, אנגענעהמער, א בנין וואס זעהט אויס ווי א חורבה. אזא חורבה אינוועניג איז פול מיט סודות, מיט טענער, מיט ניגונים. דאָרט ווייניט זיך אין דער שטיל, דאָרט בענקט די נשמה, און ווי עפעס, וואס האָט ניט קיין נאָמען, ניט קיין אָרט, ניט קיין צייט....

און אברהם קריכט ארונטער אין דער איינגעפאלענער ביידעל, וואו עס איז פינסטערליך און שמעקט מיט ריחות פון אן אנדער וועלט. ער קנייטשט זיך דאָרט איין ווי א קנויל און ער בעהאלט זיך פון דער גאנצער וועלט...

פון דער וועלט אָבער זיך בעהאלטען איז אברהם'ן ניט אזוי גרינג. די ערשטע צייט קען ער עס לייכטער. איידער די פרוכטען ווערען צייטיג דארף ער קיינעם ניט און קיינער דארף ניט איהם. ברייננט איהם א קינד אמאל עפעס עסען, רעדט ער מיט איהם א פאָר ווערטער, פרעגט וואס הערט זיך אין דער היים, וואס מאכט די מאמע. און ער איז יוצא, בלייבט נאָך פרייטאג צו נאכטס און שבת פריה, ווען ער מוז אהיים געהן, אבער דאָס קומט זיך איהם איבער. נאכ'ן טשאלענט איז ער וויעדער אין סאָד, לענט זיך אוועק אונטער א בוים און קוקט אריין אין

„ספורי ירושלים" און ווערט ביי די פאנטאסטישע געשיכטעס אנטשלאפען, און איהם חלומט זיך דער כותל מערבי, דער מו־טער רחל'ס קבר, די מערת המכפלה און נאך אזוינע הייליגע שטילע ערטער, וואס אין זייער לופט שוועבען אלטע מעשיות, וואס ווערען אזוי שענהן איבערגענעבען אויף אזא גרינגען לשון קודש אין ספורי ירושלים...

אז די פירות ווערען אבער צייטיג און די בוימער הויבען זיך אן צו ברעכען אונטער זייער שווערער משא, מוז אברהם ניט וויאנדיג פערלאזען זיין רוהיגע וועלט און ווערען א סוחר. ווי דער ערשטער ווינד צושפיעלט זיך אין סאד און פערווארפט די ערד פון סאד מיט עפעל און בארעז, לאזט זיך אברהם זיי אויפקלויבען, צעלעגט זיי אין עטליכע קופעס, סארטירט זיי און וואגט אויף די מארק־ווייבער מיט די גרויסע „מיילער", וואס צושטערען איהם די רוהיגקייט און שטילקייט פון זיין גן־עדן.

שבת וואלט ער שוין אבגערוהט, איז אבער דער מסחר פון עפעל אין די סעדער אויך אום שבת שטארק ענטוויקעלט, אמת אויך באמת, עס איז אין שטעדטעל אזא מנהג, און אברהם קען איהם ניט אבשאפען... עס קומען צוגעהן בעל־הבתישע בחורים, בעלי־בתישע מיידלעך און אין סאד ווערט א מין חתונה: מען זינגט, מען לאכט, מען רעדט, מען פלוידערט, און אברהם מוז אלץ אויסהערען, אלץ פערטראגען און ווארטען אויף דער נאכט, וועז ער וועט קענען זיך וויעדער בעהאלטען אין ביידעל און קיי־נעם ניט אנזעהן, אויסער די בוימער; קיינעם ניט הערען, אויסער דעם ווינד, אמאל דעם רעגען און דעם דונער.

* * *

נאך ערנער איז אבער אסיען־צייט, וועז אלע פירות ווערען שוין איבערצייטיגט און מעהר קען ער שוין אין סאד ניט בלייבען. מיט א קלעמענדיגען הארצען זעגענט ער זיך מיט די בוימער, מיט'ן ביידעל, וואו ער האט אזוי פיעל רוהיגע, שטילע

מינוטען נעהאט. פיהרט איבער די עפּעל אויף דעם בעל־הבית׳ס פוהר אין א שפּייכלערל, וועלכען ער האלט אין דער ארענדע, זינט ער האלט סעדער, פּאר צעהן גילדען א חודש, און ציהט זיך איבער צוריק אין גאס אריין.

דרויסען איז דאמאלס בלאָטיג און רעגענדיג, שטעדטעלטישע אידען שלעפּען זיך אום קראנק און דערשלאָגען, הוסטען און קרעכצען, אברהם קוקט זיך אום מיט שטארע אויגען און דערקענט ניט די וועלט.

— ניט גוט! — מורמעלט ער — מאום! — שפּייט ער — וואו טהוט מען זיך אהין?

און אברהם דערמאָנט זיך אָן די שהנע מעשיות פון ספורי־ירושלים, אָן ארץ־ישראל. דאָרטען וויים ער, איז שטענדיג זומער, שטענדיג וואַרים און שהן. און אין יעדער אָסיען הויבט עס איהם אָן צו ציהען אהין. נאָר אברהם האָט קיין מעגליכקייט ניט צו פאָהרען אהין. ער מוז פערקויפען די עפּעל, וואָס ער האָט פון סאָד אראָבענומען, און מוז שפּייזען זיין וויב און קינדער, וואס ער האָט אין חוץ־לארץ. און א גאנץ אָסיען און א שטיק אין וויגטער שלעפּט זיך אברהם אום מיט׳ן קויש עפּעל אויף דער האנד און מיט א בענקשאפט אין הארץ, און וואַרט אויפ׳ן ליעבען זומער, וועז ער וועט קענען צוריק זיך בעהאלטען אין סאָד, פערשטעקען זיך אין ביידעלע און בלייבען מיט זיך אליין, ניט אָנקוקען די שטעדטעלשע בלאָטע, די פערחמארעטע אידען און ניט הערען דעם וואָכענדיגען טומעל.

זאל שטעהן ווי געשטאנען.

זעלדע גרשונ׳ס, א מיידעל פון א יאהר 19, האָט אָבגערעדט מיט די גאסיגע חבר׳טעס איהרע, אז היינטיגען שבת זאל מען זיך אויפקלייבען טאנצען ביי איהר, ווייל ביי גרונע ישראל׳ס, וואו מען פלעגט אלע מאל טאנצען, קען מען שוין יעצט ניט. זייער נרויסע שטוב האָט מען איבערגעצוימט אויף צוויי און פון איין האלבער האָט מען געמאכט א שניט־קראם. די איבריגע חבר׳טעס וואהנען אין קליינע הייזלעך און עס וועט ניט זיין ווי א קעהר צו טהאן זיך. אמת ביי זעלדען איז אויך ניט איבעריג נערוים, נאר זעלדע האָט צוגעזאגט, אז זי וועט אזוי צוקלייבען, אז עס וועט זיין גענוג ארט אפילו פאר אן אכט־פאָריגען קאדריל.

אז זי איז געקומען אהיים, איז דער טאטע שוין ניט געווען, ער איז אוועק אין מארק. אין שטוב איז נאר געווען חייקע, די יונגערע שוועסטער, א פערצעהניעהריגע מיידעל, און די מוטער.

— מאמע! — האָט זעלדע געמאלדען אריינגעהענדיג, — היינטיגען שבת וועט מען ביי אונז טאנצען — דו וועסט ניט שרייען?

די מוטער, א אידענע פון עטליכע און פערציג יאהר מיט גוטע פייכטע אויגען, האָט א שמייכעל געטהאן:

— וואס עפעס שרייען. דער טאטע זאל נאר אין דערהיים ניט זיין, טאנצט אייך געזונטערהייד!

—דער טאטע וועט אוועקגעהן אין שוהל הערען דעם מניד —

האָט זעלדע פערזיכערט, וועלען מיר דעמאָלט טאַנצען. ער זוימט זיך עטלעכע שעה.

— גוט — גוט! — האָט די מוטער איינגעשטימט.

זעלדע האָט געזומען בעטראכטען די שטוב, ווי זי וואלט דאָס ערשטע מאל אין איהר לעבען אריינגעקומען און איהר פּנים האָט זיך פארקנייטשט.

— איך האָב מורא, אז עס וועט זיין ענגליך אביסעל. — האָט זי ענדליך ארויסגעזאָגט.

— איך האָב אויך מורא! — האָט די מוטער מיטגעשטימט — וואו וועט איהר זיך דאָ אויסדרעהען די „לאנסע".

— די לאנסע, ווי די לאנסע — האָט זעלדע געענטפערט — „האלב וועג" וועט געווים עגג זיין.

זי האָט זיך פערטראכט.

— וויסטו נאָר וואָס, מאמע — איז זעלדען איינגעפאלען א אידעע און איהרע אויגען האָבען אָנגעהויבען לויכטען, ווי זי וואלט געפינען א סגולה צו א שווערען וועהטאָג — איך וועל איבערשטעלען די בעטען נעבען אויווען, דעם קאמאָד נעבען די בעטען און דעם קופערט...

— דעם קופערט צווישען די בעטען — האָט די מאמע גע־האלפען דער טאָכטער מאכען דעם פלאן.

— יע... — האָט די טאָכטער זיך פערטיעפט אין איהר פלאן.

— וועט זיין א לעדיגע שטוב... גאנץ גוט...

— דו וועסט מיר העלפען מאמע?

— אָח, חאָטש שוין.

און די מוטער מיט דער טאָכטער מיט דער איינגערער שוועסטער, האָבען זיך געזומען צו דער ארבייט.

אין א האלבע שעה איז עס געווארען פערטיג.

— אוי, וואס פאר א גוטקייט! — איז חייקע נתפּעל גע־ווארען.

— גרויסארטיג! — האָט זעלדע צוגעשטימט מיט פרעה־ליכע אויגען.

— שעהנער ווי פריהער. — האָט די מוטער איהר מיינונג געזאָגט.

— א שטוב ווי א פעלד! — האָט זעלדע ווייטער גערעדט.

— מען וועט קענען טאָנצען א זעכצעהנפּאָריגען קאדריל, האָט די איינגערע שוועסטער געפּאנטיזירט.

— און אן אכט פּאָריגער איז דיר וועניג?

— עס רעדט זיך אזוי! — האָט חייקע זיך פערענטפערט. און די צוויי שוועסטער מיט דער מוטער האָבען אָנגעקוואַ־לען פון דעם נייס.

— אָבער זעה א מאָדנע זאך! — האָט זעלדע אנגעהויבען פילאָזאָפירען, פאר וואס האָבען מיר זיך ניט געהאפט שוין לאנג איבערצושטעלען, עס איז דאָך ליכטיג אין די אויגען געוואָרען.

— עס איז אלע מאל אזוי, טאכטער — איז די מוטער אין א מוסר־השכל טאָן אריינגעפאלען — צו א גוטע זאך חאפט מען זיך שפעט...

געקומען פון גאס אין שטוב אריין, האָט גרשון אויסגע־שטעלט די אויגען און ניט געקענט ווייטער א טריט מאכען.

— וואס איז דאס?

— וואס „וואס איז דאס“? האָט זעלדע דערשראקען ge־פרעגט.

— וואס איז דאס? — צי איך האָב פערבלאָנדזשעט? איז ער שוין געקומען אביסל צו זיך און האָט אָנגעהויבען רעדען מיט זיין לשון „סגיא נהור“.

— וואס איז דען? — האָט די מוטער געפרעגט, אויך ניט אהן שרעק.

— וואו איז דער קאמאָד און וואו איז דער קופערט, און וואו זיינען די בעטען? עפעס זעה איך זיי ניט? איך בין שוין אפשר בלינד געוואָרען.

— אט שטעהען זיי דאך... מיר האבען איבערגעשטעלט — האט זעלדע ווי פארשולדיגט געענטפערט.

— אלמאי? — האט ער געפרעגט, כלומרשט קאלטבלוטיג.

— עס איז שעהנער — האט זיך די קלוינע חייקע אריינגעמישט.

— עס איז נערוימער — האט זעלדע פערריכט.

— זיין וועלען דא שבת — טאנ...

נאר זעלדע האט א ווינק געטהאן צו דער מאמען, אוז יענע איז ענטשווינגען געוואָרען...

— שעהנער, נערוימער... נייעסען נאר! — האט זיך דער פאטריארך צעהיצט, פאר מיר איז שעהן אוז נערוים, ווי עס איז פריהער געווען — נייעסען נאר אויפטהאן! נאך וואס פעהלט אייך? שוין שטעלט איבער צוריק אויף די אלטע ערטער!... זאל שטעהן, ווי עס איז געשטאנען, איהר הערט...

— וואס ארט דיר, אז אזוי, — האט זיך די מאמע גע־פרובט משתדל זיין.

— רייד ניט! — האט ער זיך צוהיצט — איך ווייל נישט קיין נייעסען! זאל שטעהן, ווי עס איז געשטאנען...

אין קריעה.

צוויי זיהן האָט דער אלטער זלמן פסח'ס, און האָט פון זיי קיין נחת ניט; וועלן ניט די שטיקעלע האָפענונג, וואס נאָך זיין טויט וועלען זיי נאָך איהם קדיש זאגען, וואלט ער שוין לאנג פון זיי זיך מיאש געווען: מילא וויי זיי וויילען זיך — איך קען זיך בעגעהן אָהן זיי. שטעהט איהם אבער דער „קדיש" ווי א ביין אין האלז, און ער מוז ליידען פון זיי און האלטען זיך מיט זיי.

און דאָס נאנצע אונגליק, וואס ער האָט אביסעל געלד! וועלן ניט דאָס געלד, וואלט ער אפשר פון זיי נחת געהאט, ווי אלע טאטעס פון קינדער. זיי זיינען דען שלעכטע קינדער! פערקעהרט, גאנץ גוטע, למדנים, איידעלע, עהרליכע, האָט איהם אבער נאָט נעשטראפט מיט אביסעל געלד און די צוויי ברידער וואלטען זיך אלע טאָג וועלען צוטהיילען נאָך פאר זיין לעבען מיט דער ירושה...

מילא דעם עלטערען זוהן, חיים'ען, וואס איז שוין נאָט צו דאנקען א טאטע פון אכט קינדער, האלט ער נאָך ער היום אויף זיין קעסט, און מאכט חתונה אמאל זיינעם א זוהן, אמאל א טאכטער און האלט די נייע פאר־פאלקס וויעדער אויף קעסט. וואס דען? א תירוץ איז דאָס? וואס? איז אבער דער צווייטער זוהן, יענקעל, אן ארימער תבאוה־סוחר, זיך מתקנא: סטייטש! וואו איז דאָס געהערט נעווארען, אז עלטערן זאלען אלץ א י י ן

זוהן אוועקגעבען! א קליניגקייט — אויסהאלטען אזא געזינד אויף קעסט! און אויף דעם סמך נעהמט יענקיל ביים טאטען מ ז ו מ נ י ם און דער טאטע קען זיך אהם ניט אויסצאהלען פאר די קעסט, וואס ער גיעט חיים'ען.

— וויפיעל מיינסטו איז ווערט חיים'ס קעסט? — פרעגט דער אלטער זלמן, אז יענקיל האט צו איהם טענות.

— חיים'ס קעסט? חיים'ס קעסט?... אט וועל איך דיר באלד זאגען — נעמט יענקיל די באָרד אין האנד, קנייטשט דעם שטערען און מאכט אזא רעכענונג:

— דריי פוד ברויט געהט ביי זיי אוועק א וואך...

— דריטהאלבען! — האקט איבער דער אלטער טאטע.

— דריי פוד, ווי א האָר! — וויל יענקיל אפילו א פונט ניט ארָבלאָזען.

— איצטער לאָמיר נעהמען פלייש! — העבט וויעדער אָן יענקיל צו רעכענען.

— פלייש עסען זיי זעלטען. — שלאָגט איבער דער אלטער טאטע.

— טאטע! זיי עסען, זיי פרעסען! — שרייט שוין הער כער יענקיל און רעכענט אויס: 5 פונט פלייש אין מיטען וואך — פינף גילדען, שבת קאָסט צוויי רובל, — היינט גרויפען, קארטאפפל, קליניגקייטען, „דאָם און יענץ", סאָיע, „טאָיע", א שוך, א בגד, שבת אן עליה — חיים איז דאָך א יחסן — שלישי קויפט ער, אנדערש לויהנט איהם ניט. 10 רובל א וואך קאָסט דיר חיים! צעהן רובל! — ענדיגט יענקיל דעם חשבון.

— נו, און וויפיעל קאָסט דו מיך? — פרעגט זלמן.

— איך — א העלפט ניט! — פערזיכערט יענקיל.

— נו, מאך א חשבון! — הויבט אן דער אלטער: — צום ירייד פאקראָוועס האָסטו געגומען א נייענקע הונדערטער?

— געגומען! — גיעט נאָך יענקיל.

— אין א חודש ארום, געדענקסטו, ביזטו געקומען זונטאג

און געחאפט אויף א „ווייל“ 25 רובל אבצאהלען א גוי פאר א מציאה עפעס — דיינע מציאות!

— יע! — ניט נאך יענקיל.

— צום יריד אולאם האסטו געגומען 50 רובל, אויף פסח האסטו געגומען 25 — היינט וואו איז — דא א צעהנרובעלדיגע, דא א פינף־רובעלדיגע.

— אלץ ניט קיין צעהן רובעל א וואך! — טענהט יענקיל.

— דו נעהמסט דאך אבער מיט אמאל! גזלן! וועלט שוין דער אלטער אין כעס.

— נו, שא, שרייי ניט, טאטע! געה גיעב איהם אוועק די נאנצע געלד דיינע! דו האסט דאך איהם ליעב! גיעב איהם, קארמע איהם, — שרייט יענקיל.

—איך גיעב דיר מעהר פאר איהם! — בייזערט זיך דער אלטער און נעהמט אוועק א דערצארנטער אהיים.

אויפ'ן הארצען איז איהם שווער, עס דריקט איהם ווי א שטיין, און טרעפענדיג זיין „אלטע“, ווי ער רופט זי, אדער ווי אלע רופען זי — זלאטע, ווייל ער אויסרעדען זיך פאר איהר. ער לאזט אראב דעם קאפ און קען ניט אנהויבען. די אלטע אבער פערשטעהט, אז ער איז שוין מסתמא געווען ביי יענקלען און זי הויבט אן:

— נו, וואס ווייטער?

— נחת... — מורמלט זלמן.

— וואס? ביי יענקלען געווען? — שטויסט זי זיך שוין אליין. — וואס וויל ער?

חיים און די הויז־געזינד, וואס געפינען זיך אין דעם זעל־בען הויז, הערען זיך צו ביי'ן וועגטיל פון קאמער, וואס די אלטע רייידען.

— ער פערגינט ניט חיים'ען! — קלאגט ער זיך. — אלץ, זאגט ער, גיעב איך איהם אוועק, היסט עס, חיים'ען.

חיים הערט אונטער און קריצט מיט די צייהן.

— און איהם גיעסטו וועניג! — זיפצט די אלטע.
— ער טענה'ט, אז חיים קאסט מיר צוויי רובל א וואך.
— צוויי מכות איהם! קען זיך שוין חיים ניט איינהאלטען און שיסט אויס הויך.
— צוויי געשווירען איהם! — העלפט אונטער חיים'ס ווייב.

— צוויי פלאטירען איהם! — העלפען די קינדער.
—שא, וואס איז דארטען? — חאפען זיך ארויס די אלטינקע פון זייער צימערל.

דא גיט א שפרונג חיים צום טאטען און א ווילדער פון כעס מאכט ער מיט די הענד:
— א י ה ם גיעסטו אוועק אינגאנצען! א י ה ם! ער וועט דיך צו דער טארבע ברענגען. דו וועסט זעהן, טאטע.
— ביים בעסער אב די צונג! — מישט זיך אריין די אלטע.
— מיט דער טארבע וועסטו פון דיין „יענקלען" אוועקגעהן — נעדענק, טאטע! נעדענק! — סטראשעט איהם חיים.
— איך האב מורא. אז פון דיר וועל איך גיכער מיט דער טארבע אוועקגעהן, — זאגט זלמן און ווייזט אן אויף דער עלטערער טאכטער, חאשען.

דא טרעפט די קוילע חיים'ען אין סאמע מיט הארץ און ער גיהט אוועק אין א זייט.

אין שטוב אבער רוישט נאך און קאכט, יעדער קינד שילט בעזונדער יענקלען און יעדער קללה לעגט זיך אוועק ביי די אלטע אזוי ווי א שטיין אויפ'ן הארצען.
— ניט בעשערט קיין נחת! — קלאגען זיי זיך שטיל אייגער פאר'ן צווייטען.
— וואלטען מיר בעסער שטיינער געהאט, איידער געלד!

— אח, אח! — זיפצען זיי פאר זיך. — צוויי שטיקלעך קינדער און קענען זיך ניט טהיילען.

א גאנץ יאהר זיינען די צוויי ברידער ברונזו. גוט ווערען זיי נאר פורים צו דער סעודה.

עס נעשיהט אזוי:

אז עס קומט פאר נאכט און ביי חיים'ען גרייט מען צו דער סעודה, גההען ארויס די „אלטע" פון זייער קאמעריל, זעצען זיך אוועק ביי'ן טיש און טיילען אויס די קינדער פורים־נעלד. אין שטוב ווערט פרעהליך און אויפגערויטט. אלע פנימ'ער שטראהלען. די אייניקלעך, די יונגערע, לאסשצען זיך צו דער באבען און צום זיידען, קריכען זיי אויפ'ן שויס און זאגען: האלט דער באבען, האלט דעם זיידען... א גוטע באבע, א גוטער זיידע!...

פון די וואריעמע קינדערשע ווערטער, פון דעם געגרייטען טיש, פון דער ליכטיגקייט, ווערען די אלטע גערויהרט. עס ערווקט זיך אין זיי ביידען א ליעבעס געפיהל צו די קינדער און זיי דערמאנען זיך אן יענקלען, וועלכער פראוועט נעבעך אליין די סעודה. ווער וויים צי האט די שנור דארט עפעס געמאכט יום־טוב'דיג.

— נעדארפט רופען אהער יענקלען מיט דער ווייב און קינדער, גיעט א זאג די אלטע.

— נו, נו, אדרבא, לאז מען זיי רופען! — חאפט זיך אן דער אלטער.

— וואס זאגסטו, חיים? — פרעגט דער טאטע ביי'ן זוהן.

— פון מיינעטוועגען, רוף. — זאגט קאלט חיים.

— מען קען רופען! — זאגט די שנור.

— גיה אריבער, ביילינקע! — וועגדעט זיך די באבע צו א צוועלף־יעהריגע מיידעלע — צום פעטער יענקלען און זאג, אז מען בעט זיי צו דער סעודה.

— זיי זאָלען למען השם קומען! — פערזאגט פון זיין זייט דער זיידע.

— גוט! — לויפט ארויס פרעהליך דאָס אייניקעל. אין א פיערטעל שעה ארום קומט זי צוגעהן א פרעהליכע און מעלדעט:

— דער פעטער האָט געזאגט, אז ער וועט באלד קומען.

און ווירקליך קומט באלד יענקיל מיט זיין ווייב און מיט צוויי עלטערע קינדער.

— גום פורים!

— גום פורים!

פון אנפאנג געהט אלעס כשורה. יענקיל מיט דער ווייב זעצען זיך ביים טיש און הייבען אָן קייען באָב, וואס איז אַנגעשטעלט אויפ'ן טיש אין גרויסע טעלער פון דער פולער האנד, חיים הייבט אָן מאכען א שמועס וועגען שטאָדטיגע ענינים אין וועלבע ער איז שטארק, אלס לעדיג־געהער, בקי.

— ס'איז פארכעס! — זאָגט ער — די באָד שטעהט שוין דריי יאָהר אהן א דאך, און אין קארבקע ליגט נאנצע 500 רובל און מען גיט ניט ארוים.

— טאקי א סקאנדאל! — גיעט יענקיל נאָך, אבשיילענדיג א באָב.

די אלטע קוועלען אָן. אָט דאָס זיינען עפעס גערָאטען אויף ברידער, מען רעדט, מען פערברענגט, ווי נעהעריג איז, ניטא קיין קנאה, קיין שנאה! פיין, ארענטליך!...

אין א ווייל ארום שטעלט זלמן אוועק אויפ'ן טיש א פלאש ברָאנפען, גיעסט אָן די קעלישאָקעס און זאָגט:

— נעמט, קינדער. צו ביסלעך בראנפען!

— נעהם דו פריהער, טאָטע, — זאָגט פרעהליך יענקיל.

— טאָטע נעהם דו! — לענט פאָר פרעהליך חיים.

דער טאָטע נעהמט דעם קעלישאָק מיט א שטראהלענדען פנים, מיט שיינעדע אויגען, מיט טריימלענדיגע הענד און שרייט אויס:

— לחיים קינדער!

— לחיים ולשלום! — ענטפערט יענקיל חיים'ען.

שפּעטער א ווייל דערלאנגט מען געקאכטע יאגדעס מיט קיכלעך, מען צושטעלט די טעלער, מען צולעגט די לעפּעל און דער טיש בעקומט איין אויסזעהן פון א וואהרער שמחה.

יענקיל און חיים האבען שוין אויסגעטרונקען צו עטליכע גלעזליך. די קעפּ טומלען זיך און דערהויפּט איז יעדערנס מויל פול מיט ווערטער, וואס בעטען זיך ארויס, חאטש עס איז א גרויסע סכנה...

— וואס, חיים! — קען זיך ענדליך יענקיל ניט איינהאלטען. — ביזט אהן איין עין הרע א בעל־הבית...

— פערגינסט מיר אפשר ניט! — לאכט פרעהליך חיים.

— ניין! אדרבא... איך מיין סתם אין דער וועלט אריין. די אלטע בלייבען טויטע. זיי ווילען פערשטיקען דעם גע־שפּרעך און ווייסען ניט, ווי אזוי.

—ניין, יענקיל, פערגינסט מיר ניט! — שרייט אויס פלוצלונג חיים, זעהענדיג, ווי יענקיל בעטראכט די עטליכע זיל־בערנע לעפּיל.

—קינדערלעך, האט רחמנות! — בעטען זיך דערשראקענע די אלטע—פערשטערט ניט אונזער שמחה, איין מאל אין יאהר.

— מיר קריגען זיך ניט! — פערזיכערט יענקיל.

— חס וחלילה! — פערזיכערט אויך חיים. — די בעסטע גוטע פרייגד! נאר גלאט, איך שמועס אין דער וועלט אריין, — יענקיל פערגינט מיר ניט. יענקיל וועט עס אליין מודה זיין. אמת, יענקיל?

יענקיל בעטראכט דעם רייכען טיש און שיעסט ארויס:

— אמת, ברודער!

חיים ווערט אנגעצונדען.

— וואס־זשע נעהסטו צו מיר?

— טאקע א נארישקייט! — מורמלט יענקיל.

— קינדערלעך! — האָט רחמנות... — בעטען זיך די על־טערן מיט טרערהרעז.

נאָר עס פערקריכט שוין צו ווייט: די פערשטיקטע שנאה, וואָס טליעט א גאנץ יאָהר ביי יערער ברודער אין הארצען צום צווייטען, פלאָקערט יעצט אויף, נאָך דעם ביסעל בראָנפען, איז א העליש פייער.

— דו טארסט צו מיר ניט נעהן! — שרייט אויס חיים.

— שדים זאָלען צו דיר נעהן — ענטפערט יענקיל נאָך העכער.

— ארויס פון מיין שטוב! — שטעלט זיך חיים אויף און מעסט זיך אויף יענקלען.

— עס איז דעם טאָטענס שטוב, ניט דיינע! — קוראושעט זיך יענקעל און בלייבט זיצען.

די מחלוקת ווערט וואָס א מינוט גרעסער, עס מישען זיך אריין די וויבער און די קינדער ביז יענקיל פערלאָזט די שטוב, סטראשענדיג דעם טאָטען:

— געדענק! זיי וועלען דיר צו דער טאָרבע ברענגען.

די אלטע בלייבען נאָכדעם זיצען צעמישט, ווי ארויסגעטרי־בענע פון גן־עדן נעהען זיי אריין צו זיך אין צימער. ביידענס פנימ'ער בעקומען א מינע פון נאָך תשעה־באָב ביינאכט צו די קינות.

— וואָס רופסטו איהם, דעם גזלן? — קען זיך ענדליך דער אלטער ניט איינהאלטען.

— איך רוף איהם? דו רופסט דאָך איהם! — פערענט־פערט זיך די אלטע.

אין דער אמת'ן אָבער רופען איהם זיי ביידע, חאָטש זיי וויסען פאראוים, אז עס וועט זיך אזוי ענדיגען. ווער וויים וואָס פאר א רעכנונג זיי האָבען דערביי. אפשר וויל־ען זיי חאָטש גע־נישען די עטליכע מינוט נחת, וואָס זיי האָבען עהדער'ן סקאנ־דאל. ווער קען פערשטעהן עלטערנ'ס הערצער?...

פערשפּעטיגט.

די ביסעלע קאַרן, וואס אנטאָש האָט אראָבגענומען פון זיין שטיקעל פעלד, וואס ער האָט פערמאָגט, האָט ער שוין לאנג צו־זאמען מיט זיין עלטערן אכצעהניעהריגען סערגייען צערראַ־שען און עס צומאָהלען אין דער נאָהענטער וואסער־מיהל, וואס איז געגאנגען אויף צווויי רעדער, און אויף דעם בוידעם בעהאל־טען צו ווינטער אויף ברויט. נאָר איין פוד קארן האָט ער אין א זעקעלע אריינגעשאָטען, פערבונדען עם מיט א שטריקעלע און אין שטערטעל אויפ'ן מארק אוועקגעפיהרט. אויפ'ן מארק זיינען אידען אייניגע נאָך דעם אנדערען צוגעקומען אלע ווילע צום וואגען, געטאפט דאָס זעקעלע און געפרעגט:

— טשאהא מאיעש נא פראָדאניע? — וואָס פערקויפסטו?

— אויף וואס אנטאָש פלעגט ניט אָהן שטאָלץ ענטפערען:

— זשיטא, קאַרן...

און די אידען האָבען געדונגען און גערינגען, געוואויגען און געוואויגען מיט זייערע בעזמענס און געבאָטען פרייזען פון 40 קאָפּ' ביז א האלבען רובל, און אנטאָש פלעגט די פרייזען אויסהערען, קראצען זיך אין פאטילייצע און בעטען פינף גילדען ביז ער פלעגט אראָבגעהן אויף פיער גילדען. ביי פיער גילדען האָט ער זיך איינגע'עקשנ'ט און ס'האָט ניט געהאלפען שוין מעהר קיין דינגען זיך.

— טשעטירע זלאַטע! — האָט ער געזאָגט.

פּאַרנאַכט אַבער, אַז די אידישע מאַרק־סוחרים זיינען זיך צוגאַנגען און מעהר איז שוין קיינער צו איהם נישט צוגענאַנגען, איז ער שוין מיט זיין ביסעל סחורה אַראָבגעפאָלען, און האָט שוין געווען א סוחר פּאַר א האַלבען רובל.

דער אייניציגער הענדלער, וואָס איז אויף דעם מאַרק געבליבען, חנן דער קורצער, האָט שוין דאָס ביסעל מזומן, וואָס ער האָט געהאַט צוגעגרייט צום מאַרק, אויסגענעבען, און ער האָט דערפּאַר מיט א האַלבען מויל געבאָטען נאָך דריי גילדען:

— טרי זלאַטיך, קאָלי חאָטשעש?

און אַנטאָש, וואָס האָט נעראַרפּט דאָס גאָלד אויף זעהר נויטיגע זאכען צו קויפען, אָהן וואָס ער האָט א היים נישט גענאָטע פּאָהרען, איז מיט הארץ־וועהטאָג מרוצה געוואָרען. דערהערט, א ער ווילל שוין אוועקגעבען, האָט חנן אין דער רעכטער זייט הארצען דערפיהלט א קלאַפּ פון פּרייד, וואָס איהם מאַכט זיך צו קויפען א „מציאה", פון וואָס ער וועט האָבען א ריינעם צעהנערלל ריוח, אין דער לינקער זייט הארצען האָט איהם אַבער א קלאַפּ געטהאָן פּאַר הארצוועה־טאָג: נאָט ווייסט, צי די מציאה וועט א י ה ם אָנקומען, ווייל זיין קאַפּיטאַל האָט זיך איבער'ן מארקס־טאָג אינגאַנצען אויסגעלאָזט. פּונדעסטוועגען האָט חנן די האָפּנונג און דעם בטחון, נישט פּערלוירען, און האָט געהייסען אַנטאָש'ן פּיהרען די סחורה צו זיין שפּייכלערל. דאָרט, ביים שפּייכלער, האָט ער געמאַכט שותפות מיט א רייכערען הענדלער; יענער האָט געצאָהלט, און אַנטאָש האָט בעקומען דריי זיבערנע גילדען. ער האָט זיי בעקוקט פון אלע זייטען, געפּרעגט עטליכע מאָל: „צי נייע פּאָלשיווע?" און אז די צוויי שותפים האָבען איהם בערוהיגט, אז ס'איז אמת'ע גוטע גאָלד, האָט ער זיי אריינגעקרוקט טיעף אין בוזעם און זיך געלאָזען מיט'ן וועגעלע צו א קרעטשמע אין מארק. דאָרט האָט ער צוגעבונדען דעם

פערד צום סלופ פון גאניק און איז אוועק קויפען נויטיגע זאכען.

ער האָט געקויפט צוויי טעפ זאלץ, וואָס די אַנטאָשיכע האָט איהם אָנגעזאָגט למע"ש צו ברענגען, דרייי פּעקלעך צו אכט גראָשען מאַהאָרקע, א פּאָר פונט זייף צו זעקס קאָפּיקעס, א קרענצעל בייגעלעך — א „גאָסטינעץ" פאר די קליינע קינדער, און פאר דאָס איבעריגע איז ער אין קרעטשמע אריין און געמאכט א כוסה, מיט וועלכער ער האָט זיך גאָר דערקוויקט און האָט פרעהליך אָנגעהויבען שמועסען מיט די איבעריגע פּויערן.

— פּוד זשיטאָ פּראָדאל! — האָט ער, כטוב לבו ביין, איינעם פון די פּויערן דערצעהלט, — אָשוקאלי זשידי: טרי זלאָטיך דאלי... מאלאָ!

דער אנדערער פּויער, וועלכער איז געווען רייכער פאר אנטאָש'ן, האָט אויף איהם א פּראכטליכען בליק געווארפען און מיט גדלות געענטפערט:

— טשטאָ, פוד זשיטאָ! יא דיעסיאט פּראָדאל... פּאָניאָיש? דיעסאט!

אנטאָש האָט מיט קנאה א קוק געטהאָן אויפ'ן פּויער, געוואָלט עפּעס ענטפערען, נאָר זיין שוואָך קעפּעל איז שוין געווען אביסעל בערוישט, האָט ער נאָר א קרים געטהאָן מיט די ליפּען, ארויס פון קרעטשמע האלב פרעהליך, האלב אומעטיג, זיך געזעצט אויף זיין קליינער דראָבינע און זיך געלאָזט פאָהרען אהיים אין דאָרף אריין, וואָס האָט זיך געפונען פינף ווערסט פון שטעדטעל.

* * *

עס איז פערגאנגען א חודש. דער אָסיען האָט זיך אונטערגעוואָרפען, די טעג זיינען געוואָרען קלענער און די נעכט גרעסער און אין אנטאָשס קליין שטיבעלע האָט מען שוין בעראָרפט ביינאכט א לעמפּעלע ברענען. דאָס לעהמענע פּלעשעל, וואָס אנטאָש חאָט ביי א טעפּער מיט דריי יאָהר צוריק געקויפט פאר

אכט גראשען איז א טרוקענע געשטאנען און ס׳איז ניט געווען פאר וואס נאפט צו קויפען. אויסער דעם איז שוין דאס זאלץ אויך באלד אויסגענאנגען, פון די זייף, וואס ער האט געקויפט, איז נאר א שטיקעלע געבליעבען, פון די מאכארקע איז נאר גע־בליעבען אויף א פאר טעג, און אנטאש האט זיך געקראצט אין פאטעליצע, געשפייט און אלץ געוואלטשעט:

— סאלי ניעמא, מידלא ניעמא, מאחארקע ניעמא, ני־טשהא ניעמא. קעפסקי אינטערעס.

פערדינגען האט אנטאש ניט געהאט וואו. דער איינציגער איד, וואס האט אין דארף געוואהנט איז אליין זעהר ארים געווען, און אנטאש האט געהאט נאר איין האפנונג: פאר סכות אנצוהאקען א פולען וואגען „סכך" און פיהרען עס אין שטער־טעל אריין און פערקויפען עס פאר א פאר פערצינער. אלע יאהר טהוט ער אזוי, זייט ער האט דאס פערדעל זיינס, פאר וועלכען ער האט אבגעצאהלט אויפ׳ן יריד זעקס רובל.

און גלייך נאך ראש השנה האט ער אלע טאג אנגעהויבען פרענגען דעם אידען, וואס האט געוואהנט אין דארף: וועז איז ביי אייך סכות?

— האסט נאך צייט! — פלעגט איהם דער איד ענט־פערען.

— אליע קאלי! — פלעגט אנטאש רוהען ניט לאזען.

דער איד, וועלכער איז גראד געווען צוטראגען, האט איהם איינמאל א זאג געטהאן, ניט פיעל טראכטענדיג:

— יעשטשע טידזיען! — אין א וואך ארום, הייסט עס.

אין אמת׳ן אבער איז ניט מעהר געווען ווי פינף טעג צו סכות, און אנטאש האט אויסגערעכענט, אז צוויי טעג פאר „קוטשקי" איז די רעכטע צייט צו פיהרען די סכך אין שטערטעל: דאס איז געווען אקוראט דער ערשטער טאג יום־טוב...

ער איז דעם טאג פריה אויפגעשטאנען, איבערגעבליסען א שטיק גראב, שווארץ ברויט, וואס ער האט געטונקט אין אליין

צעשטויסענע זאלץ, פארטונקען מיט א קווארט קאלט וואסער, האט איינגעשפאנט דאס האלב הונגעריג, האלב פערשלאפען פערדעל, געגומען די האק און זיך געלאזען אין נאהענטען וועל־דעל.

ער האט זיך געגומען האקען די שטעכעדינע צווייגען איינע נאך דער אנדערער. געקליבען האט ער אלץ געדיכטערע און לענגערע; בעסערע סחורה פערקויפט זיך גיכער! האט ער דערביי געטראכט. דער וואגען איז אלץ געוואקסען און ג־וואקסען, ער האט גערעכענט לכל הפחות לייזען פאר זיין סחורה א גילדען דריי, און איהם האט זיך אלץ געדאכט, אז ס'איז נאך וועניג און ער האט אלץ געהאקט און געלאדען די צווייגען אויפ'ן וואגען.

ענדליך איז דער וואגען פול געוואָרען, אנטאש האט איהם בעטראכט פון אלע זייטען און איז צופריעדען געבליעבען.

— דאוואלנא בודזיע! — האט ער פאר זיך הויך ארויסג־ברומט און געגומען דאס פערד פאר'ן צוים.

אז ער איז אבער אבגעפאהרען א פאר טריט, האט ער זיך אבגעשטעלט און וויעדער א קוק געטהאן אויף דעם וואגען.

— א מאושע מאלא בודזיע? — האט ער זיך פלוצים רער־שראקען, האט אויסגעהאקט נאך פינף צווייגען און האט זיך ג־נומען פאהרען שוין אויף זיכער.

ער איז געפאהרען לאנגזאם, טריט ביי טריט, און לאנגזאם, טריט ביי טריט זיינען אויך אזוי אין קאפ זיינע געדאנקען ג־נאנגען, ווי זיי וואלטען ניט וועלען גיכער פאר דאס פער־דעל. אנטאש האט גערעכענט, וויפיעל זאלץ וועט ער קענען קוי־פען און וויפיעל זיין, וויפיעל „גאזע" און וויפיעל מאהארקע, פאר דעם געלד, וואס ער וועט אבליזען אין שטעדטעל ביי די אידען. ענדליך האט איהם דער חשבון פערמאטערט און ער האט בעשלאסען, אז ער וועט האבען די פאר גילדען אין האנד, וועט

איהם גרינגער זיין צו בערעכענען, ווי אזוי אלץ אייגצוקויפען, און נאך דעם בעשלוס איז פון איהם ווי א משא אראב.

* * *

אז ער איז מיט זיין וואגען אריינגעפאהרען אין אנהייב שטעדטעל און האט דערזעהן די סכות שוין בעדעקט מיט סכך, האט זיך איהם ווי עפעס אבגעריסען אינוועניג און איהם האט זיך געדאכט, אז די סכות און די הייזער — אלע דרעהען זיך און שפרינגען. ער האט זיך אבער געשטארקט און געטרייסט, אז אלע יאהר איז אזוי: א סך „זשידקעס" דעקען צו פריהער און א סך שפעטער. דערפאר איז שפעטער טייערער.

— דאראשיי וואזמו! איך וועל טייערער נעהמען... — האט ער בעשלאסען, און אנגעטען האבען איהם בעשלאגען.

ער איז געפאהרען ווייטער. אויף א גאניק זיינען געשטאנען צוויי ווייבער, איינע א יונגע און איינע אן עלטערע, זיי האבען געטייט מיט די פינגער און האבען געקייכט פאר געלעכטער.

— טשאהא ווי סמעיעטעם? — האט אנטאש מיט כעס געפרעגט.

— בא טי טאק ראנא אוזש סכך וועזש. — האבען זיי איהם לאכענדיג געענטפערט.

— יאק טא ראנא? — האט אנטאש דאס לאבען ניט פערשטאנען.

— ראנא... ראנא... — האבען די פרויען געלאכט.

— טפו! — האט אנטאש מיט צארן אויסגעשפיגען און זיך געלאזט ווייטער, טראכטענדיג:

— יאק טא... בערקע האט אליין געזאגט — „זא טידזען". איך האב דאך אזוי גוט גע'חשבונ'ט: נאך צוויי טעג.

א קאלטער שוויים האט איהם בעגאסען, דערמאהנענדיג זיך, אז ער האט פון יענער צייט אן, זייט בערקע האט איהם געזאגט, אפשר ניט גוט גצעזהלט. ער האט פערשפעטיגט! נעווים, נעווים! אלע סכות זיינען שוין בעדעקט מיט סכך... ער

וועט בלייבען אהן זאלץ, אהן מאהארקע, אהן זייף, אהן „גא־זע"...

טרויעריג האט ער געפיהרט דאס פערדעל, וועלכעם האט קענטיג געשפירט דאס גרויסע אומגליק, וואס דא שטעהט פאר זיין בעל־הבית, און האט זיך קוים געשלעפט, ארבעגלאזען דעם מידען קאפ זיינעם.

דערוויל זיינען די בעלי־בתים שוין געזומען גיהן בים־עכ־ווייז פון שוהל, אויסגעפוצט יום־טוב'דיג מיט די טליתים און די מחזורים אין די הענד.

דערזעהענדיג לכתחלה דעם פויער מיט'ן וואגען סכה, האבען זיי ניט פערשטאנען, וואס דאס איז אזוינס, און האבען ערשטוינט געקוקט אויעער אויפ'ן אנדערען. נאך זייער קוקען האט זיך געדאכט, אז זיי האבען זיך דערשראקען: אפשר האבען ז י י א טעות געהאט און פריהער סכות געמאכט?...

— טשאהא טי וועזש? — האט איהם אייעער א פרעג געטהאן.

— יאק טשאהא? — האט אנטאש תמ'עוואטע אויסגעשטעלט די אויגען — סכה וועדו נא „קוטשקי". קופיטע, האלובטשיקי! קופיטע! — האט ער זיך געזומען בעטען מיט א ווייענדיג קול.

די אידען האבען זיך פונאנדער געלאכט.

— וואס דארף מען איצטער סכה? דוריען, רו! עס איז דאך שוין יום־טוב, — האט איהם אייעער געטרייסט.

נאר אנטאש איז פון גרויס אומגליק ווי צוטומעלט געוואלרען און האלב ווייענדיג:

— קופיטע, קופיטע! סאל טרעבע, מידלא טרעבע, גאזא טרעבע...

דער עולם אידען, וועלכער האט אנפאנגס געלאכט פון דער גאנצער סצענע, איז ענדליך גריהרט געוואָרען. זיי האבען בע־

טראכט דעם אָרימען דאָרפֿן פֿויערע, דערזעהען זיין פֿערצווייפֿעלטען פּנים און א געפֿיהל פֿון מיטלייד האָט זיך אין זייערע הערצער דערוועקט.

— אן אָרימער גוי, א ביטערער רחמנות! — האָט אייניער אַרויסגעזאָגט, פֿערקרימענדיג מיט וועהטיג זיין פּנים.

— ער האָט געהאָפֿט, נעבאך, מאכען גאנצע גליקען פֿון די סכך, מיט אמאל — נא דיר! — האָט א צווייטער געזאָגט.

— עס וואלט נעווען א יושר אָבצוקויפֿען ביי איהם די סכך, — האָט נאָך אייניער פֿאָרגעלעגט, — ס'איז א חלול־השם.

— אים יום־טוב, ווי אזוי? — האָט א צווייטער אָבגעשלאָגען די פֿאָרלענגנג.

— עס איז אויך האָלץ ווערט דאָס געלד — האָט אייניער געשאָצט, בעטראַכטענדיג דעם פּולען וואָגען מיט דעם סכך.

— ווערט היינט, ווערט מאָרגען! אז ס'איז יום־טוב...

— סאָל ניעמא, גאָזא ניעמא.... מידלא ניעמא... — האָט דער פֿויער געזונגען זיין לידעלע, ניט פֿערשטעהענדיג, וואָס די אידען רעדען אויף זייער לשון, נאָר פּיהלענדיג, אז מען טראכט וועגען איהם עפּעס גוטס.

— שא! ער דאַרף נאָר קיין געלד ניט, ער דאַרף סחורה. סחורה אָהן געלד מעג מען געבען אום יום־טוב אויך! — האָט אייניער געבוירען נאָר א נייע אידעע.

דער עולם איז לעבעדיג געוואָרען. עס האָט זיך געפֿונען צוויישען רעדיל אידען א קרעמער, וואָס האָט געהאָט דערביי א קראָם.

— גיעב איהם, חיים, א פּאָר טעפּלעך זאלץ מיט נאָך דאָרטען, וואָס ער דאַרף. גיעב איהם אויף א פּאָר גילדען. א רחמנות! מיר וועלען אלע ליידען דעם היזק...

— נו, נו, מהיכא־תיתי! — האָט זיך ר' חיים אָנגעהאָפֿט — אן אָרימער גוי טאָקי, א רחמנות...

— א מצוה, א מצוה! ווי איך בין א איד! — האָט יעדער פון עולם געווארעמט.

חיים האָט צוגערופען דעם גוי, נאָך וועלכען דאָס גאנצע רעדל איז נאכגעגאנגען, האָט געעפענט די קראָם און האָט איהם געגעבען: צוויי טעפּ זאלץ, א שטיק זייף, א פלעשעל נאפט און צוויי פעקלעך מאהארקע.

דער פויער האָט ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן פאר שמחה, צי לאכען, צי ווייגען, ער איז נאָר אין שטאנד געווען צו מורמלען:

— דזיענקויע! דזיענקויע!

— נא טעביע יעשטשע חלה! — האָט איהם פלוצלינג, אז ער האָט שוין די סחורה איינגעפאקט, עמיצער אונטערגעטראָגען א פּאָר „המוציאם" — דו וועסט בריינגען אהיים.

— נא טעביע יעשטשע! — האָט איהם נאָך איינער דערלאנגט נאָך א שטיק חלה.

— נא יעשטשע!

— יעשטשע!

— יעשטשע!

און מען האָט געגומען טראָגען פון אלע זייטען חלה פאר אנטאשען. ער איז צוטומעלט געוואָרען און האָט קוים געקאָנט אויסרעדען: „דזינקויע".

דער עולם איז געווען צופריעדען און יענקעל לייבעס, א פרעהליכער איד, וואָס האָט געמאכט יום־טוב פון דער פולער האנד און ארבעבראכט א חתן צו גאסט, האָט איהם ארויסגעטראָגען א גלעזעל בראנפען.

— נא פיי! אי פּאיעזשאי ז'באָגאָם דאָמאי!

אנטאָש האָט אין דער גיך אריינגענאָסען דאָס גלעזעל בראָנפען אין האלז, פערביסען מיט א שטיקעל חלה און האָט פרעהליך אויסגעשריגען:

— ניקאָלי ניע זאבודו!

— איהר ווייסט, ניט קיין שלעכטער ערל... — האָט אייר נער פון דעם רעדיל א זאָג געטהאָן.

— וואָס האָסטו געוואָלט, ער זאל דיך איצטער שלאָגען?... האָט א צווייטער א שמייכעל געטהאָן — — — —

דער עולם איז בייס וואָרט „שלאָגען" ווי אַבהענדיג גע־וואָרען, און מען האָט זיך גענומען ביסלעכווייז פונאַנדערגעהן.

דער רב און זיינע ספרים.

אויסער די שטענדיגע שכירות, וועלכע דער קאַרעלצינער רב ר' אברהם פלעגט בעקומען — פינף רובל א וואָך — און קליינע זייטיגע הכנסות, וועלכע פלענען איהם אייגטראגען נאָך עפעס א וואָך, האָט ער געהאט נאָך א בעזונדערע הכנסה — שרייבען ספרים.

אמת, ער אליין פלעגט זאָגען, אז די ספרים, וואָס ער שרייבט און דרוקט דערנאָך, זיינען ניט צוליעב פרנסה. די תורה איז, חליליה, ניט ביי איהם א „קרדום לחפור בה"; ער מיינט נאָר מרבין תורה זיין צווישען אידען. דאָך האָט ער אויף זיין ערשטען ספר „באר אברהם" ארויפגעדרוקט דעם מקח „א רו"ב אויסער פּאַרטאָ". און כדי דער ספר זאָל מעהר פערקויפט ווערען, האָט ער געזאמעלט פיעל הסכמות פון בעוואוסטע רבנים. ער האָט אפילו שטארק חשק געהאט, צו בעקומען חאָטש א קליין הסכמה'לע אויף פון מינסקער „גדול", אָבער דער גדול, עליו השלום, האָט זיך אביסעל געקווייטקעלט.

— איך גיב אמאָל א הסכמה, אָבער, אָבער...

וואָס דער „גדול" האָט נעמיינט מיט אָט דעם „אָבער", האָט אונזער מחבר זעהר גוט פערשטאַנען, און ער וואָלט נעווים שטארק אין כעס געוואָרען אויף איהם דערפאר, ווען ער וואָלט גראָד אין זעלבען ספר ניט צולאָזט זיך ווענען דער עבירה פון כעס...

דעם ערשטען ספר „באר אברהם" האָט ער געשריבען נאָך מיט יאָהרען צוריק און אָבגעדרוקט טויזענד עקזעמפלאַרען איז ראָמ׳ס דרוק. קרוב פון דריי הונדערט האָט ער געשיקט צו גרויסע גבירים, מיט א גרויסען „לכבוד" אויפ׳ן שער־בלעטל. צוויישען די דאָזיגע גבירים איז אויך געווען דער גביר אדיר קלונימוס זאב וויסאָצקי...

עס פערשטעהט זיך, אז ניט אלע האָבען איהם אָבגעשיקט צוריק דעם פריין. עס זיינען אָבער געווען אזעלכע, וואָס האָבען געשיקט דריי מאָל אזוי פיעל, און איינער פון די בראָדס־קיס האָט איהם אפילו געשיקט גאַנצע זיבען רובל, און דער מחבר, וואָס האָט אין זיין ספר פערענטפערט אַזוי פיעל קשיות, האָט בשום אופן ניט געקאָנט געפינען א תירוץ אויף דער קשיא: פארוואָס דוקא זיבען און ניט ניין? ניין איז דאָך מעהר אידישלעך: א האלב ח"י...

אָבער נאָך מעהר האָט ער זיך געוואונדערט, וואָס ראָט־שילד, צו וועלכען ער האָט, פערשטעהט זיך ממילא, אויך גע־שיקט א ספר, האָט איהם גארנישט געענטפערט, גלייך ווי דער ספר איז אין וואָסער אריין! אויף אנדערע גבירים, וואָס האָבען ניט געענטפערט און ניט געשיקט קיין געלד, האָט ער זיך ניט געוואונדערט. עס זיינען דאָ גענוג גבירים חזירים... אבער ראָט־שילד! סטייטש? דו ביזט דאָך געווים פון די גרעסטע מיוחסים, מיט אן אידעלען חאראקטער, און ווי מען זאָגט, האלסטו דאָך אויך פון אידישקייט...

נישט אנדערש, סיידען דער אפטייקער, וועלכער האָט גע־שריבען די אדרעס, האָט זיך טועה געווען, און דאָס וויסט דער רב, אז א טעות אין אדרעס איז ג׳הרג׳עט... איין סומע — דריי רובל — וועלכע איז איהם אָנגעקומען, האָט מען געמוזט צוריקשיקען, ווייל אָנשטאָט זיין ריכטיגען נאָמען „אברהם חאר־חורים", איז געשטאַנען „חאבחורים", א נפקא מינה נאָר אין איין „ריש", און דאָך דריי רובל פערפאלען אויף אייביג! געה

זוך, אז דו ווייסט אפילו נישט, ווער ס'האָט זיי געשיקט...

און נאָך אלעמען האָט ער גוט פערדיענט פון ספר, אפילו אהן ראָטשילד'ן און אהן די דריי רובל. אביסעל האָט ער אליין ארומגעטראגען און פערקויפט די בוכהענדלער אין די גרויסע שטעדט. אמת, ער האָט זיי געגעבען א גרויסען „ראבאט", כמעט זעכציג פראָצענט, און די „פארטא" האָט ער אויך ניט נערעכענט, דאָך האָט ער פון „באר אברהם" געהאט א שהן ביסעל געלט, וועלכעם האָט איהם געקלעקט צו מאכען חתונה זיין טאכטער: געגומען א בחור מיט א „סמיכה" און איצט ווארט ער אויף א שטאָדט...

כמעט אזוי פיעל פערדיענסט האָט איהם אויך געבראכט זיין ספר „ערן אברהם". אויך דעם „ערן אברהם" האָט ער געשיקט צו אלע גבירים אין רוסלאנד, דייטשלאנד און פראנקרייך; און פערשטעהט זיך, אז ווייסאָצקי'ן, בראָדסקי'ן און ראָטשילד'ן האָט ער אויך ניט פערגעסען. אבער ביים צווייטען מאל האָט איהם שוין סיי ווייסאָצקי און סיי ראָטשילד קיין געלד ניט אָבגעשיקט, און איהם האָט דאָס מאל פערדראָסען נאָר אויף ווייסאָצקי'ן. אויף ראָטשילד'ן איז איהם שוין דאָס מאל ניט נעווען אזוי קשה: ער האָט זיך דערוואוסט, אז זיין אידישקייט איז ניט אזוי אי־אי־אי. אבער דו, ווייסאָצקי! סטייטש?... עס האָט איהם שטארק געקרענקט, אבער קיין שאָדען האָט ער ניט געהאָט: אנשטאָט ווייסאָצקי'ן איז אין קארלצין גופא אויפגעקומען עפעס א איד, וועלכער האָט דעם רב פאר'ן „ערן אברהם" מיט'ן אויפשריפט „לכבוד הגביר המפורסם" אריינגעשיקט נאָנצע צעהן קערבלעך...

און דורכ'ן „ערן אברהם" האָט דער רב חתונה געמאכט זיין צוויטע טאָכטער, אויך געגומען א איידעם מיט „סמיכה" און מיט אן אויסקוק אויף א רבנות.

דעם דריטען ספר האָט ער שוין געשריבען די לעצטע יאָהרען, פונקט וועז עס האָט אויסגעבראָכען דער קריעג צווישען

רוסלאנד און יאפאן. זיינע גוטע פרײנד האָבען איהם אפילו גע־ראטען, ער זאָל ניט דרוקען דעם ספר אין אזא שווערע צייט, אָבער דער רב, ביי וועלכען דער חשק צו דרוקען ספרים איז שוין געווען שטארק אײנגעווארצעלט אין דער נשמה, האָט ניט גע־פאלגט און גע'טענה'ט:

„נישקשה, אידען זיינען נאָך א פאלק! אדרבא, נאָר אין אזא צייט בעדארף מען דרוקען ספרים, כדי די תורה זאָל ניט פערגעסען ווערען ביי אידען".

און ער האָט געבארגט א ביסעל געלד פון ערשטען אײ־דעם, אביסעל פון צווייטען אײדעם, פון זייער נדן, און אבנע־דרוקט דעם דריטען ספר.

אָנגערופען דעם ספר האָט ער ווידער אויף זיין נאָ־מען: „מלחמת אברהם", א רמז אויף דער קריעגס־צייט... אויף אין דער הקדמה האָט ער אין חרוזים דערמאָהנט די מלחמה, און נעבענשט די מדינה, וואו די אידען וואוינען אונטער די פליגלען פון בארימהערציגע מלכים — מיט גלוק און הצלחה, און אויסגעלאָזט מיט א שטיקעל פון „הנותן תשועה".

אויסערדעם האָט ער נאָך א נייעם אויפגעטהאָן — גע־צאָהלט „צינס" דער נייער צייט, ווי לייט זאָגען — דען אנ־שטאָט וואָס אין זיינע צוויי ערשטע ספרים האָט ער ניט גע־וואוסט און ניט געוואָלט וויסען פון „זנאקעם". און דאָס גע־רעכענט פאר א חלול הקודש, האָט ער שוין אין דעם נייעם ספר געשטעלט קאָמעס נאָך יעדע צוויי ווערטער און נאָך יעדע פיער ווערטער — א פונקט. אזוי איז איהם אויסגעקומען דער חשבון. אויך אויף די „זנאקעם" האָט ער פיעל געהאָפט: נאָכ־געבען אביסעל די משכילים, אפשר וועלען זיי אויך זיין בעלנים.

אָבער אי דער נאָמען „מלחמת אברהם", אי די חרוזים אין דער הקדמה, אי די „זנאקעם" האָבען נישט געהאלפען. פון דרוק איז ארויס דער ספר א פאָר וואכען פאר דעם פאָסט־שטרייק; צושיקט האָט ער איהם א פאָר טעג פאר'ן שטרייק,

און געה ווייס, וואו די ספרים זיינען פערלאָנזשעט געווארען, און וואו זיי געפינען זיך ערגעץ...

ער וואָלט נעשיקט צו די נבירים אנדערע ספרים, אָבער אלע גבירים זיינען אנטלאָפען קיין אויסלאנד; די, וואָס זיינען געבליבען, וועלען היינט געווים ניט נעהמען קיין ספר אין האנד אריין, און וויסאָצקי איז שוין לאנג נעשטאָרבען...

דאן האָט דער רב זיך אָנגעהויבען בעטען רחמים ביי א נרויסען מוכר־ספרים אין דער גובערניע, ער זאָל ביי איהם צורנעהמען די ספרים אין קאָמיסיאָן, אפשר וועט ער זיי ווי־עס־איז „ארויסשטופען"... דער מוכר־ספרים האָט איהם געענטפערט, אז הגם די צייט איז איצט גאָר אן אנדערע, נישטאָ די אמאָליגע יאָהרען, פונדעסטוועגען זאָל ער איהם פֿרובען אריינשיקען א הונדערט שטיק און ער וועט, מיט גאָט'ס הילף, זיך סטאָרען, זיי אויסצובערענגען.

מיט גרויס שמחה און מיט נאָך א גרעסערער האָפענונג האָט דער רב איינגעפאקט הונדערט עקזעמפליארען „מלחמת אברהם", אבנעשיקט דורכ'ן קאָמיסיאָנער, וואָס פאָהרט יעדע וואָך אין דער גובערניע, און ער האָט אָנגעהויבען ווארטען...

און אז ער איז מיעד געווארען ווארטענדיג, האָט ער אָנגעשריבען א פייעריגען בריעף: סטייטש?... דאן האָט איהם דער מוכר־ספרים'ניק געענטפערט, אז דער ספר „מלחמת אברהם" לויגט, ווי א שטיין, וואס קיינער קאָהרט ניט איבער, „כאבן שאין לה הופכים"... די מליצה איז אפילו געפעלען דעם רב, וועלכער איז געווען א שטיקעל „מליץ", אבער דער ענין גופא איז איהם כלל ניט געפעלען געווארען...

— סטייטש? וואָס הייסט? — איז ער אין כעס געווארען אויף אלע אידען — צהען מאָל „שלעכטע צייטען", אָבער א ספר, סטייטש? ווי קויפט מען דאָס ניט קיין ספר? בפרט נאָך אזא ספר, מיט א הקדמה אין גראמען, מיט זנאקעס, — נאָך

יעדע צוויי ווערטער א קאָמע און נאָך יעדע פיער ווערטער א פונקט.

— עס קאָן ניט זיין! — האָט ער אויסגעשריען, אויסצולאָזען זיין כעס. דאָס אויסגעשרייט האָט איהם אביסעל גרינגער געמאכט, און כדי נאָכמעהר גרינגער מאכען זיך, האָט ער אויסגענאסען זיין גאנץ הארץ פאר זיין ערשטען איידעם, וועלכער האָט שטארק געהאלטען פון זיין ספר.

— וואָס זאָגסטו, ישראל, הא? עס קען ניט זיין.

— פערשמעהט זיך, אז עס קאָן ניט זיין — האָט דער איידעם מסכים געווען, מעהר פון איידעלקייט וועגען, עהדער פון אינערלעכער איבערצייגונג.

— על כן, וואָס זשע טהוט מען? — האָט דער רב אָננעהויבען פרעגען מיט א ניגון פון דער גמרא.

— איך רעכען, אז ס'איז כדאי זיך דורכצופאָהרען, אז מען קומט אליין, איז גאָר עפעס אנדערש.

די עצה איז דעם רב געפעלען געוואָרען. פאר איהם אליין וועט דער מוכר־ספרים האָבען דרך־ארץ.

— שוין פיעל יאָהר האנדעל איך מיט איהם, — האָט ער געזאָגט צום איידעם מיט א טאָן פון א סוחר...

אין א פאָר טעג ארום איז שוין דער רב געפאָהרען מיט א בעל־עגלה אין דער גובערניע אריין. אמת, אהין געהט אויך ני באהן, אבער מיט א בעל־עגלה איז בילליגער און ער האָט זיך שוין נעניג מרבה הוצאה געווען...

אין אכסניא איז ער געקומען זייגער צעהן אין דער פריה. והיקין האָט ער נעדאווענט אויפ'ן וועג, דערום איז ער באלד, נישט אויסטרינקענדיג אפילו קיין גלעזעל ווארימס, אוועקגענאנגען צום מוכר־ספרים'ניק, אויספרעגענדיג זיך פריהער גוט ביים בעל־עגלה, ווי אזוי מען געהט, ער זאָל חס ושלום ניט פער־

בלאָנדזען. א קלייניגקייט היינטיגע צייטען אין א גרויסער שטאָרט!

אָבער דער רב האָט ניט פערבלאָנדזעט; ער איז שוין דאָ געווען אייניגע מאָל, און א חוץ זיין שארפען קאָפּ האָט ער אויך נעהאט א גוטען זכרון.

אריינקומענדיג אין קראָם האָט זיך דער מוכר־ספרים באלד אויפגעשטעלט קענען איהם, אויסגעשטרעקט די האנד און אויסגערופען בריסטליך: שלום־עליכם, רבי, אט דאָס הייסט א גאסט! א גאסט! זיצט! און איהם תיכף דערלאנגט א שטוהל צום זיצען, — טאקי דעם שטוהל, אויף וועלכער ער אליין איז פריהער נעזעסען.

די אויפנאהמע האָט דעם רב צוגענעבען קוראזש און ער האָט באלד נעפרעגט:

— וואָס הערט זיך עפעס מכח די ספרים?

— איהר מיינט אודאי דעם „מלחמת אברהם"? ער ליענט ווי א שטיין — האָט דער מוכר־ספרים גלייך נעענטפערט.

— וואָס הייסט ווי א שטיין? — איז דער רב צומישט נעווארען און ניט פערשטאַנען, אז „ווי א שטיין" הייסט פונקט ווי די מליצה „כאבן שאין לה הופכין", וואס עס איז איהם אין בריף אזוי נעפעלען נעווארען...

— פשוט, „ער נעהט נישט" — האָט דער מוכר־ספרים ערקלערט און זיך עטוואס אייגנעהאלטען, קנאקענדיג מיט'ן פינגער און נאָך אמאל נעזוָאגט: ער נעהט נישט!.. איך האָב איהם נעשטופט, נעווָאלט חלופ'ן, עס העלפט נישט!...

— טע־טע־טע! — האָט דער רב מאָדנע פערקרימט דאָס פנים, אבער פערשטאַנען האָט ער שוין, וואָס מען מיינט, און שטאמלענדיג נעפרעגט:

— טאקי גאָרנישט?

— לגמרי גאָרנישט! — האָט יענער נעענטפערט קאלט **ווי א גזלן.**

— קיין איין ספר ניט?

— אפילו ניט קיין האלבער ספר... ער פערנעהמט בלויז אן ארט.

דערהערט די לעצטע ווערטער, איז דער רב צוטומעלט געוואָרען. איהם האָט זיך געדאכט, אז באלד הייסט איהם דער בוכהענדלער נעהמען מיט זיך אהיים די ספרים און אזא חרפה וועט ער ניט אריבערטראגען. וואָס וועלען זאָגען די איידעמס? וואָס וועט די רביצין זאָגען?

ער האָט ניט געוואוסט, וואָס צו טהאָן: זיצען אָדער אויפשטעהן און אוועקגעהן. ביידע זאכען איז איהם שווער נעווען און ער איז געזעסען, ווי אויף הייסע קויהלען.

— אט דאָס „געהט" — האָט דער בוכהענדלער געזאָגט, וועלענדיג אביסעל צושטרייען דעם רב'ס טרויעריגע געדאנקען, און אָנגעווויזען אויף די אידישע בראָשורען, וואָס זיינען געלענען אויפ'ן טיש.

דערהערט אזעלכע ווערטער איז דער רב אביסעל מונטערער געוואָרען. האָט ער די ספרים ניט פערקויפט, אבער פיהרען צוריק וועט ער זיי ניט בעדארפען. וואָס האָט ער דא דערלעגט? ער איז זיך אביסעל דורכגעפאָהרען, אביסעל דורכגעלופטערט — א מענש איז דאָך נישט ערגער פון א ספר, ער בעדארף זיך אויך דורכלופטערן... ער האָט פריינדליך א בליק געטהאָן אויפ'ן טיש מיט די בראָשורען און נאָך מיט מעהר פריינדליכקייט געפרעגט:

— בבא־מעשות?

— דוקא ניט! — האָט דער מוכר־ספרים איבערגעהאקט — איצט איז שוין אריבער די צייט פון יענע מעשיות. היינט געהען גאָר אנדערע זאכען.

— וואָס הייסט עס? — האָט דער רב געפרעגט נעהמענדיג א ביכעל פון טיש און אָנגעהויבען לייענען דעם שער:

— ארטור שניצלער, — וואָס איז דאָס אזוינס?

— אזוי הייסט דער פערפאסער — האָט דער בוכהענדלער געענטפערט מיט גרויסקייט פון א מומחה.

— דער פערפאסער — וואונדערט זיך דער רב — דרוקט מען אים נאָר אויבען?

— איצט דרוקט מען דעם נאָמען נאָר אויבען — ערקלערט דער בוכהענדלער מיט'ן זעלבען טאָן — שוין צעהן יאָהר דרוקט מען אזוי.

— דאָס הייסט מיט'ן קאָפּ אראָב — האָט דער רב נעשמייכעלט — וויר איז דאָס דער שניצלער?

— עפּעס א דייטש, אָט איהם חאָפּט מען.

— טאקי? — וואונדערט זיך דער רב.

— פערשטעהט איהר מיך, ער קאָן די מלאכה, קונסט... בחור... מיידעל... פסיכאלאגיע... היינטיגע זאכען... — ערקלערט איהם דער בוכהענדלער.

— מען זאָל ניט פאלגען טאטע־מאמע... — ווייל דער רב טרעפען.

— מען זאָל ניט פאלגען טאטע־מאמע... אלע זיינען גלייך... און נאָך אועלכע מעשות.

— און דאָס „געהט"? — פרעגט דער רב ניט זיכער.

— נעהט און נעהט, אין די טויזענדער. איך אליין האָב פערקויפט ביז צוויי הונדערט „שטיק".

— איז, דער הייסט עס, איצט שניצלערס צייט? — האָט דער רב נעשמייכעלט מיט קנאה.

— נאָר שניצלער? — האָט דער בוכהענדלער געזאָגט ווי צו רייצען זיך, — און וואו איז איבערן זיערע? און וואו איז די אייגענע חברה, אידישע מחברים: פּרץ און די גאנצע חברה?

— עפּעס האָבען זיי אמאל, האָב איך געהערט, א שמר'ן געחאט. וואס איז מיט זיינע מעשה־ביכלעך? — האָט דער רב

א פרעג געטהאן צו ווייזען, אז נאר קיין אלט־פֿרענקישער איד איז ער ניט...

— עט, — האָט דער בוכהענדלער א מאך געטהאן מיט דער האנד — שמר אליין איז שוין טויט און זיינע ספרים ליגען אויך אין דער ערד.

— וואָס־זשע בעראַרף מען זאָגען: „כן יאבדו" אדער „ברוך דין אמת"? — האָט דער רב געמאכט ליצנות מיט א ביטערען האַרצען, און א דאנק דער הלצה איז איהם געראָטען, ארויסגעהן באלד פון קראם, ניט דערמאָנענדיג מעהר זיינע ספרים...

— וואָס וואלט איך געטהאָן, ווען ער חייסט מיר נעהמען צוריק די ספרים? — האָט ער געטראכט אין שרעק, געהענדיג צוריק צו דער אכסניא, און האָט געדאנקט גאָט, וואָס ער איז ניצול געוואָרען פון אזא אומגליק; ער וואלט זיך דאָך ניט געקאָנט ווייזען פאר די אייִדעמס און אפילו פאר דער רביצין אליין...

א פֿאַרגרעבט שטעדטעל.

וואָס אַווינס האָט דאָס שטעדטעלע געהאָט צום רב איז נעווען שווער צו וויסען. נאָר קיין נוט לעבען האָט דער רב ניט פערבראכט צווישען זיינע בעלי־בתים. אזוי האָט דער רב ר' אהרן אליין געזאָגט. און אז דער רב אליין, וועלכער האָט פון עולם הזה בכלל ניט שטארק געהאלטען, וועלכער האָט דאָס דאָזיגע וועלטל נאָר בעטראכט פאר א פֿאַרהויז — אז ער אפילו האָט שוין נעקענט ניט צופרידען זיין מיט זיין לעבען, קען מען זיך שוין שטויסען, ווי ניט גוט זיין לעבען איז געווען, איהם איז אייגענטליך ניט געגאנגען אין די שכירות, וועלכע איז זעהר קליין געווען און פון וועלכע מען פלענט פון צייט צו צייט איהם אַבריייסען, א דאנק פערשידענע תירוצים. וועז ניט די רביצין, וועלכע האָט יא עפעס געהאלטען פון עולם־הזה און פלענט ליעב האָבען צו באקען שעהנע חלה אויף שבת, מאכען א גוטען קוגעל, וואָס ניט שטענדיג האָט זי דאָס געקענט אויספיהרען — וועז ניט זי, וואלט איהם אליין די אכילה נאָר ניט געאַרט. א דירה האָט ער געהאט אפילו א קליינע, אן ענגע, אבער זעהר גרוים איז געווען דער אלמער מיט די ספרים. וועלכער איז געשטאַנען אין דעם חדר, וואו ער פלענט שאלות פסק'ענען. און וואָס האָט ער מעהר געדארפט? די פאָר ספרים, וואס איהם פלענט פעהלען אמאל, פלענט ער געפינען אין בית־המדרש. א שאָר

נאָר, וואָס אין בית־מדרש קען מען לאנג ניט זיצען נאָכ'ן דאוו־נען, וויל אויבען איז די תלמוד־תורה געווען און די תלמוד־תורה־אינגלעך פלענען זיך מעהר געפינען אונטען ווי אויבען און פלענען פשוט דעם בית־מדרש איבערקעהרען. נעהמען ווי־דער א ספר אהיים, האָט געהערשט אן אלטער חרם, אז מען טאָר א ספר פון בית־מדרש ניט ארויסטראגען. בלייבען אין בית־מדרש און די קינדער ארויסטרייבען איז פאר איהם געווען אן אונמענליכע זאך. ערשטענס האָט ער די קינדער ליעב געהאט און צווייטענס איז א סכנה אנהויבען זיך מיט זיי. קינדער טהוען נאָך גרויסע און אויך די קינדער וואָלטען איהם אויסגע־לאכט, ווי די גרויסע, ווי די טאָטעס זייערע.

און די גרויסע זיינען געווען ניט צו פערטראגען, די גרוי־סע האָט ער טאקי ניט ליעב געהאט! אויסער וואס זיי זיינען אלע עמי־הארצים, זיינען זיי אלע געזונטע, הויך־געוואקסענע און שטארק־געבויטע. ווי אמת'ע גויים, זאל נאָט ניט שטראפען פאר די רייד! פון די עטליכע קצבים שמועסט מען דאָך ניט, זיי זיינען אמת'ע פלשתים! א נס וואָס זיי קומען נאָך פרעגען א שאלה מאל אויף א שטיק. הענר און פיס טרייסלען איהם טאקי דעמאלט. ס'איז נארישקייט — פסק'ענען וועט ער אודאי לויט'ן שולחן־ערוך. אבער ביז ער פסק'ענט אָב די שאלה, איז איהם ניט ניחא דאָס לעבען. און ניט די קצבים זיינען דען בעסער? אלע זיינען אין שטעדטעלע קצבים. דאָס שטעדטעלע האָט ארום זיך א „וועלט" מיט דערפער און יעדער שטעדטעלדיגער איד קויפט א קאלב און קוילעט... פלייש בחצי חנם. וועך וויים, צי וואָלטען זיי אזוי שלעכט געווען, וועט ניט זייער פיעל פלייש עסען. ער אליין עסט פלייש נאָר פון שבת ביז שבת, בלויז פון מצוה וועגען. דערפאר איז ער קענטיג אזא רך־לב... האָט אפילו רחמנות אויף זיין קהילה, וואָס נאָט האָט איהרע אידען גע־שטראפט מיט אזעלכע שטיינערנע הערצער. אפילו דער שוחט, וואָס איז שוין יא א שטיקעל בן־תורה, איז אויך ניט בעסער

סון זיי, ער איז אויך קענען איהם. קענען א רב!... אפילו די וויבער זיינען קענען איהם — קענען זיך קיינמאל ניט צוטיי־לען מיט דער רביצין.

— ס'איז נאָרישקייט! — פלעגט ער אמאל טראכטען. וועו די שטערטעלשע גראָבע יונגען פלעגען איהם דער'רגז'ענען — איך האָב בריעף פון די גרעסטע רבנים, כ'וואלט אפשר נעקענט קריגען אן אנדער שטעדטעל... נאָר עס וויל זיך ניט האָבען צו טהאָן. אלע זיינען אידען... די ערגסטע פון אידען זיינען פול מיט מצוות, ווי א מילגרוים...

און אזוי איז דער רב געבליבען זיצען אין שטעדטעל, צווי־שען זיינע בעלי־בתים, וואס פלעגען איהם פון יאָהר צו יאָהר ארָאבריינען פון די שכירות, זאָגענדיג, אז אזא קהילה איז ניט בכח מעהר צו צאָהלען. טאָמער וויל ער ניט, זאל ער זוכען אנ־אנדער שטעדטעל...

נאָר דער רב האָט ניט געוזוכט קיין אנדערע שטעדטעלעך, אידען זיינען אומעדום אידען! האָט ער געטראכט און וועו די רביצין פלעגט זיך אמאל צואוויינען אויף די רשעות פון דער קהילה און אמאל אויף דער נויט, וואס זי איז שוין צו דער עלטער ניט געווען אימשטאנד צו פערטראגען, האָט ער זי וויך געטריייסט:

— נאָרעלע, מען טאָר ניט זינדיגען... ס'איז גוט אזוי. איך בין גאנץ צופריעדען...

אזוי האָט דער רב זיך געעלטערט אין שטעדטעל אין נויטה, אין עלענד און אומכבוד...

איינמאל אין א וואכיגען ווינטער־פריהמארגען האָט דער עולם אין בית־מדרש ביים דאוונען זיך ארומגעקוקט, אז דער רב איז ניטא.

— וואו איז דאָס אונזער רבי? — האָט יענקיל דער דאָרפיגער אין א שפאס א פרעג געטהאָן, און ניט בעקומענדיג

קיין ענטפער, האָט ער צוגעלעגט:

— איהם איז ביי אונז אזוי גוט, אז ער וויל שוין גאָר ניט דאוונען...

— וואָס דען? — האָט אייזיק דער שמיד צוגעבאמקעט— וואָס פעהלט איהם? זיצט אין דער וואַרים און שפּיעלט זיך מיט דער רביצין....

— זיי לעבען ווי די טייבעלעך... — האָט נרשון דער סטאַליער געלאַכט—איהר „דאַליע" געזאָגט געוואָרען אויף אַלע אונזערע טעכטער. א מאן זאל א ווייב קיינמאָל ניט א פּאטש געבען!... און ניט בעקומענדיג קיין ענטפער אויסער א שמייכעל פון עטליכע דערביישטעהענדע, האָט ער צוגעלעגט:

— איך וויים ניט פּארוואָס האָב איך איהם אזוי ניט ליעב, אונזער רב...

— אבי די רביצין האָט איהם ליעב! — האָט דער שמש וואָס האָט זיך געוואָלט אונטערהנפּ'ענען זיינע שפּייזער, זיך געוויצעלט...

— ס'איז פונדעסטוועגען ניט קיין גלאטע מעשה! — האָט אייזיק דער שמיד זיך געוואונדערט — און איידער ער האָט בעקומען אן ענטפער, האָט זיך דערהערט הינטער'ן טהיר א געווין פון אן עלטערער פרוי. באלד האָט זיך די טהיר געעפענט מיט האַסט און די רביצין איז אריינגעלאָפען מיט פערבראַכענע הענד און מיט א געווין, דורכגעשארט זיך צווישען די מאנסביליעז, ארויף צום ארון־קודש און אויסגעבראכען אין א יללה:

— רבונו של עולם, הייליגע תורה, שענק נאָך יאָהרען מיין מאן...

— הייסט עס, ער איז קראנק! — האָט איינער פון די דאוונער שטיל אונטערגעברומט.

— נו, וואָס מיינט איהר, שוין צייט! — האָט אייזיק דער שמיד זיך ניט געקענט איינהאלטען פון א וויץ.

— שוין א זעכצינער! — האָט דער שמש א מורמעל געטהאָן.

— אידען! — האָט זיך די רביצין געוואַנדעט מיט א צוברַאכען קול, אויסשפּרייטענדיג די הענד — דער רב איז זעהר קראַנק... שענקט איהם כּאָטש א פּאָר קאפּיטלעך תהלים.

— איך האָב קיין צייט ניט! — האָט אייזיק דער שמיד דער ערשטער זיך ענטזאָגט.

— וואָס קען העלפען אונזער תהלים! — האָט נחמן דער קצב טרוקען געענטפערט.

— אי, אידען, אידען! פון אייך געהט אוועק דער רב פון דער וועלט! — האָט די רביצין צוזאַמערט און איז ארויס א געבוינענע פון בית־מדרש, און איהר געוויין האָט זיך נאָכדעם געהערט ווייט, ווייט פון גאָס.

— אָט איז א נייע אָנשיקענישׂ! — האָט אייזיק דער שמיד א מורמעל געטהאָן אויף דער רביצינ׳ס חשבון.

— נישקשה! ער וועט לעבען! — האָט נחמן דער קצב געלאַכט. ער האָט זיך אודאי איבערגעפאַסט — ער איז דאָך אזא פוכלער אין תעניתים! ער עסט מעהר תעניתים, ווי מיר פלייש... א איד זאָל זיך פערגינען אלע מאָנטאג און דאנערשטאג צו פאַסטען.

אייניגע פון עולם האָבען סארקאַסטיש געשמייכעלט און זיינען זיך ביסלעכווייז צוגאַנגען.

וואָס אמת איז אמת — א לויה האָט דער רב געהאַט א שעהנע. אפילו אייזיק דער שמיד, וואס האָט געדאַרפט נויטיג אָנשמידען צווויי פויערשע פערד, האָט געלאָזען די ארבייט און מיט אן עם־הארצישער שרעק געגאַנגען צו דער לויה. אפילו נחמן דער קצב, וואָס האָט געדאַרפט נויטיג ווי לעבען אבשיינדען און צורעכט מאכען צווויי קעלבער, איז נאָכגעגאַנגען אוש צום בית־עולם, און געוואַרט, ביז וואַנען מען האָט דעם רב

בעגראָבען און פערשאָטען און א קדיש אָבגעזאָגט...

אויך די ווייבער האָבען געווויינט אויף דער רביצין'ס בראָך און עס האָט זיך געדאכט, אז דאָס שטעדטעלשע הארץ איז ווייך נעווארען...

געהענדיג צוריק פון דער לויה מיט ערנסטע פנימ'ער, האָבען די שטעדטעלשע אידען, די דאָרפיגע, די קצבים, די שמי־דעז מיט די סטאָליאראָעס זיך ביסלעכווייז צושמועסט און מען האָט דעם רב אָבגענעבען זייגע שבחים.

— מילא געשטאָרבען — געשטאָרבען! — האָט נחמן דער קצב אָנגעהויבען צוגעהן צום עיקר: וואו וועט מען איצט נעה־מען א רב?... וועד וועט וועלען אָננעהמען ביי אונז איצט די רבנות...

— דאָס האָב איך שוין אויך געקלערט — האָט נאָך א קצב געענטפערט.

— איך ווייס גאָר ניט, וואָס וועל איך היינט טהאָן מיט די צוויי קעלבער? — האָט נחמן דער קצב שטארק פערזאָרגט גע־רעדט ווי צו זיך אלייז. — זיי האָבען, דאכט זיך „סרכא'ס".

עס איז טאקי זעהר ניט פרעהליך! — האָט זיך ארייננע־מישט נאָך איינער. צווישען אונז גערעדט האָט ביי אונז דער רב קיין האָניג ניט געלעקט... וועלכער נאָר וועט איצט וועלען קומען צו אונז, זיין א רב ביי אונז...

— הערסטו, אָט דאָס האָב איך דאָך טאקי מורא — האָט נחמן דער קצב מיט שטארק ערנסטער מינע געזאָגט.

— הייסט עס, בלייבען מיר אָהן א רב... — האָט איינער ווי האלב אין שפאס, האלב אין ערנסט א מורמעל געטהאָן.

— ס'איז טאקע א ביטערע מעשה... מיר קענען בלייבען אָהן א רב...

געהענדיג אזוי פון דער לויה שטארק פערטראכט און פער־זארגט, איז קענען זיי אָננעפאָהרען א פוהר, אויף וועלכער עס

זײַנען געזעסען צוויי אידען. דער עלטערער — א איד פון אַ יאָהר 50, דער צווייטער א יונגער מאן פון אַ יאָהר 28 מיט א דאר גע‌לֿ פּנים, אויף וועלכען עס האָבען לוסטיג געטאַנצט אַ פּאָר לאַנגע געקרייזע‌לטע פּאות.

— וואָס זײַנען דאָס פּאר אורחים? — האָט נחמן דער קצב אַ פּרעג געטהאָן.

— ווער קען וויסען? — האָט אייזיק דער שמיד געענט־פּערט — מען דארף צוגעהן און א פּרעג טהאָן.

באלד אָבער איז פון וואָגען ארָאבגעקראכען דער עלטערער איד איז צוגענאנגען צו דעם איבערגעבלִיעבענעם עולם און גע־פּרעגט:

— וואו קען מען ביי אייך פּערפּאָהרען ערגעץ אויף אן אכסניא?

— ווער זײַט איהר? — האָט נחמן דער קצב געפּרעגט און בעטראכט די צוויי פּארשוינען פון קאָפּ ביז די פּיס.

—איך אלִיין בין א איד פון אַ גאנץ יאָהר — האָט דער איד ענוי'דיג געענטפּערט, — נאָר דער יונגערמאן איז א רב, דאָס הייסט שוין, א פּאָר יאָהר, אז ער האָט סמיכה שוין, מיי־נער אן איידים טאקי...

— אידען, ס'איז שוין דאָ א רב! — האָט נחמן דער קצב פּרעהלִיך אָנגעזאָגט. נאָר כדי דער שוועד זאָל זיך ניט אי־בערנעהמען צו פּיעל, האָט ער קאָלט און טרוקען געענטפּערט:

— איך פּערשטעה ניט, וואס איז דאָ די בייזע אייל‌ענוש,

— מיר נעהען דאָך ערשט פון דער לוֹיה...

— מיין איידים וועט איהם טאקי מספּיד זיין, — האָט דער שוועד הארציג נערעדט — ער איז טאקי צולִיעב דעם גע־קומען. דערהערט, אז אייער רב האלט ביים שטארבען...

— נו, נו, מיר ווייסען... — האָט נחמן דער קצב שטרענג זיך געוועגדעט. — איהר פּערפּאָהרט דערווייל צו יענקעל ארענ־

דאר און איך דארף נאך נעהן אבשינדען א פאר קעלבער...
און צום שמיד האט ער זיך נעווענדעט:
— נו, זעהסטו, אבי מורא געהאט... מען קריגט די סחורה...

אין א וואך ארום זיינען געזעסען ביי יענקעל דעם ארענ־
דאר פיער רבנים. די קהילה האט זיך אבער ניט נעאיילט
מיט'ן אויסקלייבען. נחמן דער קצב האט נעווארענט, אז מען
זאל זיך ניט איילען, ווארום מיט א רב אז מען פאלט אריין, איז
ערגער ווי מיט א ווייב...
— א רב, ברידער, — האט ער נעווארענט — איז ניט
קיין קלייניגקייט.

דער פוילישער גלח.

נאך מנחה, ווען דער שבת פלעגט זיך פאקען אין וועג אריין, און די אידען פון שטעדטעל פלעגען ארויס אויפ'ן גאס, ווי זיי וואלטען וועלען איהם בעגלייטען, פלעגען די גלעקער פון די צוויי קלויסטערס — פון'ם רוסישען און פון פוילישען — אנהויבען צו קלינגען אויף חנא.

דאס קלינגען פלעגט די שטעדטעלשע אידען דערמאהנען דעם מארגענדיגען מארק־טאג און אנדערע, מיט מינעם פון שטערנזעהער, פלעגען פערריסען די אויגען צום הימעל און נביאות זאגען, וואס פאר א וועטער מארגען וועט זיין, צי עס וועט זיין א „גרויסער מארק" צי ניט.

און דעם „מארק" האבען די שטעדטעלשע אידען געוארפט האבען נויטיג ווי דאס לעבען. דאס נאנצע שטעדטעל האט גע־צויגען די חיונה פון דעם זונטאגדיגען מארק. נישט נאר קרע־מער און הענדלער, אפילו שניידער, שוסטער און אנדערע בעלי־מלאכות פלעגען אהן דעם מארק ניט קענען אויסקומען. שטיינם נעזאגט, וואס מען קען פון א אידען פערדיענען.

און די מערק זיינען טאקי גרויסע געווען. אויסער אין רע־גענדיגע אדער שנייעדיגע טעג פלעגען פון ווייטע דערפער גוים ניט קומען צו פאהרען, און די אידען פון שטעדטעל פלעגען מוזען פאר ליעב אננעהמען א קליינעם מארק, האפענדיג אויף דער קומענדיגער וואך.

אמת, ביז 12 א זייגער פלעגען די קראָמען און די שענקען מוזען זיי פערמאכט. „די „מאָליטוווע" געהט אָן אין קלויס־טער", פלעגט דער בעקאנטער סאטסקי ערקלערען זיינע אונ־טערטעניגע — „מען טאָר נישט !"... נאָר קיין גרויס ביז פלעגט ניט זיין, וועז א קרעמער, צי א שייגקער פלעגען אויך ביז צוועלף חאפען לייזען עטליכע גראָשען, דען חאָטש דער סטאָם־קי איז א פרומער גוי געווען, האָט ער אבער נערויכערט א ליול־קע און געטרונקען, און פלעגט צוליעב די ביידע שוואָנקייטען זינדיגען אמאל קעגען דער אמונה און קוקען ווי דורך די פינגער אויף דעם פריזן, וואס עס פלעגט בשעת „מאָליטוווע" פארקו־מען.

וואָס טהוט ניט א סאָטסקי צוליעב א פעקעל מאָכארקע אוז א ביסעל בראָנפען ?

אוז די אידען פון שטעדטעל זיינען געווען צופריעדען מיט דעם סאָסטקי אוז מיט דעם זונטאג אוז האָבען גאָט געראָנקט. וואָס ער האָט בעשאפען א סך פעלקער, ווי פראָווואָסלאָווע אוז קאטאָליקען, וואָס האָבען צו בעזונדערע קלויסטער, וואוהין זיי קומען אלע זונטאג צו פאָהרען „מאָליטוו" זיך, אָנקויפען נוטיגע זאכען אוז טרינקען.

איינמאל שבת נאָך מנחה וועז די שטעדטעלשע אידען זיינען געשטאנען אין דרויסען, אוז אנדערע, ווי שטערענזעהער, האָבען געקוקט אויפ'ן הימל, צי עס וועט זיין מארגען א שענער טאג, אוז האָבען בעשלאָסען אויף יא, אוז האָבען פאר צופריע־דענהייט געריבען א האנד אָן א האנד, אוז פרום געלאָבט די אוינעז, אוז הארציג אונטערגעזיפצט, — האָט זיך פלוצלונג איין איד, חיים דער קרעמער, אָנגערופען מיט א געלעכטערל :

— דער פוילישער קלויסטער, וואלט איך שווערען, קלינגט חיינט ניט.

— פארוואס זאל ער עפעס ניט, קלינגען ? — האט ג׳ערעגט נאך א קרעמער.

איינינג פונ׳ם רעדעל אידען וואס זיינען אויף דער גאס גע־שטאנען, האבען אנגעשטרענגט דעם חוש השמיעה, און אין א ווייל ארום האט איינער בעשטעטיגט :

— יא, דער רוסישער קלינגט און דער פוילישער נישט.

און ווירקליך האט זיך געהערט א שטאלץ קלינגען פון רו־סישען קלויסטער אליין, ווי ער וואלט זיין צופריעדען, וואס זיין ריין־רוסישער „בים־באם" צומישט זיך ניט מיט דעם פוילישען, וועלכען ער האט ניט בעזאנדערס ליעב.

— דאס איז ניט קיין גלאטע מעשה ! — האט איינער פון דעם רעדעל, וואס האט אלץ געקוקט אויפ׳ן הימעל און גאר אנגעקוואלען פון דעם שענעם קומענדיגען טאג, זיך אנגערופען — איך בין א בעלן אריבערצוגעהן צום קלויסטער און געוואהר ווערען.

— וואס דארפסטו געהן. אט געהט אנופרי, ער איז א קאטאליק, וועלען מיר איהם פרעגען.

אנופרי, א הויכער קריסט, מיט גרויסע וואנצעם איז פער־בייגענאנגען.

—דאברי וועטשער ! — האט איהם איינער פון רעדעל פערהאלטען.

— נאר רייד ניט קיין נארישקייטען, — האט מען דעם אידען געווארענט — דו ווייסט דאך, זיי זיינען האנארוואטע, די פוילישע...

— אויף מיר מעגסטו זיך פערלאזען... — האט יענער מיט גדלות געענטפערט, און האט זיך ווידער געוועגדעט צו אנופרי׳ען :

— וואוהין גאהט דער יענאמישטש ? אודאי אין קלויס־טער ?

אנופרי האָט א זיפץ געטהאָן און האָט יאוש'דיג א מאָך געטהון מיט דער האנד.

דאָס רעדעל האָט זיך גלייך דורכגעדרונגען מיט אָנופרי'ס שטימונג און האָט געווארט אויף אנ'ערקלערונג, אונטערזיפצענ־דיג.

— נישטאָ קיין קלויסטער . . . נישטאָ קיין גלח . . . האָט ער ווי אנ'אבל געזעדט.

— וואָס, וואָס ? האָבען זיך די אידען אלע אויפגעכאפט ווי פון א בים.

— מען האָט היינט ביינאכט צוגענומען דעם גלח און פער'חתמ'עט דעם קלויסטער, — האָט אנופרי מיט אנ'אבלדי־גען קול דערצאהלט.

— סטייטש, פאוואָס ? האָבען די אידען אין איין קול אויסגעשריגען.

— פארוואָס ? דערפאר, וואָס מען דריקט אונז, — האָט דעיר פאָליאק געענטפערט, — דער גלח האָט געפיהרט די תפלה אויף אונזער לשון, האָט מען איהם גע'מסר'ט...

— אי־אי־אי ! — האָבען די אידען מיטגעפיהלט. און האָבען ניט געוואוסט, ווי אזוי צו טרייסטען איהם.

אָנופרי איז מיט אן ארָאבגעלאָזטען קאָפּ אוועקגענאנגען, און די אידען האָבען זיך געמומען קראצען אין די פאָטילניצעס, שווייגענדיג א קורצע צייט.

— איהר ווייסט, אידען, אז דער גלח וועט א ו נ ז מעהר פעהלען ווי זיי . . — האָט זיך איינער פלוצלונג אָנגערופען :

— וואָס הייסט ?

—דאָס הייסט אז זונטאָג וועלען זיין קלייניע מערק. די קאָטאָליקען וועלען פאָהרען ערגעץ אנדערש . . .

— דער איד איז געראטעוועט, ווי איך בין א איד ! — האָט איינער פאָטאָקעוועט און געביסען די צונג.

— א מאוס'ע מעשה ! — האָט נאָך איינער אונטערגע־ברומט.

— א היבשע חתונה ! — האָט א דריטער געזאָגט, — סטייטיש, ווי אזוי איז ער אזא נאר און „זאָגט" די מאָליטוועס אויף א לשון, וואָס איז על פי זאקאן פערבאָטען ?

—איהר ווייסט ! — האָט איין איד פלוצים זיך אָנגערו־פען ווי מיט שמחה, — אונז איז שוין כמעט בעסער פאר זיי — מיר מענען דאוונען, ווי מיר ווילען. מיר איז דאָס טאקע א חידוש . . .

— נו, נו . . . האָט א צווייטער בייז איראָניזירט — מיר וועלען זעהן, וואָס וועסטו מאָרגען זאָגען, אז די קאטאָליקען וועל־לען פאָהרען צום מארק אין אנ'אנדער שטעדטעל, און דו וועסט א גראָשען ניט לייזען . . .

— יאָ, יאָ, דאָס ביזטו נערעכט !

אין דערזעלבער צייט האָט די דאָזיגע קהלה געפיהרט א מחלוקת וועגען א מתנגדישען רב. דער קלענערער חלק מתנגדים אין שטעדטעל האָט נעוואָלט נעהמען עקסטרא נאָך א רב, א מתנגדישען, און עס האָט שוין געהאָלטען ביי פעטש אין בית־המדרש. אָבער די פאסירונג מיט'ן פוילישען גלח האָט אזוי פער־דרעהט די קעפ ביי די שטעדטעלשע אידען, אז זיי האָבען פער־געסען ווער עס איז א מתנגד.

פעראיניגט האָט זיי יעצט אין ציעל : א פוילישער גלח. זיי מוזען זעהן אראָברענגען א פוילישען גלח ! וועגן ניט וועט דאָס שטעדטעל אונטערגעהן. וואָס א זונטאג איז דער „מארק" אלץ קלענער און קלענער געוואָרען, אלע קאטאָליקען פאָהרען ער גיין אנדערש צום מארק.

— וואָס וועט זיין, אידען ! — האָט איינמאָל איינער פון די מתנגדים, וואָס האָט ניט אנדערש אמאָל געוואָלט נאָר בע־זונדער א מתנגדישען רב, זיך אויפגעשטעלט שבת נאָכ'ן דאוו־

נעז אין בית־המדרש, — עס איז דאָך ניט קיין שכל... מען מוז דאָך זעהן זיך ארומקוקען וועגען א פּויליישען גלח . . . עס איז דאָך געקומען עד הנפש. מען לייזט ניט א זונטאג קיין צעהנט־חלק, וואָס מען האָט געלייזט.

— ער איז געראַטן ! — האָט נאָך איינער אונטערגעהאַלטען, — איך זאג אייך, אז איך וואר בדלות, זינט דער פּויליישער גלח איז ניטא. א קליניגקייט ! אַלע קאטאַליקעז פּאָהרען ערגיץ אנדערש. מען מוז דאָך זעהן עפּעס טוהן !

— א „פּראָשענייע" צום גובערנאטאָר ! — האָט איינער אויסגעשריען.

— צום „אלחירי" ! — האָט נאָך איינער געזונערט.

— אין סענאט ! — האָט א דריטער געהילכט.

— מען דארף זיך לאָזען קאָסטען. עס איז ניט קיין תירוץ, עלעהיי א רעוויזאָר, צי א פּריסטאוו, — האָט שוין א בעל־הבית פון מזרח־וואנד בעל־חבתיש געוועגדט זיך צום רב, — ווי מיינט איהר, רבי ?

—די מעשה איז אזוי . . . — האָט דער רב פּרום געזיפּצט. און דאָס שטעדטעל האָט געקריגען א שנעז: א פּויליישען גלח.

קומט צופּאָהרען וועד אין שטעדטעל, שטעלט אָב א איר־דען, שטעקט איהם אָב שלום, און פּרעגט : — וואָס מאכען עפּעס אידען ? בעקומט דער אורח גלייך אנ'ענטוווער :

— זעהר ניט גוט, — מיר האָבען קיין פּויליישען גלח ניט!

—וואָס דארפט איהר דעם פּויליישען גלח? פּרעגט יענער פּערוואונדערט און גלאָצט די אויגען.

— וואָס רעדט איהר ? וואונדערט זיך צוריק דער שטעטעלשער. עס איז צוליעב דעם קיין מערק ניטא! מען לייזט ניט!

— אהא ! — בעגרייפט גלייך דער אורח און ענטפערט :

— טאקי ניט גוט. וואָס־זשע טהוט איהר דערצו ?

— אָט דאָס איז דאָך דאָס אומגליק, וואָס מען טהוט ניט!

אט דאָס טענה איך דאָך, אז מען טהוט ניט, — צוקאָכט זיך דער שטערטעלשער איך און וועלט אש להבה אויף דער גאנצער קהלה.

און די קהלה האָט געזיפצט, געקרעכצט און געבענקט נאָך א פוילישען גלח . . .

וועגען צווייטען רב האָט מען לחלוטין פערגעסען....

א פוילישער גלח איז זיי נויטיגער געווען...

דער אלטער מניד.

מיט א פעקעל אויף די דארע פלייצעס און מיט די זעקס דרשות אין קאפ, פלעגט ער געהן פון שטעדטעל צו שטעדטעל און בעשענקען יעדע אידישע קהלה מיט א פאר דרשות פון די זעקס, פאר וואס דער שמש פון יעדען שטערטעלשען בית־המדרש פלעגט ביים טיר פון בית המדרש אוועקשטעלען א קערה און יעדער צוהערער פלעגט אהין א גראשען, א קאפיקע און א דרייערל אריינווארפען.

אין אזא קערה פלעגט ער שטענדיג געפינען צוויי־דריי גלאטע מטבעות. זיין דאר פנים פלעגט זיך פערקרימען, דער וואונדערן: סטייטש! פאר תורה זאל מען מיט גלאטע מטבעות שטערען פלעגט זיך קנייטשען און די לאנגע בארד פלעגט זיך צאהלען! ער פלעגט זיי נאך מעריב דעם שמש בעווייזען, אפשר וועט יענער אויסגעפינען, אז זיי זיינען גוטע, נאר זעלטען ווען עס פלעגט זיך טרעפען אזא נס. דאס רוב זיינען די שמשים נעווען גרויסע מחמירים און פלעגען קיין גלאטע מטבע ניט וועלען כשר מאכען. דעמאלט פלעגט דער מניד א טיפען זיפץ געבען, וואס אידען זיינען אין גלות אזוי צולאזען געווארען, פלעגט צונעהמען צוריק די מטבעות פון שמש, אריינלעגען זיי אין א בעזאנדער בייטעלע, וואו אלע גלאטע מטבעות האבען זיך געקליבען, כדי זיי זאלען זיך ניט צומישען מיט גוטע מטבעות און ער זאל חלילה ניט נכשל ווערען אליין, געבענדיג אזא מטבע וועמען עס איז. די גוטע מטבעות פלעגט ער אין

א צווייטען בייטעלע ארויסלעגען, טיעף בוידע בייטעלעך אין בוזעם־קעשענע בעהאלטען און זיך נעהמען זיס אידישלעך אונ־טערזוכען, ביז ער פלעגט טאקע אזוי אויסלאפען אויף דער באנק.

ווי נעזאגט, האט ער געהאט אין קאפ נאר זעקס דרשות, אבער זעלטען וועט ער פלעגט די גאנצע סחורה זויטע אין איין שטעדטעל אויספאקען. דאס איז ניט, חלילה, ווייל ער איז נעוועז א שלעכטער סוחר און האט ניט געוואלט פאר זיין סחורה לייזען. ער וואלט אודאי אין יעדען שטעדטעל זיין גאנצע סחורה אויספערקויפט. פערקעהרט, עס וואלט פאר איהם א נרויס גליק נעווען. פאר זעקס דרשות וואלט ער א רובל צוועלף נעלייזט. נאך אזא פריון וואלט ער שוין אין צווייטען שטעדטעל ניט דארפען נעהן צו פוס, ער וואלט זיך נעדונגען א פוהר און צונעפאהרען מיט א בריטקייט צום בית־המדרש פון דעם צוויי־טען שטעדטעל, און אפשר נאך אויף אנ'אכסניא פערפאהרען און וועט ער וואלט זיך אזא מותרות ערלויבט, וואלט ער אין דעם צווייטען שטעדטעל פאר יעדער דרשה טייערער נענומען. עס איז פארט א נפקא־מינא פון א מגיד א פוס נעהער ביז א פערד־מגיד. וואס העלפט עס אבער ? די שטעדטלאך, וואוהין ער פלעגט קומען צו פוס, זיינען אלע ארימע קהלות נעווען און האבען מעהר ווי פאר איינע, העכסטענס פאר צוויי דרשות ניט נעקאנט בעצאהלען, און אויפ'ן דריטען טאג פלעגט ער נעהמען זיין פעקעל אויפ'ן פלייצע, א טאפ נעבען דעם שטערן, צי עס לייגט דארטען אלע זעקס דרשות, צי האט ער די צוויי חלילה אין שטעדטעל ניט פערגעסען, און פלעגט זיך לאזען פאמעלעך נעהן איבער פעלדער און וועלדער. זומער ביי שען וועטער טאקע ערגיץ אין פעלד אדער אין וואלד איבערנעכטי־גען; ווינטער אבער — אין א אידשער קרעטשמע, וואו ער פלעגט אויסער א גוטער ישובה'שער וועטשערע אויך א גוטע נדבה קריגען.

אין דעם צווייטען שטערטעל פלענט ער אנדערע צוויי דרשות אויספאקען. ערשטענס, האט ער צוליעב פערשיידענ־ ארטיגקייט אליין געוואלט איבערבייטען די דרשות און צוויי־ טענס, האט ער מורא געהאט, טאמער געפינט זיך גראד אין בית־המדרש א איד פון יענעם שטערטעל, וואו ער האט ערשט פריהער גע'דרשנ'ט. אין פערלויף פון פיעל יאהרען האט ער זיך אזוי איינגעוועהנט אין די זעקס דרשות, אז ער פלענט זיי זאגען ווי אן אויטאמאט. ער פלענט אפט אויפ'ן בימה שטעהן און קלערען פון דער הויפ, פון זיין ווייב, פון דער עלטערער טאכטער, וואס עס איז שוין לאנג צייט זי חתונה צו מאכען, און די דרשות פלענט זיך, ווי אהן זיין וויסען, גיסען, ניסען בי'ן סוף, ביז ובא לציון גואל. אמאל פלענט זיך נאך טרעפען, אז ער פלענט די דרשה ענדיגען, און זייענדיג שטארק פער־ טיעפט אין איינענע מחשבות, פלענט ער ניט וויסען, אז ער האט שוין געענדיגט, און פלענט בלייבען שטעהן אזוי פערטראכט אויפ'ן בימה — וואס ביים עולם איז דאס זעהר משונה'דיג אויסגעקומען, ביז וואנען די יתומים פון בית־מדרש פלענען איהם ניט אויפוועקען פון זיינע מחשבות מיט זייערע קלייג־ געגדע קדישים. דאן פלענט ער זיך דערשראקען א חאפ טהון, א קוש געבען דעם פרוכת פון ארון־קודש און שטיל אראבגעהן און נאך שטילער הינטערן בימה זיך אוועקזעצען.

* * *

צייטענווייז פלענט איהם אריינפאלען א געדאנק אין קאפ, אויסצולערנען נאך א פאר דרשות. איבערהויפט האט דאס פא־ סירט אין די לעצטע יאהרען, וועז ער האט שוין צו עטליכע מאל יעדעם שטערטעל בעזוכט און אלע זיינע דרשות צו צוויי־דריי מאל איבערגעזאגט. אמת, ער האט געוואוסט, אז די קלייג־ שטערטעלדיגע אידען, וואס האבען גרויס קאפ־דרעהעניש פון דאגות פרנסה, וועלען געווים ניט געדענקען, וואס ער האט דא מיט א יאהר אדער צווויי יאהר צוריק געזאגט. אבער אויף

א נס פערלאזען זיך קען מען ניט. אויסערדעם האבען אין אנ־דערע שטעדטלעך צוויי פון זיינע דרשות שוואך געבוימען גילטען. דאס זיינען געווען די דרשות וועגען פאלשע וואג און מאס, וויל דאָרט האבען די אוריאדניקעס — זעהר בייזע גוים — אליין שטארק דערויף אכטונג געגעבען, האבען פיעל אקטען די ארימע קרעמער בעמאכט און די וואג איז דאָרט געווען ג'חתמ'עט. און פאר יענע שטעדטלעך וואלט טאקע אודאי זעהר צייטיג געווען צוויי נייע דרשות, אנשטאט די צוויי דרשות וועגען פאל־שע וואג און מאס...

אבער ברענגען זיין רעיון בפועל איז איהם זעהר שווער גע־וועז. א מיעדער, א פערמאטערטער פלעגט ער אריינפאלען לען אין א שטעדטל, פלעגט קומענדיג אין בית־המדרש, וואו זיין אכסניא איז שטענדיג געווען, זיך מוזען ארומוואשען; זומער — אברייניגען דעם שטויב פון זיין לאסטענער קאפאטע, פון זיין היטל, יארמאלקע און שטיוועל, אפיען־צייט — טרי־קענען די קלייד־ער און ווינטער — וואריימען זיך ביים אויוועז.

נאך אזא שווערען וועג פון איין שטעדטל אין צווייטען און נאך אזא רעפעראציע אין בית־המדרש פלעגט ער זיך מוזען אויסציהען אויפ'ן באנק און אברוהעז, אמאל טאקע באפען א דרעמל און אנשלאפען ווערען, ביז דער שמש פלעגט איהם ניט גאר אויידל א וועק טהאן:

— ר' מגיד! איהר דארפט זיך שוין מכין זיין, — דער עולם קומט שוין באלד דאוונען און איהר שלאפט.

און אזוי האט ער זיך געמוזט מיאש זיין פון אויסלערנען נייע דרשות, טראכטענדיג: איך וועל שוין מיין וועלטל אויספיהרען מיט די אלטע דרשות, פערפאלען!

עס איז אבער געקומען א צייט וועז דער ארימער אלטער מגיד האט זיך אויף דער עלטער געמוזט לערנען א נייע דרשה, א דרשה, וועלכע האט זיך איהם קיינמאל ניט ג'חלום'ט, וועל־

כע איז איהם געווען שווערער ווי אנהויבען שטודירען דאקטאר אין אנ'אוניווערזיטעט.

וואס זאל מען אבער טהון מיט דער היינטיגער וועלט! אלץ וויל זי נייעס, מאדעס, אפילע אין מגידות, — א זינ־דיגע וועלט.

דערנאנגען איז ער פון דער נייער סאדט דרשה. קומענדיג אין א קליין שטעדטעל, און טרעפענדיג אויף די טירען פון בית־מדרש א מאלעם צעטעל אויפגעקלעפט. עפעס איז דאס יא ווע־גען א מגיד און ניט וועגען א מגיד. הויבען הויבט זיך אן ווי דער שטענדיגער נוסח: היום, אבער אנשטאט ידרוש שטעהט יטוף, אנשטאט המגיד שטעהט המטיף. עפעס טערקיש . . . „אודות ציון". וואס הייסט עס אודות ציון? ווידער, צום סוף צעטעל, וואו עס דארף שטעהן: ולהשומע ינעם ותבוא עליו ברכה טוב, שטעהט נאר א מגן־דוד און א חתימה מיט א פאר־נאמען און פאמיליע־נאמען. עפעס נארנישט אידישליך.

איהם איז בעפאלען א שרעק. ער האט דערפיהלט א שאר־פען קאנקורענט; קאנקורענטען מגידים פלעגט זיך איהם אפילו אפט טרעפען. ביים טרעפען זיך מיט נאך א מגיד פלע־גען זיי ביידע ווארפען גורל, ווער עס זאל דער ערשטער „זאגען" און דעריין איז ער געווען א שטיקעל בר־מזל; דער גורל פלעגט שטענדיג אויספאלען אויף איהם. מיט דעם נייעם סאדט מגיד, האט ער אבער געפיהלט, וועלען אזוינע קונצען ניט אנגעהן: ער וועט איהם מוזען אבטרעטען די בימה אהן א גורל.. — דאס הארץ זאגט איהם.

און דאס אומגליק וואלט ניט אזוי גרויס געווען, ווען ער זאל נאר דאסמאל דארפען איהם די בימה איבערלאזען. וע־ניג שטעדטלעך איז דען דא אין דער גרויסער וועלט? מילא, האט ער אנגעלעגט אימזיסט עטליכע וויאדסט. דער אלטער מגיד האט אבער דערפיהלט, אז ער וועט דעם נייעם סאדט מגיד, אדער ווי ער הייסט, „מטיף" מוזען אבטרעטען אלע

בימות און וועט מוזען אנטהון א פשוטע טאַרבע און געהן פון שטוב צו שטוב . . . א שוידער איז איהם דורכגענאנגען, אין קאַפ זיינען איהם דורכגעפלויגען שטיקלאַך פון זייגע זעקס דרשות און האַבען, דאכט זיך, געלאכט פון איהם, געלאכט און געשטעלט איהם צינגער און גערייסען זיך פון איהם, ווי זיי וואַלטען איהם וועלען פערלאַזען אליין . . .

מנחה־צייט איז זיין שרעק גרעסער געוואַרען. אין בית־מדרש האַבען זיך געזומען קלויבען איידען איינער נאַך דעם אנדערען, אין א פיערטעל שעה איז אין בת־מדרש ענג געווא־רען. ער אליין האַט אזא עולם קיינמאל ניט געהאט, און אלע זע־הען אזוי ערנסט אויס. קענטיג זיי זיינען געקומען עפעס הע־רען וויכטיגע זאכען.

און אט הערט דער מגיד, ווי עס ווערט א גערויש. דאַס איז דער נייער מגיד אריינגעקומען. דער עולם מאכט איהם א וועג. דער אלטער מגיד אליין רוקט זיך אויף אב מיט דרך־ארץ און לאַזט איהם דורכגעהן, בעגלייטענדיג איהם מיט פארשענדע בליקען, און וואַס זעהט ער? א יונגערמאן פון א יאַהר דרייי־סיג מיט א שווארצען בערדעל, א ביסעל צוגעפוצט (ער וואלט שווארצן, אז געשארצן), אין א וווייסער מאנישקע, מיט א האלב־לענגליכען ראק... הוא האלהים! ווי? ער א געשריי טהאן: אט דער וועט דאַס דרש'נען? איהם וועט מען עס אויפ'ן בימה ארויפלאַזען? ער קען עס ניט פערשטעהען, עס קאַכט אין איהם זיין כעס. „אפיקורס!" ווילט זיך איהם אויסשרייען, נאר ער האלט זיך איין, ער וועט הערען, וואַס וועט ער זאגען...

און אט זעהט ער, ווי דער נייער מגיד גענהט ארויף אויפ'ן בימה, בעטראכט שטאַלץ דעם עולם, און הויבט אן צו שי־טען פונקען פייער. און וואונדערליך, ער רעדט אויף פון ארץ־ישראל. שא! — טראכט דער מגיד, עס איז דאַך נאַך אהן סכנה. וועגען ארץ־ישראל האַט ער דאַך אויף זעהר א פייגע דרשה; ער זאגט זי שטענדיג אין שטערטעל רעבזעוויטש,

ווייל צוויי דאָרטיגע אלטע אידען זיינען אוועקגעפאָהרען אהין שטאַרבען איז עס דאָרטען מעניגי־דיומא. ער הערט אבער ווייטער זיך צו און פיהלט, אז עס איז גאָר אן אנדער מין דרשה.

„דער חלק ליענט אויפ'ן האלז, און איהר וואָרט אויף משיח'ן . . .“

אי, ער איז דאָך אן אפיקורס! וואָס שווייגט איהם דער עולם, סטייטש? ער מערקט אָבער, ווי דער עולם שטעהט צוגעשמידט צו די ערטער און הערט צו מיט התפעלות, מיט בעניישטערונג.

„שטאַרבען פאָהרט איהר אין ארץ־ישראל — נייז, ארץ־ישראל איז פאר אונז צום לעבען געגעבען געוואָרען. לעבען ווילען מיר!“

און דער נייער מגיד רערט אָהן משלים, אָהן פסוקים, אָהן בן־מלכ'ם און בת־מלכה'ס, נאָר אזוי ריכטיג, אזוי אמת, אז מען קען איהם ניט אָבלייקענען. און דער אלטער מגיד פיהלט, ווי זיין וועלט איז אוים. ער האָט ניט די יכולת אזא דרשה קיינמאל אויסצולערנען, און עס דריקט איהם דאָס הארץ.

א דערשלאָגענער איז ער אויף מאָרגען פריה צו פוס אין א צווייט שטעדטעל אוועק. דאָרט האָט ער אפילו קיינעם פון די „נייע“ ניט געטראפען, און ער וואָלט אפשר יענעם נייעם מגיד אינגאנצען פערגעסען און וואָלט ווייטער געגלויבט, אז די וועלט איז נאָך א וועלט און אידען זיינען נאָך א פאָלק, ווי גאָט האָט געבאָטען, זיינען איהם אָבער, סאמע מנחה־צייט, ווען ער האָט זיך מכין געווען א דרשה צו זאָגען, זיינע האָפענונגען ווידער צושלאָגען געוואָרען. צו איהם איז צוגעגאנגען א יונגערמאן, געגעבען איהם א בריטען שלום און געפרעגט:

— איהר זענט א ציוניסט?

— א וואָס? — האָט ער דערשראָקען אויסגעשטעלט די אויגען.

— איך מיין, צי קאָנט איהר עפעס זאָגען וועגען ציוניזם?

— האָט דער יונגערמאן שמייכלענדיג ווידער געפרעגט.

— ציוניזם... — האָט ער זיך קריינקליך פערקרימט. וואָס? אן אפיקורס בין איך? איך זאָג תורה, ניט קיין אפיקורסות.

ער האָט אבער אין זיינע אייגענע ווערטער ניט געגלויבט.

ער וואָלט זעהר ווילען זאָגען עפעס פון ציוניזם. מהיכא תיתי, אז עס גייט אן בעסער ווי די אלטע דרשות, פאר וואָס ניט? נאָר ווי אזוי לערנט מען זיך אויס? יענער יונגער מגיד האָט אזוי שיין גערעדט, אזוי בעהארצט... ער וועט אזוי רעדען קיינמאָל ניט קיינען! קיינמאָל!

און ער האָט געמוזט זיך נעהמען ווייטער צו זיינע אלטע דרשות, און האָט זיך געטומלט פאר שרעק. איהם האָט זיך אלץ גערַאכט, אז דער יונגערמאן, וואָס האָט איהם געפרעגט, צי ער איז א ציוניסט, שטעהט איהם אנטקעגען און לאכט פון איהם...

וואָס ווייטער זיינען אידען אלץ צולאָזענער געווארען און האָבען אלץ מעהר זיך אָנגעהויבען צוצוהערען צו די נייע מגידים, צו די ציוניסטען, און איהם דעם אלטען מגיד וויל אפילו קיינער ניט הערען. איהם האָט זיך שוין געטראָפען צו בלייבען אליין אויפ'ן בימה און זאָגען נאָר פאר'ן שמש, וועל־כער האָט געגנאיבער איהם געדרעמלט און פאר'ן רב, וועל־כער האלט זיך פאר א למדן און האלט בכלל ניט פון קיין דרשות און קוקט דעמאָלט אין א ספר אריין. אין די קערות האָט מען וואָס ווייטער אלץ וועניגער מטבעות געווארפען, און דעם אלטען מגיד איז פאַרגעשטאָנען מאכען אויף זיינע זעקס דרשות אן אויספערקויף און לאָזען זיך איבער דער וועלט מיט א טאָרבע.

נאָר ניט אזוי גיך האָט זיך דער מגיד אונטערגענעבען. זיין לאננע באָרד מיט די שוין פיעלע ווייסע האָהר וואָס האָט איהם צוגענעבען דאָס אויסזעהן פון א תלמיד־חכם און די

שווארצע אטלעסענע, חאטש שוין צוהאקטע קאפאטע, האבען איהם דערפון אבגעהאלטען. ער האט געוווכט אנדערע מיטלען. דאס ערשטע מיטל איז געווען אויסלערנען זיך, עס מעג די וועלט אונטערגעהן, א נייע דרשה וועגען ציון. ער האט זיך שוין עטליכע מאל געפרובט פאר זיך אין דער שטיל א פראבע מאכען און זאגען אזא דרשה. נאר ביי איהם איז עס ניט געגאנגען; עס האבען איהם, ערשטענס, די פיעל נייע ווערטער פון די נייע מגידים געפעהלט. צווייטענס, האט ער קיין געהעריגען ניגון ניט געפונען — און דער אלטער ניגון האט אהער ניט געפאסט. און דריטענס, האט ער אליין ניט געגלויבט אין דער נייער דרשה... איהם האט זיך געראכט, אז שטעלענדיג זיך אויף דער בימה און אנהויבענדיג דרשה'נען, וועט דער עולם זיך גלייך חאפען, אז ער זאגט ליגען, אז ער אליין גלויבט ניט אין דעם, וואס ער זאגט.

און א פערצווייפלונג, געמישט מיט א ברענענדיגען כעס, האט אנגעצונדען זיין ברוסט. וועז ער וואלט אימשטאנד געווען, וואלט ער די אלע נייע מגידים, די ציוניסטען, אבגעמעקט פון דער וועלט און וואלט פון זיי קיין זכר ניט לאזען. נאר ער איז קעגען זיי אלט, שוואך, זיין געוועהר, די זעקס דרשות, זיי־נען טעמפ געווארען, און ער קען שוין מיט זיי ניט מלחמה האל־טען.

ער מוז זיך דאך אבער ראטעווען, ער מוז קריגען א ניי גע־וועהר. צום גליק איז ער דערנאנגען, אז גאט צו דאנקען ניט אלע אידען זיינען נאך פערפיהרט געווארען פון די שקצים, די ציו־ניסטען. עס זיינען נאך דא פיעל שטערטלעך, איבערהויפט אין פוילען, וואו די אידען רופען זיי אן אפיקורסים און ווילען זיי מחרים זיין. און דער אלטער מגיד האט זיך אן די נייע קהלות אנגעהאפט, ווי אייזער, וואס טרינקט זיך, פאר א שטרוי. די שאנה, דער כעס אויף די נייע מגידים, וואס ווילען איהם זיין ברויט אוועקנעהמען, האבען איהם ענדליך געהאלפען זיך אויס־

לאַרנען א זיעבעטע נייע דרשה, וועלכע ער האָט געזאָגט זאָגען אין פּיעל שטעדטלעך. בייזערענדיג זיך אויף די נייע מנידים, אויף די אפּיקורסות, וואָס זיי פערשפּרייטען צווישען אידען.

אָפּטמאל האָט אים אפּילו וועה געטהאָן דאָס הארץ, ווער ווייסט, צי פערשפּיעלט ער ניט יענע וועלט מיט אזא דרשה? סטייטש! ער רעדט קעגען ארץ־ישראל, קעגען בעזעצען אידען אין הייליגען לאנד, וואו יעדער וועט זיצען אונטער זיין פייגענ־בוים און בינשטאָק און רוהיג לעבען, ניט דאַרפען דרעהען דעם קאָפּ, ניט דאַרפען זוכען קיין נייע דרשות צו פערדיענען א שטיקעל ברויט... ער האָט זיך אָבער בערוהיגט מיט דעם גע־דאנק, אז פיעל רבנים זיינען אויך אין כעם אויף די ציוניסטען: מסתמא וווייסען זיי דאָך פון דער גמרא, אז אידען דאַרפען נאָך זיין אין גלות, און ער האָט זיין דרשה ווידער נעהאלטען. ניט לאנג אָבער איז די זיעבעטע דרשה אָננעגאנגען, אריינפאלענדיג עפּעס ערנעץ אין א שטעדטעל און שטעלענדיג זיך נאָך מנחה אויף דער בימה און אָנהויבענדיג די זיעבעטע דרשה זיינע, האָט ער בעמערקט, ווי דער בית־המדרש רוידערט זיך. ער האָט דער־פיהלט, אז דא איז זיין סוף געקומען. דער עולם איז ניט צור־פריעדען פון זיין זיעבעטער דרשה. און מיט דעם לעצטען ביסעל כוראוש, וואָס איהם איז נאָך געבליבען, האָט ער א נעשריי גע־טהאָן מיט א ניגון, מיט וועלכען ער פלעגט אלעמאל מסביר זיין דעם נהינום:

„די היינטיגע הולטייעם ווילען משיח'ן מיט גוואלד ארַאָב־ברענגען; זיי געהען אין מאָנישקעם, שערען די בערד"...

נאָר ער האָט ניט געענדיגט. דער שמש איז צו איהם צור־געגאנגען און האָט בייז ארויסגעזאָגט: רב מגיד! דער עולם פערלאנגט, אז איהר זאלט אויפהערען זאגען.

ער איז בלייך געווארען, די צונג האָט איהם ווי אָבגענומען. ער האָט מיט א פערקלעמט הארץ זיך אומגעקעהרט צום ארון־קודש, א קוש געטהאָן דעם פּרכות און איז א דערשלאָגענער

אראָב פון בימה, פערלאָזענדיג אויף שטענדיג די זעקס אלטע און די זיבעטע נייע דרשה...

און מיט דער צייט איז איהם דער כעס אויף פערשוואונדען. ער האָט זיך מישב געווען, אז צוליעב דעם, וואָס ער דארף האָבען ברויט, זאָלען אידען זיצען אין גלות, איז ניט קיין יושר... אמת, ער דארף חתונה מאכען די יונגסטע טאָכטער, וועז זיי וואָלטען נאָך וואַרטען מיט די נייע דרשות עטליכע יאָהר!... אָבער מסתמא וועט נאָט העלפען, און אידען זיינען, חאָטש זיי הערען נייע דרשות, נאָך אלץ א נאַנץ גוט פאָלק; וואו ער געהט אריין, זאָגט מען איהם ניט אָב, יעדער גיט א גראָשען, א קאָפיקע. אדרבא, אין א פרט איז עס נאָך בעסער! אונטער די אויגען אין קערה פלעגט מען איהם פיעל גלאָטע מטבעות אריינווארפען, און איצט, אז ער געהט אליין איבער די הייזער, גיט ער גוט אכטונג, און זעלטען וועז מען רוקט איהם אריין א שלעכטע מטבע.

דער ברית חדשה.

אויסער דער אידישער אמונה, האָט אהרן־לייב נעוואוסט, זיינען דאָ נאָך צוויי אמונות: די גוי'אישע און די טאָטרשע. נע־וואוסט האָט ער דאָס, ווייל אין שטערטעל האָבען געוואוינט גויים און טאָטארן. פון דער גויאישער אמונה האָט ער נאָר נע־וואוסט, אז שבת איז ביי זיי פרייטאג. ניט געהאלטען האָט אהרן־לייב פון בויד אמונות. נאָר די טאָטערשע אמונה איז, דאָכט זיך, מיט מעהר שכל... ערשטענס זיינען זיי מל זייערע קינדער, אמת צו דרייצעהן יאָהר, און צווייטענס עסען זיי ניט קיין חזיר. דאָס אליין איז שוין גענוג, אז די טאָערשע אמונה זאל שטעהן העכער פאר דער גוי'אישער. און אהרן־לייב האָט טאקע צו די טאָטארן געפיהלט מעהר אכטונג, ווי צו די גויים, חאָטש פרעמד זיינען ביידע פעלקער איהם געווען.

אהרן־לייב איז געווען א איד א למדן. ווייבער פון גאָס פלענען אפילו קומען צו איהם פרעגען א גרינגע שאלה; ער האָט זיך געמאכט כלומרשט. אז ער האָט ניט קיין רעכט צו ענט־פערן, אבער ער פלענט יאָ פסק'ענען, ווייל געוואוסט האָט ער טאקע ניט ערגער פאר'ן רב... אבער וועגען די אנדערע אמונות האָט ער גאָרנישט געוואוסט. וועגען נוצרי וועט עפעס יא דערמאָהנט אין גמרא, נאָר אזוי וועניג, אז ער האָט ניט געהאט פון איהם מעהר השגה ווי זיין ווייב ציפע, וואס

האָט דערצעהלט איהרע קינדער, אז דעם „יוזעל" האָט מען פערוואַרפען מיט קעפּלעך קרויט.

אהרן־לייב האָט נאָר געוואוסט, אז גויים זיינען אידען די גרעסטע שונאים, און אידען זיינען ביי גויים אין גלות, און אז משיח וועט קומען וועלען אלע פעלקער וועלען אידען.

צווישען די גוי'אישע שכנים האָט אפילו אהרן־לייב נעקענט איינעם אנופרי, וואָס האָט געהאט א ידיעה אין זייערע שווארצע פינטלעך. אנופרי פלעגט אמאל וועלען פערפיהרען א שמועס מיט אהרן־ליב'ן וועגען אמונות, וועגען דער אידישער און זייערער, הייסט עס. אבער אהרן־לייב פלעגט זיך אין אזא שמועס ניט וועלען אריינלאָזען. ערשטענס האָט ער דעם לשון ניט געקענט און צווייטענס איז טאקי א מורא: ווי וועט ער געהן דערצעהלען מעשיות וועגען „יוזעל"! אנופרי איז אפילו א גוטער גוי, אבער א גוי בלייבט אלעמאל א גוי. אהרן־לייב וועט זיך ארויסחאפען מיט א שלעכט וואָרט, קען דער גוי איהם נאָך מסר'ן און ער וועט נאָך, חלילה, פערפוילט וועלען אין טורמע.

האָט אהרן־לייב אזוי אבגעלעגט ביז א יאָהר עטליכע און פערציג, ניט האָבענדיג קיין שום ידיעה וועגען דער גוי'אישער אמונה.

טשיקאווע איז ער אבער אלעמאל געווען צו וויסען, וואָס איז דאָס אזוינס פאר אן אמונה. „מען קען דאָך ניט זאָגען, אז א וועלט מענשען איז אזוי משוגע" — פלעגט ער אמאל א טראכט טהאָן. און כאָטש דער גראנק האָט נעשמעקט מיט גרויס אפיקורסות, פון וואָס אהרן־לייב איז זהר וויט געווען, פלעגט ער, ווי אויף צו להכעים, זיך אריינטראכטען אין דעם דאָזיגען ענין טיעפער און טיעפער... איבערהויפט אין זייערע אן ערב־חגא, וועו די גלעקער פון שטאָדטישען קלויסטער פלע־

נען מרה־שחורה'דיג קלינגען און פלעגען אויפוועקען מאדנע פראגען ביי אהרן־לייב'ן אין קאפ.

קומט איינמאל אהרן־לייב אין בית־מדרש אינדערפריה. ווי זיין שטייגער איז, — קיין מנין איז נאך ניט געווען — הערט ער נאר ווי א פאר אידען און דער שמש אין מיטען שטהען ביים בימה און שמועסען עפעס. געהט ער צו און הערט זיך איין. ערשט מען רעדט וועגען א גוואלדיג נייס.

— געקומען עפעס איינער נעכטען פארנאכט אין שטעטל און האט געבראכט א נאנצען קאסטען מיט תנכ'ן, אין שווארצען אייגבונד, און טיילט עס אומזיסט...

דערהערט תנכ'ן אומזיסט, דערמאהנט זיך אהרן־לייב, אז ער דארף טאקי האבען א תנ"ך. ער וואלט זיין א בעלן צו נעהמען אזא תנ"ך. און אהרן־לייב פרעגט נאך:

— וואו איז דער דאזיגער איד?...

לאכט דער שמש:

— ער איז אזא איד, ווי איך בין א גוי...

— וואס דען איז ער? — פרעגט אהרן־לייב, שטארק פער'חרושט.

— א משומד... אן אמת'ער משומד, ימח שמו.

— צו וואס־זשע טיילט ער די תנכ'ן?... — פרעגט אהרן־לייב פערחרושט און האהר און נענעל שטעלען זיך איהם אויף...

— חי־חי־חי! — לאכט דער שמש — איהר, ר' אהרן־לייב, זאלט עס ניט וויסען! דאס זיינען מיסיאנערישע תנכ'ן... איהר פערשטעהט? אלץ איז דארטען ווי אין אמת'ן תנ"ך, נאר איין פסוק איז אביסעלע אנדערש און אט אין יענעם פסוק שטעקט די נאנצע קונץ...

און דער שמש נעהמט ארויס פון אלמער אן אלטען צוריסענעם תנ"ך, בלעטערט און בלעטערט און נעפינט דעם פסוק:

— והנה העלמה הרה... איהר זעהט, אט אין דעם פסוק מאכען זיי דעם גאנצען שווינדעל... איהר פערשטעהט. היינט גיבט נעהם אזעלכע תנכ'ן...

אהרן־לייב קען ניט רעכט בעגרייפען, וואם פאר א שווינ־דעל קענען זיי מאכען אין דעם פסוק, אז עס זאל שטעקען דע־רין אזא סכנה, נאר ניט וועלענדיג ארויסווייזען זיין עם־הארצות אין דעם דאזיגען ענין, שווייגט ער און ענדליך מורמעלט ער ארויס:

— אזא מעשה, אזא מעשה...

— וואם פרעגט איהר, — זאגט דער שמש צופרידען פון זיין טיעפער ידיעה אין דעם דאזיגען ענין — זיי האבען אויך קעפ... נאר אלץ להכעיס...

— איז ער, הייסט עם, א משומד?... — פרעגט אהרן־לייב, און הענד און פים ציטערן איהם פאר נייגיריגקייט...

— וואם דען איז ער? — ענטפערט דער שמש, — א איד וועט דען טיילען תנכ'ן אומזיסט?... און דוקא תנכ'ן?... ער טיילט נאך עפעם, זאגט מען, אומזיסט...

— וואם נאך? — וועדט אהרן־לייב שטארק פעראינטע־רעסירט.

— אך, זאל נאט שומר ומציל זיין! יענם ספר'ל איז סכנות... דאם איז דער ברית חדשה... אלץ וועגען „יוזעל".

— טע־טע־טע! — פערוואונדערט זיך אהרן־לייב, — זאגט זשע מיר, איך בעט אייך, טאקי אלץ אויף לשון־קודש?...

— מען זאגט, — ענטפערט דער שמש, — וועדליג דער נאמען, איז עס אויף לשון־קודש...

דער בית־מדרש וועדט דערווייל פולער מיט נייע אריינגע־קומענע דאוונער. דער שמועס וועדט ברייטער און טיעפער. איי־נער א יונגערמאן, וואס איז נעווען אין א גרויסער שטאדט א מלמד, איז מסביר דעם ענין אינגאנצען: — דאס איז נאר א פשוטע זאך. עס איז דא אזא חברה, וואס לאזט זיך קאסטען

נאָלד אויף אוים'שמד'ן אלע אידען, אלע אידען ביז איינעם... זיי האָבען מיליאָנען מיליאָסען געלד... מען זאָגט, אז די מלוכה גיט אויך דערויף נעלד... נו, קודם וויל ען זיי פערנארען מיט'ן תנ"ך... עס איז דאָך עפעס א אידישע זאך... אבער דער תנ"ך איז נעפעלשט... איהר פערשטעהט? אין ישעיה האָבען זיי אָננעמאכט צרות, איבערהויפט ביי דער העלמה הרה... נאָר אין תהלים אויך; זיי ווילען דאָרט אויפווייזען, אז „ער" שטאמט פון דוד המלך...

— אזש פון דוד המלך!... — פערחדושט זיך אהרן־לייב.

דערווייל קומט אן דער רב.

דער עולם מאכט א וואַרע. דער רב, א הויכער מאָנע־רער איד, אויף וועלכען די זופיצע הענגט ווי א שווארצער זאק, נעהט דורך, שעפטשענדיג דעם פסוק „מה טובו" און וועגדט זיך ענדליך צום עולם.

— וואָס, אידען, מען איז נעקומען אונז אבשמד'ן?... — זאָגט ער אין א נעלעכטער.

— חי־חי־חי! — לאכט צוריק דער שמש, — יא, אבשמד'ן!...

און דער גאנצער עולם לאכט פון רב'ס וויץ...

— זאָגט עס ניט, — וועט דער רב ערנסט — א סכנה איז דאָס... היינטיגע צייטען, די אמונה איז שוואך... דאָס אפיקורסות איז נתרבה געווארען... איך רעכען אויסרופען א חרם, אז מען זאל ניט נעהמען די תנכ'ן, וואָס ער טיילט אומ־זיסט....

— דאָס איז זעהר נויטיג, — רופט זיך אן אהרן־לייב — א קשיא אויף א מעשה...

און נאכ'ן דאוונען איז אויסגערופען געווארען א חרם...

אהרן־לייב איז נעקומען אהיים איננאנצען צורולט... דער

מיסיאָנער האָט איהם שטארק פעראינטערעסירט. וועד ווייס וואָס ער וואָלט געקענט דערגעהן ביי איהם, וועז ניט דער חרם...

אויף מאָרגען איז ער געקומען אין בית־מדרש פריהער ווי אלעמאָל. ער האָט געוואָלט דערגעהן וועגען דעם מיסיאָנער און איבערהויפט וועגען דעם „ברית חדשה"... וואָס קען דאָרט אזוינס שטעהן, וואָס זאָל איהם, אהרן־לייב'ן, קאָליע מאכען.

אין ווינקעל פון מזרח־זייט איז געזעסען חנן דער פרוש, א איד אין די מיטעלע יאָהרען, מיט שטרענגע קלוגע אויגען און געקוקט שטום אין א גמרא.

אהרן־לייב איז צו איהם צוגענאַנגען.

— וואָס זאָגט איהר, ר' חנן, אויפ'ן מיסיאָנער? — האָט אהרן־לייב געפרעגט מיט א הארץ־קלאפונג.

— וואָס איז דאָ צו זאָגען? — האָט דער פרוש קאלט געענטפערט — א נאר גיט און א קלוגער נעהמט...

— וואָס הייסט א קלוגער נעהמט? — האָט אהרן־לייב אויסגעשטעלט די אויגען.

— אָט איך האָב געזומען א תנ"ך און א „ברית חדשה".

— וואָס רעדט איהר?... — האָט אהרן־לייב זיך אָנגעהאפט, — איהר?

— וואָס, איהר האָט מורא, איך וועל מיך שמר'ן... שטותים!

אהרן־לייב איז צו זיך געקומען:

— נערעכט זייט איהר... אדרבה, איך מיין טאקי פערקעהרט... ס'הייסט, מען דארף וויסען, וואָס און וועז...

ער האָט זיך אָבגעהאקט און ציטערענדיג מיט'ן גאנצען קערפער האָט ער שטיל געבעטען:

— קענט איהר מיר ניט געבען אריינקוקען דערין, איך מיין, אין „ברית חדשה". עס איז א טשיקאווע זאך...

— איך קען אייך געבען... איך האָב עס אינדערהיים. קומט

אריין צו מיר פארנאכט... נאָר פּויקט עס ניט אויס פאר קיין־נעם. דאָס זיינען דאָך בהמות. זיי מיינען, אז מען לויפט זיך גלייך שמד'ן....

נאָך מעריב איז אהרן־לייב געגאנגען פון חנן דעם פּרוש און אין טאָש האָט ער געהאט דאָס קליינע שווארצע ביכעלע...

הענד און פיס האָבען איהם געציטערט נעהענדיג. קומענדיג אנטקעגען דעם קלויסטער, וועלכער איז געשטאַנען הויך און ריזיג און געקוקט מיט זיינע גאָלדענע צלמים אין הימעל אריין, האָט אהרן־לייב'ן דער שרעק שטארקער אָנגענומען. געדאכט האָט זיך איהם, אז פון די קליינע קלויסטער־פענסטער־לעך קוקען ארויס שווארצע געשטאלטען און ווילען איהם פערלאָקען אין דער געריכטער פינסטערניש אריין.

ער האָט שוין געוואָלט דאָס ביכעלע ארויסווארפען פון טאָש, נאָר די הענד האָבען איהם דערצו ניט געריענט און ער איז קוים דערגאנגען אהיים.

אריינגעהענדיג אין שטוב, איז ער געווען בלאָס ווי קרייד. דאָס ווייב, א שוואכע און א קרענקליכע, האָט איהם אָנגעקוקט פערוואונדערט:

— אהרן־לייב, וואָס איז מיט דיר?...

— נאָרנישט... איך האָב מיך דערשראָקען... א הונד...

— שטענדיג אבער דערשרעקט ער זיך פאר א הונד! — האָט זי זיך געמאכט בייזערן ווי א מאמע אויף א קינד, — וואָס טהוט דען א הונד... שוטה... א הונד בילט און הערט אויף...

„היינט געה דערצעהל איהר, אז עס איז ניט קיין הונד"...

— האָט אהרן־לייב, שוין רוהיגער ווערענדיג, געטראכט, — „וואָס וויים א אידענע פון אזוינע ענינים"...

אין א פאָר שעה ארום, אז אלע איז שטוב זיינען שוין געשלאָפען, האָט אהרן־לייב ארויסגענומען מיט ציטערנדע הענד דאָס שווארצע ביכעלע פון טאָש, געמאכט גרעסער דאָס פייער

אין לאמפ, אוועקגעזעצט זיך ביים טיש און זיך געגומען לייענען...

ער האט געלייענט ווארט ביי ווארט, געזוכט דארט עפעס א טיעפען סוד און ניט געקענט פערשטעהן.

און מעהר פאר אלץ האט איהם געוואונדערט:

— וויבאלד דאס איז די גוי'אישע אמונה, היינט צו וואס דארף מען קלויסטערס און צו וואס דארף מען די אלע נאריש-קייטען, און פארוואס האבען די גוים פיינט אידען?...

ער האט עס געוואלט פרעגען אנופרי'ן, זיין שכן דעם גוי, אבער ער האט מורא געהאט:

אנופרי קען איהם זיכער מסר'ן, און ער וועט נאך פערפוילט ווערען אין טורמע...

די ערציהונג

די סדרה איז געווען אן אומעטיגע, איבערהויפט די הפטורה. חנה האָט זיך ביים טייטש־חומש גוט אויסגעווייניט. אז זי האָט נעענדיגט די סדרה, איז געווען דריי א זייגער. חיים איז שוין אוועק אין שוהל הערען דעם מגיד, די עלטערע קינדער אויפ'ן שפאציר, נאָר די זיעבעצעהן־יעהריגע טאָכטער, ביילקע איז געזעסען ביי א פענסטעריל, וואס האָט ארויסגעקוקט צום הויף, און האָט גלייענט א מעשה־ביכעל, פאר וועלכעם זי האָט בעצאָהלט פראָפעסיאָנעלד צוויי קאָפיקעס. דער פינפטהאלבען־יעהריגער חאצקעלע, וועלכען מען האָט שוין אויף ווינטער גערעכענט אבי צוגעבען אין חדר, איז געזעסען אויף דער ערד און האָט זיך בעשפיעלט מיט א בלוי שטיקעל פאפיר.

— ביילקע! גיב אכטונג אויף דער שטוב! איך וועל אַ וויילע ארײַנגעהן צו דאָבע־ריווען.

און איידער ביילקע האָט בעוויזען צו ענטפערן, האָט זיך דער קליינער חאצקעלע, ווי א שפּאַרבעריל, א הויב געטהאָן, אוועקגעשטעלט זיך אויף די צוויי דינע פיסלעך און מיט א נעווין אויסגעברומט:

— איך אויך געהן...

— נייז, דו בלייב דאָ! — האָט חנה אָנגעשריען, — ניטא וואוהין צו געהן.

חאצקעלע אבער האָט זיך איינגעוויקעלט אין דער מאמעס קלייד, ווי ער וואלט זיך וועלען צוקלעפען, און געשריען:

— איך אויך נעהן...

— נעהם איהם אויך! — האָט בייקע פּאַרגעשלאָגען.

— נעהם איהם אויך! — האָט חנה איבערגעקרימט — מיינע שונאים זאלען אזוי לעבען, ווי מען קאָן מיט איהם אין א שטוב אריין! ווי נאָר מען גיעהט מיט איהם ערגעץ אריין, גלייך — מאמע עסען! דאָס פּנים פּלאמט מיר.

— ניט בעטען, מיינע נאמנות! — האָט חאצקעלע שטאַרקער פערזיכערט.

— נערענק זשע! — האָט חנה געסטראשעט מיט'ן פינגער — טאָמער בעטסטו דאָרט עסען, וועל איך דיך דער'הרג'ענען...

— ניט בעטען, מיינע נאמנות! — האָט חאצקעלע פערזיכערט.

שבועה, האָט חנה אָבגעשניטען א קלייניע „המוציא" פון דעם שבועה, האָט חנה אָבגעשניטען א קלייניע „הומציא" פון דעם איבערגעבליבענעם שטיקעל חלה פון שבת'דיגען ווארעמס און האָט איהם דערלאנגט:

— עס א שטיקעל חלה, וועסטו ניט זיין הונגעריג. עס אויך גיך, איך וועל ווארטען.

א פּרעהליכער פון דעם, וואָס ער גיעהט צו דאָבע־רייוועז, וואו עס זיינען דאָ א סך קינדערלעך, לויט ער געדענקט נאָך פון אמאל, ווען ער איז דאָרט געווען, און טאקע פון דער „המוציא חלה", וואָס ניט אזוי אפט בעקומט ער עס, איז חאצקעלע אזוי אונטערגעשפּרונגען.

פּארטיג געוואָרען מיט דער „המוציא", — האָט איהם די מאמע אָבגעווישט די בערעקלעך פון מויל, אויסגעשניצט דאָס נעזעל, פערזאגט און ווידער פערזאָגט איהם, אז ער זאל ניט

בעטען עסען און אפילו, אז מען וועט איהם דאָרטען עפעס געבען, זאל ער אויך ניט נעהמען.

— ניט נעהמען! — האָט חאצקעלע פערזיכערט.

און זיי זיינען ארויס.

דאָבע־ריווע, א יוסטע בעל־הבית'טע, אין א געדיכטען פארוק אויפ'ן קאָפּ, אונטער וועלכען עס האָבען ארויסגעקוקט צוויי גרויסע, שווארצע אידישע אויגען, מיט א פול פנים, איז געזעסען אויף איבער'ן טייטש־חומש און ניט האָבענדיג קיין צובראָכען הארץ, ווי חנה, האָט זי ניט געווויינט, נאָר אוים פרומקייט געזונגען מיט א געמאכטען טרויעריגען נגון.

איבערגעריסען האָט איהר חנה'ס בריטער גוט־שבת!

— גוט־שבת! גוט־שבת! — האָט דאָבע־ריווע זיך גלייך אויפגעהויבען פון ארט און איז געגאנגען חנה'ן אנטקעגען — אקוראט ענדיג איך די הפטורה... נו, אביסעל א הפטורה היינט! א שטיין קאָן צוגעהן! האָט זי צוגעגעבען מיט א מינע פון א רביצין, וויסענדיג, אז חנה איז א גרויסע געלערנטע.

— היינטיגע נאנצע סדרה איז ווערט גאָלד! — האָט חנה ארויסגעזאָגט איהרע מבינות מיט אן אויטאָריטעטען־טאָן. נאָר באלד האָט זי זיך פערחאפט:

— דוקא היינטיגע? און פאראכטאָגיגע און פארצווייוואָכענדיגע?....

— אבי די מאנסביליען לאכען פון אונזער טייטש־חומש... האָט דאָבע־ריווע גוטהערציג געשמייכעלט...

— היינט לאכען שוין ברוך השם ניט נאָר די מאנסביליען. די מיידלעך לאכען שוין אויך... — האָט חנה זיך ערנסט געקלאָגט. מיין בייליקע זאל געזונד זיין, וועט קיינמאל ניט נעהמען דעם טייטש־חומש אין האנד אריין, אלץ די מעשה־ביכלעך, און די מעשה־ביכלעך!

— איך וויים טאקע ניט, וואס פאר א מין כשוף שטעקט

אין די מעשה־ביכלעך, — האָט דאָבע־רייוע געדריקט מיט די פּלייצעס — מיין גאָלדע איז אויך אזוי — אלע פרייטאג מוז זי נעהמען א ביכעל אויף שבת אוז ווייניט איבער איהם פּונקט ווי אויף א תחינה... „מיינער" וואלט זי אויפגענעמען דערפאר. מיר ארט דאָס שוין ניט אזוי — מילא, זאל זי לייענען...

— יא — האָט חנה מודה געווען — קיין אומגליק איז דאָס ניט. היינטיגע צייטען מוז מען דאָס אויך...

נאָכדעם ווי דער פּאָדים פון דעם דאָזיגען שמועס האָט זיך צוריסען, האָט דאָבע־רייוע שבת'דיג א ענעיץ געטהאָן, ווי איהר שטייגער איז געווען, אוז א קוק טהוענדיג אויף חאצקעלען, האָט זי גענעצענדיג צוגעגעבען:

— דאָס איז, דאכט זיך, דיין חאצקעלע... שוין א בחור! חאצקעלע האָט זיך פערשעמט, האָט ארָאבגעלאָזט די אויגעלעך אוז זיך געטולייעט צו דער מאמען...

— א צולאָזענער! — האָט חנה פער'מסר'ט...

— א קינד! — האָט דאָבע־רייוע פערטיידיגט...

— ווילסט אפשר, חאצקעלע, עסען? — האָט דאָבע־רייוע פרייגדלעך זיך געוועגדעט צו חאצקעלען...

חאצקעלע האָט אויפגעהויבען די אויגעלעך אויף דער מאמען ווי פערגעסענדיג זיין „ווארט". די מאמע האָט איהם בגנבה א קניף געטהאָן אוז אנשטאָט איהם געענטפערט:

— זאל ער אזוי זיין הונגעריג דאָס גאנצע לעבען! — פאר אוועקגאנג האָט ער אבגעגעסען א שטיק חלה מיט אן איי.

חאצקעלע האָט געוואלט א געשריי טהאָן בייז: א ליגען: אהן אן איי! די מאמע האָט איהם אבער מיט איין האנד אזוי שטארק געקניפען, אז ער האָט פערשטאנען, אז מען טאר דאָס איי ניט אבלייקענען, אז א מאמע זאגט, איז געזאגט, אוז ער האָט נעביך געשוויגען, אין הארצען בייז טראכטענדיג: די מאמע איז א ליגנערין...

דאָבע־רייוע האָט זיך אבער געהאלטען ביי איהר שיטה,

אז א קינד, אז עס געהט זיך דורך אביסעל, ווי׳ל עס באלד עסעז, אוז ניט ווארטענדיג אויף חנה׳ס מיינונג וועגען דעם, איז זי צוגענאנגען צום שפייז־אלמעריל.

חנה האָט זיך אָננעצונדען:

— אסור זאל אייך זיין, דאָבע־ריווע, אויב איהר וועט איהם עפעס געבען...

און גלייך האָט זי זיך אומגעקעהרט צו חאצקעלען, שי־פענדיג:

— זאלסט ניט נעהמען! איך וועל דיך ממית׳ן.

חאצקעלע האָט נעשווינגען. עס האָט נעהייסען, אז ער וועט זיך נאָך מיישב זיין...

דערווייל האָט דאָבע־ריווע אָננעשמירט א שטיק חלה מיט אזא מין סאָק, וואָס צייט חאצקעלע לעבט האָט ער אזוינס ניט נעזעהן... ער האָט אויסגעשטעלט זיינע גרויסע אויגעלעך, בע־טענדיג צו דער מאָמען, ווי נעזאָגט:

— היים נעהמען!...

נאָר דאָבע־ריווע האָט אָנשטאָט איהם, זיך אליין צו חנה׳ן נעוועגדעט און פרוינדליך נעזאָגט:

—היים איהם, חנה, נעהמען . . .

חנה איז נעווען רויט ווי צונטער, איהרע ווינקלען ביי די ליפען האָבען נעציטערט:

— אויב ער ווי׳ל .. .

— ווי׳לסט, חאצקעלע? — האָט דאָבע־ריווע אויסשטע־קענדיג די „המוציא", אָננעשמירט מיט דעם סאָק, געפרענט.

— ווי׳ל . . . — האָט חאצקעלע אויסגעשטאמעלט און גע־קוקט אויף דער מאָמען, צונעהמענדיג די „המוציא" . . .

— זעהסט — האָט דאָבע־ריווע ווי א זיעגערין נעזאָגט— א קינד. אז עס געהט זיך דורך, ווי׳ל עס באלד עסען...

זאג חאטש א דאנק ! — האט חנה זיך ווייטער געוואַרפען צו חאצקעלעען.

נאר חאצקעלעס מויל איז צו פערנומען נעווען און אפילו קיין דאנק האט ער אויך ניט נעזאגט.

און חנה איז נעזעסען ביי דאבע־ריווען, ווי א בענראבענע. טראכטענדיג :

— ער פערשווארצט מיר די אויגען, דער בעטלער ! . . .

די כלי־זמר

ביי חנה־דאָבען אין קלייניעם שטיבעל האָט געהערשט אַ נע־
רויש און א נערודער. עס איז נעווען א פרייטאָגדיגער פריה־
כאָרגען, און חנה־דאָבע, וואָס איז גראָד שפעט אויפגעשטאַנען,
איז געווען שרעקלעך פערהאַוועט ביים אוויווען, ווען זי האָט נע־
באקט חלה: באלד קומט שוין לייזער פון בית־המדרש און די
בולקעס זיינען נאָך ניט פארטיג.

אין שטיבעל זיינען נאָך די בעטען ניט נעווען פערבעט,
די טירלעך פון אלמער, וואָס מען נעהמט אלע נאכט אראָב
צו אימפראָוויזירען א בעט פאר די קלענערע קינדער, זיינען נאָך
צוריק ניט אויפגעהאנגען געווארען, און חנה־דאָבע פלענט זיך
פאר גרויס אייליגקייט אַן זיי אלע וויילע פערטשעפען און שיער
ניט נע'מזיק'ט ווערען:

— א ניכפה זאל אייך חאפען! — האָט זי אלע וויילע נע־
שאלטען, מיינענדיג די צוויי קלייניע קינדער, א אינגעלע און א
מיידעלע פון זעקס און אכט יאָהר, וואָס האָבען זיך נעדרעהט
אונטער די פיס, און אלע וויילע אריינגעקוקט אין אויווען זע־
הען, צי עס איז שוין פארטיג די חלה, — א ניכפה זאל אייך
חאפען! דרעהט זיך ניט ארום, וואָרים איך וועל אייך מכות'ן!

נאָר די קינדער, ניט האָבענדיג זיך וואוהין צו טהאָן,
זיינען ארומגעשפרונגען, און חנה־דאָבע איז נעווארען אלץ ביי־

זער, ביז זי האָט זיי אויפ'ן הויף ארויסגעטריבען.

— געהט אין דער ערד !

נאָר אָט איז פון דאוונען געקומען לייזער, א הויכער מאָנערער איר, מיט איינגעפאַלענע באקען, מיט גרויסע פייכטע קעלבערנע אויגען און מיט א קליין ציגען־בערדעל. ער האָט שוואר אָבגעאָטעמט פון דער גרויסער משא, וואָס ער האָט געטראָגען פון בית־המדרש ביז אהיים — דעם טלית־און־תפילין מיט'ן סדור „עץ־חיים", וואָס איז באמת געווען ניט נאָך זייער כחות. — האָט אויסגעזוכט א טאָבורעטקעלע, וואָס איז געשטאָנען העט הינטערן אלמער, זיך פאָוואָליע אוועקגעזעצט און. אויסהוסטענדיג זיך, האָט ער שטיל געזאָגט :

— חנה־דאָבע, שוין פארטיג דער אָנבייסען ? מיר ציהט אין הארצען !

— האָסט קיין צייט ניט ? — האָט זיך חנה־דאָבע אָנגעצונדען, ווייל איהר האָט זיך געדאכט, אז די צוויי בולקעס, וואָס זיצען פון פארענט האָבען זיך אונטען צוגעברענט. זי האָט גלייך געכאפט די לאָפעטע און פערצווייפעלטע זיי ארויסגעחאפט קונציג שנעל. זי האָט זיי בעטראכט מיט גרויס זארג פעלטיגקייט און דערזעהענדיג, אז זיי זיינען ניט פערברענט, איז זי ווייכער געוואָרען, האָט א גוטמוטיגען זיפץ געטאָן און נעווענדט זיך צו לייזערן.

— קענסט זיך געהן וואשען : צווייי בולקעס איז שוין פארטיג.

לייזער האָט זיך שוין אויפגעהויבען פון ארט און איז געווען גרייט צו געהן וואשען זיך, נאָר דא האָט חנה־דאָבע זיך מישב געווען, אז זי וועט שוין וואַרטען ביז די חלות וועלען אויף פארטיג ווערען.

— איך וועל זיך פערדרעהען מיט דיין אָנבייסען און וועל נאָך חלילה פערזעהען די חלות, און זיי וועלען פערשרפח'ט ווערען.

און אזוי ווי לייזער איז ניט נעווען קיין גרויסער זולל וסובא, האָט ער מסכים געווען צו ווארטען.

און כדי צו פערטרייבען דעם הונגער, האָט ער נעמאכט א שמועס מיט חנה־דאָבען :

— וועסט האָבען מיט וואָס צו קאָנטשען דעם שבת ? — האָט ער זי ווייך נעפרעגט.

חנה־דאָבע האָט א זיפץ נעטאָן און נעענטפערט :

— ווייס איך... עס איז נאָך דאָ צוויי גילדען, וועט איין גילדען אוועקגעהן פאר די שמשים און אנדערע צדקה און א גילדען וועט זיין נענוג אויף קלייניגקייט....

נאָר דאָ האָט זי זיך פערטראכט א ווילע און באלד זיך נעווענדט צו לייזערן :

— איך וויים נאר ניט, וואָס מען טהוט מיר דער היינטיגער חתונה ?

— וועלכע חתונה ? — האָט זיך לייזער דערשראָקען.

— האָסט שוין פערגעסען ? מיר האָבען דאָך היינט א חתונה; זלמן דער נארבער מאכט היינט חתונה די טאָכטער.

— א שיינדעל אין דער משפחה ! — האָט זיך לייזער, וואָס איז נעווען א יחסן, פערקרימט.

— נו, וואָס זאָל מען טהאָן ? — האָט חנה־דאָבע נעזיפצט — פאָרט אייגענע מענשען; זלמן דעם נארבערס באָבע מיט מיין זיידען, עליו השלום, זיינען נעווען לייבליכע שוועסטער און ברידער.

—איז וואָס איז ער דיינער ? — האָט לייזער פערקנייטשט דעם שטערן און זיך נענומען אויסצורעכענען מאטעמאטיש דעם יחוס.

און אבטומלענדיג זיך עטליכע מינוט, האָט ער אויסגערעכענט, אז די כלה, דאָס הייסט זלמ'ס טאָכטער, איז חנה־דאָבעס א גליער־גליעד־שוועסטער־קינד.

— א ווייטע קרובה! — האָט ער ענדליך מבטל געווען די גאנצע חתונה.

— פונדעסטוועגען דארף מען שיקען א טאָרט! — האָט חנה־דאָבע פערזארגט נעענטפערט, — זיי האָלטען זיך פאר נאָהענטע קרובים.

— וואָס קאָסט א טאָרט? — האָט לייזער, ניט זייענדיג אלם מאנסביל קיין בקי אין די זאכען, געפרעגט.

— א געפילטער טאָרט דארף קאָסטען א גילדען.

— און ניט קיין געפילטער?

— א גריוונע!

— טו שיק טאָקע ניט קיין געפילטען! — האָט לייזער בעפוילען — די מחותנים וועלען אויפעסען ניט קיין געפילטען.

— עס פאסט ניט! — האָט חנה־דאָבע ניט געוואלט מסכים זיין.

— נו, מ'וועט זעהן, מ'וועט זעהן! — האָט לייזער געברומט בייז אויף דער איבעריגער הוצאה — גיב שוין עסען!

חנה־דאָבע האָט זיך אָנגעהויבען מכין זיין ארויסצונעה־מען פון אוויוען די חלה מיט די בולקעס.

— נאָלדעלע! — האָט זי געשריען דורכ'ן פענסטער צו דעם אכט־יעהריגען מיידעלע — געה אריין צו דוואָשען און נעהם אויף גיך די גרויסע לאָפעטע; מיינע איז צו קורץ פאר די חלות.

נאָלדעלע, וואָס האָט זיך געשפיעלט אויפ'ן הויף מיט'ן זעקס־יעהריגען ברודערל חיימ'ל און האָבען געבאקט אויף דער זון חלות פון זאמד, האָט זיך א לוסטיגע גלייך אויפגעהויבען און לויפענדיג צוגעלופען צום ברודערל:

— זעה, די חלות זאָלען ניט פערברענט ווערען! איך געה נאָר א לאָפעטע.

אין א וויילע ארום איז זי א פרעהליכע אריין אין שטוב מיט א גרויסער לאָפעטע און אויסגעשאָסען אין איין אָטעם:

— מאמע, קלעזמער נעהען! זאל איך אווי געזונד זיין! קלעזמער!...

דער קליינער חיים'ל איז אויף אריינגעלאפען און, פרעה־ליך פאטשענדיג מיט די הענטלעך, האט ער זיך צווונגען:

— מאמע, טלעזמער! טלעזמער נעהען! טלעזמער!

— וואו? וואו? — האט זיך חנה־דאבע דערשראקען און צוגעלאפען צום פענסטער.

— אוי, וועה איז מיר! — האט זי פערצווייפעלט פער־בראכען מיט די הענד, — זיי האבען דאך אונז נעשיקט די כלי־זמר, א „נוט־מארגען" שפיעלען!

— וואו זיינען זיי? — האט לייזער נאך פערצווייפעלטער אויסגעשריען.

ער איז צוגעלאפען צום פענסטער און האט דערזעהן נעהן די גאנצע קאפעליע שטעדטעלשע כלי־זמר מיט בעניע דעם בדחן בראש!

און איידער ער האט נעהאט צייט עפעס פארצונעהמען, איז שוין דער בדחן, א לוסטיג אידעל מיט לויפענדיגע אייגע־לעך, נעשטאנען ביים טיר און, וועגדענדיג זיך צו דער קאפעליע, האט ער הויך אויסגערופען:

— לכבוד דעם מחותן א פיינם נערעדט!

חנה־דאבע איז נעשטאנען מיט דער לאפעטע און נע־שריען:

— לאזט מיך די חלה ארויסנעהמען!

נאר איהרע וועדטער האט פערדעקט א חוואליע מוזיק, מיט וועלכער די קאפעליע האט אננעפילט דאם קליינע שטי־בעל.

— אוי, א וועהטאג איז מיר! — האט חנה־דאבע געברא־כען מיט די הענד, — די חלות וועלען פערברענט וועריען.

און מיט גרויס אימפעט האט זי זיך גענומען ארויסנעה־

מען די חלות פון אויוועז. אוז ביי יעדע חלה ארויסנעהמען האָט זי מיט דער לאָפעטע דערלאַנגט דעם קאָנטראבאס.

— די אידענע לאָזט ניט שפּיעלען! — האָט דער קאָנטראבאסיסט, א בייז פערשלאָפען אידל, געוואָרטשעט, רייבענדיג די סטרונעס.

געענדיגט דעם „מארש", האָט דער בדחן נאָך לוסטיגער ווי פריהער, זיך צוזונגען:

— אוז איצט א פיינעם צושפּיעל לכבוד דעם מחותן ר' אליעזר ברבי...

לייזער האָט מיט א טרויעריגען קול, ווי צו אל מלא רחמים, אונטערגעזאָגט זיין טאָטענס נאָמען:

— ברבי יצחק!

אוז די כלי־זמר האָבען זיך ווידער געזומען צו די כלים, נאָר שוין אָהן דעם קאָנטראבאס, וויל חנה־דאָבעס לאָפעטע האָט איהם אינגאנצען חרוב געמאכט, אוז ער האָט געדארפט האָבען א גרויסען תיקון...

— לאָזען זיי שוין געהן, — האָט לייזער געוואונקען צו חנה־דאָבען...

— נעה אין דר'ערד מיט זיי אינאיינעם! — האָט חנה־דאָבע שרעקליך אויפגערעגט אבגעענטפערט אוז האָט זיך שיער ניט צעוויינט פאר עגמת־נפש.

די מוזיק איז אנטשוויגען געוואָרען, דער בדחן האָט ווידער זיך צוזונגען:

— מזל טוב! נאָט זאל געבען אויף אייערע קינדערס חתונות...

אוז ער איז נעבליבען שטעהן ווי א געגראל, די קאפעליע מיט די אינסטרומענטען — ווי זיינע חילות.

לייזער האָט א שושקע געטהאָן חנה־דאָבען:

— דו מוזט זיי בעצאהלען!

חנה־דאָבע איז מיט א פערריקט הארץ צוגענאנגען צום קוימען, ארויסגענומען פון א פערשאוועטער קוואַרט צוויי גילדען און האָט דערלאנגט דעם בדחן...

דער בדחן האָט זיך ווידער צוזונגען און אין גראמען אַנגענוואונשען אלדאָם גוטס...

— מיט דעם רעכטען פום! — האָט ער לוסטיג צו דער קאפעליע א קאמאנדעווע געטהאָן.

די כלי־זמר זיינען לאכענדיג ארויס. דער קאַנטראבאס האָט זיך ביים ארויסגעהן פערטשעפעט אַן דער לאַפעטע; זי איז אומגעפאלען מיט א גערויש און טומעל...

— אַט איז דיר א חתונה! — האָט חנה־דאָבע געבראַכטען מיט די הענד.

— דיינע קרובים! — האָט לייזער געברומט, — מען זאָל האָבען א העזה שיקען די כלי־זמר! וואָס גראבע יונגען קענען..

חנה־דאָבע איז געשטאַנען א פערצווייפעלטע און געבראַכטען מיט די הענד.

— צוויי בלוטיגע גילדען און די חלות זיינען פערברענט, געוואָרען! — האָט זי זיך צעווויינט אויפ'ן קול...

די צוויי קינדער, חיים'קע און גאלדעלע, זיינען געשטאַנען און פערוואונדערט אַנגעקוקט די מאמע:

— מען האָט אזוי שעהן געשפיעלט, און די מאמע וויינט...

און חיים'קע האָט זיך צוזונגען:

— שעהנע טלעזמער, שעהנע טלעזמער....

— שווייג, ממזר! — האָט לייזער זיך געווארפען אויפ'ן קלייניעם חיים'על, וועלכער איז אזא נאריש קינד און פערשטעהט ניט דאָם אומגליק. ער איז א פערצווייפעלטער ארויס אויפ'ן הויף. דער הויף איז געווען בעלאנגערט פון א מחנה קינדער און עלטערע אידען.

דערזעהענדיג לייזער'ן, איז חנן דער תבואה־הענדלער צו איהם בריידלעך צוגענאנגען און געזאגט:

— איהר זענט, הייסט עס, חיינט א מחותן? מזל־טוב אייך!

און ניט בעקומענדיג קיין ענטפער פון לייזערן, איז ער ניט נתפעל געווארען און ווידער זיך נעוועדעט צו איהם:

— וואס איז מיט אייך זלמן דער גארבער, אפנים א נאר־העגטער קרוב?

לייזערן איז דאס גאנצע בלוט אריין אין פנים, און ער האט פאר כעס אויסגעשאסען:

— זלמן דער גארבער איז מיינער אן עלטער־פעטער. איהר פערשטעהט — אן עלטערפעטער!

און ביים פאר שאנדע, איז ער אריין צוריק אין שטיבעל, זיך אוועקגעזעצט מיט אן ארבעלאזענעם קאפ אין א ווינקעל, פונקט ווי ער וואלט געהאלטען ביים אויסטאן די שיך און זעצען זיך שבעה...

אין א צווייטען ווינקעל איז נעזעסען חנה־דאבע און שטיל אהן כחות געקרעכצט:

— נא דיר גאר כלי־זמר, וועה איז מיר!...

טעכטער

1.

טעכטער סתם זיינען א קללה פון גאָט, בפרט אזוינע טעכטער, ווי לייבע דעם שניידערס.

און אין וועמען האָבען זיי זיך „איינגענעבען", קען לייבע מיט זיין שניידערשען שכל ניט משיג זיין. ער אליין איז דאָך ניט שיך — א איר, וואָס האָט קיינמאָל א פליג אויף דער וואנד ניט פערטשעפעט, און וועז ניט די אלטע נייה־מאשין, אויף וועלכער ער פלענט אמאָל אבשטעפען א נאָט, וואלט מען קיינמאָל איהם ניט נעהערט.

די מאשין איז טאקע אן אלטע שרייערין, נאָר וואס איז ער שולדיג? ער האָט זי דען אויסגעטראכט?

נאָר צוליעב דער מאשין וואלט אין שטוב די רוה זעלטען נעשטערט געוואָרען. לייבע איז פון יענעם סאָרט שניידער, וואָס האָבען ארבייט איינמאָל אין א שמיטה, און דאָס ביסעל ארבייט, וואָס ער בעקומט, איז אויך מעהר האנד־ארבייט, ווי מאשין־ארבייט; ניט אלע לאָטעס לאָזען זיך שטעפען, און אפילו אז ער בעקומט א נייעם בגד ביי א רייכען בעל־הגוף, איז דאָס נעוואנד אזוי דיק, אז די מאשין וועט עס קיינמאָל ניט בייקומען; ער קען נאָך די נאָדעל צוברעכען, און קויפען א נייע מאשין־וואָדעל איז ניט פאר לייבעם מצב

אבער אין פערגלייך מיט דעם טומעל וואס זיינע דריי טעכטער מאכען אין שטוב, איז די נייה־מאשין, וועו אפילו זי ארבייט, ווי א פלייט קעגען צעהן בארבאנעם....

און דער טומעל הויבט זיך אן אין דער פריה, ווי זיי הויבען זיך אויף פון די בעטען. די ערשטע הויבט זיך אויף לאה, וואס האט א צונאמען „די קאץ", דערפאר וואס אין א שטוב־געשלעג דראפעט זי זיך מיט די נעגעל און לאזט וויכטיגע סמנים אויף די צוויי שיועסטערס פנים'ער. אז לאה, די יונגע־רע, הויבט זיך אויף, פערדריסט איהר, וואס חאשע, אדער מיט איהר צונאמען „דער מענה־לשון", ליגט נאך; געהט זי צו איהר און שלעפט זי פאר די צעפ. חאפט זיך אויף יענטע, די על־טערע, מיט'ן צונאמען „די פערזעסענע" (חאטש זי איז נאך ניט אזוי אלט). אין איין העמד און מיט צופורעלטע האהר ווארפט זי זיך ארויף אויף די צוויי שוועסטער. זי וויל, הייסט עס, א שלום מאכען. און דער שלום קומט ערשט, וועו די „קאץ" צודראפעט ביידע פנים'ער ביז בלוט און זי אליין בעקומט טרוקענע קלעפ מיט די הענד, אדער מיט די שטעקענס, וואס געפינען זיך אין שטוב גראד לרוב.

דער שלום געדויערט אבער ניט לאנג. באלד הויבט זיך אן א מחלוקת וועגען בולבעם שויליען. די „פערזעסענע" הייסט, אז דער „מענה־לשון" זאל שויליען, דער מענה־לשון" הייסט, די „קאץ" זאל שויליען, און די „קאץ" זאגט:

— זאלט איהר אזוי ביידע דערלעבען נעהען צו דער חופה ווי איהר וועט עס דערלעבען, אז איך וועל שויליען.

ביז זיי נעהמען זיך אלע שויליען. די פשרה מאכט די מא־מע: חאטש קיין גרויסע דעה האט זי ביי זיי ניט, נאר זיי דער־זעהען, אז באלד הייצט זיך אוים דאס אויווועלע, און זיי וועל־לען בלייבען הונגעריג.

און פאר הונגער ציטערן די דריי שוועסטער מעהר ווי פאר דראפענישׂ, קללות און קלעפ...

און אזוי געהט אריבער דער גאנצער טאג, און אזוי איז דער מאַרגען, דער איבערמאַרגען, דער פרייטאג, דער שבת.

און לייבע, וואס הערט אלע טאג בין מנחה למעריב „עין יעקב" און איז דערפאר ניט קיין עם־הארץ, זיפצט אויף לשון־קודש:

— צרת הבת! צרת הבת!...

און די מאַמע, גרונע, א אידענע פון טייטש־חומש, זיפצט אויף עברי־טייטש:

— א פערשאַלטענער בויך ביי מיר געווען...

2.

אז עס איז דאָ א גן־עדן אויף יענער וועלט, גלויבט לייבע זיכער ווי נאָלד. שייך א גן־עדן! צי וועט ער ווען עס איז גרייכען אהין, וויים ער נישט. „עין יעקב" הערט ער אפילו אלע טאג. וועגען תהלים שמועסט מען דאָך נישט, — אלע טאג א יום, שבת — דעם גאנצען, און ראש השנה — זעקס מאל הין און צוריק! נאָר וועד וויים, צי דאָס אליין קלעקט! מען דארף האבען נאָך מעשים טובים, — האָט ער זיי? גאָט וויים!

אבער אז עס איז דאָ א גן־עדן אויף ד ע ר וועלט, וויים לייב נאָך זיכערער: ער פיהלט איהם, ער זעהט איהם, ער האָט איהם א חודש אין יאָהר. ווי אזוי? — הערט א מעשה!

קיין „טאלענט" האָט ער ניט געקענט אויסלערנען די טעכטער; שניידערייי איז אין שטעדטעל אין דר'ערד. אין א קראם אבנעבען וואָלט אודאי גוט געווען, נאָר זיינע טעכטער האָבען א שם פאר צולאָזענע, ווילדע, און קיין בעל־הבתי־שער קרעמער וואָלט זיי נישט גענומען.

אבער איינס — וועלנערן האָבען זיי געקענט.

ווי לייבע איז ארם געווען, האָט ער דאָך „אויף שבת" ווי עס איז „נעקריגען", און אלע דאָנערשטאג פלעגט מען ביי איהם אין שטוב וועלנערן א בלאט לאָקשען, און א דאנק אט דעם

בלאט לאקשען האָט לייבע זוכה געווען צו געניסען דעם גן־עדן אויף ד ע ר וועלט.

וועלגערינס זיינען זיינע טעכטער אייגע אין א מדינה, און פאר אזוינע גערָאטענע וועלגערינס איז דאָס שטערטעל צו קלײן; זיי דארפען א כרך, וואו זייער ארבייט פערשטעהט מען און וואו זייער ארבייט ווערט גוט בעצָאהלט.

און גלײך אויף מארגען נאָך פורים לאָזען זיך די דריי שוועסטער אין דער נאָהענטער גרויסער שטאָדט אריין וועלגערן מצה.

און דאָ הויבט זיך אָן פאר לייבען דער גן־עדן...

ער בלייבט אייגער אלײן אין שטוב. אפילו דאָס ווייב איז אויף נישטאָ אינדערהיים; זי קנעט אין א פאָדריאד אין שטערטעל גופא.

און לייבע זיצט ביי דעם ביסעל גוי'אישע ארבייט, וואָס ער האָט אויף זייער „פסח" בעקומען, און טראכט: ווי גוט איז אויף דער וועלט, אז מען האָט ניט קיין ווייב און קיין דריי טעכטער.

א גן־עדן, א גן־עדן!

3.

א צוויי טאָג פאר פסח קומען די טעכטער צוריק. הערענדיג זייערע שטימען נאָך אויף די וועגענס, בלייבט לייבע דערשראָקען. אוים גן־עדן! דער גהינום איז געקומען.

ער איז זיך אבער טועה. עס לאָזען זיך אריין די דריי שוועסטער, פרעהליכע, לעבעליכע און גוטע, — טראָגענדיג יעדע אין די הענר צו פעקלעך.

לייבע דערקענט זיי, דאכט זיך, ניט: זיינען דאָס זיינע טעכטער?

— נו, וואס מאכסטו, טאָטע, — רופט זיך אָן מיט א לעבען שמייכעל „די קאץ".

די פראגע איז אזוי אונערוואַרטעט ווייך, אזוי בנעימות־דיג, אז לייבע פערשעמט זיך, און א טרעהר שטעלט זיך איהם אין אויג.

— יענטע! — רופט זיך אָן ווידער „די קאַץ" — די פסח'דיגע שמאלץ האָסטו אראָבגעטראָגען?

— יא! — ענטפערט יענטע.

— ווער איז דאָס די יענטע? — פערקלערט זיך לייבע.

א נאנץ יאָהר הערט ער ניט דעם נאָמען.

— אהא, דערמאָנט ער זיך, דאָס איז „די פערזעסענע!"

— חאַשע, לאָמיר אויספאקען די טוקעווע שמאלץ! — רופט זיך אָן יענטע.

— ווער איז די חאשע? — פערקלערט זיך לייבע.

— אהא! דערמאָהנט ער זיך — דאָס איז דער „מענה לשון".

לייבע וואָלט זיך ניט געשעמט, וואָלט ער געזומען אלע דריי טעכטער, צונויפדריקען זיי אין זיינע שוואכע אָרימס און קושען זיי.

אין א שעה ארום נעהמט יעדע טאָכטער ארויס איהר פערמעגען.

ביינאכט קומט אויך די מאמע פון פאָדריאד אן אָבנע־דעבענטע.

מען בע'חשבונ'ט דעם אייגענס — איבער פיערציג רובל.

— עס וועט זיין א פסח כיד המלכות! — זאָגט די מו־טער.

די טעכטער זיצען מיט דרך־ארץ און שווייגען.

— איך האָב אויך עפעס פערדיענט! — זאָגט לייבע ארויס מיט א שוואכען קול און קראצט אויס פון בייטעלע צעהן גילדען.

— און א רובל קומט מיר נאָך פון סטעפאנען פאר דעם קאפטאן, ס'איז גוט געלד! — גיט ער צו.

— גבירים! — לאכט לאה.

— יענטע! — רופט זיך אן חאשע — לאמיר, מיין גאלד, זיך נעהמען צו וואשען אויף פסח.

— נו־נו! — שטימט איין יענטע.

— איך וועל אייך אויך העלפען! — זאגט לאה.

און די דריי שוועסטער נעהמען זיך ראמען די שטוב און דערצעהלען מעשיות פון דער גרויסער שטאדט און קוועלען אן... און לייבע קוקט, הערט און פערשטעהט גארנישט...

4.

פסח מאכט מען ביי לייבען פון דער פולער האנד. די טעכטער זיינען זאט און בעקלוידט, נעהען זיי ארוים דעם ערשטען טאג נאכ'ן גוטען מיטאג אלע דריי שפאצירען.

— וואר זיינען דאס די דריי מיידלעך? — פרעגט אייגע פון א קופקעלע ווייבער, דערזעהענדיג זיי אין גאס.

— דאס זיינען דאך לייבעס „מיילער".

— וואס זאגט מען צו זיי? — וואונדערט זיך די ערשטע.

— כ'האב גאר זיי נישט דערקענט!

— זיי האבען זיך אין פאדריאד אויסגעאיידעלט! —לאכט אן אנדערע אידענע.

— זיי האבען פסח וואס צו עסען, זיינען זיי שטיל! — לאכט נאך אייגע.

— און וואס מיינט איהר, — זאגט שוין ערנסט ווידער די ערשטע, — אז מען האט וואס צו עסען, קריעגט מען זיך ניט, שעלט מען זיך ניט. א גאנץ יאהר איז דארט א דלות, או גאט זאל רחמנות האבען.

— אלץ קומט פון אריסקייט! — זיפצט נאך א אידענע. און די שוועסטער זיינען שוין אונטער'ן שטערטעל, זיצען

אויפ'ז גרינעם גראָז, דערמאָהנען זיך די שעהנע, גרויסע שטאָדט אין שמועסען ווי דריי טייבעלעך.

אזוי נעדויערט ביז נאָך פסח.

אָבער מיט דעם ערשטען פערדאַרטען שטיקעל חמץ, וואס מען טראָגט אראָפ פון בוידים צוריק, קומען די קללות און קריעג צו לייבען וויעדער אין שטוב אריין.

און „די קאץ" און דער „מענה־לשון" און די „פערזעפע־נע" קענען זיך ווידער ניט צוטיילען, און מען שעלט זיך און מען דראפעט זיך...

און לייבע זיפצט ווידער אויף לשון־קודש:

— אוי, צרת הבת!...

חתן־כלה בריעף

חיים איז ענדליך געוואָרען א חתן.

ער איז זעהר צופריעדען. — „א סוף זאָגט ער, נעפֿטר'ט אנ'עסק, עס איז מיר נמאס געוואָרען ארומצושלעפּען זיך אַנ־קוקען כלות!" צוויי יאָהר איז ער זעלטען אין דער היים געוען, ער איז מעהר געלעגען אין בויד ביי יענקעל בעל־עגלה, וועלכער פלעגט איהם פיהרען אין פיעל ארומיגע שטעדטלעך, וואו לייבעל דער שדכן פלעגט נאָר אָנשמעקען א שטיקעל כלה... איצטער וועט ער זיך ערשט אָברוהען! —

דער שדוך איז איהם אפילו ניט גאָר אינגאנצען געפעלען: עס איז צו וועניג געלד — דריי הונדערט רובל. אמת, די כלה איז א „מענש", וועט טויגען צו א געשעפט, און דאָס איז דער עיקר...

— קיין מאוסע, דאכט זיך, איז זי ניט, — טראכט ער און ער וויל פארשטעלען איהר געשטאלט פאר זיך אליין, ווי ער וואָלט זי וועלען נאָך אמאל זעהען, נאָר עס געהט ניט ארוים בולט; ער געדענקט עפעס ניט, וואס פאר א פנים זי האָט, ער האָט זי טאקע נאר וועניג אָנגעקוקט. דאָס ערשטע מאל ביים „קנין" איז מיט איהם מעהר געוועסען און גערעדט דער מחותן אליין. האָט איהם געוואָלט נעהנטער בעטראכטען און איבערהויפּט אָנטאפּען איהם, צי איז

ער קיין עם ־ הארץ ניט. ווייל ער האָט אלץ געווארפען פסוקים, און נאך יעדען פסוק פלעגט ער טיעף אין די אויגען איהם ארייגקוקען, ווי ער וואלט געפרעגט: פער־שטעהסט, חתן־לעב, פירוש המלות? ביי די תנאים, ווידער, איז נאך וועניגער צייט געווען צו ריידען מיט דער כלה און אנצו־קוקען זי, ווי עס געהער צו זיין. דאָס דינגען זיך וועגען נרן, וועג־גען מתנות און וועגען „נארדעראבע" האָט צוגענומען די נאנצע נאכט. עס איז איהם קוים נעבליבען אייניגע מינוטען לייזינג צייט דורכצוגעהן זיך מיט „איהר" אין נאס, וואו עס איז גע־וועז זעהר פינסטער. דאָך, אז ער שטרענגט אָן שטארק זיין כח הדמיון, שטעלט זי זיך פאר איהם פאָר און זי קומט ארויס „א נאנץ שעהנע". ער נעדענקט נאָר ניט, וואָסערע אויגען זי האָט.

ער זידעלט זיך אליין: ווי זעה איך דאָס ניט איהרע אוי־גען! א קליינינקייט אויגען!...

„דאכט זיך שווארצע" — פרובט ער צו טרעפען. ער דער־מאָנט זיך אבער, אז ביים מחותן, איהר טאטען, זיינען גרויע (א, דעם מחותנ'ס אויגען האָט ער נאָך צו פיעל געזעהן!) מסתמא איז ביי איהר אויך אזעלכע. ער וואלט שוין וועלען, עס זאל שוין וואָס ניכער קומען די צייט, אויך וועלכע מען האָט אבגעלעגט די חתונה.

„א, דאמאלס, טראכט ער, וועל איך זי ריכטיג אנקוקען, איך וועל זעהען אפילו, וועלכע ברעמען זי האָט!"

און וואָס מעהר ער טראכט וועגען איהר, אלץ מעהר וועלט ער צופריעדען פון דעם שדוך.

— א נאנץ נוטער שדוך — לויבט ער פאר זיך אליין — בעסערס וואלט איך ניט נעפונגען, אז איך וואלט זוכען נאָך דריי יאָהר...

ער הויבט אָן צו בענקען, עס פערוויילט זיך איהם ריידען מיט דער כלה.

און אז עס נעהט איבער די ערשטע וואָך נאָך די תנאים, בעשלוסן ער זיך צו שרייבען איהר א בריעף.

זיי האָבען זיך טאקע פערשפּראכען ביז דער חתונה זיך דורכצושרייבען, און דער רעיון וועגען בריעף בעהערשט איהם אינגאנצען. אָבער עס איז פאר איהם א שווערע אויפגאבע: שרייבען אפילו, קען ער גאָר גוט, זיין „האנדשריפט" איז גאָר א פיינע. זיין טאָטע פלעגט זיך שטענדיג בעריהמען מיט זיין חיימ'ס שרייבען: איהר זעהט א כתב! — פלעגט ער אָפט אָנווייזען אויפ'ן זוהנס א שטיקעל אָנגעשריבענעם פּאָפּיר, — איהר זעהט אותיות — געדרוקט! אמת, פלעגט דער טאָטע אויסלאָזען מיט גדלות, — ער האָט מיר געזוג געקאָסט: דריי „זמנים" איז ער געגאנגען צו משה טשערטאק — דער בעסטער לעהרער!...

וואָס העלפט עס אָבער: כתב אליין איז וועניג, מען דארף האָבען וועדטער — א „געדאנק". צו א כלה שרייבען קען מען דאָך ניט שרייבען, ווי צו א קרעמער א צעטעלע: „ידידי, שיקט מיר צעהן פונט קמח לבן"... מען דארף דאָך וויסען, וואָס צו שרייבען, דער שכן און דער טאָטע האָבען איהם אָנגענעבען פאר א וואוי געלערנטען: — „וואָס וויסט איהר, וואָס פאר א „קענער" דאָס איז! — האָט דער שדכן געלויבט פאר'ן מחותן. א קלייניגקייט! — האָט דער טאָטע אונטערגעהאלפען, — מיין חיים שרייבט אויסגעצייכענט, זיינע בריעף נעהען קיין אמעריקא"... און וואָס צו שרייבען וויסט חיים ניט.

דאָך פרובט ער זיך. ער זעצט זיך אוועק שפּעט ביינאכט וען אלע שלאָפען שוין און הויבט אָן צו שרייבען:

„צו מיין טייערסטע כלה"...

ער שטעלט זיך אָב און שפּייט אויס: פוי, וואס איז דאָס פאר א מין שרייבען — „צו"! א מיידעל שרייבט אזוי.

„כלה" געפעלט איהם אויך ניט.

א דאנק וואָס ער האָט אמאל געלעזען שמר'ס ראָמאנען, דערמאָהנט ער זיך, אז כלה קאָן מען פערבייטען אויף „ברויטע".

מיט דעם ניי־געפונענעם וואָרט איז ער העכסט צופרידען.

וואָס איז אַבער די פּעולה, אז ער וויים ניט ווי צו טי־טולירען.

„טייערסטע", ווייסט ער זיכער, איז ניט שוין. נאָך א סך קלערעניש, נאָך א סך אומגעהן איבער'ן צימער, קנייטשענדיג דעם שטערן, צומאכענדיג די אויגען און ברומענדיג „ברויטע, ברויטע, ברויטע", — געלינגט איהם צו דערמאָהנען זיך א נאנצע פּראָזע. ער זעצט זיך בערוהיגט אוועק און שרייבט:

„אדעל געבוירענע און האָכגעשעצטע ברויטע".

ער לעזט עס דורך און עס געפעלט איהם: — אמת'ע דייטשעשע ווערטער! ער הויבט אָן ווייטער צו קלערען, נאָר קיין שום ניי וואָרט קומט איהם ניט ארויף אויפ'ן געדאנק, ווי ער וואָלט אין א פרעמדער שפּראַך געדאַרפט שרייבען.

פּונדעסטוועגען שרייבט ער צו נאָך א נאנצע שורה: „איז אָנפאנג קום איך אייך צו בענאכריכטען, אז איך בין פּאָלקאָם געזונד, גיעבע גאָט דאָס נעמליכע פון איהנען צו בעקאָמען". ער הויבט עס אָן איבערצולעזען. די ווערטער געפעלען איהם, כמעט אלע דייטשעשע, נאָר צו א כלה שרייבט מען ניט אזוי; אזוי שרייבען ווייבער צו מאנען, קינדער צו עלטערן. אבער ניט חתנים צו כלות...

ער פערמעקט עס מיט צוויי גראָבע שטריכען, נעהמט א צווייטען בויגען פּאָפּיר און הויבט אָן ווייטער צו טראכטען. עס פליהען איהם דורך אין מח אלערליי ווערטער, אלערליי רעיונות, דאָך דער רעיון, וואָס זאָל האָבען שייכות צו א כלה, פּעהלט איהם.

עס פּלאצט איהם ענדליך די נעדולד, ער ניט מיט כעס א וואַרף די פּעדער.

— וואָס נעהסטו ניט שלאָפען, חיים? — פּרענט דער טאַטע הוסטענדיג אין בעט.

— שלאָף, שלאָף, ניט דיין דאנה! — ענטפערט חיים צור־

רייצט. — ער איז אין כעם, וואָס דער טאַטע האָט איהם ניט געגעבען לערנען נאָך צו א בעסערן לעהרער.

— שלעכט! — ברומט ער מיט פערדראָס, — איך וועל קיין בריף ניט אַנשרייבען — איך וויים אפילו ניט ווי אזוי מען הויבט אָן.

„אפשר עמיצען בעטען? — לויפט איהם דורך אין מח.

מיט גרוים שמחה פאלט ער ארויף אויפ'ן פלאן. איצט איז זיין מח איננאנצען פערנומען מיט דער פראגע: וועמען בעט מען?...

— גרינפעלד! גרינפעלד! — שרייט ער כמעט אויס.

— ווי אזוי האָב איך דאָס פערגעסען אָן גרינפעלד'ן, איך וואלט דאָך פערשפּאַרט אזוי פיעל דעם קאָפּ צו ברעכען!

גרינפעלד איז א יונגער לעהרער. א פרעהליכער יונג, שפּיעלט מיט בעלי־בתישע טעכטער אין „לייבעם", לייענט א סך רָאמאנען און שרייבט אמאל אין בלאט וועגען א „שרפה"... אויף מאַרגען געהט חיים אוועק צו איהם.

— עס איז מאוס צו דערצעהלען, — קלאָגט זיך, כלומרשט שמייכלענדיג, חיים פאר איהם — איך דארף אַנשרייבען צו דער כלה א בריף און איך האָב עפעס ניט קיין רעכטען נעדאנק.

— נישקשה! — טרייסט איהם דער לעהרער, ווי א דאקטאר זיין פּאציענט — דאָס איז חלילה ניט קיין סכנה, דאָס טרעפט אפט ביי חתנים. אט האָב איך יענע וואָך אויך פאר א חתן אַנגעשריבען א בריף, ער נעהמט דריי טויזענד רובל נדן...

— וואָס וועט איהר פאַרט שרייבען? — האָט חיים נייגיריג געפרעגט.

— דאָס וועט איהר שוין הערען! — האָט גרינפעלד מיט נדלות געענטפערט. ער איז צוגענאנגען צום טיש־קעסטעל,

ארויסגענומען פֿאפּיר אוּן א נייע פּערעֿר אוּן ער איז שוין גע־ווען גרייט צו שרייבען.

— זאָגט מיר נאָר, ווי הייסט די כּלה? — האָט ער נע־פֿרעגט מיט א טאָן פּון א דאָקטאָר, וואָס וועגדט זיך צום חולה, ער זאָל בעווייזען די צונג.

— רייזעלע, — האָט חיים שעמעוודיג געענטפֿערט.

— ראָזע! — האָט פּערריכט גרינפּעלד — אָך, זעהר גוט, זעהר גוט! אזא נאָמען גיט שטאָף צום שרייבען. א נאָמען אין א בריף צו א כּלה איז ניט קיין קלייניגקייט, דאָס איז דער הויפּט־העלד אין א ראָמאַן, איהר פּערשטעהט?

חיים האָט אפּילו געלעזען אמאָל ראָמאַנען, נאָר די לעצ־טע צוויי יאָהר, זייענדיג פּערדרעהט מיט שדוכים, זיינען איהם ארויס די גאנצע ראָמאַנען פּון קאָפּ. דאָך האָט ער געענט־פּערט:

— איך פּערשטעה.

גרינפּעלד האָט אָנגעהויבען צו שרייבען אוּן אין א האַלבע שעה ארום איז געווען פּארטיג א לאַנגער בריף.

גרינפּעלד האָט דעם בריף הויך געלייענט פּאר חיימען אוּן יעדען דייטשען וואָרט האָט ער שטארק צונעדריקט, ווי ער וואָלט וועלען נעבען אָנצוהערעניש, אז אזוינע דיי־טשע וועלטער קאָסטען ניט ביליג... חיים האָט עס געפיהלט אוּן ער האָט די גאנצע צייט, בשעת גרינפּעלד האָט דעם בריף געלעזען, געהאַלטען די האנד אין טאַש, וואו דאָס געלד איז ג־לעגען.

— „מאָנד" איז, דאכט זיך, דער הויפּט אויף דייטש?— האָט חיים געפּרעגט, וועז גרינפּעלד האָט געענדיגט לעזען דעם בריף.

— ניין! מאָנד איז די לבנה! — האָט גרינפּעלד ער־קלערט. אין יעדען בריף צו א כּלה מוז זיין מאָנד.

— עס איז א דין, צי א מנהג? — האָט חיים כלומרשט געלאכט.

ער האָט איהם בעצאָהלט פאר דעם בריעף און איז געשווינד ארויס.

אז ער האָט דעם בריעף ביינאכט איבערגעשריבען מיט זיין אייגענער האנד, האָט ער איהם פארגעלעזען פאר דעם טאטען און דער מאמען. דער טאטע האָט מיט גרויס מבינות געלויבט די דייטשע ווערטער און האָט זיך געוואונדערט, וואו האָט עס זיין חיים זיך אויסגעלערנט. די מאמע האָט זיך גערימט און געמורמעלט:

— אזא בריעף, אזא בריעף! געדארפט נעהמען פינף הונדערט רובל נדן!... נישקשה, זיי וואָלטען נענעבען די חזרים!...

א שטערטעל אהי וויבער

(דערצעהלט פון א רייזענדען).

איך בין דאמאלס נעווען אן אנעגט פון א נעוויסער פירמע — עס איז נעווען א קורצע צייט נאך מיין חתונה. מיין ווייב, וועלכע איך האב אויך איצט נענוג ליעב, האב איך דאן נאך ליעבער נעהאט און האב נעוואלט וואס מעהר פערדיענען. אין אויסזוכען נייע ווינקלען פאר מיין סחורה בין איך נעווען זעהר ערפינדעריש — אן אמת'ער קאלומבוס! און אט בין איך אויך מאל אויף אזא אופן אריינגעפאלען אין א פערוואַרפען קלייטשטעלע אין דער ליטא.

אנגעקומען בין איך אהין א זייגער איינם בייגאכט. דער פוהרמאן, א פויער, וועלכען איך האב געזומען ביי דער באהן־סטאציע, האט מיך צוגעפיהרט צו עפעס א הייזעל, וואס לויט איהר גאניק מיט די סלופעס, וועלכע האבען ארויסגעקוקט פון דער פינסטערניש, האט נעוואלט זיין די שטעדטעלשע קרעטשמע.

דער פויער האט אנגעקלאפט אין טיר, איינמאל, צוויי מאל — קיינער האט זיך ניט אנגערופען. א דריטען מאל האב איך שוין אנגעקלאפט פיעל שטארקער. עס האט זיך דערהערט א שארכן, און באלד האט א הייזעריגע, פערשלאפענע מענער־שטימע געפרעגט אויף גוי'אישי:

— חטא העטא?

— עפענט! — האָר איך געענטפערט אויך אידיש.

די טיר האָט זיך באלד אויפגעעפענט און א איד אין די מיטעלע יאָהרען, מיט א צושויבערטען קאָפּ געדיכטע האָהר, מיט א צופּאלנטערטער באָרד, האָט זיך בעוויזען און ווי מיט א גע־ווייַן געפרעגט:

— וואָס דאַרפט איהר? וואָר זענט איהר?

— איך וויל בלייבען א פּאָר טעג ביי אייך אין שטעד־טל. קען איך ביי אייך איינשטעהן?

דער איד האָט מיך אָנגעקוקט פון קאָפּ ביז די פּיס אוו. ניט געפינענדיג אין מיר קיין שום פּסול, האָט ער, נאָך אלץ פערשלאָפען, געענטפערט:

— מילא, קומט ארויַן. מהכא תיתי...

איך בין אריין אין א גרויסער שטוב, וועלכע איז געווען בעלויכטען פון א קליין לעמפּעל, וואס האָט מעהר געוויכערט, ווי געבראַנט. אויסער דעם גרויסען הילצערנעם טיש מיט צוויי הילצערנע לאנגע בענק ארום די טונקעלע וועגד, איז געשטא־נען אין א ווינקעל א ווייסע הילצערנע קאנאפּע.

— אט דא וועט איהר קענען שלאָפען, — האָט דער איד מיר געמאלדען. — איך וועל אייך באלד אויסבעטען.

איך האָב בעצאהלט דעם פוהרמאן, וועלכער האָט מיך זעהר שטארק בעדאנקט און איז ארויס.

איך האָב בעטראכט מיין גרויסען חדר, און עס איז מיר געפעלען געווארען. „געבענשט זיינען די קליינשטעדטעלדיגע! — האָב איך געטראכט, — ס'ארא רחבות! א שאָד וואס שוין צו וועניג מענטשען". איך האָב געבענקט נאָך א גרויס־שטאָדטי־שען ווייכען שטוהל.

דערווייל האָט זיך דער בעל־הבית געגומען פּאָרען אין א דערנעבענדיגען חדר. באלד האָט ער זיך געווויזען מיט צוויי גרויסע קישענעם, א ליילעך און א קאלדרע.

— אט בעט איך אייך שוין אויס, טאקי אויס'ן קאנאפע, און אין זיין שטימע האט עפעס מוטערליכעס נעקלונגען.

— וואס עפעס איהר? — האב איך איהם פרויינדליך געפרעגט, — פארוואס ניט די בעל־הבית'טע?

— די בעל־הבית'טע? הם... — האט ער איבערגעפרעגט — וואס מאכט עס אויס. אט בין איך די בעל־הבית'טע... אז מען דארף, איז דער בעל־הבית די בעל־הבית'טע... עס איז אלץ איינס...

זיין חקירה איז מיר מאדנע געפאלען געווארען. א וואויל אידעל! — האב איך נעטראכט און געוואלט איהם עפעס זאגען. נאר באלד האט זיך דערהערט פון א דערבייאיגען חדר א פישטשען פון א קליין עופעלע...

דער איד האט געלאזען אין מיטען בעטען די קאנאפע און איז מיט א ניגון פון מאמע, וואס פערווינט א קינד, אוועקגעלאפען:

— א־א־א־א... ליו־ליו־ליו...

און באלד האב איך דערהערט א סקריפען פון א וויגעלע... אין א פאר מינוט ארום איז ער אריין צוריק, געמאכט דאס בעט און געזאגט:

— איהר קענט געהן שלאפען...

איך האב דערשפירט הונגער, און מורא האבענדיג ניט צו קענען א הונגעריגער איינשלאפען, האב איך גאנץ איידעל און ניט אהן אינערליכען פחד געפרעגט:

— אפשר קריעגט מען עפעס עסען?

— עסען? — האט ער איבערגעפרעגט, און האט גענומען גלעטען די בארד... — עסען? וואס קען איך אייך איצט אזוי שפעט געבען?... סיידען אן אייער־שפייז מאכען?...

— זאל זיין אן אייער־שפייז! — האב איך מסכים געווען.

דער איד איז שנעל, ווי א בריה א בעל־הבית'טע, אוועק־

געלאפען אין קיך אריין. איך האָב דערהערט א קלינגען פון א טעלער און א פאַן.

באלד איז ער אריין צוריק און געגרייט דעם טיש.

— איהר קענט זיך גהאן וואשען, — האָט ער בתמימות געמאלדעט.

איך האָב א שמייכעל געטהאָן, און בין זיך גענאנגען וואשען אין קיך אריין. ער איז נאָך מיר נאכגענאנגען און פאר איינוועגס מיטגענומען די אייער־שפייז.

איך האָב זיך געזעצט עסען, און אזוי ווי עס האָט מיר ווירקליך גוט געשמעקט, האָב איך איהם נעריהמט:

— איהר זענט ווירקליך א בריה...

— מען לערנט זיך אוים! — האָט ער ווי מיט א זיפץ געענטפערט.

„אן אלמן נעבעך!" — האָב איך איהם טיף אין האַרצען בעדויערט... „שוין לאנג?" — האָב איך איהם געוואלט פרעגען, נאָר דערמאָהנענדיג זיך אָן דעם ווייענדיגען קינד, האָב איך פערשטאנען, אז דאָס אומגליק האָט איהם ניט לאנג געטראפען. פון קינפעט — האָב איך מיך משער געווען.

איך האָב אויך א זיפץ געטאָן און פון אנ'ארומינען וועג גענומען רויידען:

— מילא, וואָס קען מען העלפען. עס טרעפט . . .

— יאָ, ביי אונז אין שטעדטעל איז עס ניט קיין נייעס — אלע אזוי... אָט ווי איהר זעהט א הויז — איז נישטאָ קיין בעל־הבית'טע....

„וועה איז מיר!" בין איך פערציטערט געוואָרען: „א שטעדטעל מיט אלמנ'ס! אלע ווייבער אויסגעשטאָרבען — א מגפה, היימט עס, אויף ווייבער... דאָס איז דאָך שוין טאקי אינטערעסאנט... פארוואָס־זשע איז דאָס אין די צייטונגען ניט געשטאנען?

— ווי אזוי איז דאָס געשעהן — אזא אומגליק? האָב

איך שטיל נעפרענט און עס האָט מיך נעשוידערט . . .

— אנ'אומגליק ? — האָט דער איד א מאך געטאָן מיט דער האנד — אז מען וויל, איז דאָס גאָר קיין אומגליק ניט.

איך בין א פערציטערטער געבליבען. וואָס הייסט ניט קיין אומגליק? — א שטעדטל מיט ווייבער שטארבען אויס, און ביי דעם אידען איז עס נאָרנישט...

— פארוואָס איז דאָס, אז מען וויל, קיין אומגליק ניט ?

— דאָס שטעדטל איז ארים, קיין פרנסה איז נישטא... איהר פערשטעהט, צי ניין ? — האָט דער איד מיר קאָלטבלוטיג מסביר געווען...

„הייסט עס, זיינען זיי פון הונגער אויסגעשטאָרבען"... האָב איך מיר געוואָלט ערקלערען דאָס אומגליק. נאָר באלד איז מיר קשה געוואָרען: וואָס עפעס דוקא די ווייבער, פארוואָס ניט די מאנסביל'ען אויך ?... איך האָב גאנץ דיפלאָמאטיש א פרעג געטאָן :

— און פאר וואָס ניט די מאנסביל'ען ?....

— די מאנסביל'ען ? האָט ער געלאכט, — וואָס רעדט איהר? ערשטענס וויל'ען ניט די מאנסביל'ען, עס פאסט ניט פאר אונז, און צווייטענס וויל זיי דער „מלאך־המות" ניט נעהמען...

איך בין פאר ערשטוינען און שרעק שיער ניט אומגעפאל'ען. הענד און פיס האָבען מיר אנגעהויבען ציטערן : „נאָט מיינער ! —האָב איך געטראכט — וואו בין איך דאָס אריינ־נעפאל'ען?"

איך האָב מיך אומגעקוקט — א שטוב ווי אלע שטיבער אין א קליינשטעדטל. דער איד אליין, אבוואהל די צושויבערטע האָהר פון קאָפ און בארד איז א ביסל אבשרעקענדיג, אבער די אויגען און דער גאנצער אויסדרוק פון פנים איז זעהר מילד און ווייך... ניין ! דאָ מוז עפעס שטעקען וואָס אנדערש.

— זאָגט מיר. איך בעט אייך, — האָב איך צוטומעלט נעפרענט, — א סך ווייבער ?...

— וואָס הייסט א סך ? — אלע, אויסער צוויי אלטע אידינעס; זיי האָבען אויך נעוואָלט געהן, נאָר דער „מלאך־המות" האָט זיי ניט נעוואָלט נעהמען...

עס האָט מיך א שוידער נעטאָן און איך האָב מיט שרעק אויסנערופען :

— וועלכער מלאך־המות ? ... אום נאָטעם וויל‌ען — איהר שרעקט דאָך מיך ביז טויט איבער !

—אך, האָט ניט קיין פאָראיבעל, — האָט דער איד גוטמוטיג נעלאכט, — איך האָב נאָר פערגעסען, אז איהר וויסט ניט פון קיין מעשה. דער „מלאך־המות" — דאָס הייסט ביי אונז דער פאברי‌קאנט פון דעם „גוט", וואָס נעפינט זיך ניט וויט... זעהר א שלעכטער מענש, און די וויבער אונזערע רו־פען איהם דער „מלאך־המות"...

— הייסט עס אייערע וויבער לעבען ? — האָב איך וויי מיט פרייד אויסגעשריען.

— וואָס הייסט ? אודאי לעבען זיי... וואָס פאר א קשיא, צי זיי לעבען ?... זיי ארבייטען דאָך טאקע א נאנצע וואָך אין פאברי‌ק.. איהר פערשטעהט...

איך האָב פרייער אבגעאָטעמט ; די נעהיימנים האָט זיך פאר מיר אזוי איינפאָך בענטפלעקט.

ניט וויט פון שטעדטעל האָט זיך מיט א פאָר יאָהר צוריק א פאברי‌ק נעעפענט. מען האָט נעראָרפט האָבען בילינער ארבייטער, האָט מען דערצו נענומען וויבער, וויל פאר די מאנסבילען האָט עס ניט נעפאסט. ארבייטען אלע וויבער אין פאברי‌ק א נאנצע וואָך, און די מאנסבילען פיהרען די הייזער און ניאנטשען די קינדער...

אויף מארנען בין איך ארויס אין שטעדטעל. בענעגנט האָב איך בלויז מאנסבילען. זיי זיינען נענאנגען וואר מיט קינ־דער אויף די הענד, וואר האָט א מולטער נעטראָגען, וואר א

דייזשע נעקייקעלט... איך האָב מיט אייניגע נערעדט און גע־פרעגט, ווי אזוי זיי פיהלען זיך.

—נאָט צו דאנקען ! — האָט מיר א גען אידע נעענט־פערט, — מען קומט אויס. שבת מאַכען איז אפילו שווער פאר אונז, אָבער מען טרעפט... פרייטאָג צו ליכט־בענשען קומען זיי דאָך... חי־חי־חי ! היינט וואָס מאכט עס אויס . . . מען קומט דורך....

איך האָב זיך ארומנעדרעהט אין דעם דאָזיגען קלייני־שטעדטעלע א פאָר שעה און בין אוועקגעפאָהרען.

זאָגט אייך וואָס איהר ווילט. איך האָב ניט ליעב קיין שטעדטעל אָהן ווייבער. איך האָב שוין געזעהען א סך אָרימע, טרויעריגע שטעדטלעך אין דער ליטא, נאָר אזא אומעט, ווי אין יענעם שטעדטעל האָט געהערשט, האָב איך נאָך אין ערגעץ ניט געפיהלט...

אידישע מטבעות

די גרויסע אידישע געלעהרטע און היסטאריקער ברעכען זיך די קעפ וועגען די אידישע מטבעות פון דער צייט, וועז דאס אידישע פאלק איז געווען זעלבסטשטענדיג אין זיין אייגען לאנד. ס'איז דא סברות און השערות, אז נאך אין אברהם אבינו'ס צייטען האבען שוין די „עברים" געהאט זייערע מטבעות. איך וויל אזוי ווייט ניט גיין. איך בין ניט קיין היסטאריקער און קיין ארכעאלאג אודאי ניט. אבער אז די אידען האבען געהאט אייגענע מטבעות און דוקא אין גלות, דערויף קען איך אליין עדות זאגען. אזוינע מטבעות האבען עקזיסטירט ביז מיט א יאהר צוואנציג צוריק אין פיעלע אידישע שטעדטלעך און זיי זיינען „געגאנגען" ווי די מטבעות פון א רעגיערונגס־קאזנאטשיי, האבען געהאט דיזעלבע מאכט און דעם זעלבען ווערט, אזוי אז עס פלעגען זיך געפינען אפילו אזוינע לייט, וואס פלעגען די מטבעות נאכמאכען, פאר וואס די קהילה פלענט זיי זעהר הארט בעשטראפען.

ערפונדען די מטבעות האט מען א דאנק די פיעלע מחנות ארימע־לייט, וואס פלעגען בעפאלען דאס שטעדטעל אין א יקרות־יאהר. ברויט איז דאמאלס נעווען א שאד צו געבען. דאס קלענסטע שטיקעל ברויט איז ווערט נעווען א קאפיקע; געבען ווידער די ארימע־לייט אנשטאט ברויט געלד, — איז די קלעג־

סטע מטבע געווען א האלבער גראשען, און אין שווערע צייטען איז דאס פאר די שטעדטעלשע אידען א צו גרויסע מטבע געווען. אט ביי די דאזיגע שווערע עקאנאמישע אומשטענדען, ווי מען דריקט זיך היינט אויס וויסענשאפטליך, איז ערפונדען געווארען די מטבע — די פרוטה.

א פרוטה האט געהאט דעם ווערטה פון אן אכטעל קאפיקע, א פיערטעל גראשען, הייסט עס. בעשטאנען איז זי פון א קליין פיערקאנטיג שטיקעל בלעכעל, אויף וועלכען עס איז געווען אויסגעקריצט צוויי בוכשטאבען, א „צ" מיט א „ל"; דאס האט געהייסען צדקה לעניים, צדקה פאר די ארימע־לייט.

די ערשטע צייט, אז די דאזיגע מטבע איז ערפינדען געווארען, האבען די ארימע־לייט געמאכט א ויצעקו: עס האט זיי, הייסט עס, ניט געטויגט דער עסק; זיי האבען דוקא געוואלט ברויט, ווייל ברויט, ווי געזאגט, איז דאמאלס געווען גראד טייער, עס זיינען געווען יקרות־יאהרען. טייל ארימע־לייט, עקשנים, האבען זיך איינגעשפארט און קיין פרוטה ניט געוואלט נעהמען, און וועז די גאנצע חאפטע ארימע־לייט וואלט געמאכט יד־אחת, קען זיין, וואלטען זיי אויסגעפיהרט; מען קען מיט א וועלט ארימע־לייט ניט איינרייסען. זיינען אבער צווישען די ארימע־לייט געווען אויך אריסטאקראטען, וואס האבען ניט ליעב געהאט צו שלעפען די טארבע, — אריסטאקראטען זיינען, ווי עס איז ידוע, תמיד פויל, — און אט די דאזיגע אריסטאקראטען זיינען דוקא מיט די פרוטות געווען צופריעדען: עס איז פארט שענער — א רייכערע פרנסה, הייסט עס: אהן א טארבע !...

די קאזנאטשייסטווע, וואו די פרוטות זיינען געמאכט געווארען, האט זיך געפונען אויפ'ן שוהל־הויף. דער קאזנאטשיי איז געווען זרח דער מלמד, וואס האט צוליעב זיין אלטקייט פערלאנגט דאס קנעלונג, און די קהילה האט איהם געמוזט פערזארגען מיט פרנסה... ביי דעם דאזיגען אלטען מלמד איז געווען שטענדיג פול דאס שטיבעל מיט ארימע־לייט און בעלי־בתים:

די ערשטע פלעגן קומען אויסבייטען די פרוטות אויף מזומנים, און די צווייטע — קויפען פאר מזומנים פרוטות... דער אלטער זרח, א בייזער איד, פלעגט אפט וועלען א פרוטה קאנפיסקירען: —דער „צדיק" — פלעגט ער הייזעריג טענה'ן — איז ניט דערזעלבער „צדיק" פון זיין פורים! ער וואלט שווערען, אז דאס איז א פאלשע פרוטה... כף־הקלע וועט איהר אוועק־געהן! — פלעגט ער דראהען די ארימע־לייט.

נאר אויספיהרען פלעגט ער ניט. ער פלעגט אויף די דאזיגע כלומרשט געפעלשטע, מוזען אננעהמען, כדי ניט אריינ־רייסען צופיעל מיט די ארימע־לייט, וועלכע האבען אין יענער צייט געהאט א גרויסע מאכט און האבען געקענט איהם מאכען פאר אוים קאזנאטשיי...

אסיען־צייט, אז אין שטעדטעל פלעגט זיך „אוועקשטעלען" די גרויסע בלאטע און צום מלמד איז שווער געווען צוצוקומען, פלעגען פיעל בעל־הבתים און בעלי־הבית'טעם קויפען די פרוטות ביי די ארימע־לייט אליין: פאר א קאפיקע אכט פרוטות.

נאך שפעטער, אז די פרוטות האבען זיך שטארק פער־שפרייט און זיינען געווארען מעהר ווי דאס געלד, וואס טייל בעלי־בתים האבען פערמעגט, האט מען די פרוטות געגוצט אנ־שטאט געלד: פאר צוויי פרוטות פלעגט א בעל־הבית'טע קוי־פען א פאר ציבעלע, אביסעל זאלץ אין קרעמעל און שאר ירקות. און וואס איז געווען טאקע די נפקא מינה? — וויבאלד אז עס גהט ווי געלד ניט נאר ביי די ארימע־לייט, וואס גהען איבער די הייזער, נאר אויך ביי די קרעמער.

איבער דעם לאנגען אסיען פלעגט זיך אויף אזא אופן אנקלייבען ביי די בעלי־הבתים א סך פרוטות. און אזוי ווי די ארימע־לייט פלעגען אין א קורצע צייט ארום אבציהען אין אנ־דערע מקומות, אויסבייטענדיג די פרוטות אויף מזומנים, איז וואס ווייטער אלץ וועניגער מזומן געלד געווארען אין שטעדטעל. און אין איין העלען פריהמארגען האבען זיך פיעל בעלי־

בתים ארומגעזעהן, אז ביי זיי האָט זיך אָנגעזאמעלט צו גרויסע סומען פרוטות. עס איז שוין געווען אין אָנהויב פריהלינג, דער שניי האָט נעלאָזט, און דער וועג איז געווען זעהר א שלעכטער; קיין אָרימע לייט האָבען זיך ניט געוויזען. מען איז נעלאָפען צו זרח דעם קאזנאטשיי אויסצובייטען די פרוטות אויף מזומנים, נאָר דאָ האָט זיך ארויסגעווייזען, אז דער חשבון שטימט ניט: זרח דער מלמד האָט לויט'ן חשבון געקענט אויסטויישען קוים די העלפט; אין דער אנדער העלפט איז ער געבליבען הינטער־שטעליג: מעהר איז קיין נאָלד אין קאזנאטשייסטווע ניט נעווען.

די בעל־הבית'טעס זיינען געשטאַנען מיט אראָבנעלאָזטע קעפ און ניט געוואוסט וואָס צו טאָן.

דאָ האָט זרח דער מלמד זיי נעטרייסט: —

— איהר ווייבעלעך, דערצעהלט קיינעם קיין מעשיות ניט; איהר קענט פאר די פרוטות קויפען אין אלע קראָמען, וואָס איהר דארפט, און אם ירצה השם נאָך פסח וועט דער וועג וועלען בעסער, אָרימע־לייט וועלען זיך מיט גאָטס הילף ווייזען, וועט אלץ זיין גוט, מיט גאָטס הילף, פרוטות זיינען גוט געלד. הלואי זאלט איהר זיי נאָר האָבען א סך, וואָלט איהר שוין ניט געדארפט זארגען, וואו אויסצוגעבען זיי... בפרט, אז אם ירצה השם נאָך פסח קומען צוריק די אָרימע־לייט, מיט גאָטס הילף.

און געטרייסטע זיינען די בעל־הבית'טעס אוועק אהיים.

און די פרוטות זיינען נעגאנגען פון האנד צו האנד ווי געלד. פאר אכט פרוטות האָט מען געקויפט א בינטעל חריין אויף פסח און דוקא ביי די שטעדטעלשע פויערטעס — אויך זיי האָבען די פרוטות אָנגענומען פאר געלד.

און וואס איז געווען טאקע די נפקא מינה — וויבאלד אז געגומען האט עס יעדערער, און פון דעם, וואס די קאונאטשיים־טווע איז באנקראט, האבען ניט אלע געוואוסט, און עטליכע ווייבער, וואס האבען יא געוואוסט, האבען עס געהאלטען בסוד.

קאַלט

די צוויי פענסטער מיט די זעקס שויבען, וואָס קוקען ארויס אין גאס, זיינען פערפרוירען, פערדעקט גראָב מיט אייז און קוקענדיג אויף די פאנטאסטישע קאלטע בלומען, וואָס זיינען אויסגעמאָלט אויף די שויבען, דאכט זיך, אז דער פראָסט האָט דאָ זיין גאנצען טאלאַנט אוועקגעלעגט. — אין דעם קליינעם שטיבעלע איז קאלט און די קעלט איז א דריקענדע, עס נאָגט און שרעקט דאָס הארץ פון די, וואָס געפינען זיך אין שטיבעלע. פרעידע, די ווירטהין פון שטיבעלע האָט אפילו אין דער פריה געהייצט, דער פראָסט איז אָבער צו שטאַרק, אז פאר די עטלעכע דינע שייטלאך האָלץ, וואָס פרעידע האָט אויסגעברענט, זאָל ער זיך דערשרעקען, און אריינלעגען מעהר האָלץ האָט זי ניט געקענט — פערשוועדען די האָלץ טאר זי ניט. איהר רעכנונג וויים זי גאנץ גוט: זי האָט נעכטען פריה איבערגעצעהלט, איז נעווען 25 שייטלאך (אייגענטליך איז נעווען 26 נאָר 2 זיינען נעווען אזוי דין, אז פרעידע האָט זיי גערעכענט פאר אייגע) האָט זי נעכטען אין דער פריה אריינגעלעגט 5 שייט, דאָס הארץ האָט איהר אזוי וועה געטון. היינט פריה אז דער פראָסט האָט זיך געשטארקט, האָט זי אריינגעלעגט 6 שייטלאך און צוגעווארפען שפעטער מיט א טיעפען זיפץ נאָך א דין שייטעל, טאקע איינע פון די צוויי דינע, און היינט איז ערשט מיטוואָך.

דאַרף זי נאָך דאָנערשטאָג פריה הייצען, פרייטאָג חלה באקען און ביי טאָג הייצען אויף טשאָלענט....

נאָט וויים, צי עס וועט אפילו קארגענדיגערהייט קלעקען. וועגען הייצען אויף דער נאכט איז גאָר ניטאָ וואָס צו רעדען.

און חיים דער בעל־הבית פון שטיבעלע, איז א איד א „צער־בראָבענער", אָהן לייב און אָהן לעבען. פאר א וואַרעם אויוועלע וואָלט ער דאָס חיות אוועקגענעבען. און צו וואַרעמקייט איז ער שטארק געוואָהנט. אמאָל, אז ער איז נאָך אינגער, געוונטער געוען און מען האָט נאָך אזוי ניט געוואוסט פון זיין „שלים־מזל", האָבען איהם קרובים „אריינגעמאכט" צו ר' בערע וואָלפזאָהן אין וואלד פאר א „מענשען". און דאמאָלס פלענט ער ערשט האָבען וואַרימקייט! די „מענשען" פלענען דאַרט קיין האָלץ ניט זשאלעווען! מען פלענט אנ־„קאטעווען" אן אויוועז מיט האָלץ, אז מען פלענט זיך נאָכ'ן הייצען צום אויוועז ניט קענען צושטעקען — דאָס איז שוין געוועז אבער לאנג, מיט יאָהרען צוריק... אויף דער שטעלע האָט מען איהם לאנג ניט געהאלטען. דער סוחר האָט אלץ געוואַרטשעט, אז חיים איז צו עהרליך און וואַרטשענדיג האָט ער איהם ענטזאגט. חיים האָט דעם סוחר מיט דער שטעלע לאנג שוין פארגעסען, ער האָט שוין עטליכע שטעלעס אנדערע געהאט און ער האָט זיי אויך פערגעסען, איצטער זיצט ער נאָר אָהן א שטעלע און פערגעסט דאָס אויך . . . דאָס אויוועלע אבער דאַרט אין וואלד קען ער ניט פערגעסען, דעם נאנצען קאלטען ווינטער שטעהט זי איהם פאר די אויגען; א וואַרעמע, א פרעהליכע שמייכעלט זי דאכט זיך...

און זיצענדיג בייס טישעל און ציטערנדיג פאר קעלט, מאָלט זיך פאר זיינע אויגען יענעם אוויוועלע. ער פערטיעפט זיך אין אלטע דמיונות און מורמלט ניט ווילענדיג ארויס:

— איצטער האָבען יענע אויוועלע! א דערקוויקענויש! פריידע דערהערט דאָס מורמלען. זי וויים שוין וועלכע

אויוועלע ער מיינט. ניט איין מאל האט זי שוין געהערט פון איהם, ווינטער צייט זייגע התפעלות פון איהר, פרויד־ע פער־הייסט זיין לעריג זיצען און זי קרימט איהם איבער:

— יענע אויוועלע, יענע אויוועלע!... וואלסט בעסער הא־בען יענע שטעלע, וואלטען מיר דא געהאט א וואַרעם־אוי־ווע!...

חיים מאכט זיך, ווי ער הערט ניט, ער גיט נאר שטיל א זיפץ און ענטפערט ניט. ער האט ניט וואס צו ענטפערן. זי איז אפשר נערעכט! באלד אבער הויבט ער זיך אויף, רייבט די פערפרוירענע העגט און רעדט ארויס פעסט מיט בטחון:

— דער פראסט וועט לאנג ניט האלטען! ער טאר לאנג ניט האלטען! ער וועט אין ניכטן פלאצען, צום מולד מ ו ז ער פלאטצען...

—יא, פלאצען וועט ער! וויל פריידע ניט איינשטימען— ער קען נאך האלטען און האלטען.

אייגענטליך האפט פריידע אויך, אז דער פראסט וועט אין ניכטן פלאצען; טאמער אבער, א קשיא אויף א מעשה, וועט דער אויבערשטער קיין רחמנות ניט האבען און ער וועט נאך יא האלטען, ווייל זי זיך שוין צוגעוואהנען צום טרויעריגען גע־דאנק.

אין שטיבעל ווערט ווידער שטיל, עס הערט זיך נאר דאס קנאקען פון פראסט. חיים קוקט צום קאלטען אויוועו, נעבען וועלכען עס שטעהט א קליין־אינגעלע, דאס מוזינקעל.

— וואו ביזט דו, בערעלע? — פרעגט דער טאטע.

— איך שטעה ביים אויוועו — קלינגט אוים א הייזעריג־קינדערש קול'בעל.

— ביים אויוועו? — פרעגט איבער חיים, ווי ער וואלט זיך בעלעקט. נו, וואס? עפעס א וואַרעמער אויוועו?

— א י י ן שטיקעלע נאר, אין מיטען, איז וואַרעם...— אט דא ביים פליצע...

דער טאטע הויבט זיך אויף פון טיש, שטעלט זיך אויף אן קוקט דאַרשטיג אין יענער זייט וואו דער אוויוען שטעהט.

— דיר איז קאלט, טאטע? — פרעגט דאָס קינד — גיי וואַרעם זיך!

— ניין, — זאָגט דער טאטע פערשעמט וועדענדיג — איך וויל נאָר זעהן, צי עס איז וואַרעם...

ער מאכט א טריט נעהנטער, ביז ער גיהט צו צום אויוון־לע, טאפט אַן דאָס שטיקעלע וואַרעמע אָרט אן דעדט ארויס מיט התפעלות:

— טאקע וואַרעם... וואָס זאָגט איהר דערצו?... אויב דו ווילסט, מיין זוהן, לאָז דער מאמען זיך אביסעל אַנווארעמען.

— איך בין דיר מוחל! — ענטפערט פרייד ע בייז, ווי זי טהוט אלע מאל, וועו חיים איז גוט צו איהר — איך בין דיר מוחל, איך וועל ניט דערפרוירען.

— גיי, מאמע, גיי! — לעגט בערעלע פאָר דאָס אָרט.

— שטעה מיין זוהן שטעה. דיר איז נעבעך קאלט.

חיים גיהט אוועק אומעטיג צום טיש אן לאָזט ארויס א טיעפען זיפץ צוזאמען מיט א קאלטער פארע פון מויל...

* * *

אין א שעה ארום איז דאָס קינד שלאָפען גענאנגען. פרייד ע איז ארויס ערגעץ צו א שכנה, וועגען א טעפעל אן חיים האָט זיך מיט אן אימפעט צוגעהאפט צום אויוון. ער האָט געטאפט, געטאפט מיט די פערפרוירענע פינגער, געזוכט דאָס שטיקעלע וואַרעמע אָרט, נאָר ער האָט איהם שוין ניט געפונען. דאָס אויוועלע איז שוין געווען אינגאנצען קאלט, ווי אייז..

— שוין ק א א ל ט!... — האָט ער פערצווייפעלט ארויסגערעדט, וואַרפענדיג א צומישטען בליק אויף די פערפרוירענע פענסטער...

איוב

ער האָט געהייסען חיים דער מלמד און זיין „צונעמעניש" איז געווען איוב.

זיין ווייב איז געווען א שטענדינע קראנקע; איהר הוסט פלעגט זיך הערען, ווי אן אבקלאנג פון א לעדיגען פאס. וועז אן אומבעקאנטער, פרישער מענש זאל אמאל שטעהן דערביי, וועז זי פערהוסט זיך, וואלט ער זיך זיכער דערשראקען אוז וואלט נעמיינט, אז אט, אט עקט זיך איהר שוין דאס לעבען, אבער חיים אליין פלעגט נאנץ רוהיג אוז קאלט־בלוטיג אויס־הערען איהר „הארץ־מוזיק": ער איז שוין געווען געניט — זינט ער נעדענקט הוסט זי אזוי אוז נאכ'ן אויסהוסטען זיך ווערט זי וויעדער „געזונד" אוז האָט נאך נענוג כח צו שרייען אוז צו שעלטען, וועז ער ברענגט איהר קיין נעלד ניט אויף דער הוצאה.

ער אליין איז אפילו אויך א „חלוש", ווי ער דריקט זיך אליין אוים; נאר א מאנסביל איז ניט קיין אידענע — איז דאס ניט אזוי קענטיג, אגב האָט ער צו זיין הוסט א רפואה: די ליולקע... „די ליולקע — זאגט ער — צעשלאגט מיר די ליחות אוז איך ווער געזעזען"...

א קראנקער טאטע, א קראנקע מוטער, — זיינען די קינ־דער אודאי קראנק; נאר די הויפט חולה איז די עלטערע טאכ־

טער, ג ע ל ע , א הויכע, א דארע, דאָס פּנים איהרס איז ווי א וואקס און די אויגען זיינען מיט א טויטען טרויער פערצוי־גען. אויף דער טאכטער איז חיים מודה, אז זי איז ניט „אין נאנצען" און חאָטש ער גלויבט ניט אין „חכמת הרפואה", דאָך זיפצט ער אמאל אונטער, קוקענדיג אויף איהר טויטען גע־זיכט: „געלע האָט טאקע בעראַרפט האָבען א דאָקטאַר" !.. נאָר דאָס זאָגט ער סתם אין דער וועלט אריין, פונקט ווי ער זאָגט אמאל, וועז עס איז ניטא קיין ברויט אין שטוב: איצט האָט מען געדארפט האָבען אין שטוב א דרייוובעלדינע...

אזעלכע „גוזמאות" פלענען ארויסרופען א ביטערן שמיי־כעל ביי די הויזינע און דאָס ווייב, אויב זי פלענט אין דער מי־נוט ניט פערהוסטען זיך, פלענט זיך צעבייזערן:

— ער הויבט שוין אָן זיינע חכמה'לעך !... עס איז נאָר ניט אזוי פרעהליך אויפ'ן הארצען...

תלמידים האָט ער געהאט אכט — אלע ארעמע קינדער. די רייכע עלטערן האָבען איהם זייערע קינדער ניט געוואלט אָבנעבען, אוים מורא, זיי זאלען זיך ניט „אָנשטעקען", און אזוי איז חיים זיין נאנץ־לעבען אין א רייכען הויז ניט אריינגענאנ־גען און האָט שטענדיג פאר זיינע אויגען געזעהן נאָר ארעמ־קייט, דחקות און קראנקהייט !...

— דאָס לעבען איז ניט ווערטה קיין ביטערע ציבע־לע ! פלענט ער אפט זאגען פאר זיין איינציגען נאָהנטען מענ־שען — פאר'ן פרוש פון בית־המדרש, מיט וועלכען ער פלענט ליעב האָבען אריינלאזען זיך אמאל אין א שמועס וועגען הויבע ענינים. פאר דעם זעלבען פרוש האָט ער אמאל אויסדערצעהלט זיין נאנצען לעבען, ווי אזוי ער האָט זיך צו 12 יאָהר אוועקגע־לאזט אין ישיבות „לערנען", ווי אזוי ער האָט זיך געוואלגערט אין אלערליי קליינזלעך, געשלאפען אויף חארטע בענק און געלי־טען הונגער, קעלט און קלעפ, אומזיסטע ניט־פערדיענטע קלעפ...

— עט, האָט ער אויסגעלאָזט זיין לעבענס בעשרייבונג— כ'איז דאָס גאנצע לעבען א נארישקייט, הבל הבלים!... און צייט איך בין שוין פאר זיך א בעל־הבית מיינט איהר לעב איך? פרעגט מיך וועט האָב איך פון נאָך מיין חתונה אָן אמאָל זאט אָבגענעסען — וועל איך ניט געדענקען... היינט מיין דירה... איהר זענט וועט ביי מיר געווען?...

זיין דירה איז געווען אין א „זעמליאנקע"; דאָרט האָט ער זיך גענעצט און געפרוירען צייט נאָך דער חתונה. אלע נאָך סוכות אפילו בעשליעסט ער זיך פעסט ארויסציהען פון דעם „קבר", אבער נאָכ'ן פעסטען בעשלום דערמאָהנט ער זיך אָן זיינע „מעבעל" און ער האָט זיך מורא צו ריהרען פון אָרט מיט זיי: וועט מען זאָל די צוויי בעטען, דעם טיש און דעם קאסטען ריהרען פון אָרט וועלען זיי גלייך צעפאלען אויף שטיקלעך. „די סברא איז מחייב, אז זיי וועלען צעפאלען — פלעגט ער אויסווייזען זיין ווייב — פערשטעהסטו מיך, האלץ, אז עס נעצט זיך צוואנציג יאָהר מוז צעפוילט ווערען.. דאָס האָט שוין אזא טבע"...

זיין לעבען וואלט קיין ביטערע ציבעלע אויף ניט ווערטה געווען וועט ער וואלט ניט נעהאט קיין צוויי תענוגים, וואס ער האָט זיי נעקענט גרייכען...

דער ערשטער תענוג איז די ליולקע. אלע וואָך נעהט ביי איהם אוועק א פעקעל מאחאָרקע פאר אכט גראשען; דאָס איז ביי איהם א מין שכרות רחמנה ליצלן, און דאָס ווייב וואלט איהם טאקי פאר: דו פער'שכורסט אויף דער ליולקע דיין נאנצע פרנסה. ער פיהלט אליין, אז די ליולקע איז ביי איהם טאקע א מין כשוף: עס האָט איהם אמאָל ביי נאכט פערפעהלט אין ליולקע אביסעל מאחאָרקע האָט ער געמיינט, אז ער וועלט משוגע און צו א גוי א שכן איז ער אריין בעטען לייהען אביסעל מאחאָרקע... ער זאָגט, אז דער רויך, אויסער וואס ער צושלאָגט איהם די ליחות, צעשלאָגט איהם אויך די רעיונות... און רעיונות

האָט ער זעהר שוועכע. ער קלעהרט וועגען גאָט, וועגען זיין „השגחה", „מדוע דרך רשעים צלחה" און דער גוטער מענש. ער עהרליכער מאן וועלט אזוי אויסגעריסען, ליידט אזוי ביטער!... קלעהרענדיג אזוי פאלט ער אמאל אריין אין ספקות, אין מוח גיט איהם א קלאפ, ווי מיט א האמער, א פראזע פון אן אפיקורס: עס איז אלץ על פי דרך הטבע און עס איז שוין גיטא קיין קשיות... ביי דעם רעיון פערליירט ער זיך אין גאנצען, אין קאָפ הויבט זיך אָן מישען, אין די אויגען פינטעלט... ער מאכט מיט די הענד, ווי ער וואלט זיך געראנגלט מיט עמיצען, טרייבט די בייזע געדאנקען אוו... פערדויבערט די ליולקע, און גלייך מיט'ן ערשטען רינגעלע רויך פון דער ליולקע פערשווינדען די מחשבות זרות, די נשמה בערוהיגט זיך און ער פיהלט, אז ער וועלט ווידער א מענש, ווי גאָט האָט געבאָטען...

דער צווייטער תענוג זיינער איז צו לערנען מיט זיינע תלמידים „איוב" און דאָס אין זיין העכסטעם, ערהאָבענסטעם פערגעניגען, זיין ליכטיגער גן־עדן אין דעם פינסטערן גהינום...

וועז אָנהויב זמן •קומט צו איהם אָן א נייער תלמיד אין חדר אריין, פרעגט איהם חיים די ערשטע זאך:

— וואו האלטסטו שוין, אינגעלע, אין תנ"ך?

— ישעיהו, — ענטפערט דער נייער תלמיד.

— און ביי מיר וועסטו אָנהויבען „אויב"... פערשטעהסט. אויב... א פיינער תנ"ך איוב... גאָר א פיינער...

דאָס אינגעלע דערשרעקט זיך לכתחילה: ער האָט געהערט פון עלטערע אינגלעך, חברים, אז דאָס שווערסטע פון תנ"ך איז איוב און חיים־„איוב" „רעדט אוים" דאָרט זעהר א סך. ווי אָבער עס קומט צום לערנען פערליירט זיך דעם אינגעלס שרעק: אנשטאָט שרעק נעהמט איהם דורך א געפיהל פון א זיסען טרויער, פון רחמנות אויף איוב'ן און אויף דעם רבי'ן, וואָס ווייזט אוים, לערנענדיג, ווי איוב אליין!... דעם ערשטען קאפיטעל לערנט דורך חיים אייגענדיג, אזוי ווי אן הקדמה, וואס

איז עפעס ניט אזוי נויטהיג. איוב׳ס עשירות, איוב׳ס הצלחה אין די ערשטע יאָהרען וווייזען איהם אויס, ווי א ניט געשטוי־נענע, ניט נעפֿלויגענע מעשה, ווי א בייקע, וואס עס קאן גאָר קיינמאָל ניט טרעפֿען... ווי ער קומט אבער צום שטן, צו איוב׳ס יסורים, ווי אזוי איוב קראצט זיך מיט א שארבען, דאמאָלס געהט ערשט חיים אריין אין זיין אמת׳ער רעָליע און אין א פֿלאָם־פֿייערדיגע התלהבות געהט ער אריין אין קאפּיטעל ג׳:

— אחר כן פּתח איוב את פּיהו ויקלל את יומו — און חיים טייטשט עס אַב מיט געפּיהל: און נאָך דעם האָט איוב גע־עפענט זיין מויל און האָט געשאָלטען דעם טאָג פון זיין געבוי־רען...

און אָט אזוי צעבייזערט ער זיך און לערנט א פּסוק נאָך א פּסוק. זיין טרויעריג הייזערינגער ניגון גיעסט זיך, גיעסט זיך און פּילט אָן דעם ענגען חדר מיט שוידערהאפּטע קלאנגען, מיט „קלאָג־ליעדער" אויף דעם קראנקען אָרעמען לעבען, אויף דעם אייבינען צער און וועהטאָג... חיים׳ען ארט ניט בשעת לערנען, צי די תלמידים זאָגען־נאָך גוט, צי מיט גרייזען, — עס דאכט זיך, אז ער איז נאָר קיין מלמד ניט: דאָס לערנט ער נאָר איוב פּאר זיך... און ער קלאָגט און יאָמערט, בייזערט זיך און פּרא־טעסטירט... ער לערנט א קאפּיטעל נאָך א קאפּיטעל; ער הערט אויס קאלטבלוטיג די טרייסט־רעד פון איוב׳ס גוטען פרייַנד אליפז התימני, וואס איז איהם געקומען דולען א קאָפּ מיט זיינע נאָרישע נחמות, און ענטפערט וויעדער בייז, קרעכצענדיג, פּראָטעסטירענדיג....

אזוי לערנט ער אָב עטליבע קאפּיטלעך, ביז ער ווערט מיעד. די זיסקייט פון ניגון, דאָס טיעפּע געפּיהל, נעמט איהם דאָס חיות ארויס.

ער רוהט זיך אב, פּערריבערט די ליולקע און פּערטראכט זיך... און ארויסלאָזענדיג געדיבטע שטיקער רויך פון מויל געהט דורך אין זיין מוח זיין גאנץ ביטער־פּערשאָלטען־לעבען.

דאָס ווייב איז קראנק, די קינדער קראנק, פיער, פינף קינדער (ער געדענקט שוין אליין ניט) זיינען פאר קעלט און הונגער אויסגענאנגען, שוין לאנג... ער אליין קוים, קוים וואָס ער לעבט, די ברוסט טהוט איהם אזוי וועה, די ביינער דא־רעז שוין, האָבען שוין קיין זאפט ניט... א טיעפער טרויער נעהמט דורך זיין קראנקע נשמה, שרייען ווילט זיך איהם, שרייען און שעלטען אזא לעבען...

און ער הויבט אָן אויף דאָס נייע איבערצו'חזר'ן פון קא־פיטעל ג': אחר כן פתח איוב את פיהו ויקלל את יומו, און נאָך דעם האָט איוב נעעפענט זיין מויל און האָט נעשאָלטען דעם טאָג פון זיין געבוירען!...

צוריק אויף דער שטעל

דרויי יאָהר איז יענקע׳ל ליעבערמאן געווען אין וואַרשוי; אין זיין שטעדטע׳ל האָט מען איהם כמעט שוין פערגעסען. נאָהנטע בעקאַנטע האָבען נאָר נעוואוסט, אז ער איז אין וואַר־שוי און לויט ווי מען זאָגט „מאכט" ער דאָרטען נאָנץ גוט.

אָט איז ער נעקומען א היים צו זיינע עלטערן, אָרעמע בעלי־בתים אין א קליין שטעדטע׳ל.

— איז וואָס מאכסטו פאָרט? — האָט איהם געפרעגט דער טאַטע, אז ער האָט זיך בעוהינט אביסע׳ל נאָך זיין זוהן׳ס פלוצליכען קומען.

— נישׂ־קשה... — האָט זיך יענקי׳ל געשטאַרקט מיט שטאָלץ צו ענטפערן — נאָנץ גוט!...

דער טאַטע האָט אויף איהם אויסגעשטעלט די אוינען און יענקלען האָט זיך נעראכט, אז דער טאַטע וויים שוין אלץ, אז דער טאַטע קלערט: אי, ביזטו א נאָרנישט! און יענקע׳ל האָט נעפיהלט, אז אויב ער וועט ניט אָנרעדען עטליכע שטאַרקע לינענס, וועט ער זיין זעהר ניט קיין שעהנער נאסט, וועט דער טאַטע איהם זאָגען מיט א שמייכעלע פון א חכם: „וואָס האָב איך דיר פאר דריי יאָהרען נעזאָגט? — פאָהר ניט! סדנא דארעא חד הוא, אומעטום איז תהו ובהו, אומעטום זיינען נע־שעפטען אין דער ערד, וואָס איז מיר וואַרשוי, וואוהין

פֿליהסטו"? און אויבער צו הערען די ווערטער פון טאטען איז יענקלען ליעבער דער טויט און ער הויבט אָן, נאָך דעם טאָטענס אלערלייי שאלות, געמאכטערהייט זיך צו היטצען:

— עט, טאטינקע... וואָס דערצעהלט מען דיר און ווי דער־צעהלט מען דיר, עס איז דאָך ווארשוי... פערשטעהסטו מיך, עס איז דאָך ווארשוי... דאָרטען איז...

און יענקעל ווי פֿארשטעלען וואָס ווארשוי איז, ווי גלייך־לויף מען איז, אז מען פאלט אריין אהין: בולוואַרען, טאָר־טערן, גערטנער, קאנדיטאָרייען, קארעטען, ווי אזוי מען לעבט דאָרטען א גוטען טאָג... נאָר די נ א ָ ו ו א ָ ל י פ י ע נאָס מיט זיין פינסטערן צימער'ל, וואו ער האָט געוואָהנט, לויפט איהם דורך פאר זייגע אויגען און די צונג קען זיך ניט קערעווען אויסצורעדען ווייטער א וואָרט...

— נו, דערצעהל, דערצעהל! — טרייבט איהם דער טא־טע.

נאָר יענקעל שטאמעלט נאָך א פאָר ניט דייטליכע ווער־טער און ווערט ענדליך ענטשוויגען.

די מוטער שטעהט אין א ווינקעל און בעטראכט איהר יענקלען מיט אומעטיגע בליקען. עפעס געפעלט איהר ניט זיין גאנצער הילוך: דער הוט איז משונה הויך און ערטערווייז צובויגען, דער סורדוט הענגט אויף איהם ווי ניט פאר איהם געמאכט... איהר ווילט זיך זעהר פרעגען איהם, צי איז אין וואר־שוי ביליג אלטע קלייַדער? זי פיהלט אבער, אז דער זוהן קען זיך דערפון בעלייַדיגען און ניט־ווילענדיג רייסט זיך ביי איהר אַרוים נאָר א בעמערקונג:

— יענקעל איז נעבעך חשך, ווי די ערד!...

— א מת... — פערריכט דער טאטע.

יענקעל ווערט פון די בעמערקונגען נאָך מעהר חשך. די אויגען ווערען איינגעראבענער. צום אָנפאנג פערליערט ער זיך, נאָר באלד ענטפערט ער:

— דאָס איז פון דער רייזע. דריי טעג אז מען פאָהרט אין ענגשאפט — א קלייניגקייט ווארשוי — א וועלט פאָהרט!..

— ס'טייטש, פון ווארשוי געדויערט דאָך נאָר א טאָג דאָס פאָהרן? — בעמערקט דער טאטע פערוואונדערט.

יענקעל ווערט רויט, אין קאָפּ גיט איהם א קלאפּ: מיאוס ארויסגעפאלען! עס גלינגט איהם אבער גלייך צו פערבעסערן:

— יאָ, דאָס פאָהרן געדויערט טאקע נאָר איין טאָג, אבער דאָס צוקלויבען זיך...

אין שטיבעל ווערט שטיל. אלע פיהלען זיך ווי פערשולדינט, ווי זיי וואָלטען א מיאוסע זינד בעגאנגען, וואָס איינער וויים פון דעם צווייטען און מען שעמט זיך אויפצוהויבען די אויגען איינע אויף די אנדערע.

— בתי מדרשים זיינען דאָרטען פארהאן עפעס א סך? — פרעגט פלוצים דער טאטע, ווי ער וואָלט וועלען צעשטערען די שטילקייט, וואָס דריקט אזוי.

יענקעל ווערט פרעהליכער און שטאָלצער. דאָ וועט ער קענען רעדען דעם רייגעם אמת און איהם זאָל עס ניט שאדען... ער גלייכט זיך אויס, מאכט א טריט צום טאטען נעהענטער און צעהיצט זיך:

די מעשה איז אזוי... שוהלען איז דאָרטען א סך פארהאן... א קלייניגקייט ווארשוי! נאָר זייערע שוהלען זיינען ניט ווי ביי אונז. ביי זיי איז „שטיבעלע", חסידישע שטיבעלעך; דאָרטען זיינען דורכאויס חסידים, משוגעים, ממש משוגעים! נעהען אין לאנגע קאפּאָטעם, אין שטריימלעך און אין נארטלעך.

און יענקעל רעדט א סך: ער דערצעהלט, ווי אזוי מען רעדט דאָרטען און ברענגט לדוגמא א פאָר ווערטער: „ענקער", „יאך", „סארנע", „עטץ"; ער דערפיהלט אבער ענדליך, אז דער טאטע הערט נאָר ניט, אז דער טאטע ווייל נאָר וויסען דעם עיקר, צי האָט ער פערדיענט דאָרטען גענאָד, צי האָט ער געבראכט

געלד און וועגען די בתי מדרשים, די חסידים און וועגען דאר־
טיגען לשון איז א שפעטעריגע זאך...

נאר רעדען וועגען זיך אליין האט יענקעל ווי מורא, און אין
שטיבעל ווערט ווידער שטיל... אלע פיהלען זיך ניט נוט, נאר
ערגער פאר אלעמען פיהלט זיך די מוטער. זי וואלט וועלען צו־
געהן צו יענקלען נאר נאהנט, אריינקוקען איהם טיף אין די
אויגען און פרעגען: וואס מאכסטו? דערצעהל! זי מערקט
אבער אז יענקעל בעהאלט זיך עפעס, ווילל עפעס ניט אויסזא־
גען; און איהר מוטערליך הארץ שרעקט זיך: פערשיידענע
מיאוסע פרנסות אין א גרויסער שטאדט לויפען איהר דורך אין
קאפ; און קוקענדיג לאנג אויף יענקעל'ס משונה'דיגען הוט
דאכט זיך איהר, אז ער איז געווען דארטען א קאטעריגטשיק...

אויף מארגען, נאכ'ן ארעמען פריהשטיק, איז יענקעל
ארויסגענאנגען אין גאס, און געהענדיג האט ער ניט געוואוסט
וואס צו טהאן. צי זאל ער פערשפילען דעם פאלטא און דער
ראק זאל זיך ניט זעהן, אדער פערקעהרט; ער האט ניט געקענט
משער זיין, וואס קומט אויס מעהר ניי — דער ראק, צי דער
פאלטא. ער האט זיך פערשפילעט און אבגעשפילעט, ווייטער
פערשפילעט און וויעדער אבגעשפילעט, ביז ער איז געקומען צו
דער איבערצייגונג, אז ביידע, סיי דער ראק, סיי דער פאלטא
זעהען אויס אלט און אבגעטראגען און ער זעהט אין זיי אויס
ווי אן ארעמער פראנט, וואס ווערט אזוי אויסגעלאכט ביי זיי
אין שטעדטעל. דעם נאנצען וועג האט ער אויף זיך געכעס'ט
דערפאר, וואס ער איז געקומען אהיים אין אזוינע בגדים און
אז דער שווארץ יאהר האט איהם שוין אהער געטראגען, טא
וואס איז ער אזוי שוואך און קען ניט גובר זיין זיך אליין: ער
וויים דאכט זיך נאנץ גוט, אז ארעמקייט איז קיין שאנד ניט,—
פערקעהרט א כבוד! אלע עהרליכע מענשען זיינען ארעם. ער
האט זיך ניט געוואלט פערקויפען פאר געלד, און דאך ווי געפא־

איז ער אזן קנייפט די באקען מען זאל מיינען, אז ער האט דארטען גליקליך געלעבט. וואס טהוט ער דאס? צוליעב וואס?

אזן נעהענדיג אזוי אזן זידלענדיג זיך אליין, האט ער דערזעהן, ווי קענען איהם נעהט פערריסען דעם קאפ א ל י ה ל י י ב ע ס א „בעל־הבתישער בחור" זיינער אן אמאליגער חבר. יענקעל האט איהם אלע מאל פיינד נעהאט פאר זיין פוסטקייט, פאר זיין נארישען פראנטעווען, אזן דערזעהענדיג איהם איצטער אין א נייעם שווארצען הוט, אין א שווארצען פאלטא, האט ער צו איהם נאך מעהר פעראכטונג געשפירט אזן ער האט איהם געוואלט אויסווייכען, נאר יענער האט איהם גלייך בעמערקט, האט איהם אבגעשטעלט אזן אויסשטרעקענדיג איהם די האנד, האט ער פרעהליך אויסגעשריען:

— א סאר א נאסט! יענקעל, וואס מאכסטו?

נאכהער האט ער יענקלען בעקוקט פון קאפ ביז די פים, ווי ער וואלט איהם געוואלט אבשאצען, ווי־פיעל ער איז ווערט. אזן דערזעהענדיג, אז די בנדים זיינען אלט אזן יענקעל אליין איז חושך, האט ער איהם טיף אין די אויגען, ווי א „סלעדאווא־טיעל" אריינגעקוקט אזן ניט ערוואַרטענדיג פון יענקלען קיין ענטפער, האט ער מיט א רחמנות־פנים אליין געענטפערט:

—א פנים ניט אזוי גוט... הא?...

יענקעל איז רויט געווארען, ער האט זיך דאך געשטארקט צו ענטפערן:

— נ נ נ... נישקשה... נאנץ גוט!...

דער חבר האט א קוועטש געטהאן מיט די פליצעם, ווי ער וואלט געזאגט: עפעס ניט קענטיג, אזן ער האט ווייטער נעפרענט:

— זאג מיר, נוטער ברודער, וואס טהוסטו דארטען?

— „אי, זאל ער ליענען אין דר'ערד", האט יענקעל אין הארצען נעשאלטען אזן האט קוים, צווישען די צייהנער, ארויס־נעזאגט:

— אין א פאבריק פון חיים.

— ווי קומסטו אהין? — האָט דער חבר מיט פּאַרשענדע בליקען געפרעגט. — יענקיל האָט שוין מעהר ניט געקענט אויסהאלטען און האָט צורייצט געענטפערט:

—איך קום! וואָס מאכט עם אוים ווי אזוי.

דער חבר איז געבליבען שטעהן, ניט געפינענדיג מעהר קיין ווערטער. ער האָט נאָר א קוק געגעבען אויף יענקעל'ס פּאלטע, נאכהער אויף זיין אייגענעם. אין מח צוגעגלייכט וועל־כער איז בעסער, א שמייכעל געטהאָן, און שמייכעלענדיג צו־פריעדען, האָט ער יענקל'ען אויסגעצויגען די האנד און קאלט גענאָנט:

— א גוטען! מיר וועלען זיך נאָך זעהן!...

— אַדיע, אדיע! — האָט יענקעל הכנעהדיג זיך פּער־נייגט און פּרייער אַבגעאָטהעמט...

וויפיעל בעקאנטע יענקעל האָט דעם טאָג ניט בע־גענענט האָט ער יעדערן אויף זיין פּראָגע, וואָס מאכסטו? גע־ענטפערט:

— „נישקשה... נאָנץ גוט". און פּאר יעדער'ן א בעזונ־דער ליגען אויסגעקלערט.

— נו, אביסעל ליגענם פּאר א טאָג אָנגענאָנט! — האָט ער צוריקגעהענדיג געטראכט — פּוי, האָט ער אויסגעשפּייט, דערמאָהנענדיג זיך, ווי פּאר אייגעם האָט ער זיך אזוי צע־היצט מיט זיין גליקליכקייט דאָרטען, אז ער האָט זיך ארוים־געהאפט, אז ער איז דאָרט בוכהאלטער ביים גרעסטען גביר י ש ע י ה ו ק א ט ל א ו ו ע ר. צום אונגליק האָט יענער נעהערט פון דעם ישעיה קאָטלאָווער, אז ער ליאָזט צו זיך קיין ליטוואק אוים'ן שוועל ניט ארויף... „ווי מיאום, ווי מיאום!"

האָט איהם געקלאפט אין קאָפ — „איך קען אפילו קיין נלאטען לייגען ניט זאָגען!"...

און געהענדיג האָט ער זיך געפיהלט ווי שוועכע שטיינער וואָלטען זיין הארץ צופרעסען. איהם האָט זיך געוואלט געפענגען האָטש איין מענשען און דערצעהלען איהם דעם א מ ת, אז ער האָט דאָרט קיין שטעלע נאָר קיינמאָל ניט געהאט, אז ער האָט די גאנצע דריי יאָהר זעהר שלעכט געלעבט, אז ער האָט דאָרט געהונגערט און געפראָרען, ניט געהאט צייטענווייס וואו צו נעכטיגען און פלענט בלאָנזשען דאן א גאנצע נאכט איבער די נרויסע לאנגע גאסען... אז פאר די דריי יאָהר איז ער אפילו איינמאָל אין טעאטער ניט געווען, אפילו אין גאָרטען ניט, וועו די כוויק פלענט שפיעלען און מען פלענט דארפען צאָהלען פאר'ן אריינגאנג; אז דאָרטען זיינען פארהאן א סך אזעלכע, ווי ער, און מיט זיי פלענט ער זיך געפינען און צוזאמען ליידען, טהיילען זיך מיט'ן לעצטען ביסען... אז ער האָט אזוי פיעל צרות צו דערצעהלען! ער האָט זיך אזוי פיעל אנגעזעהן — נויט, הונגער, עלענד!... נאָר ווי אזוי דערצעהלט מען דאָס? יערער, וואָס פרענט איהם: וואָס מאכסטו, ווי לעבסטו? האָבט זיך איהם, ווייל הערען נאָר א גוטען ענטפער, אז ער לעבט דאָרטען גליקליה, ניט חלילה פאר נוטע פריינדשאפט וועגען, נאָר ווייל מיט א גליקליכען מענשען איז פרעהליכער צו רעדען, ליעבער צו פערברענגען און אן אונגליקליכער מענש אָרט קיינעם ניט און איז קיינעם ניט אינטערעסאנט, אפילו די אייגענע טאטע־מאמען ניט...

און קלערענדיג אזוי איז ער אין כעס געוואָרען: אין כעס געוואָרען אויף זיך, אויף די בעקאנטע און אויף די עלטערן, וואָס האָבען איהם נעפרענט וועגען זיין לעבען. „וואָס וויללען זיי פון איהם, וואָס איז זייער דאגה?... און פאר כעס האָט ער זיך בעשלאָסען צו דערצעהלען פון היינט אן דעם אמת.

וואָס האָט ער זיך וואָס צו שעמען? ער וועט אליין דער־

צעהלען! ער וועט זאגען, ווי דער טאטע האָט איהם טאקע אמאל געזאגט: אז „סדנא דארעא חד הוא" אז אומעטום איז תהו ובהו, נויט, דלות, עלענד; אז אומעטום זיינען די שלעכטע רייך און גליקליך, און די גוטע — ארעם און אומגליקליך.... אז ער וועט שוין צוריק ניט פאהרען — ער וועט בלייבען דא און וועט שלום ווערען מיט'ן לעבען און רוהיג טראגען דעם יאך פון ארעמקייט... עס וועט פון איהם א בארג ארָאב!...

אז ער איז אבער אהיים געקומען און דער טאטע האָט איהם נאך א לאנגען שווייגען געפרעגט: „נו, וואס קלערסטו, יענקעל, דו בלייבסט שוין אפשר א הינער? — האָט ער גליך ניט געקלערטערהייט, ווי ארויסגערישען די ווערטער פון מויל: — ניין, איך פאהר צוריק אויף דער שטעלע... אין וואר־שוי...

און אין קאָפּ האָט איהם געקלאפט און דאָס הארץ האָט אין איהם געווויינט, און א קול האָט אין איהם נעשריען:

— געוואלד, וואס שעהם איך מיך? וואס דערצעהל איך ניט דעם אמת? האָטש פאר א י י ן מענשען, חאָטש פאר'ן אייגענעם טאטען?...

די חברה כּלי־זמר

די חברה כּלי־זמר אינ׳ם שטעדטעלע ביעלינאווקע. האָט נעהאט זעהר ניט קיין שעהנעם „נאָמען", און א שטעדטעלשער בעל־הבית פלעגט צו זיי נאָר אָנקומען אין אן עת צרה, ד. ה. ווען ער פלעגט חתונה מאכען א מאָכטער. איז אויך ניט צו אבי וועמען פון דער חברה, נאָר צו לייזער דעם צימבלער — שוין א מענש אין די יאָהרען מיט א ווייסליכער באָרד, וואס האָט איהם צוגענעבען אן אויסזעהן פון א נעזעצטען אידען... די איבריגע פון דער „קאָפעליע" זיינען אלע געווען יונגע־חברה און האָבען זיך נעפיהרט אזוי, אז די שטעדטעלשע בעלי־בתים האָבען מיט די שטרענגסטע אזהרות פערבאָטען זייערע קינדער צו האָבען מיט זיי חלילה א מגע ומשא. די כּלי־זמר האָבען אלע נעשטאָמט פון זעהר נידריגען שטאַנד. בערעל דער ערשטער פידלער, למשל, אן אויסגעוויקטער בחור אין א שווארצען האָר־טען קראָנען, וואָס האָט שטאָלץ אונטערגעשפּאַרט זיין לאַנגען נאָרגעל,—איז געווען יענקעל דעם טשעפּלער׳ס א זוהן און יענ־קעל דער טשעפּלער, ווייסט א מינדסט־קינד אין שטעדטעל, בויט הייזער און שלעפּט די שווערע בריוסעם, ווי אן אמת׳ער גוי... אודאי איז דאָס ניט קיין גרויסער יחוס... לוי, דער צווייטער פידלער, א הויכער און א דאָרער בחור אין א בלאָה העמדעל, פערגאָרטעלט מיט א רויטען שנור, איז געווען חיים־לייב דעם

שניידערס א זוהן, און חיים־לייב דער שניידער, ווייסט א מינדסט קינד, אז ער נעהט קלייידער אפילו פאר פראָסטע גוים און שעמט זיך ניט אראָבנעהמען א מאָל פון א שיקסע... גרונם באם איז געווען חנן דעם בעדער׳ס א זוהן און חנן דער בעדער האלט שוין 20 יאָהר די באָד און ער האָט שוין פערגעסען דעם טעם פון א שבת׳דיגער שלישי און פון א רעכטען פסוק אין אתה הראית...

אהרציק קלארענטיסט האָט געהאט א טאָטן; וואָס איז נאָר מיאום אויפ׳ן מויל ארויפצוברענגען — אן עדנגרעבער און א מאמען — א וועשערין, וואָס פלעגט זיך ניט שעמען שלעפען דעם גרויסען פאק גרעט סיי זומער, סייווינטער צום טייך און נאָכדעם פאנאנדער טראגען עס די שהנע בעלי הבית׳טעס, וועלכע פלעגען אליין, פערשטעהט זיך, ניט וואשען קיין גרעט.

אויסער וואס די חברה כלי־זמר האָבען געשטאָמט פון אזוינע נידריגע עלטערן, זיינען זיי אליין געווען אָהן א ברעקעל שטאָט און דרך־ארץ, האָבען ניט געמאכט קיין חילוק פון עלטער ביז יונגער, פון אָרעם ביז רייך... זיי זיינען געווען גרויסע עזות־פנים׳ער, נבול־פה׳ניקעס, וואס אויפ׳ן לונג, דאָס אויפ׳ן צונג; דערצו פלעגען זיי אין די לעדיגע צייט, ווי ספירה, דריי וואָכען, וועו מען טאָר ניט שפיעלען קיין חתונות, זיך ארומשלעפען מיט מיידלעך הינטער׳ן שטעדטעל... פערשטעהט זיך, די מיידלעך זיינען אויך ניט געווען בעסער פון זיי און פון קיין שהנערעו יחום האָבען זיי אויך ניט געשטאָמט. יענקעל דעם וואוכערניקס טאָכטער, צי לייבע, פון בקור חולים, דעם נאמן׳ס טאָכטער, וועט מיט זיי אודאי ניט ארומשפאציערען. איבערהויפט האָט זיך די חברה כלי־זמר ארויסגעוויעזען, ווי ניט לייטיש זי איז, אויך א חתונה: זיי פלעגען שפאָטען און חוזק מאכען פון די שהנסטע בעלי בתים, פון בעלי־בתישע זיהן און טעכטער, און גרונם באם האָט גלאט ליעב געהאט אויך יעדער חתונה זאָגען דעם מחותן א שטאָך וואָרט, וואָס דאָס האָט אויך

כלי־זמר לשון נעהיימען: אריינלאזען א שפילקע: פערשטעהט זיך, אז אזא יחוס, אזא אויפפיהרונג האט שטארק אויפגעריצט די רוהיגע סטאטעטשנע קליינשטעדטעלדיגע בעלי־בתים און ניט אומזיסט האט קיינער מיט זיי ניט געוואלט האבען קיין מגע ומשא...

בעקאנט און אפילו שטארק אויפגעטראגען מיט זיי, איז געווען נאר איינער פון שטעדטעל. דאם איז געווען יאסעל דער „שרייבער". מען דארף איהם ניט פערבייטען מיט דעם שרייבער פון דער „דומע", וואס איז אין שטעדטעל אויך געווען א איד, און איז געווען שטארק אנגענומען ביי די בעלי־בתים. אנגענומען אזוי, אז מען פלעגט פאר איהם אזש מורא האבען. יאסעל דער שרייבער אבער האט זיך נאר בעשעפטיגט מיט לעהרנען די שטעדטעלדיגע מיידלעך שרייבען א אידישען בריוועל, א חשבון ביז כפל און אין די הייזער וואו די ציוויליזאציע האט שוין אריינגעשיינט, האט ער אויך געלערנט אן אדרעס שרייבען.

ער אליין איז געווען כמעט פון איין יחוס מיט די כלי־זמר! זיין מוטער איז געווען אן ארעמע ענונה. זיין טאטע, א שניידער, האט נאך אין די ערשטע יאהרען, וועו דער פראסטער עולם האט אנגעהויבען פאהרען אין אמעריקע, זיך אהין אוועקגעלאזט. לויט ווי מען האט דערצעהלט איז ער אין דער „דריטער אמעריקע" און האט דארט א דייטשקע געמומען און פון דער ווייב און זיין קינד האט ער ניט געוואלט הערען.

עס פערשטעהט זיך, אז יאסעל האט קיין גרויסע געלדער ניט פערדיענט פון זיינע שטונדען וואס ער האט געגעבען. דאם רוב האט ער געלעהרנט די ארעמע מיידלעך און ער האט זיך קוים דורכגעלעבט מיט זיין ארעמער מוטער.

ער איז געווען פון איין וואוסק מיט די כלי־זמר, א הויכער און א דארער, מיט א לאנגליכע שמאלע נאז. זיינע שוואר־צע אויגען זיינען איהם געווען טיעף אין שטערן אריינגעגראבען

און פון דאָרט האָבען זיי נעקוקט טרויערינ, פער׳חלום׳ט און פערטראכט, ווי ביי אן אמת׳ן פאָעט.

און ער האָט טאקע ליעדער נעשריבען, אָדער ווי אין שטעדטעל האָט עס געהייסען: ער מאכט ליעדער און דאָס האָט איהם ביי די בעל־בתים אין די אויגען נאָך חוזק׳דיגער געמאכט.

— עס איז א ווילדע בריאה! האָבען זיי וועגען איהם גערעדט. דערפאר אָבער האָבען די נעהטאָרינס, שניידערינס און דיענסט־מיידלעך שטארק געהאלטען פון זיינע ליעדער. און פלעגען זיי ביי דער ארבייט שטענדיג זינגען, צומאכענדיג אייגענע טרויעריגע מעלאָדיען... שטארק בעוואוסט און בעריהמט איז געווען ביי זיי דאָס ליעד פון דער ליעבע, וועלכעם זיי פלעגען זינגען מיט גרויס גענפיהל, דאָס ליעד האָט זיך אָנגעהויבען אזוי...

איך וועל נעהן א קוק טהאָן
וואָס מיין מירעל מאכט,
אין דער לאנגער, שווארצער,
ווייסטער ווינטער־נאכט.

פערשפּרייטען זיינע ליעדער צווישען די מיידלעך פלעגען די „כלי־זמר", וועלכע ער פלעגט יעדעס ליעד גלייך טראגען און פאָרלעזען, ווערענדיג דערביי דאָ רויט דאָ בלאָס פון אויפרעגונג, וואס וועלען „זיי" זאָגען דארויף. די כלי־זמר זיינען געווען גוטע קריטיקער, פאָעזיע האָבען זיי זעהר ליעב געהאט. זיי זיינען געווען שטארק בעלעזען אין דער אידישער ליטעראטור: מיכל נאָרדאָן, גאָלדפאדען, בערענשטיין און אנדערעע האָבען זיי געוואוסט אויף אויסענווענ׳ג און די מעלאָדיען פלעגען זיי אויסשפּיעלען אויף זייערע אינסטרומענטען. די חברה האָט שטארק געהאלטען פון יאָסעל׳ס טאלאנט און זיי פלעגען איהם זאָגען, אז מיט דער צייט וועט פון איהם ארויסוואקסען א גרויסער לייט.

און יאָסעל׳ס האַרץ פלעגט פאר שמחה אָנהויבען שטארק

קלאפען, זיינע באקען פלעגען בלייך ווערען, די אויגען פייכט און מיט א ציטריגען קול פלעגט ער זיך וועגדען צום ערשטען פידלער:

— בערעל, שפּיעלט עפּעס!

בערעל פלעגט א שמייכעל טהאָן; יאָסעל'ס קוק איז אבער געווען אזוי דורכגעדרונגען מיט בקשה, אז בערעל פלעגט ערנסט ווערען, אראָבנעהמען די פידעל פון וואנט, אָנשטעלען זי און פרעגען:

— וואָס זאָל איך דיר שפּיעלען, יאָסעל? וואָס ווילסטו?

— איך וויל — פלעגט יאָסעל ענטפערן, געריהרט פון בערעל'ס גוטסקייט, איך ווי עפּעס אן אומעטיגע זאך, אויף דער גראָבער סטרונע. טהי־טהי... איהר וויסט דאָך וואָס איך מיין.

— אויף דער גראָבער סטרונע?... טהי־טהי־טהי?... וואָס מיינט ער דאָס אזוינס? — פלעגט זיך בערעל פערטראכטען זוכענדיג דעם ניגון אויפ'ן באלקען.

— ער מיינט דעם וואָלאָך! — פלעגט אהרציק דער קלארנעטיסט ערקלעהרען.

— ער איז ניט קיין נאר, ער וויסט וואָס גוט איז! — פלעגט דער ערשטער פידלער גוטהערציג שמייכלען.

—ער איז א מבין אויף מוזיקע, פלעגט אהרציק לאכען און א קלאפ געבען יאָסלען איבער'ן פלייצע.

און די גאנצע חברה כלי־זמר וועלכע פלעגט זיך ביים ערשטען פידלער פערזאמלען, אויסער דער עלטערער צימבלער, פלעגען אָנהויבען שפּיעלען, געבען קאָנצערט פאר דעם אייני־צינען פערעהרער אין שטערטעל — פאר יאָסעל דעם שרייבער...

יאָסעל פלעגט אריינלאָזען די אויגען זיינע אין בערעל'ס פידעל, פון וואנען עס האָבען זיך געגאָסען ריהרענדע ווייכע טענער, תחנונים ובקשות... ער פלעגט קוקען אין די שפּאלטען

פון פידעל אזוי ווי ער וואלט וועלען זעהן, צי זיצט דאָרטען ניט עפעס א מענש און ווייניט אזוי זיס...

אז די חברה פלעגט אבשפיעלען, פלעגט יאָסעל ווערען בעגייסטערט, פלעגט אויסשטעלען ווי פערוואונדערט די אויגען, פערטראכטען זיך און קנייטשענדיג זיין שטערן ווי ער פלעגט זיך עפעס דערמאהנען, פלעגט ער מיט פייער אויסשיסען:

— הערט ברידער, לאכט זיך אויס פון זיי! פאלגט מיך, לאכט זיך אויס!...

— פון וועמען? — פרעגען די כלי־זמר.

—אט פון אלע בעלי־בתים, אט פון אלע יחסנים, אט פון אלע רייכע! פון דאם נאנצע שטעדטעל!... איך וועל ניט בייטען אייער נאגעל אויף זיי אין נאנצען. דאם זיינען גאר קיין מענשען ניט! גאר קיין מענשען ניט!! — פלעגט ער שוין העכער שרייען — דאם זיינען חיות, מיאוסע חיות!... אוי, האב איך זיי פיינט! טפו!

די חברה כלי־זמר פלעגען נאך אזא „דרשה" שמייכלען צופריעדען און אהרציק קלארנעטיסט, ווערט צוקאכט אויך נליך מיט יאסלען, ניט א קלאפ איבער'ן טיש און שרייט אויס:

— ווי איך בין א כלי־זמר — ער איז געראכט! יאסעל! דו ביזט איינער אין שטעדטעל... זיי זיינען אלע ווילדע פראים, בהמות! יאלדעם!...

— ווער שטעהט אן זיי? — רופען זיך אן די איבריגע פון דער חברה...

— ניין! עס ברענט מיר ווי א פייער, שרייט אוים יאסעל — מענשען זאלען ניט האבען קיין ברעקעל געפיהל אין קיין זאך. א כלי־זמר זאל ביי זיי זיין טריף! — פאר וואס, פאר וועז?... וואס ווילען זיי פון אייך, פרעג איך, וואס ווילען זיי? וועז ניט איהר וואלט דאך אין שטעדטעל אן אומעט געווען.

— לאמיר איהם נאך עפעס שפיעלען! — פלעגט אהרציק קלארנעטיסט שמייכלען, קלאפענדיג יאסלען איבער'ן פליצל,

ער איז ווערטה, ער פערשטעהט מוזיק.

— ווייל ער שרייבט ליעדער, פערשטעהט ער מוזיקע — ערקלעהרט ערנסט בערל פידלער. מוזיקע און פאעזיע איז אלץ איינס — דאס איז טענער און יענס אין ווערטער. דער וואס איז אבער א מבין, הערט אין פידעל אויך ווערטער. דאס פידעלע רעדט...

— אוי, אמת! — כאפט זיך יאסעל אן. — ביי אייך בעט זיך עפעס די פידל: האט רחמנות, ווייניט זי...

די כלי־זמר לאכען און הויבע זאן שפיעלען נאך א זאך, אן אומעטיגע, א ריהרענדע. יאסעל לאזט אראב דעם קאפ און הערט מיט גרויס נעפיהל, און אז די חברה ענדיגט קאן ער זיך ווידער ניט איינהאלטען און שרייט אויס:

— פאלגט מיר, בריידער, לאכט זיך אויס פון זיי — איהר האט נשמות און זיי ניט...

און יאסעל בלייבט שוין ביי די כלי־זמר ביז שפעט אין דער נאכט. די חברה לעגט זיך צונויף און מען שיקט נאך א ביסעל בראנפען און מען פערבייסט מיט שווארץ ברויט מיט זאלץ... נעהמענדיג אביסעל בראנפען, נאר צו די ליפען, ווערט יאסעל מוטהיגער און דרייסטער צו טהאן דאס, וואס עס ווילט זיך איהם די גאנצע צייט, זיצענדיג ביי די כלי־זמר. ער נעהמט יעדען ארום מיט גרויס ליעבשאפט און קושט יעדען שטארק, שטארק... די חברה פיהלט איהם מיט, פערשטעהט איהם, און עס ווערט ביי זיי אן אמת'ע בריידערשאפט, אהן קנאה, אהן שנאה, אהן רכילות און לשון הרע און וען די שטער־טעלשע בעלי בתים וואלטען עס צוגעזעהן, וואלטען זיי זיך ווער ווייסט, אפשר פערטראכט און ארויסגערעדט:

— וואס ווייל מען פון זיי טאקע האבען? גאנץ וואויל מענשען, די חברה כלי־זמר, מיט יאסעל שרייבער!... גאנץ גוטע, גאנץ עהרליכע מענשען...

נאר די בעלי־בתים שלאפען שוין לאנג...

די געשיכטע פון א קראָם

די קראָם, וואָס האָט זיך געפונען אין דער מיט פון דעם פיערטען קלייניעם ציי׳ל קראָמען אין מארק, איז געווען געבויט אויף דעם זעלבען שטייגער, ווי די אלע אנדערע. דער זעלבער גאניק פון דרייַ שטייגער, אויסגעלעגט ווי א סגל, א שטיקעל סנולה צו דער שטענדינגער בלאָטע, וואס האָט זיך ניט געוואלט פאר קיין פאל אין דער וועלט טריקענען. דיזעלבע אויסגעהאקטע לאָך, וואָס האָט געהייסען „טהיר" און זיך פערמאכט ביי נאכט מיט גרויסע קונצען און געפענט זיך מיט נאָך גרעסערע; דיזעלבע שווארצע פאליצעס, וואָס קיינער נעדענקט ניט ווען און ווער האָט זיי געמאכט, און אפילו דיזעלבע גרוים. און דאָך האָט די דאָזיגע קראָם געהאט א טרויעריגען אויסזען און האָט געשראָקען. אז מען פלעגט אריינקוקען אין דער דאָזיגער קראָם און דערזעהענדיג דעם קרעמער, צי די קרעמערין אינוועניג, פלעגט זיך דאכטען, אז ניט מיט זייער גוטען ווילען זיצען זיי דא, דאָס האָט עפעס א ניט־גוטער זיי פער׳משפט צו זיצען א צייט פאר עפעס זעהר א הארבע עבירה...

אבגעשיידט האָט זי זיך פון אלע אנדערע קראָמען אויך מיט איהר נאָמען. אין שטערטעל האָט אלץ און יעדערער געהאט א נאָמען, קראָמען אבער ניט. דער נאָמען פון א קראָם איז געגאנגען אויפ׳ן בעל הבית פון קראָם. למשל: אברהם יוסף׳ס

קראָם, זלאָטע באשע׳ס קראָם, מאטלע גיטעל׳ס קראָם. די דאָ־זיגע קראָם אבער האָט געהאט א נאָמען — „די מזל׳דיגע" האָט זי געהייסען.

דאָס איז געווען א בייסענדינער „סגי נהור"־לשון, א אי־ראַניע, וואס האָט א סך איהרע אלטע לעבעדיגע בעלי־בתים דערמאָהנט זעהר אומעטיגע, לאַנגע טעג און נאָך אומעטיגערע, לענגערע אוועגטען...

און די „מזל׳דיגע קראָם" האָט געהאט א סך בעלי־בתים. וועו מען וואָלט וויסען ווי אלט די קראָם איז, וואָלט מען בערך געקענט אויסרעכענען וויפיעל קעפ זיינען אין איהר געווען. וויפיעל אויגען האָבען דורך איהר טהיר ארויסגעקוקט אויף א קונה און שיער ניט בלינד געווארען קוקענדיג און שיער ניט צופלאצט נעווארען ווארטענדיג. אויסרעכענען וואָלט מען עס געקענט דערפאר, ווייל דורכשניטליך איז דאָרט קיין קרעמער ניט געזעסען מעהר ווי א האלב יאָהר, און אויב די קראָם איז אלט נעווען צוויי הונדערט יאהר, האָבען זיך אין איהר אכט הונדערט אויגען געמוטשעט... עס איז אבער א סברא אז די קראָם איז נאָך עלטער פאר צוויי הונדערט יאָהר, עס דאכט זיך, אז זי איז בעשאפען געווארען מששת ימי בראשית, און דער גרעסטער סטאטיסטיקער וועט ניט ביכולת זיין אויסרע־כענען וויפיעל בעלי־בתים זי האָט געהאט.

די, וואָס מען געדענקט, איז אבער אויך נענוג.

פון די ערשטע, וואָס מען געדענקט זיי און מען זעהט זיי נאָך אין שטעדטעל, איז — חיים דער אלטער. ער האָט זי געדונגען ביי דער אופראווע, צו וועמען זי געהערט, פאר 20 רובעל א יאָהר און בעטראכטענדיג מיט שכל דעם פלאץ, וואס ארום דער קראָם געפינט זיך, האָט ער בעשלאָסען, אז די קראָם דארף זיין גוט פאר דזיענאכטס מיט מאוש.

און א נאנץ האלב יאָהר איז געשטאַנען אויפ׳ן צור־פויל־טען פאל פון קראָם, ארויסגערוקט צום טהיר, אלס שילד,

א שווארצער עמער מיט דזיעגאכטס, מיט שווארצע קווארטען, האלבע קווארטען און קווארטירלעך. און א קעסטל מיט שווארצע שטיקער מאוש, מיט א שווארצען מעסער, צו שניידען עס. חיים אליין, אויסגעשמירט אין גאנצען אין זיין סחורה מיט אן אויסזעהן פון א זומערדיגען פארנאכטיגען שאטען, איז געשטאנען פארביי די טהיר, די הענד צוזאמענגענומען אין די ארבעל און האט געקוקט...

א וואך האט ער אזוי געקוקט, און איינמאל אין א רעגענדיגען זונטאג איז געקומען א אבגעריסענער מוזשיק אין א פאר צוריסענע שטיוועל, האט געקויפט א קווארטירעל דזיעגאכטס פאר פיער גראשען און האט טאקע אין קראם גופא מיט זיינע אייגענע פינגער אויסגעשמירט די שטיוועל פון אויבען ביז אראב. חיים'ן איז אביסל פרעהליכער געווארען. די האפנונג מיט די חנ'עוודיגע אויגלעך האט איהם א ווינק געטהאן: ניט געזארגט, חיים, וועסט לייזען געלד! און חיים, ניט קיין נארישער איר, דאכט זיך, פערשטעהט גוט א שטיקל רש"י מיט תוספות, האט זיך איינגעהערט און געשמייכעלט, ווי געערדט: איך גלויב דיר!

אין א האלב יאהר איז דער עמער מיט דזיעגאכטס געוואקרען אביסל וועניגער. חיים האט פאר הארצוועהטאג פערגעסען פיעל קווארט ער האט פערקויפט. פון די מאוש האט געפעהלט נאר א קליין שטיקל, דאכט זיך א האלב פונט. ער האט אויף דעם עמער דזיעגאכטס מיט דעם מאוש געמאכט אן „אויספערקויף", געלאזען פאר א דריטל פון קרן, צוגענומען די שליסלען און מיט א קלאה אנטלאפען געווארען אהיים און געמאכט אויף זומער א קנעלונג...

די קראם איז געבליעבען אן אפענע. עלענדע הינד און ציגען האבען דארט נעפונען א בעשיצונג פון שלעכטען וועטער. אבער ניט לאנג. די שטאדטיגע בעלי־בתים האבען געוואר־

פען אויגען אויף דער קראָם, אויפ'ן געשעפט וואָס מען קען דאָ מאכען, און איינער, לייבע טעוויעס, א איד מיט א קאפי־טאל פון הונדערט רובל, וואס האָט ניט געוואלט עס קיינעם פערלייהען, האָט זי נעדונגען פאר אכצעהן רובל.

— איהר וועט זעהן, אידען, — האָט לייבע טעוויעס גע־זאָגט: אז איך וועל פון דער קראָם מאכען א „לייט", זי וועט מ י ר טראָגען צוויי־דריי רובל א וואָך.

— דהיינו, וואס פאר א מין סחורה רעכענט איהר צו האלטען? — האָט מען ביי איהם געבראָגט.

נאָר לייבע טעוויעס האָט ניט אזוי גיך ענטדעקט דעם מין סחורה. צי דערפאר ווייל ער האָט מורא געהאט מען זאָל ביי איהם דאָס ניט אויסחאפען, אָדער ער האָט מורא געהאט, אז מען זאָל פון איהם ניט לאכען, — דאָס האָט ער אליין ניט געוואוסט.

אין א וואָך ארום איז דער סוד ענטפלעקט געווארען. לייב־בע טעוויעס האָט נעמאכט א קראָם פון מילכיגס, איבערהויפט איז דאָרט נעווען א סך „שאָטען־קעז".

וויסענדיג נוט דעם אָננאנג פון שאָטען־קעז אין שטעדטעל, האָט לייבע טעוויעס ניט אומזיסט נעהאט האָפנונגען. ביז אהער, ד. ה. ביז איהם איז אין שטעדטעל ספעציעל אוא קראָם ניט נעווען און שאָטען־קעז האָט נאָר נעהאט יענע בעל־הבית'טע, וואָס האָט פערמאָגט אן אייגענע בהמה. די אָרעמע לייט אָבער האָבען נעמוזט אָנקומען צו די בעל־הבית'טעס פון די בהמות. דעריבער האָט לייבע טעוויעס נערעכענט, אז וועט ער וועט אויפקויפען ביי אלע בעל־הבית'טעס פון די בהמות די מילכיגס, און דער עיקר טאקי די שאָטען־קעז, — וועט ער לעזען פיין נעלד.

און באלד האָט מען די קראָם אויסגעריינינגט מיט א גרוי־סען בראָוועזען בעזים, מיט וועלכען מען האָט אויף די ציע־נען ארויסגעטריבען, און מען האָט צוגעקליבען די קראָם ווי גע־

הערינ איז, מען האָט אוועקגעשטעלט צוויי נרויסע קריג זויער־מילך, א קריגעל סמעטענע, צוויי נרויסע קעז, אנשטאָט א שילד, אויף א ברעט. האלב ארויסגעשרוקט איז דרויסען, און א נרויסען צעבער מיט שאָטען־קעז.

נעזעסען אין קראָם זיינען די ערשטע טעג ביידע: אי לייבע טעוויעס אי זיין ווייב שיינע. דעם ערשטען טאָג האָבען זיי נעלעזט פאר א האלב פונט שאָטען־קעז — צוויי נראָשען, דעם אנדערן טאָג, פאר א קווארטירל זויער מילך — א נראָשען, און אויפ'ן דריטען טאָג האָבען זיי ערשט פארנאכט נעלעזט פון א תלמוד־תורה איננעל פאר א נראָשען וויסען קעז.

— נעהם בעסער שאָטען־קעז, — האָט לייבע טעוויעס פאָרנעלענט: שאָטען־קעז וועסטו האָבען מעהר, נארעלע. ביזט דאָך אן אָרעם איננעל, וויסער קעז איז פאר דיר צו טייער.

נאָר דער תלמוד־תורה איננעל איז נעווען ניט זעהר קיין אָרעמער; זיין טאטע איז נעווען א שוסטער, וואס האָט פערדיענט דריי רובל די וואָך, און ער האָט זיך פערגונען צו עסען וויסען קעז.

— פע, שאָטען־קעז! — האָט ער זיך נעקרימט.

— נעה, שנץ! — האָט לייבע טעוויעס נע'כעס'ט — ווי זאָנט מען עס אויף שאָטען־קעז „פע"?

נאָר דער תלמוד־תורה איננעל איז ניט נתפעל נעוואָרען, וואָס לייבע טעוויעס האָט נעביך א נאנצען צעבער מיט שאָטען־קעז, און ער האָט וויערער נעזאָנט:

— פע, שאָטען־קעז...

און לייבע טעוויעס האָט נאָכ'ן איננעלס אוועקנאנג נעזאָנט צום ווייב:

— אין דער אמת'ן, וואָס דארף מען האלטען אזוי פיעל שאָטען־קעז?

— איך וויים? — האָט דאָס ווייב נעענטפערט: וואָס דען וועסטו האלטען?

* * *

און אז לייבע טעוויעם האָט אין א האלב יאָהר ארום אויף פערמאכט די קראָם, ארויסגעהענדיג מיט 40 רובל היזק, האָט די קראָם זיך פערצווייפעלט, זי איז דאכט זיך נידריגער, אייניגעבויגענער געוואָרען און האָט אויסגעזוכן, ווי א חורבה.

די שטעדטעלדיגע בעלי־בתים אָבער האָבען געזוכט געשעפט און האָבען געוואָרפען אויגען אויף דער קראָם, טראכטענדיג אלץ פון נייע מינים סחורות.

— דאָ וואָלט גוט געווען צו האלטען מעהל, און נאָר מעהל! אזוי האָט זיך משער געווען חייקעל דער תבואה הענדלער, וואס פון תבואה־האנדעל אליין האָט ער ניט געקענט האָבען חיונה און האָט געזוכט נאָך געשעפטען.

ער האָט זיך געוואָלט מכח דעם מיט וועמען עס איז אן עצה האלטען, נאָר ער האָט מורא געהאט: טאָמער איז עס טאקע גוט און מען האפט זי איהם אויס!

און חייקעל האָט נעריזיקירט און האָט געדונגען די קראָם און אריינגעשטעלט אין איהר פינף זעקלעך וויסע מעהל, דריי — קאָרענע מעהל און א זעקעל גרויפען. שפעטער, האָט ער געהרענט, וועט ער דאָ האלטען באָב און ארבעם.

נאָר צו באָב און ארבעם האָט די קראָם ניט זוכה געווען. און חייקעל האָט מיט חרטה, וואָס ער האָט זיך ניט געהאלטען פריהער קיין עצה מיט קיינעם, פערלאָזען די קראָם, און האָט פערקויפט די זעקלעך מעהל צו א גרעסערן מעהל־קרעמער מיט פינף רובל היזק און האָט געגומען זוכען צום תבואה־האנדעל אן אנדער געשעפט.

און די קראָם איז וויעדער געבליעבען פוסט, און וויעדער ניט אויף לאנג. זרח דער סופר האָט חתונה געמאכט א טאכטער און האָט זיך מתחייב געווען צו געבען דעם יונגען פאָרפאלק א יאָהר קעסט מיט א געשעפט, און דאָס יונגע פאָר פאלק

האָט מען טאקע אריינגעזעצט אין דער קראָם. — נעהאלטען האָבען זיי דאָרטען שניט.

אוו אין א האלב יאָהר ארום האָט דאָס יונגע פּאָר־פּאָלק אבגעשניטען מיט די שניט אוו דער יונגער־מאן האָט זיך אויס־געלערנט סופרות, שרייבען תפילין אוו מזוזות, אוו די קראָם איז ווייטער געבליעבען אן ענוה...

אוו אזוי האָט זיך עס לאנגע, לאנגע יאָהרען נעצויגען אוו די קראָם האָט צוגעצויגען בעלי־בתים אוו אוועקגעטריבען, צוגעצויגען אוו אוועקגעטריבען, ביז מען האָט איהר א נאָמען גענעבען די „מזלדיגע" קראָם, אוו גרונם שניידער א שטאָדטישער חכם, פלענט קוקענדיג אויף איהר זאָגען:

— געדענקט, אידען, מיינע ווערטער: די קראָם איז טאקע א מזל'דיגע, נאָר ניט פאר אידען; א גוי דארף זיך אין איהר אריינזעצען, נאָר א גוי, אזוי זאָגט מיר עפעס דאָס הארץ.

אוו ער האָט טאקע געטראָפען. שוין עטליכע יאָהר, אז די דאָזיגע קראָם איז העכער געוואָרען, גרעסער אוו ליכטיגער, אין קראָם זיצט א גוי מיט גרויסע בלאָנדע בייזע וואָנסען, רעדט טיף רוסיש, אוו לייזט אפשר הונדערט רובל א טאָג. אידען געהען פערבי, קוקען נעביך אריין אינווענינ אוו ווערען צופלאצט: „אט איז א מין מזל! מיר האָבען דא געפינסטערט אוו געפינסטערט... בדלות נעווארען"...

נאָר ווער קען זיך גלייכען צו א גוי'ס מזל?... בפרט אז די קראָם איז די „מאָנאָפּאָל" אוו מען פערקויפט דארט בראנפען. א קלייניגקייט א קראָם פון בראָנפען... א גרויסער קונץ צו לייזען געלד....

#7227

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT

21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it.

A fine of 5 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

PLEASE ADVISE CHANGE OF ADDRESS

בעל ריזען, אברהם

הילמישע מענשען ריז

7227

#7227